

ІВАН ФРАНКО

ТВОРИ

В ДВАДЦЯТИ
ТОМАХ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
КРНИЧУК О. С., ВІЛЕЦЬКИЙ О. І., КОЗЛАНЮК П. С.,
КОПИЦЯ Д. Д., ОМЕЛЬЯНОВСЬКИЙ М. Б.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ІВАН ФРАНКО

ТОМ
ХІ

ПОЕЗІЇ І ПОЕМИ

КНІВ
1952

*Редактори тома:
О. І. Білецький, Д. Д. Кошиця*

Іван Франко. Фото 1903 р.

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ
ЛІРИЧНА ДРАМА

ПЕРШИЙ ЖМУТОК

(1886—1893)

I

По довгим, важким отупінню
Знов тріскає хвиля пісень,
Неначе з-під попелу разом
Язиками блимне огонь.

Що щастям, спокоєм здавалось,
Те попелу тепла верства;
Під нею жаги і любові
Не згасла ще іскра жива.

Не згасла ще, тліла, ятрилась
Помимо сліз мбїх роси;
Та вітер повіяв і попїл розвіяв —
Тепер ти огонь той згаси!

Ні, годі! Не буду гасити!
Най бухає грішний огонь!
І серце най рветься, та вільно най ллється
Бурливая хвиля пісень!

II

Не знаю, що мене до тебе тягне,
Чим вчарувала ти мене, що все,
Коли погляну на твоє лице,
Чогось мов щастя й волі серце прагне.

І в груді щось метушиться, немов
Давно забута згадка піль зелених,

Весни і цвітів, — молода любов
З обійм виходить гробових, студених.

Себе я чую сильним і свободним,
Мов той, що вирвався з тюрми на світ;
Таким веселим, щирим і лагідним,
Яким я був за давніх, давніх літ.

І, попри тебе йдучи, я дрожу,
Як перед злою не дрожав судьбою;
В твоє лице тривожно так гляжу, —
Здаєсь, ось-ось би впав перед тобою.

Якби ти слово прорекла мені,
Я б був щасливий, наче цар могутий,
Та в серці щось порвалось би на дні,
З очей би сліз потік поллявся рвучий.

Не знаємось, ні брат я твоїй, ні сват,
І приязнь мусила б нам надокучить,
В життю, мабуть, ніщо нас не сполучить,
Роздільно нам прийдеться і вмирати.

Припадком лиш не раз тебе видаю,
На мене ж, певно, й не зирнула ти;
Та прецінь аж у гріб мені — се знаю —
Лице твоє прийдеться донести.

III

Не боюсь я ні бога, ні біса,
Маю серця гіпотeku чисту;
Не боюся я й вовка із ліса,
Хоч не маю стрілецького хисту.

Не боюсь я царів держилюдів,
Хоч у них є солдати й гармати;
Не боюсь я людських пересудів,
Що потраплять і душу порвати.

Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,
Не лякав мене ні крихітки:
Я люблю те рум'янее личко
І розіскрені очі-красітки.

Лиш коли на те личко чудове
Ляже хмарою жалісна туга,
І болюще дрожання пернове
Ті усточка зіплить, як шаруга,

І докір десь у горлі пронаде,
І в знесиллі опустяться руки,
І благає підмоги, поради
Прошибаючий погляд розпуки,

Отоді моє серце стискає,
Мов кліщами холодна тривога:
Біль німій мене більше лякає,
Ніж всі громи її злих сил перемага.

IV

За що, красавице, я так тебе люблю,
Що серце тріпаєсь в грудях несамовито,
Коли проходиш ти повз мене гордовито?
За що я тужу так, і мучусь, і терплю?

Чи за той гордий хід, за ту красу твою,
За те тасмне щось, що тліє полускрито
В очах твоїх і шепче: «Тут сповито
Живую душу в пелену тісну»?

Часом причується, що та душа жпвая
Квилить, пручається, — тоді глибокий сум
Без твого відома лице твоє вкриває.

Тоді б я душу дав за тебе. Та в ту ж мить
З очей твоїх мигне злий насміх, гордість, глум,
І відвертаюсь я, і біль в душі щемить.

V

Раз зійшлися ми случайно,
Говорили кілька хвиль —
Говорили так звичайно,
Мов краєни, що нечаяно
Здблюються з-за трьохсот миль.

Я питаю про щось таке,
Що їй не варт було питать,

Говорив щось про ідеї —
Та зовсім не те, не тес,
Що хотілося сказати.

Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались, мов незнаї,
А мені ти на прощанні
І руки не подала.

Ти кивнула головою,
В снігах скрилася як стій;
Я ж мов одурілий стою
І безспільний за тобою
Шлю в погону погляд свій.

Чує серце, що в тій хвилі
Весь мій рай був тут — оце!
Два-три слова, щирі, милі
І гарячі, були б в силі
Задержати його на все.

Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана:
Се бліда, горем п'яна,
Безнадійна любов.

VI

Так, ти одна моя правдивая любов,
Та, що не суджено в життю її вдовольнитися;
Ти найтайніший той порив, що бурить кров,
Підносить грудь, та ба—ніколи не сповнитися.

Ти той найкращий спів, що в час вітхнення **сниться**,
Та ще ніколи слів для себе не знайшов;
Ти славний подвиг той, що я б на нього йшов,
Коб віра сильная й могучая десниця.

Як згублену любов, несповнене бажання,
Невиспіваний спів, геройське поривання,
Як все найвище, чим душу я кормлю,

Як той огонь, що враз і гріє й пожирає,
Як смерть, що забива й від мук ослобоняє, —
Отак, красавице, і я тебе люблю.

VII

Твої очі, як те море
Супокійне, світляне:
Серця мого давнє горе,
Мов пилюнка, в них товє.

Твої очі мов крпниця
Чиста на перловім дні,
А надія, мов зірниця,
З них пробляскує мені.

VIII

„НЕ НАДІЙСЯ НИЧОГО“

Як ти могла сказати се так рівно,
Спокійно, твердо? Як не задрожав
Твій голос в горлі, серце в твоїй груді
Биттям тривожним не зглушило ті
Слова страшні: „Не надійся нічого!“

Не надійся нічого! Чи ти знаєш,
Що ті слова — найтяжча провинна,
Убійство серця, духа і думок
Живих і ненароджених? Чи в тебе
При тих словах не ворухнулась совість?

Не надійся нічого! Земле-мамо!
Ти світе ясний! Темноті нічна!
Зірки і люди! Чим ви всі тепер?
Чим я тепер? О, чом не пил бездушний?
Чом не той камінь, не вода, не лід?

Тоді б не чув я пекла в своїй груді.
І в мізку моїм не вертів би нор
Черв'як неситий, кров моя кипуча
В гарячці лютій не дзвонила б вічно
Тих слів страшних: „Не надійся нічого!“

Та ні, не вірю! Злуда, злуда все!
Живущої води в напії мені
Ти долила, а жартом лиш сказала,
Що се отрута. Бо за що ж би ти
Могла вбивать у мене душу й тіло?

Ні, ні, не вірю! В хвилю ту, коли
Уста твої мене вбивати мали, —
Лице твоє бліде, тривожні очі,
Вся стать твоя тремтяча, мов мімоза,
Все мовило мені: „Не вір! Не вір!“

Ти добра, щира! О, не ошукася
Мойого серця гордості лускою!
Я зрозумів тебе! Ти добра, щира!
Лиш бурі світа, розчаровань муки
Заволокли тебе оцим туманом.

І в серці своїм знов я чую силу
Розсіяти туман той, теплою
Чуття і жаром думки поєднати
Тебе з життям — і в відповідь тобі
Я кличу: „Надійсь і кріпсь в борбі!“

IX

Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Що ж, коли жию і мучусь,
Не вмираю!

Що ж, коли глядику на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Куди ж те
Серце діти?

Усміх твій, немаче сонце
Листя покріпля зелене,
А з'їдає штучну краску —
Смійся з мене!

Я не надіюсь нічого,
Але як бажання сперти?
Не бажать життя живому,
Тільки смерти?

Жиймо! Кожде своїм шляхом
Йдім, куди судьба провадить!
Здиблемось колись — то добре,
А як ні — кому се vadить?

X

Безмежнє поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною
І в серці нестерпнїї болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

XI

Як на вулиці зустрінеш,
То мене обходиш ти.
Добре робиш! Спільним шляхом
Не судилось нам іти.

Йди направо, я наліво
Шлях верстатиму в тумані,
І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані.

Як в дорозі здиблю горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму його тягар.

А як щастя часом схоче
В мою хату загостить,
Я його до тебе справлю,
Най голубочком летить.

Що мені без тебе щастя?
Звук порожній і мана!
Що мені без тебе горця?
Щезла і йому ціна.

Наче крапля в океані,
Розпливусь я, потону;
Тв гуляй на сонці, нані,
Я ж спадатиму ік дну.

XII

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може, в тім осміянім
Суть твого життя.

Може, в тім зневаженім
Твого шастя карб,
Може, в тім погордженим
Є любові скарб.

Може, сміх твій нинішній,
Срібний та дзвінкий,
Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

XIII

Я пелюд! Часто, щоб зглушпть
У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить
Здіймав проступну руку.

Я з вулиці болото брав,
Каміння кременисте
І кидав ним у образ твій,
В лице твоє пречисте.

Я мов безумний лютував,
Мов п'яний у нетямі,
Хоч чув, що власне серце рвав
Злочинними руками.

Та як минув скажений дур,
Я чувсь брудний, недужий,
А образ твій яснів з душі,
Мов сонце верх калюжі.

XIV

Неперехідним муром поміж нами
Та доля стала! Мов два судна, море
Розносить нас між двома берегами,
Моя ти ясна, непривітна зоре!

Ще здалека слідить тебе мій зір,
Твій свіжій слід я рад би цілувати
І душу тим повітрям напувати,
Що з твоїх уст перепливає в простір.

Та щезла ти! Мов в лісі без дороги
Лишився я. Куди тепер? За чим?
Підтяті думи, не провадять ноги,
А в серці холод... Дим довкола, дим!..

XV

Не раз у сні являється мені,
О люба, образ твій, такий чудовий,
Яким яснів в молодощів весні,
В найкращі хвили свіжої любови.

Він надо мною хилиться, страшні
Полощить мари... З трепетом, без мови
Я в тії очі знов гляджу сумні, —
Що жар колись ятрили в моїй крові.

І на моє бурливе серце руку
Кладе той привид, зимну, як змія,
І в серці втишує всі думи й муку.

На привид тихо, не змигнувши, я
Гляджу. Він хилиться, без слів, без звуку
Моргає: „Цить! Засни! Я смерть твоя!“

XVI

ПОХОРОН ПАНІ А. Г.

Так сталося! В труні металевій нині
Ота рука проклятая спочила,
Що ген-то, в добрій чи лихій годині
Нас розлучила.

Я бачив, як її зашрібували,
Вложили в склеп і привалили камінь,
Цементом заіпили її приконали —
Значить, і амінь.

А ти стояла зблизька у жалобі,
Заплакана, хоч сльози ті лиш з ока
Текли, чуття ж не зрушило зглибока
Те, що в тім гробі.

Ще душно, я ж стояв увесь холодний
Близ тебе її німо на сей гріб дивився,
Мов хмара з вітром, так в уяві бився
Засуд народний;

Хто вбив живу ю душу її перед смертю
За вбійство смертну не відтерпів муку,
Той по смерті з могили розпростерту
Простягне руку.

І з твоїх сліз, з лица твого блідого,
З очей, що скрились у важку жалобу,
Я хотів діяти, чи та рука померша
Простягнесь з гробу?..

XVII

Я не кляв тебе, о зоре,
Хоч як сильно жаль мій ріс;
Насміх твій і власне горе
Я терпливо переніс.

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любов — то мстивий бог:
Як одно її зневажить,
Любить мститись на обох.

Як сміючись ти вбивала
Чистую любов мою,
Чи ти знала, що вбиваєш
Все, чим в світі я жию?

Чи ти знала, що руйнуєш
Щастя власного підклад,
Те, чого життя так мало
Звикло всякому вділять?

Чи ти знала, що небавом,
От мов раз махнуть пером,
Ти не раз заплачеш гірко
За потоптаним добром?

XVIII

Ти плачеш. Сліз гірких потоки
На твоєму лиці блідому
Лишають слід свій — не глибокий,
Та замітний вже оку мому.

Ти плачеш. Ти, що відіпхнула
Любов мою, як спротину,
Тепер надармо просиш, ловиш
Любові хоч би крапельну.

Твоєю дивною красою
Надармо всіх маниш ти к собі:
Се труп убитої любові
Не допуска любові к тобі.

І марно линуть, марно гинуть
Літа найкращі, молодії!
Ти пам'ятник живий, небого,
На гробі власної надії.

XIX

Я не жалуюсь на тебе, доле:
Добре ти вела мене, мов мати.
Таж де хліб родити має поле,
Мусить плуг квітки з корінням рвати.

Важко плуг скрипить у чорній скибі,
І квітки зітхають у сконанню...
Серце рвесь, уста німі, мов риби,
І душа вглиблюєсь в люту рану.

А ти йдеш з сівнею й тихо сієш
В чорні скиби й незарослі рани
Нове сім'я, нові надії,
І вдихаєш дух життя рум'яний.

ПРИВИД

Холодна ніч. Спокійно, важко, звільна
На місто сніг вогкий паде й паде;
З густої тьми журба якась могильна
Вихилеє лице своє бліде.

Лампи горять. Колеса світлянії
Довкола них тісняться, меркотить
Кривавий блиск. Неначе сонні мрії,
Фіакри мигають і гинуть вмиг.

На тротуарах ще прохожих сила:
Циліндри, шуби, модні боа дам
І драні лахи — різнобарвна хвиля
Пливе, гуде, зіпреться тут і там.

І я в юрбі, сумний і самотній,
Пливу безвладно, щоб від власних дум
Втекти — та, невідступний і глибокий,
У серці все несеш з мною сум.

І наче той, що тоне і в знесиллі
Шукає гілки, корня, стебельця, —
Так я між лиць тих в пестрій люду хвилі
Шукаю щиро-дружнього лица.

І враз я здеревів і стрепенувся,
Щось горло стисло, в груді сперло дух...
Втікати бажав, та не поворухнувся,
Мов оглушив мене важкий обух.

То не обух! То йшла передо мною
Висока постать, прямиа та струнка.
Оглянулась, хитнула головою,
Моргнула на проходжого панка.

Оглянулась ще раз. Великі очі,
Глибокі, темні, мов та чорна ніч,
Зустрілись з моїми й в бездонній ночі
Пропали. Двоє їх спішило пріч.

А я стояв мов стовп. Юрба юрбою
Мене тручала, штовхала раз в раз,
Та я не чув ні холоду, ні болю,
Мов огник свідомості в мізку згас.

„Вона!“ Из уст одно те слово прпело,
Та в нїм була магїчна мїць страшна!
Мов камїнь мліновпїй, за шпю тїсло
Мене одно се слбвечко: „Вона!“

Вона, ся гарна квітка „сон царівни“,
Котрої розвіттом втїшався я,
Котрої запах був такїй чарівнїй,
Що й досї п'яна нїм душа моя!

Вона, котрій я все бажав віддати,
Весь скарб душі, всі думи, всі чуття,
Котрої слїд я рад був цілувати,
В котрій вбачав красу і цїль буття!

Та, що мене одніським словом свбїм
Могла героєм, генїєм зробіть,
Обдарувать надїєю й спокоем,
Заставить все найвище любити, —

Та, що в руці від раю ключ держала,
Вона його закинула в bagno
І чарівного слова не сказала...
Чи хоч в душі гризе її воно?

Не словом — рухом, поглядом холодним
Мене зіпхнула в темний рїв без дна,
Лечу!.. Валиось! Та там внизу, в безодні,
Хто се пропащїй, стоптанїй? Вона!

Стій, привиде! Скажи, яка неволя
Тебе зіпхнула з радїсних вершин?
Хто смїв красу й пишноту сього поля
Втоптать в болото і з яких причин?

Чи голод, холод і сирїтства слези,
Чи та жага, що серце рве й скребе,
Що хилить волю, мов та буря лози,
На сей торг ганьби випхнула тебе?

Постій! Постій! Я вмю се відчутн.
Моя любов не згасла, ще горить,
Зуміє райський ключ із дна добути,
Зуміє рай запертий отворить.

Не чує? Щезла з ним у п'їтми ночі,
Лиш вид її прошиб мене, як ніж.
О, щоб були мої осліпли очі,
Було б в душі яснїш і спокїївнїш!

Вїдень, 6 падолиста 1892 р.

ЕПІЛОГ

Розвїйтеся з вїтром, листочки зів'ялі,
Розвїтєсь, як тихе зїтханнїя!
Незгоєні рани, невтишенї жалї,
Завмерлеє в серці коханнїя.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто знає, який я чуття скарб багатїй
В ті вбогїї вїрші вкладаю?

Тї скарби найкращї душі молодї
Розтративши марно, без тямнї,
Жебрак одинокий, назустрїч недолї
Пїду я сумними стежками.

ДРУГИЙ ЖМУТОК

1895

I

В Перемшлї, де Сян пливе зеленїй,
Стояв на мостї я в важкїї задумї,
Про тебе думав я, душе моя,
Про щастя те, що, наче сонний привид;
Явлюся, всміхнулося і щезло,
Лишивши жаль по собї невмирущїй,
І я згадав одно оповїданнїя,
Що тут над Сяном від народа чув.

Зима була, замерз зеленїй Сян,
І по блискучїм ледовїм помостї
Гладкий протерли шлях мужицькї саннї.

Ось раз була недїля. В самїй пївдень
Із церкви люди вїйшли. Сяло сонце,
Іскрився снїг. Юрба народа вїйшла
Над Сян, велись веселї розговори.

За Сяном ось на полї снїговому
Щось зачорнїло, дзвоникн бреньчать,
Копита стукають о змерзлу землю,
І вчвал жене по втопанїй дорозї
Прешишна чвїрка. Упряж дорога
Полискує до сонця; наче вихор,
Карита мчитьсїя, з батога вїзник,
Мов з пїстолета, лускає...

Убогїй

Сїльськїй народ глядїть' на сю появу
Дивуєтьсїя. І хто се мїг би їхать?

Ніколи тут ні чвірки, ні карити
Такої не видалп. Ні старі,
Ні молоді придумати не можуть,
Хто се так їде, відки і куди?

Ось чвірка, не сніняючись ні хвилі,
На лід влетіла. Глухо застогнав
Поміст хрустальний, дзвінко задудніли
По нім копита кінські, заскрипів
Замерзлий сніг під шинами коліс.
І луснув з батога візник, мов вихор,
Неслася чвірка.

Та нараз посеред
Ріки, де крпе ледова кора
Найглибший вир, щось хруснуло — лиш раз,
Одніський раз щось хруснуло! Широкий
Круг леду, мов обкросний, подався,
І чвірка, і карита, і візник,
І що було в кариті, наче сон,
Неначе ясний привид, враз пропало.
Лиш Сян забулькотів, неначе д'явол,
І облизався. Лиш зелена хвиля
Широким валом хлюпнула верх леду
І знов вернула в таємницю тоню,
А чвірки, ні карити — ні сліду.

І не дізналися ніколи люди,
Хто се так їхав, відки і куди.
Ніхто за ними не питав ніколи,
Ані в ріці ніхто останків жадних
Не віднайшов. Коли б один хто бачив
Се диво, а не сотня свідків, сам він
З часом собі би вірить перестав,
Сам він з часом на тому би спинився,
Що се був сон.

Се мого серця драма!
Якби не ті літа важкої муки,
Пекучих болів, сліз і божевілля,
Глухої резигнації, скажених бунтів
Придавленого серця, то я сам,
Пригадуючи першу нашу стрічу
І той промінчик ясної надії,
Що блис мені тоді, — присяг би нині,
Що се був сон, надсянська легенда.

II

Полудне.
Широкес поле безлюдне,
Довкола для ока й для вуха
Ні духа!
Ні сліду людей не видать...
Лиш трави, мов море хвплясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать.

Без впицу
За річкою геть у долину,
І геть аж до сніх тих гір
Мій зір
Летить і в тиші потопає,
У пахощах дух спочиває, —
У душу тепла доливає
Простір.

Втім — цить!
Яке ж то тихеньке рідання
В повітрі, мов тужне зітхання,
Тремтять?
Чи се мов власнеє горе?
Чи серце стрепалося хоре?
Ах, ні! Се здалека десь тільки
Доносється голос сопілки.

І ось
На голос той серце мов потяглось,
В тім раю без краю воно заридало
Без слів.
Тебе, моя зоре, воно спогадало
І стиха до строю сопілки
Поплив із народним до спілки
Мій спів.

III

Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленіша ива;
Ой між усіми дівчатоньками
Лиш одна мені мила.

Червона рожка, червона рожка
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш її личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі внизу і вгорі —
Її чорнії очі.

Голосні дзвони, срібнії тони,
Слух у них потопає,
Та її голос — пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що її кінця не видати,
Та в моїм серці ще більше горе:
Я навик її втратив.

IV

Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колюче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово остре, як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?

Ох, тії очі темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти, дівчино, ясная зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тібе видаючи, любити мушу,
Тібе кохаючи, загублю душу.

V

Червона калино, чого в лузі гнешся?
Чого в лузі гнешся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнешся?
До сонця не пнешся?

Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?
На радощі світу?
Чи бурі боїшся, чи грому з блакиту?
Чи грому з блакиту?

Не жаль мені цвіту, не страшно і грому,
Не страшно і грому.
І світло люблю я, купаюся в ньому,
Купаюся в ньому.

Та вгору не пнуся, бо сили не маю,
Бо сили не маю.
Червоні ягідки додолу схляю,
Додолу схляю.

Я вгору не пнуся, я дубам не пара,
Я дубам не пара;
Та ти мене, дубе, отинив, як хмара,
Отинив, як хмара.

VI

Ой ти, дубочку кучерявий,
Ой, а хто ж тебе скучерявив?

Скучерявили густі лози,
Підмили корінь дрібні сльози.

Скучерявили темні ночі,
Зранили серце чорні очі.

Чорнії очі, пишна врода,
Гордая мова, непогода.

Гордая мова — вітер зимний,
Вічна розлука — жаль нестримний.

Вже ж моє серце сохне, тоне,
Вже ж моя краса в'яне, в'яне.

Вже моя сила слабше, гнеться,
Вже мені весна не всміхнеться.

Падуть листочки зв'ялі, зв'ялі —
От так і сам я впаду далі.

Решту красоти, решту сили
Поріжуть живо острі пили.

Острі пили, людська злоба,
Стопче байдужість, як худоба.

VII

Ой жалю мій, жалю,
Гіркий непомаду!
Упустив я голубочку,
Та вже не спіймаю.

Як була близенько,
Не дав їй принади, —
А тепер я не знаходжу
Для серця розради.

Як була близенько,
Я ще вагувався,
Щоб так швидко улетіла,
Я й не сподівався.

А як улетіла,
Вернуть не схотіла,
То забрала за собою
Мою душу з тіла.

Забрала всі мрії,
Всі втіхи, надії,
Як весна бере з собою
Квіти запашні.

VIII

Я не тебе люблю, о ні,
Моя хистка лілеє,
Не оченька твої ясні,
Не личенько блідеє.

Не голос твій, що, мов дзвінок,
Мою бентежить душу,
І не твій хід, що кожний крок
Відчуттє серцем мушу.

Не ті уста, з котрих вже я
Не вчую слова ласки,
Не вид, в котрім душа твоя
Виднієсь вся без маски.

Не стать твою, не скромний стрій,
Котрим вона вповита,
Не гармонійний вигляд твій,
Мов пісня сумовита.

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,
Що там у серденьку на дні
Відмалечку лежю.

Все, що дало мені життя,
В красу перетопляв я,
І всю красу, весь жар чуття
На неї перелляв я.

Вона мій спів, вона мій хліб!
Душа моя — аж дивно —
До неї, наче той поліп,
Приссалась невідривно.

Усіми нервами приляг
Мій дух до неї, мила, —
І тут вона — аж страх! аж страх!
Твій вид мені явила.

Неначе блискавка ярка,
Що зразу сліпить очі,
Що враз і тішить, і ляка,
Ніч робить з дня, день з ночі, —

Отак для мене був твій вид
І розкіпшю й ударом;
Я чув: тут смерть моя сидить,
Краси вповита чаром.

Я чув і з жаху весь тремтів,
І розкішню винивався;
Від тебе геть тікати хотів,
Круг тебе все снувався.

Мов тої Іксіон, вилетений
У колесо-катушу,
Так рік за роком мучусь я,
І біля мою жре душу.

І дармо ліку я шукав
На сю свою хоробу;
Кого зрадливий Сфінкс піймав,
Не пустить аж до гробу.

Ні, не тебе я так люблю,
Люблю я власну мрію!
За неї смерть собі зроблю,
Від неї одурію.

IX

Чому не смієшся ніколи?
Чи в твоїйому серці зима,
І горе зморозило душу,
Що сміху у горлі нема?

Чому не смієшся ніколи?
Чи, може, лежить який гріх
Великий на твоїм сумлінню,
І здавлює радісний сміх?

Лежить якийсь смуток тасмний
На твоїм чудовім чолі,
І усміх твій — наче під осінь
Всміхається сонце у мглі.

X

В ВАГОНІ

Мов сполохана, без тьми,
Так земля з-під мбїх ніг
Утіка — стовпи, смереки
Гонять, тільки миг-миг-миг.

Наче полотно простерте
Велетенська рука
Враз стяга, так лан за ланом,
Сад за садом утіка.

Тільки я стою та зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, мов на доказ,
Що є в світі стійкість, лад.

І сміються вічні зорі,
Іронічно миготять;
„Ми і ти! — неправда? — доказ,
Що є в світі стійкість, лад!“

XI

Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я нещасний, я черв'як!
В мене серце, нерви хорі,
Не подужають ніяк.

Сам з собою у роздорі,
Свбїх власних дум боюсь...
Смійтесь з мене, вічні зорі!
Я слабій, над труси трус.

Сам від себе геть, за море
Я тікаю... Чи втечу?
Я — кайданник! Власне горе
За собою волочу.

XII

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являшся мені
У сні?
В життю ти мною згордувала,
Мое ти серце падірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні —
Пісні.
В життю мене ти її знать не знаєш,
Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклонюся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тямі,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О, ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!
В життю мені весь вік тужити —
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засихає, —
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддихає,
І тбо дива золотого
Зазнає щастя молодого,
Бажаного, страшного тбо
Гріха!

XIII

Оце тая стежечка,
Де дівчина йшла,
Що з мого сердечка
Щастя унесла.

Ось туди пішла вона
Та гуляючи,
З іншим своїм любчиком
Розмовляючи.

За її слідами я,
Мов безумний, біг,
Цілував з сльозами я
Пил із її ніг.

Наче потопаючий
Стебелночку,
Зір мій вид її ловив
На хвилиночку.

І мов нуток перли ті
На морськóму дні,
Сквапно так мій слух ловив
Всі слова її.

Оце тая стежечка
Ізвивається,
А у мене серденько
Розривається.

Залягло на дні його
Те важке чуття:
Тут навіки згублений
Змисл твого буття.

Все, що найдорожче,
Найулюблене,
Чим душа жива була,
Тут загублене!

Чим душа жива була,
Чим пишалася...
Оце тая стежечка,
Щоб запалася!

XIV

Якби знав я чарп, що спляють хмарп,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила,
Всі думки й бажання за одним ударом,
Лиш одна любов би вибухла пожаром,

Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу, —
Тільки мій там образ і яснє й грєс...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби був я лицар і мав панцир добрий,
І над всіх був сильний і над всіх хоробрый,
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стїни,
Я побив би смоки, розметав руїни,
Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг би твоїх положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зламав верїї...
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби я не дурень, що лиш в думках кїсне,
Що співа і плаче, як біль серце тїсне,
Що будїще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне,
Що із неба ловить зорї золотїї,
Але до дївчини приступить не вмє, —
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живе щастя з рук пустив без тямї
І тепер, запїзно, плаче і дурїє —
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

XV

Що щастя? Се ж ілюзія,
Се привид, тїнь, омана...
О ти, ілюзіє моя,
Зрадлива і кохана!

Кринице радощів, чуття
Ти чарочко хрустальна!
Оmano дум, мого життя
Ти помилко фатальна!

Я хтїв зловить тебе, ось-ось,
Та враз опали крила:
З тобою жїть не довелось,
Без тебе жїть не сила.

З тобою жїть — важка лежить
Завада поміж памї;

Без тебе жїть — весь вік тужить
І днями, і ночами.

Нехай ти тїнь, що гнє десь,
Мана, луда — одначе
Чому ж без тебе серце рвєсь,
Душа болить і плаче?

Нехай ти тїнь, мана, дїм з карт
І мрія молодеча,
Без тебе жїть — безглуздий жарт,
І світ весь — порожнеча.

Як той Шлемїль, що стратив тїнь,
Ходжу я мов заклятий,
Весь світ не годен заповнїть
Менї твоєї стратї.

XVI

Як не бачу тебе,
Кожда хвиля — тяга безконечна;
Як побачу тебе,
Вїдновляється рана сердечна.

Як не бачу тебе,
То довкола і змрно, і темно;
Як побачу тебе,
Запече щось у серці страшенно.

Щоб побачить тебе,
Мов несуть мене ангельські руки;
Як побачу тебе,
Геть мов гонять пекельнїї муки.

Нї без тебе нема,
Нї близ тебе спокою, мїй свїте!
І земля не прийма,
Ох, і небо навікї закрите.

XVII

Як почувш вночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна,
Не дивися в той бік, моя пташко!

Се не та сирота, що без мамп блука,
Не голодний жебрак, моя зірко;
Се розпука моя, невтишима тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

XVIII

Хоч ти не будеш цвіткою цвісти,
Левкою пахуче-золотою,
Хоч ти пішла серед юрби плити
У океан щоденщини й застою,
То все ж для мене ясна, чиста ти,
Не перестанеш бути мені святою,
Як цвіт, що стужі не зазнав, ні спеки,
Як ідеал все ясний — бо далекий.

Я понесу тебе в душі на дні
Облиту чаром свіжості й любови,
Твою красу я перелю в пісні,
Огонь очей в дзвінкій хвилі мови,
Коралі уст у ритми голосні...
Мов золота мушка, в бурштиновий
Хрусталь залита, в нім віки триває,
Цвістимеш ти, — покіль мій спів лунав.

XIX

Як віл в ярмі, отак я день за днем
Свій плуг тяжкий до краю дотягаю;
Немов повільним спалююсь огнем,
Та ярко бухнуть сили вже не маю.

Замерли в сеці мрії молодечі,
Ілюзії криниця пересохла;
Гілки, сухі мої зробились речі, —
Пора худого живива надійшла.

Худее жививо! Сіялось, мабуть,
Замало й не найкращі пшениці.
А час не ждав! Холодні зливи йдуть, —
Важку ворожать осінь нам зірничі.

XX

Сипле, сипле, сипле сніг,
З неба сірої безодні
Міриадами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні, мов жура,
Зимні, мов ліхая доля,
Присипають все життя,
Всю красу лугів і поля.

Білий килим забуття,
Одубіння, отупіння
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріння.

Сипле, сипле, сипле сніг,
Килим важче налягає...
Молодий огонь в душі
Моркне, слабне, погасає.

ТРЕТІЙ ЖМУТОК

1896

I

Коли студінь потисне,
Не хвилює вода, не блищить:
Коли лампа розприсне,
То і світло її не мигтить.

Коли струна порветься,
То від неї музики не жди.
Чом же пісня та ллється
Під вагою турбот і біди?

Чи те горе, як праса,
Щоб із серця пісень надушить?
Чи пісні ті, як дзвони,
Щоби горя завід заглушить?

II

Вона умерла! Слухай! Бам! Бам-бам!
Се в моїм серці дзвін посмертний дзвонить.
Вона умерла! Мов тяжезний трам,
Мене цілого щось додолу клонить.
Щось горло душить. Чи моїм очам
Хтось видер світло? Хто се люто гонить
Думки з душі, що в собі біль заперла?
Сам біль? Вона умерла! Вмерла! Вмерла!

Ось бач, ще рожі на лиці цвітуть
І на устах красніє ще малина...

Та нить! І подихом одним не тнуть
Її! Се твоїх бажань домовина.
Бам-бам! Бам-бам! Далеко, зично чуть
Сеї давін... Припадь і плач, немов дитина!
Се ж твоїх мрії заслону смерть роздерла,
Розбила храм твоїй! Цить! Вона умерла!

І як се я ще досі не вдурів?
І як се я гляджу і не осліпну?
І як се досі все те я стерпів
І у петлю не кинувся коніпну!
Адже ж найкращій мій огонь згорів!
Адже ж тепер повік я не окріпну!
Повік каліка! Серце гадь пожерла,
Сточила думи всі! Вона умерла.

Лиш біль страшній, пекучий в серці там
Все заповнив, усю мою істоту.
Лиш біль і се страшенне: бам, бам, бам,
А сліз нема, ні крові, ані поту.
І меркне світ довкола, і я сам
Лечу кудись в бездонну стужу її слоту.
Ридать! кричать! — та горло біль запер.
Вона умерла! — Ні, се я умер.

III

Байдужісінько мені тепер
До всіх ваших болів і турбот,
До всіх ваших ббів і гризот!
Всі ідеї ваші, весь народ,
Поступ, слава, — що мені тепер?
Я умер!

Хоч вались, про мене, весь сей світ,
Хоч брат брата тут мордуй і ріж, —
Нічого мені тепер глядїть,
Нічого вже добивається більш!
В моїм серці вбитий острій ніж,
І навіки душу я запер, —
Я умер.

Хай побіда світла вас манить,
Хай надія додає вам крил, —
Та моя надія ось лежить:
Я — судно без мачтів і вітрил,

Я для радощів не маю сил,
І з життям умову я роздер, —
Я умер.

IV

В алеї нічкою літньою
Я йшов без тьми, наче тінь,
Горіли зорі надо мною
І неба темная глибинь,
Мов океан тиші, спокою,
Лилася в душу. Як же я
Ще вчора вас любив, о зорі,
Тебе, блакиті! Як моя
Душа в безмірному просторі
Купалася, на ті прозорі
Луги летіла, де цвітуть
Безсмертні квіти, де гудуть
Несказанно-солодкі співи!
А нині темні і тяжкі ви
Для мене, весь ваш чар погас.
Ненавиджу я нині вас!
Ненавиджу красу і сплу,
І світло, й пісню і життя,
Ненавиджу любов, чуття, —
Одно люблю лиш — забуття,
Спокій, безпам'ятну могилу.

В алеї нічкою літньою
Я йшов без тьми, наче тінь.
Поперед мене, поза мною
Снували люди. Дзінь-дзіль-дзінь!
Дзвонив біцикл. Неслася шопти
Любовних пар, далекий спів...
Та в серні мійому засів
Біль лютий, на який не вспів
Ніхто ще видумать рецепти.
Я йшов, та знав, що я — могила,
Що нерв життя у мене вмер,
Що тут, внутрі, на дні тепер
Душа моя похоронила.
Всі радощі і все страждання,
Весь спів, що вже не встане знов,
Своє найвище бажання,
Свою остатню любов.

Покоїк і кухня, два вікна в партері,
На вікнах з квітками вазонки,
В покою два ліжка, підхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, п'ять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
Насеред покою стіл круглий, накритий
І лампа на нім з абажуром.

На кріслі при ньому спить моє щастя,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід, мабуть, ловить
У вулччій гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вже ж не для мене
В очах її світло те блима!
Я, сумерком вкритий, на вулиці стою,
У рай той закрився очима.

Ось тут моє щастя! Як близько! Як близько!
Та як же ж далеко павікп!
І крається серце, та висохли сльози,
Огнем лиш пашіють повіки.

Гаряче чоло я в долоні зціпівши,
Втікаю від тихої хати,
Мов ранений звір той тікає у нетри,
Щоб в своїй берлозі здихати.

VI

Розпука! Те, що я вважав
Святим і близьким ідеалу, —
Отой бездушний міль узяв
І там гризе собі помалу.

Те, що в душі лелівав я
Як скарб, як гордоці природи,
В руках у того муравля
Є іграшка, котру без шкоди

Зламати можна, попсувать
І в кут закинути по хвили.
А я гляджу на се — й ридать,
Ні допомогти не маю сили.

Гляджу, як квіточка моя
В руках нелюбих ув'ядає,
Як сіра, зимная змія
По моїм раю походжас.

Мене аж душить почуття,
Гірке, болюче і скажене...
Сто раз прокляте те життя,
Що так собі заклопо з мене!

VII

Не можу жить, не можу згинуть,
Нести не можу, ні покинуть
Проклятий сей життя тягар!
Ходжу самотній між юрбою
І сам погорджую собою...
Ох, коб остатній впав удар!

Не жаль мені життя, ні світа,
Не жаль, що марно краці літа
У горю й праці протекли.
Пропало все! Та й що ж? Пропало!
А що ж передо мною стало?
Безодня, повна тьми і мглиц.

Зневіривсь я в ті ярма й шлії,
Що тягну, мов той віл на шні,
Оце вже більш як двадцять літ —
Зовсім як хлопчик той, сарака,
Прутком по бистрій хвилі швяка, —
Чи з того є на хвилях слід?

Даремно биться, працювати,
І сподіваться, і бажати!
Пропала сила вся моя.
Лиш чорних мар гуляє зграя
І резигнація безкрая
Засіла в серці, як змія.

VIII

Я хтів життю кінець зробіть,
Марну душину геть розбить,
Хотів зусиллям власних рук
Здобути вихід з страшних мук,
Хотів я вирватись з ярма
Твого чару — та дарма!
Зусиллям всім наперекір
У мні трусливий, підлий звір
Бунтуєсь, плаче, мов дитя —
Сліпая прівичка життя,
Прив'язання до тих кутів,
Де я не жив, а животів,
До праці, що з'їдає дни,
А замість рож дає терни,
До того краю, що, мов смок,
Із серця ссе найкращий сок,
Аж висхне віра в нім жива, —
Тоді отрути долива.
Я чую се — не варто жить,
Життям не варто дорожить,
Тебе утративши навик,
Я чую се — єдиний лік,
Се кулька в лоб. Та що ж, хитка
Не піднімається рука.

Увесь свій жаль, увесь свій біль,
Хтів я в одну звернути ціль,
В один набій страшній, як грім,
Зібрать свою всю силу в нім
І вилить голосно, мов дзвін,
Остатній спів, страшній проклин,
Такий проклин, щоб мерзла кров,
В ненависть зстилася любов,
Змінялась радість в темний сум,
І щоб краси не бачив ум,
І щоби уст цурався сміх,
І від повік би сон відбіг,
Тюрмою б весь зробився світ
І в лоні мами гиб би плід, —
І сей проклин, душе моя,
Хотів на тебе кинуть я
За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар —

З тернових колючок букет.
Та в серці мійому поет
Бунтуєсь, плаче, мов дитя,
Для нього ти краса життя,
Струя чуття, пісень пора —
Проклін у горлі завмира.

IX

Тричі мені являлася любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання її мрії уткана, із обспов

Сріблястих, мов метелик, підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі вранці сіла

І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна, як дитина,
Пахуча, як розцвілий свіжо гай.

Являлась друга — гордая княгиня,
Бліда, мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна, мов святиня.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
„Мені не жить, тож най умру одна!“

І мовчки щезла там, де вічно темно.
Являлась третя — жінщина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впливається її красою зір.
Та разом страх бере, душа холодне
І сила розпливається в простір.

Сперш я думав, що бокус, тоне
Десь в тіні, що на мене її не зирне —
Та враз мов бухло полум'я червоне.

За саме серце вхопила мене,
Мов Сфінкс, у душу кігтями вплилася
І смочче кров, і геть спокій жене.

Мпнали дні, я думав: наспитилась,
Ослабне, щезне... Та дарма! Дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась.

Часом на груді мійій задріма,
Та кігтями не покида стискати;
То знов прокниєсь, звільна підійма

Півсонні вії, мов боїться втрати,
І око в око зазира мені.
І дивні іскри почпають грати

В її очах — такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке в них там на дні

Ворушиться солодке, мелодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тій бачу рай, добро єдине.

І дармо дух мій, мов у сіті птах,
Тріпочеться! Я чую, ясно чую,
Як стелеться мені в безодню шлях,

І як я ним у п'їтьму помандрую.

X

Надходять ніч. Боюсь я тої ночі!
Колп довкола світ увесь засне,
Я тільки сам замкнуть не можу очі:
Загиб спокій, і сон мпна мене.

Я сам сиджу і рпюсь в своїй рані,
І плачу й тужу, плачу і клену,
І мрії всі летять, біжать, мов п'яні,
До неї! Бачуть лиш її одну.

І бачиться, що з мріями отими
Й душа моя летить із тіла геть;
І щось, немов крплаті серафими,
Несе її — і чую я їх лет.

До мене ж безграничная тривога,
Бліда розпука підсідає вміть,
І чорні думи, мов з Фортуни рога,
На мене лле, щоб світ мені затьмить.

І бачиться, що я в якійсь безодні,
Де холод, слиз і вітер, темно скрізь
І вплють звірі, люті та голодні,
І стогне бір, і гіллям б'ється ліс.

Ось на розпутті я стою пустому
І весь тремчу, гадюка серце ссе,
Не видно шляху, тільки голос грому
Якусь погрозу дикую несе.

І я беспльний, хорий, і утома,
Мов млінове каміння, тисне груди, —
Бездомний — я бажав би бути дома,
В теплі бажав би, в щастю відітхнути.

Я, що так довго, гаряче кохаю
І за любов знайшов погорду й глум,
Бажаю хоч на хвилю бути в раю,
Обнять тебе, ціль моїх мрій і дум.

Обнять тебе, до серця пригорнути,
Із твоїх уст солодкий нектар пити,
В твоїх очах душею потонути,
В твоїх обіймах згинуть і ожити.

Та дощ січе, скрипить обмокле гілля,
Вихри ревуть: „Дарма! Дарма! Дарма!“
І заревло скажене божевілля
У серці: „Ні! Чи ж виходу нема?“

„Ні! Мусить бути! Не хочу погібати,
Не знавши хоч на хвилечку її!
Хоч би прийшлося і чорту душу дати,
А сповняться бажання всі мої!“

І чую, як при тих словах із мене
Обпало щось, мов листя, мов краса,
А щось влилося темне і студене, —
Се віра в чорта, віра в чудеса.

XI

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу розпукн!
Буду раб, невольник твій,
Весь тобі віддамся в руки,
Лиш те серце заспокої!

Враз з тобою на страждання
Я готов навик піти, —
Лиш одно мені бажання
Заспокої тепера ти.

За один її цілунок
Най горю сто тисяч літ!
За любов її і ласку
Дам я небо, рай, весь світ.

XII

І він явивсь мені. Не як мара рогата,
З копитами й хвостом, як виснула багата
Уява давніх літ,
А як приємний пан в плащі і пелерині,
Що десь його я чув учора або нині —
Чи жид, чи єзуїт.

Спинивсь. Лиця його у пільмі не видати.
Зареготавсь, та й ну мене в плече плескати.
„Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Ось новість! Куріоз! Ось диво природниче!
Пан раціоналіст, безбожник — чорта кличе!
Ще й душу напиха!

„Мій панцю, адже ж ви не віруєте в бога!
Я ще недавно чув край вашого порога —
Підслухую не раз —
Як голосили ви так просто конфіскабль:
«Ne croyant pas au Dieu je ne croye

pas au diable!»

Що ж сталось нині з вас?

„Невже ж я — а, pardon, що зараз не
представивсь!¹

Та думаю, що ви, хто я є, догадались —
Невже ж я ближчий вам
Чи можливіший вам здаюсь від пана бога?

¹ [Не вірячи в бога, я не вірю в чорта].

Чи лекша вам здалась до сатани дорога,
Аніж на небо там?

„Спасибі вам за се довір'я! Розумію!
У вас бажання є, ви стратили надію,
Сказали: як біда,
То хоч до жида йди чи пак до чорта; що там,
Що стільки літ його мішали ви з болотом
Кричали: чорт — луда!

„Ось бачите, куди веде неосторожність!
Ускочили в таке, що хоч вдаряйсь в побожність
Або до чорта в путь!
Та ще й з душею! Ах! Даруйте за нечемність!
Сміяться мушу знов. Пекельна се присемність
Від вас про душу чуть.

„Сто тисяч літ горить готові? Ха, ха! Друже!
Се спорий шмат часу! А ще недавно дуже
Чи не казали ви:
«Душа — то нервів рух?» Значить, загинуть нерви,
То і душі капут! То як же се тепер ви
Згубили з голови?

„І що ж, скажіть мені, оферта ваша варта?
Се ж в газардовій грі фіктивна, кепська карта.
Чи чесно се, скажіть?
Вам хочесь те і те... конкретно, а мені ви
Даєте пшик. Се стид! Не думав, що такі ви
І з чортом так не слід!

„А втім, голубчику, оферта ваша пізна!
Та-ваша душенька — се коршма та заїзна, —
Давно в ній наш нічліг.
Чи я дурний у вас добро те купувати,
Що й без куповання швиденько буду мати
Без клопотів усіх!

„І знайте ще одно. Ота, що так за нею
Ви побиваетесь і мучитесь душею,
Є наша теж якраз.
Спішіться ж, п'яночку, до пекла, як до балю!
Там власноручно сам віддам вам вашу кралою.
Ау ревоіг¹ у нас!“

¹ [До побачення].

Ще раз зареготавсь і по плечі легенько
Мене він покляпав та й геть пішов швиденько,
Мов пильне діло мав.
А я стояв, мов стовп, лице мов горіло,
Стид душу жер; замість добуть, на що кортіло,
Я ще від чорта облизня спіймав!

XIII

Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!

Чи в тяжкім грісі ти почала мене,
Чи прокляв мене в твоім лоні хто,
Чи лиш доля отак надо мною смієсь?

Не дала ти мені чарівної краси,
Не дала мені сили, щоб стіп валить,
Не дала мені роду почесного.

Ти пустила мене сиротою у світ,
Та дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступні.

Що одна недоля — то серце м'яке,
То співацьке серце вразливе,
На красу, на добро податливе.

А що друга недоля — то хлопський рід,
То погорджений рід, замуrowаний світ,
То затровний хліб, безславний гріб.

А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впустиць до свого путра,
Мов запертий огонь сама в собі згора.

Матінко моя ріднесенька!
Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почувеш, що я зробив!

Не сумуй, що прийдеться самій доживать,
Що прийдеться самій у гріб лягать,
Що не буде кому очей затулить!

Не клени своє бідне, безсиле дитя!
Доки міг, то я тяг сю тачку життя,
Та тепер я зламався і збився з пуття!

Я не можу, не можу спинити того,
Що, мов чорная хмара, на мене йде,
Що, мов буря, здалека шумить-гуде!

Я не хочу на світі завадою быть,
Я не хочу вдурить і живцем озвірить —
Радше темную ніч, аніж світло зустріть!

XIV

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мушиш замовкнуть і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглибляться у рану затрутую,
Годі благать о любов.
З кожною стріфою, з кожною нотою
Капас з серденька кров.

З кожною стріфою, з кожною нотою
Слабшає відгомін твій...
Пісне, напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.

XV

І ти прощай! Твого ім'я
Не вимовлю ніколи я,
В лице твоє не гляну!
Бодай не знала ти повік,
Куди се я від тебе втік,
Чим гою серця рану.

Мене забудь щвиденько ти,
Своїх діток люби, пести,
Будь віраа свому мужу!
І не читай моїх пісень,
І не ворущ ні вніч, ні вдень
Сю тінь мою недужу.

А як де хтось мене згада,
Най тінь найменша не сіда
На вид твій, квітко зв'яла!
І не блідній, і не дрожж,
А спокійнісенько скажи:
„Ні, я його не знала!“

XVI

Даремно, пісне! Щез твій чар —
Втишати серця біль!
Не вирне сонце вже з-за хмар!
Пропала ярь! Пропала ярь!
На душу впала цвіль.

Даремно, пісне! Тихо будь!
Не сип ще мук до мук!
Без тебе туга тисне грудь, —
Та ти в ту ж путь, та ти в ту ж путь
Несеш жалібний згук.

Даремний спів! В акордах слів
Не виллю своїх скрут.
Як мовчки я терпів, болів,
Так мовчки вп'яду без жалів
В Нірваги темний кут.

XVII

Поклін тобі, Буддо!
В темряві життя
Ти ясність, ти чудо,
Ти мир забуття!

Спокійний, величний,
Ти все поборов:
І блиск царювання,
І гнів, і любов.

З царя жебраком ти,
Душею монар,
Півсвіта осяяв
Твого духа чар.

Ти царство покинув,
Щоб духом ожить;
Зірвав усі пута,
Щоб нас слобонить.

І довгі літа
Промучився ти,
Щоб корінь страждання
Людського знайти.

Знайшов ти той корінь
У серці на дні,
Де пристрасті грають,
Надії марні.

Де гнів палахкоче,
Любов процвіта,
Луди павутинням
Наш дух опліта.

І мулить, і мулить,
Прогонює мир,
І тягне в Сансару,
В життя дикий вир.

Та з пристрастів пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.

Безсмертне лиш тіло,
Бо жаден атом
Його не пропаде
На віки віком.

Та те, що в вас плаче,
Горить і терпить,
Що творить, що знає,
Що рветься й летить —

Те згасне, мов огник,
Мов хвиля пройде,
В безодні Нірвани
Спокій віднайде.

Поклін тобі, світлий,
Від бідних, блудних,
Що в пристрастів путах
Ще б'ються міцних!

Поклін і від мене,
Що скочу як стій
Із тиску Сансарі
В Нірвані спокій!

XVIII

Душа безсмертна! Жить віковічно їй!
Жорстока думка, дика фантазія
Лойоли гідна її Торквемади!
Серце холодне і тьмиться розум.

Носити вічно в серці лице твоє,
І знати, що з другим зв'язана вічно ти,
І бачити з ним тебе її томитись —
Ох, навіть рай мені пеклом стане!

Творця хвалити? За що хвалить його?
Що в моєму серці сей розпалив огонь
І в насміх призначив розлуку?
Рай показав і затріснув браму!

Та пану богу я не хочу блюзнить,
Бо пощо вірних щирі чуття дразнить?
Мов актор той, мечем махати
На паперовій страхоуді?

Я не романтик. Міфологічний дим
Давно розвіявся із голови мені;
Мене не тішать, ані страшать
Привиди давньої віри мглисті.

Бо що ж є Дух той? Сам чоловік його
Создав з нічого, в кожній порі й землі
Дає йому свою подобу,
Сам собі пана й тирана творить.

Одно лиш вічне без початку й кінця,
Живе і сильне, — се є матерія:
Один атом її тривкіший,
Ніж всі боги, всі Астарти й Ягве.

.. Безмірне море, що заповнив простір,
А в тому морі вир повстає сям-там —
Се планетарная система, —
Вир той бурчить і клекоче й б'ється.

В тім вирі хвилі — сонце, планети с,
В них мільярди бомблів дрібних кишать,
А в кождім бомблі щось там мріє,
Мініться, пініться, пок не присне.

Се наші мрії, се наша свідомість,
Дрібненький бомблик в вирі матерії.
Та бомблі згинуть, вир утихне,
Щоб закрутиться знов десь-інде.

Безцільно, вічно круговорот оцей
Іде і йтиме; сонця, планет ряди
І інфузорії дрібненькі,
Всьому однакова тут дорога.

Лише маленькі бомблики людські,
Що в них частинка виру відбилася,
Міркують, мучяться, бажають
Вічності море вмістити в собі.

І уявляють вічність на образ свій,
Дають свій вигляд, власну подобу їй.
А там лякаються, мов діти,
Мар, що породила їх уява.

Я не дитина, я не лякаюсь мар,
Неначе в'язень з дому тортур і кар,
Душа моя на волю рветься
В мами матерії лони вснути.

Бажає бомблик приснути радісно,
Згасить болючу іскорку — свідомість.
З людства свого ні пилінки
В вічність не хоче нести з собою.

XIX

„Самовбійство — се трусість,
Се втека з борні,
Ощуканська кріда“, —
Так скажуть мені.

Ах, панове! Про трусість
Мовчіть ви мені!
Чи ви нюхали порох
В життєвій війні?

Чи ви лоб свій розбили
О дійсності мур?
Чи вам звісно, як смачно
На гаках тортур?

„Самовбійство — се прогріх,
Безправ'я і злість“...
Най вам слово Христове
На се відповість.

Як Христос по землі ще
Навчати ходив,
То зустрів чоловіка,
Що в шабас робив.

„Як же можна! Се прогріх!“
Обурився хтось,
Та робітнику строго
Промовив Христос:

„Коли знаєш, що чиниш —
Блаженний єси;
А не знаєш, що чиниш —
Проклятий єси.“

„Коли знаєш, що чиниш —
Закон твій — ти сам;
А не знаєш, що чиниш —
Закон є твій пан“¹.

Для знаючих знання їх —
Найвищий закон;
Незнаючі в законі
Най гнуться карком.

¹ Слів тих даремно шукати в євангелії, та вони заховалися в одному старім грецьким рукописі. „Коли знаєш, що чиниш — блаженний єси, а коли не знаєш, що чиниш — проклятий єси, яко переступник закону“. Високі і несумнівно автентичні Христові слова!

Чи я знаю, чи чїню,
Се знаю лиш я —
І такий, що мене зна
Ще лїшше, нїж я.

XX

Оцей маленький інструмент,
Холодний та блискучий...
Один кивок... один момент...
І крові ключ кипучий...
Легенький крик... безсильний шепт,
А там — поклін покїрний, —
Оце весь лїк, оце рецепт
На всь мїй бїль безмірний.

В оцей маленький інструмент
Кладу маленьку кулю
І замість любки на момент
Його до серця тїлю.
Один кивок... легенький гук,
Неначе свїчка здута,
І він з моїх упáде рук,
І з мене спáдуть пута.

Один момент — хїба ж се грїх?
І пощо так страждати?
Марній комар, пустий горїх,
То й пощо заваджати?
Ядро завмерло — геть марнї,
Порожнюю лупину!
Один кивок! За мить одну
Навіки я спочину.

МІЙ ІЗМАРАГД

I. ПОКЛОНИ

I

ПОЕТ МОВИТЬ:

Вниз котиться мії віз. Пов'яли квіти,
Літа на душу накладають пута.
Вже не мені в нові світи летіти!
Війну з життям програв я, любі діти!
Cosa perduta!¹

З яким же запалом я йшов до бою!
Як рвалася вперед душа вітхнута!
Горіло серце чистою любовою!..
І що ж здобув? Лишив що за собою?
Cosa perduta!

Не дав мороз моїм листкам розвиться,
Квітки мої побила буря люта!
Не довелось героїським боєм битися,
Ламаться звільна мусив, ржою вкріється —
Cosa perduta!

З дрібних шпигань мої повстали рани,
Частками жерла моє серце скрута...
Я й сам не знав, де ті мої тирани?
З дрібних огнів сплелсь мої кайдани!
Cosa perduta!

Україно, моя сердечна нене!
Не лай мене, стражденна, незабута,
Що не дало моє життя злиденне
Того, що ждати ти могла від мене!
Cosa perduta!

¹ [Іропаща справа].

II

УКРАЇНА МОВИТЬ:

Мій синку, ти би менш балакав,
Сам над собою менше плакав,
На долю менше нарікав!
На шлях тернистий сам подався
І цупко по тернах подрався, —
Чого ж ти іншого чекав?

Сам знав, що гола я і вбога,
І до мого ти порога
Прийшов, захтів служити мені.
Ну, в мене слугам плати скупю,
А нарікати на мене глупо...
Просила я тебе, чи ні?

І що тобі за кривда сталась?
Що підняли на тебе галас:
„Не любить Русі він ні раз!“
„Наплюй! Я, синку, ліпше знаю
Всю ту патріотичну зграю
Й ціну її любовних фраз.

Що проживеш весь вік убого?
Значить, не вкрав ніщо ні в кого,
А чесно працював на хліб.
Та й те подумай ще, будь ласка:
Твого я найкраща частка
З тобою враз не ляже в гріб.

III

РЕФЛЕКСІЯ

Важке ярмо твое, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом, оце під ним я упадаю
З батьківської руки твоєї допиваю
Затроєний пугар.

Благословлю тебе! Чи ждять тобі ще треба
Поваги й блиску від будучини,
Чи ні, — одного лиш тобі благаю з неба,
Щоб з горя й голоду не бігли геть від тебе
Твої найкращі сини.

Щоб сіячів твоїх їх власне покоління
На глум не брало і на сміх.
Щоб монументом їх не було те каміння,
Яким в відплату за плідюче насіння
Ще при життю обкидвано їх.

IV

СІДОГЛАВОМУ

Ти, брате, любиш Русь,
Я ж не люблю, сарака!
Ти, брате, патріот,
А я собі собака.

Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, —
Я ж гавкаю раз в раз,
Щоби вона не спала.

Ти, брате, любиш Русь,
Як любиш добре пиво, —
Я ж не люблю, як жнець
Не любить спекн в жниво.

Ти, брате, любиш Русь,
За те, що гарно вбрана, —
Я ж не люблю, як раб
Не любить свого пана.

Бо твій патріотизм —
Празнична одежина,
А мій — то труд важкий,
Гарячка невдержима.

Ти любиш в ній князів,
Гетьмання, панування, —
Мене ж болить її
Відвічне страждання.

Ти любиш Русь, за те
Тобі і честь, і шана,
У мене ж тая Русь,
Кровава в серці рана.

Ти, брате, любиш Русь,
Як дім, воли, корови, —
Я ж не люблю її
З надмірної любови.

V

ЯКБИ...

Якби само велике страждання
Могло тебе, Україно, відкупити, —
Було б твоє велике панування,
Нікому б ти не мусила вступити.

Якби могутість, щастя і свобода
Відмірялись по мірі крові й сліз,
Пролитих з серця і з очей народа, —
То хто б з тобою супірництво зніс?

О горе, мамо! Воля, слава, сила
Відмірюються мірою борби!
Лиш в кого праця потом скрань зросила,
Наверх той виб'єсь з темної юрби.

Та праці тої, мамо, в нас так мало!
Лежить облогом лан широкий твій,
А кільки нас всю силу спрацювало,
Щоб жити, без дяки, в каторзі чужій!

VI

ДЕКАДЕНТ

(В. Щуратові)

Я декадент? Се новина для мене!
Ти взяв один з мого життя момент,
І слово темне підшукав та вчене,
І Русі возвістив: „Ось декадент!“

Що в мбій пісні біль, і жаль, і туга —
Се лиш тому, що склалось так життя.
Та є в ній, брате мій, ще нута друга:
Надія, воля, радісне чуття.

Я не люблю безпредметно тужити,
Ні шуму в власних слухати пухах;
Поки живий, я хочу справді жити,
А боротьби життя мені не страх.

Хоч часто я гірке й квасне ковтаю,
Не раз і прів, і мерз я, і охрип,
Та ще ж оскомнин хронічної не маю,
Катар кишок до мене не прилип.

Який я декадент? Я син народа,
Що вгору йде, хоч був запертий в льох,
Мій поклик: праця, щастя і свобода,
Я в мужик, пролог, не епілог.

Я з п'ющими за пліт не впливаю,
З ідцями їм, для бійки маю бук,
На празнику життя не позиваю,
Та в бідності не опускаю рук.

Не паразит я, що дуріє з жиру,
Що в будні тільки й дума про процент,
А для пісень на „шрррум“ настроїть ліру.
Який же я у біса декадент?

VII

МОЇЙ НЕ МОЇЙ

Поклін тобі, моя зів'яла квітко,
Моя розкішна, невідступна мріє,
Остатній сей поклін!
Хоч у життю стрічав тебе я рідко,
Та все ж мені той спогад серце гріє,
Хоч як болісний він.

Тим, що мене ти к собі не пустила,
В моїх грудях зглушила і вгасила
Любовний, дикий шал,
Тим ти в душі, сумній і самотній,
Навік вписала ясний і високий
Жіночий ідеал.

І нині, хоч нас ділять доли й гори,
Коли на душу ляжуть злії змори,
Тебе шука душа,
І до твоєї груді припадає,
У стіп твоїх весь свій тягар скидає,
І голос твій весь плач її втиша.

А як коли у сні тебе побачу,
То, бачиться, всю злість і гіркість трачу

І викидаю, мов гадюк тих звій;
Весь день мов щось святе в душі лелію,
Хоч не любов, не віру, не надію,
А чистій, ясній образ твоїй.

VIII

СПОМИН

У садочку в холодочку
Гарна мати молода
Возить донечку в візочку,
Возить звільна і гойда.
Мірно, наче пташка в клітці
З щєблика на щєблик скаче,
Возить доню в холодочку,
Хоч дитина спить, не плаче,
До візка не заглядають
Материнські очі чулі,
Лиш уста тихенько шепчуть:
Люлі-люлі, люлі-люлі.

Пріє в спеці Львів, неначе
Сіра бестія незвісна;
Шум його гуде, неначе
Колискова дивна пісня,
По садку проходять люди,
Чути дитський плач і крики...
Ось панок побачив матір,
Жаль обняв його великий.
Глигнула й вона на нього
І здригнула, мов від кулі,
Над візком, схилившись, шепче:
Люлі-люлі, люлі-люлі.

У садочку в холодочку
Сів на лавочці панок,
Здалека глядить на матір
Крізь гущавини вінок.
Се ж вона, його кохана,
Рай його, життя, краса!
Нині чахне за нелюбом,
Наче лампа та вгаса!
Ти ще тріпаєшся, серце?
Болі, ще ви не заснули?
Адже ж все пропало марно!
Люлі-люлі, люлі-люлі.

II. ПАРЕНЕТИКОН

I

Коли обід хтось славний зготував,
Наїдки найдобірні та напитки,
Царя самого в гості завізвав,
А солі не додав до страв, —
Які ж із них пожитки?

Отак і той, що наложив печать
На серце: сам, без дружньої розмови
Жіє для себе — хоч би був не знать
Як чесний, не приблизиться на п'ядь
До бога без любови.

Вся чеснотá, весь труд його марний,
Молитва, піст і жертви всі її тривога, —
Все те, мов ппл, розвіє суд страшний!
Одна любов з них зробить скарб цінний
Перед престолом бога.

II

Не слід усякого любити без розбору,
Як добрі щєпи садівник плекає!
Так, що всі зайві парості втинає,
Щоб добрі соки йшли все вгору, вгору.

Господь сказав: „Яка тобі заслуга,
Коли кохавш свого брата, друга?
А ви любіте своїх ворогів!“
Подумай добре, що господь велів!

Не мовив: „Моїх ворогів любіте!“
Оце, брати, ви добре розумійте,
Що ворог божий, ворог правди й волі
Не варт любові вашої ніколи.

III

Не такого посту хоче бог від нас,
Щоб сушив ти тіло й дух приснав ураз.

Бо який пожиток тілом голод знати,
А без добрих вчинків духом умирати?

І який пожиток від їди здержатися,
А на блуд і здирство пильно поспішатися?

І який пожиток, щоб лица не мити,
А в холодну пору голого не вкрити?

І яка заслуга, що в нас тіло сохне,
А у нас голодний під порогом дохне?

Чи то дуже чесно всю ніч в темній хаті
Гаряче молитися, к богу припадати,

Поки там під тинном з голоду та стужі
Умирають бідні, зойкають недужі?

IV

Як у хвилі сумніву і муки
Вчитель мудрий не найдесь тобі,
То приймай потіху і науки
З простих уст, загублених в юрбі.

Як на місто військо йде вороже,
І побачить в полі простий люд
І біжить до міста, як лиш може,
І кричить: „Тікайте! Ворог тут!“ —

Чи ж тоді всі мудрі, всі багаті
Не послухають тих простаків?
Чи на крик їх не почнуть тікати.
Критися за мур, за частокіл?

А якби хтось згорда став казати:
„Що там знає та невчена мразь?
Відки має право так крпчати?
Чи на те їх слав у поле князь?“

І, гордуючи простацьким криком,
Сам лишився б в гордощах марнійх
І попався б ворогам у руки, —
Чи не був би се дурний з дурних?

V

БАГАЧ

1

Свічку поставив ти в церкві
перед образами, багачу!
Добре зробив ти: ось бач,
ярко та свічка горить.

Глянь, ось убогій до церкви прийшов,
що його ти покривдив —
Сплакав і важко зітхнув —
свічка погасла твоя!

2

Вбогому даток ти дав, о багачу:
се добре зробив ти!
Глянь, онде слуги твої,
твоїх волів пасучи,

Потратували всю ниву
убогого твого сусіда,
Що через кривди твої
мусить по жebraх іти!

Глуний! Ти бога здурити гадаєш
сим датком мізерним, —
Кривда ж твоя наче грім
супроти тебе гримить!

VI

Серцем молився Мойсей
і скорботою духа цілбого;

І говорив йому бог:
„Що так до мене кричиш?

„Хоч ти заціпив уста
так, що її слова вони не говорять,
Але я чую аж тут,
як твоє серце кричить“.

VII

Гнів — се огонь. Чим більше дров кладеш,
Тим ярче полум'я лютує ясне;
А перестань докидувати дров,
Як стії загасне.

Як моряки в час бурі все з судна
У море мечуть, щоб судно влегшити,
А стихне буря, жаль їм стане страт,
Почнуть тужити, —

Так і гнівний у лютому розпалі
Не тямить, що здорове, що боляче;
А гнів мине, — згадавши, що накоїв,
Запізно плаче.

VIII

Немає друга понад мудрість,
Ні порога над глупоту,
Так, як нема любові в світі
Над матірню любов святу.

Не ділиш мудрості з братами,
Її злодії не вкрадуть,
Її не згубиш по дорозі,
Вона є вільна серед пут.

Вона магнет посеред моря,
Найкращий скарб, безцінний дар,
Огніще тепле в студінь горя,
Холодна тінь під страстей сквар.

Без неї все життя пустиня,
Так, як пустий без друга шлях,
І як твій дім пустий без сина,
І як пустий дурного страх.

IX

Себе самого наперед
Застав робить, що слідує,
А лиш потому інших вчи, —
Тоді з дороги не схибиш.

Ти сам себе таким зроби,
Щоб інших ти навчати міг;
Сам над собою запануй,
То запануєш над людьми.

Хто сам себе опанував,
Найтяжчу річ він доконав;
Хто сам себе оберіга,
Той безпечніший від усіх.

Не кидай власної мети,
Щоб за чужою десь іти,
А власну ясно ціль пізнай,
До неї просто поспішай.

X

Хоч хто і сто літ проживе
Безчесно, неоздержливо, —
Волів би день один прожить
У чесноті, в думках святих.

Хоч хто і сто літ проживе,
Без розуму блукаючи, —
Волів би день один прожить
У розумі, в думках святих.

Хоч хто і сто літ проживе
Ліниво, без енергії, —
Волів би день один прожить
У праці, в чеснім змаганню.

Хоч хто і сто літ проживе,
Про почин і кінець не дба, —
Волів би день один прожити
І тямить почин і кінець.

Хоч хто і сто літ проживе,
Премудрості не знаючи, —
Болів би день один прожити,
Пізнавши праведний закон.

XI

Хоч від хліба здержусь,
А лютую, серджусь,
То яка ж моя віра?
Чим я ліпший від звіра?

Звір же хліба не їсть,
А жре м'ясо, рве кість, —
Я ж про вдачу лукаву
Братню рву добру славу.

Хто вином не впиваєсь,
Ні м'ясив наїдаєсь,
Але сам повен злоби —
Чим він ліпший худоби?

Бо худоба дурна
Не коштує вина,
Ні м'ясив не вживає,
Та заслуги не має.

XII

Як сережки золотії
В ніздрях бурої свині,
Так краса не йде в пожиток
Зле вихованій жоні.

Як перлина дорога
У оправі золотій,
Так душа жіноча щира
Сяє в зверхній красоті.

XIII

„Здоров, Степане! Що ти робиш,
Що понад річку з жердю ходиш?“

„Ох, мене скрута вчепилася:
Деся моя жінка втопилася“.

„Та що ж, Степане, бог з тобою,
Ії шукаєш вверх рікою?“

„А як же, друже, ти гадаєш?
Мобі жінки ти не знаєш?“

„Хоч і втопилася моя мила,
То вниз водою не поплила“.

XIV

Не високо мудруй,
Але твердо держись,
А хто правду лама,
З тим ти сміло борись!

Не бажай ти умом
Понад світом кружись;
А скоріш завізьмись
В світі праведно жись.

XV

Годуй гадюку молоком —
У неї буде більша їдь;
Роби добро лихому — він
Тебе вмотає гірше в сіль.

Гадюка і злюка,
Обоє страшні, —
Та що ж з них страшніше?
Скажи-но мені.

Страшніша гадюки
Людина лиха!
Від зілля, примови
Гадюка втиха.

Та злюка не втихне
Ні вдень, ні вночі,
Хоч кров її із серця
Свогого точи.

XVI

Як промінясто гарний цвіт,
Барвистий, та без запаху,
Так гарні та пусті слова
Того, хто не сповняє їх.

Як промінясто гарний цвіт,
Барвистий, любо запашний,
Так гарні та плідні слова
Того, хто чинить після них.

XVII

Як лампа розбита,
Даремно олій доливати;
Як злодій утікне,
Даремно стайні замикати.

Як висохли води,
То пощо там мбети будуєш?
Як юність минула,
То пощо з дівками жартуєш?

XVIII

Хто тбму шкодить, що йому
Зла не зробив,
Невинному, котрий його
Не оскорбив,

На сього власне зло його
Впаде — без слова,
Як проти вітру сіяна
На сівача паде полова.

XIX

Ворог батько, ворог мати,
Що не вчили сина!
І підé він в світ блукати,
Як та сиротина.

Як між павами ворона
Поваги не має,
Так невчений в товаристві
Голову схиляє.

XX

Як пчола, що квітам фарби
Ані паху не уймає,
Тільки сок їх ссе солодкий,
Так з людьми живе мудрець:

Що хто зробить чи не зробить,
Зле чи добре, він не дбає,
Лиш про власні діла дбає,
Злий чи добрий їх кінець.

XXI

Хто лиш квітки в життя збира,
Чий дух до земного прилип,
Того напавши вхопить смерть,
Як повинь соннес село.

Хто лиш квітки в життя збира,
Чий дух до земного прилип,
Той смерті понаде у власть,
Не осягнувши, що бажав.

XXII

Багатство злом не є,
Коли на добре вжите;
Та хто з бід в черзі
Йде господу служити,

З страху перед життям
І перед боротьбою,
Хто супокою там
Шукає, а не бою,

Не праці, але сну,
Не посту, а страв много,
Не служби божої,
А служби тіла свбго, —

Волів би віри він
Зректись, се менший гріх,
Ніж віру сю весь вік
Отак давать на сміх.

XXIII

Як риба без води
На суші швидко гине,
Так пропада чернець,
Що монастир покине.

Як квока, що з яєць
Встає занадто часто,
З них запортки потворить, —
Так і чернець, що рад
Виломлюєсь із власті,
Не тіло, але душу вморить.

XXIV

Хто в першій чвертині життя
Знання не здобув,
А в другій чвертині життя
Майна не здобув,

А в третій чвертині життя
Хто чесним не був,
Той скаже в четвертій: „Бодай
Я в світі не був!“

XXV

СТРОФИ

1

Пурпуром сонечко сходить,
Пурпуром криється в морю;
Так будь і ти все спокійний —
В щастю і в горю.

2

Мужню силу хоч похилить горе,
Та не зломить, в підлість не поверне;
Так і свічку хоч схили додолу,
Свого світла вниз вона не зверне.

3

Обрубане дерево знов зеленів,
І місяць із серпа знов повний стас;
Се бачучи, чесні, не тратьте надії,
Хоч доля гнівная вас гонить і б'є.

4

Не цурається правди мудрець,
Хоч вона й з уст дитинячих буде, —
Так як в ніч, коли сонце зайшло,
Каганця не цураються люде.

5

Добру науку приймай,
Хоч її і від простого чуєш;
Злої ж на ум не бери,
Хоч би її святий говорив.

6

Хто має мудрість, а з неї
Ближнім не хоче вділити,
Той має скарб многоцінний,
В міх шкуратаєній зашитий.

7

Мудрість захована,
Золото в скритку —
Однаковісінько
Суть без пожитку.

8

Дурний, хто, помилок лякаючись,
Не сміє братися до діла, —
Так, як би я не їв, лякаючись,
Щоб кришка в голосницю не влетіла.

9

Не пливе супроти вітру¹
Запах цвітів і кадила, —

Але йде по всіх усюдах
Добра слава, добрі діла.

10

Навіть той, хто в призначення вірить,
Все ж трудитися мусить постійно:
Адже ж бачиш і сам, що без труду
Не горить і сухес поліно.

11

Не звикай утертими стежками
Йти за другим сліпо, як у дим,
Бо як стануть пастухи вовками,
Треба вівцям пастися й самим.

12

Бережи масток про чорну годину,
Та віддай масток за вірну дружину;
А себе найбільше бережи без впину;
Та віддай майно і жінку й себе за Україну.

13

Гість, дитя, і цар, і жінка
Мають всі один звичай:
Є що чи нема — байдуже,
Ім усе лиш дай та дай.

14

Хто духом низький, не мішайся там,
Де є високих трони;
Таж чобота на голову ніхто
Не надіва замість корони.

15

Та й глупі ж ті багатирі,
Що люблять спать на подушках!
Я спав лиш на однім пері,
І твердо так було, що страх!

16

Щасливий той багач подвійно:
Піч повна дров, огонь горить, гогоче;
А в мене лиш одно поліно,
Та й те горить не хоче.

17

Отрута є зле вивчена наука,
Отрута є нестравлена їда;
Для бідних трута — взаїмна порука,
Старому трута — жінка молода.

18

Скупий — не пан своїх засіків повних,
А сторож, і приставник, і невольник.

19

Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

20

Хто власного ума не має,
То з книг не вийде ум йому;
Хто є сліпий на обі оці,
То що по зеркалі йому?

21

Клониться дерево, плодом обтяжене;
Чесний, розумний, і ти так клонись!
Висохле древо, безмізкії голови
Зломляться, та не похляяться вниз.

22

Великі дерева шануй,
Що плід дають і в спеку тінь;
А як і плід часом хибне,
Чи ж тінь сама не є добром?

75.

23

Мухи сідають на ранах,
Пчоли на квітках пахучих;
Добрій все бачить лиш добре,
Підлий лиш підле у других.

24

Як військо скликає труба,
Так ангелів божих скликають
Сердечні слова.

А в гуслі та флейти де грають
І брата осуджують — там
Приховок чортам.

25

Лихвар і п'яниця
Се два побратими:
Сам чорт побратимство
Зв'язав поміж ними.

26

На двос сотворено богом вино:
Розумним на радість, на згубу дурному;
Багатство — на двос теж дане воно:
На добро милосерним, на згубу скупому.

27

Як від лютого татарина,
Що шаблюкою маха,
Всі тікають безоружнії,
Так тікай ти від гріха.

28

Хто з всіми добрий хоче бути,
Той швидко втратить добрий путь.

Не може при добрі той жити,
Хто хоче злу її добру служити.

Бо хтінши догодить обом,
Він швидко стане зла рабом.

29

Від слона на тисяч п'ядей,
Від коня на сто тікай,
Від вола на десять п'ядей,
Зла її на очі не видай.

30

Як метіль прошумить,
Так загине за мить
Злий, сльозами людськими годований,
Щезне її слід весь по нім...
Але добрий — се дім,
На скалі віковично будований.

31

Як запорохи чоловік
Знести не може у очох,
Так гордості в душі людській
Не зносить бог.

32

Хоч би її мертвого міг гнівливий воскресить,
То бог його за гнів його відкине;
В гнівливе серце помисл злий, як нетля в
в світло, лише, —
Сама згорить, а світла, не згасить.

33

Хоча б ти і муки тяжкі потерпів,
А брата свого не любиш,
То все ж ти на вічне життя не доспів,
Лиш дармо дочасне загубиш.

34

Як та опука від скали
Відскакує відлого,
Так кривда людська все паде
На кривдника самого.

77

35

Огневі, що ліси палить,
На поміч вітер ще спішить,
Та каганець він загасить.

Так сильній сильного скріпля,
Король рятує короля,
Слабого ж топче і валить.

36

Наче віз без коліс
Не покотиться до суду,
Так своєї судьби
Не дійдеш без праці її труду.

37

Молодість у бідності —
Без мами дитина,
Старість у бездітності —
То гірка година.

38

Ти сто людей побив у бою
І тим пишаєшся, герою?
Ось сей лиш власну пристрасть поборов,
І над тобою він горою.

39

Купа дров і жура —
Що з тих двох тяжче є?
В дровах труп лиш згора,
А в журі все життя.

40

Хоч би все небо папером було,
Хоч би все море чорнилом було,
Зорі б на пера всі перекувать,
Ангели б сіли там пір'ям писать,
То не списали б — так мудрий прорік —
Мудрості божої ввік.

III. ПРИТЧІ

I

ПРИТЧА ПРО ЖИТТЯ

Було се в Індії.

Степом безлюдним
Йшов чоловік. І праз напав на нього
Голодний лев. Побачивши звірюку
Ще здалека, почувши рик її,
Почав тікати чоловік щодуху.
Тікаючи, наскочив він нараз
На глибоченну балку. Не було
Часу вертати, не було де скритися,
А звір вже близько. Бачить чоловік,
Що зо стіни безодні, зо стрімкого
Скального обриву худа берізка
В щілині виросла її вершок зеленій
Понад безодню к сонцю піднімає.
Не довго думаючи, він чепився
За ту берізку; держачись руками
За пень її, повис над гирлом темним,
Аж поки, бовтаючи там ногами,
На щось твердого крихту не оперся.
Тоді аж відітхнув і дроз смертельна
Потроха втихла. І почав тоді
Сірома озиратися довкола,
Де він і що з ним?

Перший зирк його
Впав на коріння деревця, що в ньому
Була його єдина опора.
Що за притчина. Глядять: дві миші,
Одна білява, друга чорна, пильно,

Запопадно, і ненастанно, й прудко
Гризуть коріння того дерева,
Лапками землю порпають, працюють,
Немов наняті, щоб його підпору
Підгризти, підкопати, повалити.
І похололо в того чоловіка
На серці, бо в тій хвили лев розжертий
Надбїг над пропасть і його побачив,
І лютим ревом відгомін збудив.
Не міг його дістати, але люто
Глядів згори, скакав і землю гриз,
Ждучи, аж він угору знов підлізе.

І глянув вниз у пропасть чоловік.
І бачить, що на дні тієї балки
Страшна гадюка в'ється і широко
Пашеку рознімає, жде лише,
Щоб він упав для неї на поталу.
Померкло в голові у чоловіка,
За серце стисло, і холодним потом
Все тіло облилось.

Та враз почув,
Що те, о що опер він ноги, якое
Ворушиться. Зирнув, аж пробі! Се
Гадюка, звита в клубок, що в щільній
Дрімала. Рад був скрикнути чоловік,
Та голос в горлі задушив переляк.
Рад був молитися, та тривога вбила
Побожну думку. Наче труї холодний
Він висів, певний, що в найближчій хвили
Коріння миші підгризуть, гадюка
У ногу вкусить, сил його не стане,
І вниз він упаде, змії в пашеку.

А втім — о диво! На гілках берізки
Побачив той нещасний чоловік
Гніздо чмелів. У щільнику малому
Було там трохи меду, а чмелі
Всі полетіли в поле за пожитком,
І закортіло чоловіка того
Покушать меду. Він всіх сил добув,
Піднявся трохи вгору і устами
Досяг щільник, і ссать його почав.
І враз немов рукою відняло
Йому від серця. Солодощі меду

Заставили його про все забути:
Про льва, що вів йому над головою,
Про миші, що його підпору гризли,
І про дракона, що внизу грозив,
І про гадюку, що у стіп спчала.
Про все, про все забув той чоловік,
Найшобши в тих краплинах медових
Несказанну, високу розкіш раю.

Готама Будда, Азії світло,
Очима духа бачив сю пригоду
І своїм вірним так про неї мовив:
„Сеї чоловік, брати, — то кождий з нас.
Життя важке, природа нам ворожа
І тисячі пригод і небезпек
З усіх боків усе нас оточують,
Як того мужа, що там в балці висів.
Голодний лев над нами — то є смерть;
Дракон внизу — то вічне забуття,
Що кожного нагрожуєсь пожегати,
А миші, чорна й біла — день і ніч,
Що ненастанно вік наш підгризають,
А та гадюка під ногами, браття, —
То наше власне тіло, непостійне,
Слабе і хоре, що нам в кожній хвили
Назавсиди відмовить може служби.
А та берізка, за яку вчепившись
Міркуємо спастися від загибелі, —
Се людська пам'ять — шпра, та коротка.
Нема нам виходу із того горя,
Нема рятунку. Та одно лиш нам
Лишилось те, чого ніяка сила,
Ніяка нам пригода взяти не може:
Се чиста розкіш братньої любові,
Се той чудовий мід, якого крапля
Розширює життя людське в безмір,
Підносить душу понад всю тривогу,
Над всю турботу із-за діл минутих —
В просторі, повні світла і свободи.
Хапайте сквапно краплі ті, брати!
Бо лиш в тому, що серце ваше чує,
Чим груди повні, чим душа живе,
У розкоші любові і бажання,
В братерстві, у надії, у змаганню
До вищих, чистих цілей є ваш рай“.

II

ПРИТЧА ПРО ВІРУ

На Цейлоні святому
Є кипарис високий,
Розкішний, тисячлітній,
У світі одинокий.

Журчить з його коріння
Малесенький поточок;
Ніхто не тямить, щоб він
Зронив один листочок.

Як перший лист ізронить,
То твердо вірять люде:
Хто з'їсть отой листочок,
Той вічно жити буде.

І довгі вже століття
Побожнії буддисти
Стоять під кипарисом,
Читають акафісти.

Звернувши очі вгору,
Перебирають чотки
І ждуть, аж з кипариса
Впаде той лист солодкий.

І ждуть собі безсмертя,
І мруть один за одним, —
Нові приходять з серцем
Прагнуцим і голодним.

І ждуть того листочка —
Ніяк не відірветься!
І ждуть, і мруть в тій вірі,
Що хтось його дождеться.

III

ПРИТЧА ПРО ЛЮБОВ

До Йосифа в Єгипті так
Сказав облєсливий дворак:

„Ах, пане, страх тебе люблю
За добрість, за красу твою!“

Та Йосиф знав ціну тих слів
І двораківі відповів:

„Минувше ти збудив сумне...
Мій друже, не люби мене!“

„Отець любив мене й жалів —
За се братів на мене гнів.“

„За се в рові я смерті ждав,
За се невольником я став.“

„Потім Пентефрія жона —
Любила страх мене вона.“

„Та за любов її дарму
Попав я на сім літ в тюрму.“

„Тож нипі... щиро признаюсь,
Любови твоєї страх боюсь!“

IV

ПРИТЧА ПРО БРАСУ

Арістотель-мудрець Олександра навчав
І такий у альбом йому вірш написав:

„Більш, ніж меч, і огонь, і стріла, і коса,
Небезпечне оружжя — жіноча краса.“

„Тільки мудрість, наука і старші літа
Подають проти неї міцного щита“.

Арістотель-мудрець по садочку гуля, —
Бач, Аглая іде і очима стріля!

Та Аглая, котрої надземна краса
Звеселяє людей і самі небеса;

Та їдких її слів і шпаркого ума
Всі боялися, навіть цариця сама.

Арістотель дівчині гаразд придививсь,
Як повз нього ішла, низько їй поклонивсь.

І промовив: „Аглае, благаю, молю!
Над всю мудрість, над сонце тебе я люблю.

„На часок-волосок вволи волю мою, —
Чого хоч, зажадай, я для тебе зроблю!“

Усміхнулась Аглая. „Се ж почесь мені,
Що на мні зупинив свої очі ясні

„Той мудрець, що пишась ним Греція вся,
Що умом обняв землю; зглибив небеса.

„Я твоя. Що захочеш, зо мною чини,
Лиш одну мою просьбу в тій хвилі словни.

„По саду тім, де в'ються доріжки круті,
Півгодини мене провози на хребті“.

Усміхнувся мудрець. Дивні примхи в дівчат!
Та дарма! Обіцявсь, то вже годі бурчать.

І хламиду він зняв, і рачкує піском,
Його очі Аглая закрила платком
І сидить на хребті й поганяє прутком.

Так заїхали враз аж на площу садка,
Де під тінню дерев край малого ставка

Олександр сидів, його мати й весь двір, —
Срібний сміх там лунав і пісні й бренькіт лір.

А Аглая кричить: „Ну, мій ослику, ну!
Ще минуточки дві! Ще минутку одну!“

Аж у круг двораків його дівка пуста
Завела, і зіскочпала живо з хребта,

І платок із очей поспішила знять...
Що там сміху було, то й пером не списать.

Арістотель-мудрець Олександра навчав
І такий у альбом йому вірш написав:

„Більш, ніж меч, і огонь, і стріла, і коса,
Небезпечне оружжя — жіноча краса.

„Ані мудрість, наука, ні старші літа
Не дають проти неї міцного щита.

„Се я сам досвідив. Лиш мертвець та сліпець
Може быть проти неї надійний борець“.

V

ПРИТЧА ПРО ПРИЯЗНЬ

Вмираючи, покликав батько сина,
Що був його єдина дитина.

І мовив, звівши голову стару:
„Мій синку, швидко я, мабуть, умру.

„Дав бог мені прожити много літ,
Добра надбати і пізнати світ.

„Добро тобі лишая. Не марнуй
Його, та й понад міру не цінуй.

„Не думай в нім мету життя знайти, —
Се сходи лиш до вищої мети.

„Та, крім добра, ти маєш, синку, те.
Що найважніше — серце золоте,

„Досить науки і здоровий ум;
І вже пройшов ти молодості шум.

„Одного лиш бажаю ще тобі:
Щоб мав ти друга щирого собі“.

Син мовив: „Татку, дяка вам і честь!
Та в мене друзів щирих много єсть“.

„О синку, много при їді й вині,
Та в горю допомгти — напевно, ні!

„Я, сімдесят п'ять літ проживши, вспів
Знайти одбого лиш — та й то напів“.

„Ні, татку, — мовив син, — з моїх друзяк
Підé за мене кождий хоч на гак!“

Всміхнувся отець. „Щасливий, спипку, тп;
Та я'би радив пробу навести.

„Заріж теля і запакуй у міх,
А ніччю йди з тим до друзяк своїх.

„Скажи: «Біда! Я чоловіка вбив!»
Проси, щоб захистив тебе і скрив.

„Своїх так перепробуй, а потім
Застукай і в мого друга дім“.

Послухав син. Як смерклося цілком
Пішов, важким нав'ючений мішком.

До друга найлюбішого воріт
Застукав: „Живо, живо отворіть!“

Явився друг. „Се що тебе жене?“
„Я чоловіка вбив! Сховай мене!“

Та сей, не відчиняючи воріт,
Сказав: „Тікай! Чи ще мене й мій рід

„Ти хочеш у тяжку біду вплескати?
Адже ж коли почнуть тебе шукати,

„То де ж підуть насамперед? Сюди!
Бо знають, що я друг твій! Геть іди!“

Пішов по інших своїх друзях син, —
Не скрив його, не втішив ні один.

А дехто мовив: „Забрайся ти!
Я зараз мушу властям донести.

„Адже ж всі знають, як дружили ми, —
Ще скажуть, що до спілки вбили ми“.

Отак всю ніч продвигаючи свій міх,
До батькового друга він прибіг.

„Рятуйте, дядьку! Я людину вбив,
Та вже й у місті шуму наробив!

„Ось труп! Там десь погоня вже жене!
Ой пробі, скрийте трупа і мене!“

Старий живенько замки відкрутив
І з міхом парубка в свій двір пустив.

„Ну, ну, ходи, небоже, скрийся тут!
А трупа десь я випру в безпечний кут“.

Замкнув ворота, взяв на плечі міх —
Та парубок упав йому до ніг.

„Спасбі, дядьку! Не турбуйтеся, ні!
Ніяке зло не сталося мені“.

І він сказав йому батьківську річ
І все, що діялося з ним сю ніч,

І як подвійно тут він скористав:
Фальшивих друзів збувся, а вірного пізнав.

VI

ПРИТЧА ПРО ВДЯЧНІСТЬ

Мороз був лютий, сніг і завірюха,
По вулиці голодний пес блукав:
Обмерз, продрог, — здався, лиш пушка духа,
Надармо страви й захисту шукав.

Аж чоловік найшовся милостивий,
Впустив до хати пса і обігрів,
Пожалував його, як друг правдивий,
І їсти дав того ж, що й сам він їв.

Та пес, нагрівшись у теплій хаті,
Спочивши і наївшись досить,
Замість подяки став гарчати, брехати,
Ще й кинувся хазяїна вкусити.

Подібний ти до нього, брате милий:
Не тямш, хто добро тобі зробив,
А тих, що розуму тебе навчили,
Як часто ти зневажив, оскорбив!

VII

ПРИТЧА ПРО ПОКОРУ

Два їздиці були раз: митар
І вельможний фарисей;
До мети взялися бігти.
Хто допаде? Той чи сей?

Ся мета — життя у неї,
Щоб до неї дочувать,
Фарисей запряг два кїні:
„Чеснота“ одного звать,

Піст, молитва, дари вбогим.
Хто був другий кїнь? А, ба!
Гордість, злюбная обмова
І гидка самохвальба.

Шарпнули оті два коні:
Сей сюди, а той онтам,
Розірвали віз надвос,
Проваливсь їздець і сам.

Тим часом убогий митар
Шкапу „Смирність“ як запряг,
То помалу, але певно
До мети свій віз дотяг.

VIII

ПРИТЧА ПРО ПРАВДИВУ ВАРТІСТЬ

Асока, цар премудрий, милосерний,
До ради царської звик був просити
Пустинників, аскетів, богомільців
І пильно слухав, що вони казали.

Та не в смак було його міністрам,
Дорадникам, вельможам, генералам
Сидіти поруч старців у лахміттю.
І стали нарікати на царя.

Одного дня поклав він перед ними
Дві скриньки. Перша, щиро-золота,

Ясніла від каміння дорогого;
Друга ж була звичайна, дерев'яна,
А шпуги позаліпані смолою.

І мовив цар: „Мої міністри любі,
Котра з отсих скриньок вартніша буде?“

І одногolosно сказали всі:
„Авжеж вартніша ся золота!
Як можна, царю, навіть прирівняти
До тої позасмобляної скриньки!“

То цар велів скриньки повідчиняти,
І глянь: у золотій лежало стерво,
Гидке, воноче, так що мимоволі
Усякий аж ухобився за ніс.

А в смоляній лежали гарні перли,
І пахощі, і дороге каміння
Безмірної ціни. І дивувались
Міністри, генерали та вельможі.

А цар сказав до них: „Ну, що ж тепер?
Чи справді скринька золота вартніша?“

І, строго глянувши на них, сказав:
„Ся скринька золота — се ви, панове!
Назверх коштовна, гарна та блискуча,
Внутрі ж у вас незгода, гніль і зрада.“

„А ся засмолена — се ті аскети,
Ті жебраки, старці та богомільці,
Що зверхньої краси давно зреклись,
Зате з душі своєї гнів, і зависть,
І пристрасть випололи, наче хопту,
А досвідом і розмислом глибоким
Свій ум неначе сонце прояснили.“

Та ось вам, золоті скриньки, наука —
Не надто гордувати смоляними,
Поки не бачили тих пахощів,
Перел, клейнотів, що є в них укриті.

ПРИТЧА ПРО ЦЕРОЗУМ

Стрілець сильце заставив,
Спіймалась пташка вмить;
Він взяв її, щоб зараз
Головку їй скрутить.

Залебеділа пташка:
„Ой, стрільче, стій, пожди!
Я пташечка маленька,
Що з мене тут їди?“

„Пусти мене на волю,
Я дам тобі за те
Три добрії науки
На все твоє життя“.

Стрілець мій здивувався.
„Чи бач, ся дробина
Мене навчати хоче!
Ну, що там зна вона?“

І мовить: „Добре, пташко!
Коли з твоїх наук
Я хоч що-то змудрію,
Тебе пуцу я з рук“.

І мовить птах: „Не жалуй
За тим, чи зле, чи гоже,
Що сталося раз і більше
Відстатися не може“.

Стрілець подумав: „Правда!
За тим жаліть не гоже,
Що сталося раз і більше
Відстатися не може“.

І мовить птах: „Не рвися,
Завдавши серцю скрути,
Що зробиш — розробити,
Минуле знов вернути“.

Стрілець подумав: „Правда!
Шкода бажань і скрути:

Що зробиш — не розробити,
Що сталося — не вернути“.

І мовить птах: „Ніколи
Не вір ні в які дива:
Не вір ні в яку вістку,
Що просто неможлива!“

Стрілець подумав: „Правда!
Чимало плещуть дива,
А розміркуєш — скажеш:
«Се сплітка неможлива!»“

„Гаразд, — сказав він, — пташко!
Не злі твої науки,
Лети ж собі й стрільцеві
Не попадайся в руки“.

І пурхнула пташина,
На близькій гілці сіла
І, до стрільця звернувшись,
Таке йому повіла:

„Ей, та й дурний ти, стрільче,
Що дав мені здуриться!
А мною ти, небоже,
Міг добре поживиться!“

„Бо знай, в моїй утробі —
Якби ти знав отсе! —
Є перла так велика,
Як струсове яйце!“

Стрілець аж зойкнув з жалю.
„А, що ж я наробив,
Що так без застанови
Великий скарб згубив!“

І він підбіг під гілку
І скочив, що є сил,
Щоби спіймати пташку, —
Та ба, не має крил!

А потім мовив: „Пташко,
Пташиночко моя!

Вернись до мене! Буду
Тобі за батька я.

„У клітку золотую
Всаджу тебе я сам
І все, чого захочеш,
Тобі я радо дам!“

Пташина відповіла:
„Дурний ти є, як був!
Всі три мої науки
Відразу ти забув!“

„Зробив ти добре діло,
Мені летіть велів, —
І зараз по хвилині
Сам того пожалів.“

„А потім забажав ти
Мене дістать ще раз
І просьбою вернути
Назад минулий час.“

„А чом? Бо несуразним
Повірив ти словам,
Що в мні є перла, більша
Удвоє, ніж я сам.“

X

ПРИТЧА ПРО РАДІСТЬ І СМУТОК

Два сусіди жили поруч себе рядом:
Сей весілля справляв, а другий похорон.

В одній хаті ридання і плач над мерцем,
В другій хаті музика і спів над вінцем.

Тут на мари мертвого кладуть і голосять,
Там до шлюбу рушають і дари виносять.

Одним шляхом везуть і труну й молодят,
Один піп погребе й буде шлюб їм давать.

І веселі й сумні вернуть з церкви ураз,
І певнісько сі й ті спільно вп'ються за час.

Се не казка, брати, тільки образ, мабуть,
Як у парі в життю смутки й радощі йдуть,
І сі й ті до одного кінця нас ведуть.

XI

ПРИТЧА ПРО ПІСТ

Раз цар один на ловах заблудився
Посеред гір і не було нікого
При нім, щоб з ним хоч словом обмінився.

І зголоднів. А мав з собою много
Іди, та страва в рот йому не йшла,
Бо він обідать звик серед шумного

Кружка жінок і слуг. Та ось з села
Далекого пастух іде до стада,
І стежка повз царя його вела.

І цар зрадив. „А ось мені розрада!“
І крикнув пастуху: „Здоров був, брате!
Будь тут мені як вся дворян громада!“

„Ходи, сідай зо мною враз спідати,
Бо не пррвик я їсти сам один“.
„Здоров був, царю!“ став пастух казати.

„Не може твій покірний селянин
Снідати з тобою. Се йому не слід“.
„Не може? — скрикнув цар. — З яких причин?“

„Бо запросив мене на свій обід
Ще старший цар від тебе, цар безодні,
Цар неба і землі, цар на весь світ.“

„Я, царю любий, піст держу сьогодні“.
„Га, добре діло! — мовив цар. — Та знай:
Я цар, обі ми втомлені, голодні...“

„Для мене, братіку, свій піст зломай!
Снідай зо мною, завтра пость всю днину!“
„Я радо, царю, се зроблю, лиш дай“

„Мені поруку певну, незрушиму,
Що доживу до завтрашнього дня,
І проживу всю днину ту, і встигну

Сповнити те, що богу винен я“.
Зворушили царя слова ті пастухові.
Він мовив: „Справді, не мені рівня

„Той цар, і з ним я не стою у змові,
Тобі поруки я не можу дати!
Іди й йому ти вірно встійся в слові!“

Пастух пішов, а цар сів сам снідаць.

XII

ПРИТЧА ПРО СМЕРТЬ

Асока, цар премудрий, милосерний —
Були колись такі царі на світі —
З цілим двором раз їхав через місто
І вздрів аскетів двох — худих, блідих,
В одежах із кори та бур'яну.
Швиденько зсів з коня могучий цар
І підійшов до них, і поклонився
Ім до землі, і цілував їх ноги,
Благаючи благословенства в них.

Не любо се було його дворянам.
„Занадто цар унижує себе
Перед неробами та жебраками!“
Та не посмів ніхто цареві в очі
Сказати се. А був там царський брат,
То сей почав цареві докоряти.
Мовчав Асока, не сказав ні слова,
І вечором у двір вони вернули.

А був у краю звичай старосвітський:
Коли кого на смерть засудить цар,
То перед дім його шле трубача;
І перед чийм домом сей затрубить,
Тому на завтра треба смерті ждати.

То цар Асока ще в той самий вечір
Шле трубача з смертельною трубою

Перед свого брата дім. Заграла
Труба зловіща. Похололо в серці
У брата царського. Хоч він не чув
Ніякої провини за собою,
Та знав, що царська є незмінна воля.

Всю ніч не спав нещасний, все тремтів,
Ридав, зітхав, робив порядок дома.
А рано у невольницькій одежі,
Приспавши волосся пилом, шнур
На шию заслившись, він пішов
У царський двір і став перед царем.

„Се що такого? — запитав Асока,
Ніби дивуючись. — Чого ти, брате,
Ідеш в такій невольничій подобі?“

„Ти, певно, ліпше знаєш се, мій царю!
Я знаю тільки те, що вчораз ночі
Труба смертельна перед моїм домом
Заголосила. Я готов на смерть“.

Та радісно обняв його Асока.
„Ну, бачиш, брате, як ти налякався,
Хоч знаєш, що твій цар є враз твій брат
І що ні в чому ти не винуватий.
А вчора сам ти докоряв мені,
Коли корився я перед старцями!
Адже ж вони такі ж післанці смерті,
Післанці всемогучого царя,
Що нам не брат, не сват і не рідня
І в кожній хвилі може нас покликать
На суд свій строгий. Сі його післанці
Грізніші, ніж моя труба смертельна.
От тим-то я корився перед ними
На знак, що розумію їх призив,
Прости мені тривогу сеї ночі
Та уважай на ті смертельні труби,
Які господь раз в раз нам посилає,
Щоб не застав нас сонних, неготових
Його призив могучий. Будь здоров!“

IV. ЛЕГЕНДИ

I

АРОТ І МАРОТ

Як согрішив Адам у раї,
І потім людський весь народ
В тяжких гріхах почав бродити,
Два ангели, Арот, Марот,

Сказали богу: „Боже батьку,
Невдалий твій твій — чоловік!
От бач, твою зневажив волю,
З твого шляху геть утік.

„Таку малесеньку пробу,
Як ти йому в тім раю дав,
І тої не вдержав, безтямний,
І волю він твою зламав!“

„А ви б, міркуєте, вдержали?“
Господь до ангелів прорік.
„Ах, господи! — Арот аж скрикнув, —
Що ангел, то не чоловік!“

„Ну, добре, йдіть до Вавилону!
Людей неправедних судіть!
Судіть по правді, та вважайте,
Самі в покусу не впадіть!“

Гуде по Вавілоні слава,
Загомонів увесь народ:

Судді преправедні явились,
Арот і брат його Марот.

Мов звіра дикого з оселі,
Так кривду з-між людей женуть,
Розсуджують царів і бідних
І з шляху правди не схвбнуть.

Радіє люд. Одна в задумі —
Астарте, віщя жона.
„Не віриш?“ — люд її питає.
„Попробую“, — рекла вона.

На другий день препишно вбрана
Вона в судилище пішла,
За нею ж повний збан рабня
Віна солодкого несла.

„Послухайте, судді правдиві, —
Вона розсудливо рекла, —
З мого саду бистра річка
На млин сусідові текла.

„В сусіда жінка язиката
Мене неславить; за сей чин
Я відкопав веліла річку,
Ось і стоїть сусідів млин.

„Сусід мене з слізьми благав
На млин пустити воду знов,
Бо се ж увесь його прожиток,
Його й дітей, п'ятьох голов.

„А я тверджу: не має права
На воду ту отой мужик, —
Та воду я пушу із ласки,
Як жінці виріже язик.

„Сього не хоче він зробити,
І млин його сухий стоїть,
Тож вас питаю: чи по правді
Зробила я? Судді скажіть!“

„Недобре ти зробила, пані! —
Сказали враз Арот, Марот, —

Вітця й дітей за те карати,
Що завинив жіночий рот.

„Клеветницю пізви до суду,
Сама зневаги ти не мети,
А річку із свого саду
Сусідові на млини пусти!“

І врадувалася Астарте.
„О, веселись, душе моя,
Що праведних таких і мудрих
Суддів знайшла нарешті я.

„Всі царські судді признали
За мною правду, та пекло .
Мене сумління, що тим людям
Роблю я кривду й люте зло.

„О, звеселюся нині з вами!
Ви шлях вказали в темпоті!“
І налила вино перлисте
Вона в три кубки золоті.

Міркують ангели: „На кривду
Вона не хоче нас підбити,
Ми ж видали вже суд правдивий!“
І привялись вино те пити.

Та швидко кров у них заграла.
Одні їм зорі й небеса,
Один їм рай, одна їм правда, —
Астарті дивная краса.

„Склонись до наших просьб, о пані,
Пробудь сю нічку з нами тут!
Дамо тобі, чого бажаєш,
І інший видамо засуд“.

Смієсь Астарте, доливає
Вина, піддразнюючи їх.
„Засуд свій ви змінить готові
За нічку пестощів моїх?

„Не хочу іншого засуду.
Пощо мені богів гнівить?

Я з вами ніч одну пробуду,
Та ось що мусите сповніть:

„Скажіть мені те таїне слово,
Що вас у небо підніма,
Веде перед престол господній!
Тоді віддамся вам сама“.

Вином розпалені її любов'ю,
Шепнули їй те слово вміть.
Смієсь Астарте, доливає
Вина, ще дужче їх дразнить.

„Ні, я роздумала! За слово
Своїї чести не продам.
Пощо мені воно? Чи нам же
Йти по ангельським слідам?

„Прощайте, судді!“ — „Стій“, — ревнули
Арот безтямний і Марот.
На неї кинулись, мов звіри,
Насильно їй заткали рот.

„Ти наша! Не гадай тікати!
Даремно просьб і слів не трать!
Ми сильні! З наших рук тебе вже
Й сам бог не зможе відібрати“.

В тій хвилі шаршувалась Астарте,
Тамне слово прорекла
І щезла разом. З рук насильних
Вона до бога уткнула.

Сказала богам всю правду.
„Гаразд зробила, доню, ти!
Йди ж тепер і до сходу сонця
На небі зіркою світи!“

Арота ж і Марота к собі
Покликав бог і так прорік:
„Ну, хлопці, встереглись покуси?
Що ангел, то не чоловік!

„Скажіть самі, як вас карати?
Чи в пекло, де чорти є всі,

„Чи волите до суду висіть
Стрімглав онтам на ланцюзі?“

І на лице своє в покорі
Упали ангели й рекли:
„Карай нас, господи, дочасно,
Лиш в пекло між чортів не шли!“

Край Вавілона рів глибокий.
Арот з Маротом досі там
На ланцюзі за ноги висять
На пам'ять праведним суддям.

II

УКАЗ ПРОТИ ГОЛОДУ

Голод вибух в перськім краю:
В найбагатших городах
Бідні з голоду вмирають
По бульварах і садах.

Вчув се Періс, цар суворий,
І розлютивсь: „Що се знов!“
І на голод спосіб скорий,
Не міркуючи, найшов.

До славетних магістратів
Найбагатших в краю міст
Пописав і попечатав
Власноручно сюю вість:

„Сей указ мій царський, строгий
Всяк у серце хай бере:
Де один у місті вбогий
З голоду віднині вмре,

„Там я багача одного
Взять велю — чи круть, чи верть,
Голодом в тюрмі підземній
Заморю його на смерть“.

І указ сей чудо справив:
Хоч як хліб подорожів,
Бідний все мав хліб і страви,
А багач не зубожів.

III

ПОВІДА

Халіф Абдельмалік святкує побіду
У кувейському замку. К кінцеві обіду
Від війська посла
Кровавую голову в місі внесли.

„О царю, — сказали, — твій ворог несптий,
Давнішній халіф наш Масаб, уже вбитий.
Горда та буїна
Його голова — в сьому місі вона“.

І мовив халіф: „Отой замок відлюдний,
В котрім такій дар я отримав пречудний,
Віднині я вмить
Весь золотом кажу і шовком оббить“.

Праворуч халіфа старенький Ібн-Румі
Сидів і понурив чоло у задумі.
„Старий, ти чого
Похнюпивсь? Не радий із щастя мого?“

„Хай буде звеличене імення господне!
Аллах тобі, пане, шле радість сьогодні, —
Та я нагадав,
Які вже я види в сім замку видав.

„Літ тому півсотні у стіп Обейдалли
Так само Гуссейнову голову клали
Від війська посла,
Що тут з боввища її принесли.

„Літ десять минуло, і труп Обейдалли
Так само в підніжжя Мохтару поклали
Від війська посла,
Що тут іще теплим його принесли.

„Літ десять минуло, халіфа Мохтара
Така ж з рук Масаба наскочила кара:
Ось тутка посла
Мохтарову голову в місі внесли.

„І мовив Масаб: «Отсе місце блаженне
Мармуром блискучим хай буде вмощене!»

І ось, мов жива,
На сьому мармурі його голова“.

Халіф Абдельмалік поблід, стрепенувся,
А потім з тим словом до слуг обернувся:
„Гей, хлопці, а гов!
Зруйнують сей замок до самих основ!“

IV

СВЯТА ДОМЕСТІКА

Правило віри, скромності взірець,
Жила собі Доместіка святая,
Своє сховавши світло під корець,
Служила у безбожного глутая.

Хоч давній, славний був у неї рід,
Вона нітрохи ним не величалась;
Щоб згорда й не поглянути на світ,
Раз в раз чолом аж до землі схилялась.

Носила одіж грубу, шерстяну
І кістяні тісні черевки!
Не стелено їй подушок для сну,
Не грали їй при збудженню музики.

З безмірної покори спала все
В тісній, вогкій, вонючій халабуді:
З хазяйського стола що впало, се
Було їй поживою по труді.

Хоч в бруді й вогкості жила, як звір,
Та чистоту над все вона любила;
З таких речей обчищувала двір,
Котрих ніхто не взяв би і на вила.

Щоб тіла грішного всемирить жар,
Лягала і в кропиві, і в баюрі;
За те їй дав господь преславний дар
Наперед віщувати сльози й бурі.

Та ворог святості, злий дух, піддав
Її хазяїнові думку грішну,
І сей святої тіла зажадав
І вкинуть дав її у тьму кромішну,

Три місяці страждала там вопа,
Не піддалась забіганкам чортячим.
І розпалив хазяїна сотона,
І сей гукнув: „Сюди її! Побачим!“

І привели святу, що в ту мить,
Піднявши голос, заспівала дзвінко.
Та кат її почав пожа острить
І крикнув: „Пар-но там окропи, жінко!“

І зв'язану на дереві розтягли,
І острій ніж у білі груди вбили,
На встид одержу з неї всю зняли,
Стрімглав за ноги на хресті прибили.

Що далі діялося там, на те
В страхі лице своє закрив, о Музо!
Як на солом'янім огні святе
Смалили тіло, як поролп пузо...

Як муж жорстокій, лютії жінки
Своє погане довершили діло,
Виймали серце, легке, печінки,
Як на шкamatтя шматували тіло.

Не піднімається рука списать
Усі оті нечувані знущання;
Та сльози щирії з очей біжать
І рвуться з серця щирії зітхання.

Доместіко! Тебе я все співать
Готов. Не май же жалю ні кришпинки!
В здоров'ю дай і в смаку поживать
Твої кишки, ніжки, ковбаси й шинки!

V

**ЖИТТЯ, І СТРАЖДАННЯ, І СПИЙМАННЯ,
І СМЕРТЬ, І МУКИ, І ПРОСЛАВЛЕННЯ
ПРЕПОДОБНОГО СЕЛЕДІЯ**

Скривати тайну царськую
Потрібно і конечно,
Бо, як її рознапляєш,
Загинеш небезпечно.

Та крити божії діла
Негарно, навіть грішно;
Не скриєш божої хвали,
Лиш сам загинеш вічно.

То й я, лякаючись судьби
Раба, що на розробок
Повірений йому талант
Без діла скрив у сховок,

Бажаю оспівати вам,
Що стане духу мого,
Життя, страждання, муку й смерть
Селедія святого.

Хто були родичі його,
В якій жили країні —
Незвісно; сам він змалку жив
У водяній пустині.

На вічний віір аскетам всім
Не їв він хліба й м'яса;
П'явки і хроби водяні
Його вся страва ласа.

Олію, молока, вина
Не заживав він зроду;
Для дужчої покути пив
Морську солону воду.

Думками бога хвалячи,
Держав обіт мовчання
І ані слова не прорік
Від роду до сконання.

Важке зітхання — се була
Його мольба глибока;
Весь вік прожив зітхаючи,
Не зажмуривши ока.

Не мав він дому, ні житла,
Лиш сам пісок та скали;
Мав плащ один із острих блях,
Що в тіло повростали.

Та на святого напосівсь
Один король сердитий,
З оружєм і дрекольми
Пішов його ловити.

Пророцьким духом чуючи,
Що час його зближався,
З пустині вибрався святій,
На світло показався.

Тут вороги обпудали
Його кругом силцями
І до царя взялися гнать
Страшними палицями.

То цар безбожний крикнув: „Гей!
Беріть його, тримайте!
Йому живіт живцем поріть,
З його нутро мотайте!“

Для болю дужчого велів
Солити свіжу рану,
Та тим ще злість не наситив
Мучительську, погану.

Живе ще тіло у бочки
Велів він натоптати,
Поганцям хтів таким, як сам,
Ті моці в дар післати.

Не допустив всеспільний бог
До крайнього скандалу,
Щоб моці праведника йшли
Поганцям на поталу.

Три дні й три ночі вітер бив
Судно по Чорнім морі;
Вже думав цар: „Скінчився світ,
Погасло сонце й зорі“.

Аж сам Селодій мученик
На них змилосердився
І моряку одному в сні
Прославлений явився.

І мовив: „Бог за смерть мою
Карати вас не буде,
Та труп мій ви везіть на Русь
Між православні люде.

„Нехай вони в великий піст
Жиють із тіла мого
І слав'ять бога її згадують
Селедія святого.

„Най постануть так, як постив я,
Доступлять в бога ласки,
Ідять мене, і воду п'ють,
І ждуть святої паски.

„Як їх патрон, я відчиняю
Ім буду неба брами,
Пісний Селедії рай знайду
З пісними русинами“.

І сталося так. І відтоді
Всі русини голодні
Селедія святого чтять.
Дивні діла господні!

VI

ЛЕГЕНДА ПРО ВІЧНЕ ЖИТТЯ

1

Олександр Великий весь світ звоював
І оде в Вавілоні мов бог раював.

А побожний аскет вік в пустині прожив
І молитвою її постом богині служив.

Наче сонце, що разом прогонює тьму,
Так богиня в опівніч явилась йому.

Прихилилась і мовить: „Мій вірний слуго,
Чим тебе вдовольить? Чи бажаєш чого?“

Аскет мовить:

„Хоч яке се життя і трудне, і сумне,
Дай, щоб старість і смерть оминули мене“.

Богиня мовить:

„Ну, як се в тебе дар найцінніший з усіх,
На ж тобі сей малій золотистій горіх.

„Одну нічку не спи, один день промовчи
І, очистивши ум, сей горіх розтовчи.

„Шкаралюшу в огонь, а розкусив зерно,
Дасть тобі молодим вічно жити воно“.

2

Цілий день промовчав, і не спав усю ніч,
І готовивсь аскет на великую річ.

Ось огонь розпалив із пахучих полін
І кадило в огонь щедро кидає він,

І закони господні проходить умом,
Щоб очистити ум, не схибити притьмом.

Та ось сумніви в серці повстали страшні:
„Вічно жити — молодим — ну, пощо се мені?“

„Чи вертати у світ, де панує борба?
Чи ось тут вічно жити? Се ж безумство хіба!“

„О богине, прости! Я згрішив, бачу сам!
Та безцінний твій дар комусь іншому дам.“

„У нас цар молодий, богорівний наш цар!
Богорівним зовсім його зроби твій дар.“

„Міліонам він сонце, життя є нове,
Для добра міліонів хай вічно живе“.

3

Олександр Великий весь світ звоював,
Та дівчини рабом себе він почував.

Персіянки Роксани предивна краса
В його серці горить, мов пожар, не згаса.

У обіймах його та красуня горда
Наче тав, на груди його припада;

Та хвилинка мине, і він чує, що ось
В її серці вороже порушиться щось,

І в очах, ще вогких від любові і жаги,
Дикі іскри горять, наче злі вороги.

З її уст вилітають бажання страшні —
Се бажання пожарів, убійства, різні.

Йй опертись король не здохіє її на мить:
Там згорів Персеполю! Завтра Суза згорить!

Кліта вбив при вині! Чи любов се, чи чад?..
День у день із небес його кидас в ад.

4

Олександр Великий богині моливсь:
„Дай, богине, щоб нині весь світ проваливсь!

„Або дай, щоб скінчилася мука моя,
Щоб я знав, чи богиня вона, чи змія?

„Чом міняється так, кільки є в дні годин?
І чи в серці її я паную один?“

В тій хвилині аскет перед ним опинивсь
І покійно царю до землі поклонивсь.

„Вічно жий, царю мій! Хай твої вороги
Згинуть! Ось тобі дар від твогого слуги.

„Не згордуй! Сей малий золотистий горіх —
Від богині се дар! Моя гордість, мій гріх“.

І він все розповів, відки має сей плід,
Що робить, щоб богині сповніть заповіт.

„Міліонам ти сонце, добродії еси, —
Будеш жить вічно юний, як плід сей з'їси“.

5

„Вічно жить! Молодим! Справді, божеський дар!“
І великим; безсмертним почув себе цар.

„Вічно жить! Молодим! А вона? А вона?
Постаріє, зів'яне, мов квітка марна!

„Що без неї життя? Сонце? Небо? Сам рай?
З нею жить! Або радше ти сам умирай!“

Вже її не думас цар, до Роксани біжить:
„Серце, ось тобі дар: вічно в юності жить!“

І сказав їй усє, відки має сей плід,
Щоб робить, щоб богині сповніть заповіт.

„Коли любиш мене, має сонце ясне,
Дасть безсмертя обом нам зерно те дрібне.

„А не любиш... — урвав. — Кого хочеш, люби!
Ось тобі сей горіх! Що захочеш — роби!“

Зчервоніло дівча, в личко вдарила кров, —
Олександр не ждав її слова — пішов.

6

Гей, Роксано, красуне, що думаш ти?
Чи про те, щоб з царем до безсмертя дійти?

Не про те! Інший жар в її серці горить!
Інший бог там живе! Інший цар там царить.

Він мета її мрій, осолода очей,
Над усіх милий їй генерал Птолемей.

Хоч не любить її і холодний, як лід,
Вона рада свій вік дати за сам його вид.

„Вічно яжить молодій, а без нього? О, ні!
Краще він хай живе, дасть безсмертя й мені!

„Ну ж, поможе сей плід його серце здобуть!
А як ні, то мені краще в світі не быть“.

Птолемей знайшла і дала йому плід,
І сказала, який в нім лежить заповіт.

А як ніч надійшла, вона тихо пішла,
Олександр у вино трути-зілля влила.

109

7

Занедужав король, важко стогне, кричить,
А Роксана при нім не ридас, мовчить.

Головами хитають старі лікарі,
І тривога, як ніч, залягла у дворі.

По всім краю йде вість, наче змора та сон,
І сумус весь край, і риди Вавілон.

Ось у строях, білизах, рум'янах ціла,
В Олександрів покій куртизана ввійшла.

„Вічно жий, царю мій, на потіху для всіх!
Ось від мене тобі чудодійний горіх!

Се богині є дар. Як з'їси те зерно,
Вічно жить тобі дасть вічно юним воно“.

Спалахнув Олександр: „Нещасна, дрожи!
Від когь масш плід сей? По правді скажи!“

Та дівча не дрожить, не спускає очей:
„Мені дав його твій генерал Птолемей“.

8

Олександр у болях жорстоких лежав
І в руці своїй плід чудодійний держав.

„Вічно жить і любить! День за днем! День від дня!
А життя — то борня! А любов — то брехня!

„Вічно жить у борні! Биться в сітях брехні!
День за днем! День за днем! Без кінця! Ні, ох, ні!

„Не для нас, о богине, твій божеський дар!
Хоч над світом я цар, та над серцем не цар.

„Міліони людей можу вбити, погубить,
Та чи змушу кого мене вірно любить?

„Вічно жить! О богине, се жарти, се сміх!
Вічне щастя чи дасть сей чудовний горіх?

„А без щастя, без віри й любові внутрі
Вічно жить — се горіть вік у вік на кострі!

„Ні, богине! Візьми свій дарунок назад!
Я в Нірвану волю, чи в Олімп, чи у ад!“

9

Серед болю в постелі підводиться цар,
І побожно цілує чудовний той дар,

І в тріскучій огонь із пахучих поліп
Чудодійний горіх быстро кидає він.

І здалось, що вже біль не так люто палив,
Мовби в збурену кров охолоди налив.

Прояснів його ум, серце збулось химер,
А в опівніч саму Олександр умер.

V. ПО СЕЛАХ

I

На Підгір'ю села невеселі
Простяглися долом-долинами,
Мов край шляху на твердій постелі
Сплять старці, обвішані торбами.

Понад річку верби головаті
Довгі віти в воду похиляють;
Журавель поскрипує при хаті,
Босі діти по двору гуляють.

З-поміж верб, та груш, та яворини
Чорні стріхи глипають, нагнувшись,
Мохом вкриті, корчами калини,
Мов на вітер ті сичі, надувшись.

Похилились смерекові стіни,
Там і сям стемпльовані дрючками,
Мов каліки, ждуть собі заміни,
Щоб спочить розбитими кістками.

Сліповаті та тісні віконця
В старосвітських засувах ще ходять.
Чи лякаються ясного сонця
Ті, що вік свій в тих хатах проводять?

Не видати комина на хаті;
Вранці дим всю хату заповняє,

З стріхи буха, в'ється по загаті,
Хапле очі, сльози витискає.

В хаті піч трохи не в півкімнати
З запічком і припічком із глини,
Вічно тепла — то жолудок хати,
Величезний, як живіт дитини.

Хліб і страва — тут найстарша справа,
Ціль всіх змагань, замислів, турботи,
Мов родивсь сей люд лиш для роботи,
А на хліб вся праця йде кровава.

Ліжко газди — п'ять дощок незбитих,
Сніп соломи і верета зрібна;
Тепла піч є для дітей невикритих,
А для старших постіль непотрібна.

Слуги в стайні сплять — їх коні гріють,
А дівки на лаві, на запічку;
Про вигоду ї думати не сміють,
Щоб лиш крижі випрямить за нічку.

І про одіж мало дбають нині:
Як кожух є ї чоботи пасові,
Для газдині шнур коралів в скрині,
Для дівчат хустята шалінові,

Капелюхи хлопцям повстяні, —
То ї весь празник є на довгі літа;
Буднішня одежа в хаті шита
З полотна, що вироблять хатії.

На стіні розвішані довкола
Дерев'яні давні богомази:
Страшний суд, Варвара і Микола,
Чорні вже від диму, мов від мази.

Тільки ї всього християнства в хаті, —
Але є ї письменства в ній позначки:
Там під сволоком, завитий в шматі,
Лист небесний — писаний бог зна ким,

Йосифінський наказ панцизняний,
Прадідівський квит на тридцять буків,

Діда скарга за грунтець забраний,
Батьків акт ліцитаційний драний, —

Ось весь спадок, що лишивсь для внуків.

II

В шинку шумить, в шинку гуде,
Аж гомін геть селом іде.
І не питаєте, що се с:
Старий Пазюк горілку п'є.
Вже третю ніч він п'є ось так,
Та не гадай, що він шпак.
Він буде ще три ночі шить
І ані цента не платить.
О, бо Пазюк розумний дід,
З кропиви він збирає мід:
Він у селі над всіх моцар,
Бо він собі багач - лихвар.

І не гадай, що за процент
Він п'є й не заплатить і цент!
Ось глянь у коршму. За столом
Сидить Пазюк, співає псалом,
Бо він письменний — знай і се!
І бога в серці має все.
Він бороду на руку спер
І сиві очі в двері впер,
Волоєся сиве і густе
Лице вкрива його товсте,
А голос дзвінко, мов із блях,
Гукає: „Господи воззвах!“

А обік нього кум сидить
І Пазюку в лице глядить,
В очах його читати б рад,
Чи все тут с старому в лад,
Чи все зробив він так як слід,
Щоб ласкав був брикливий дід.
А як старий скінчив свій спів,
То кум несміло річ повів:
„Спасибі, кумцю, вам за глас!
Та щиро я благаю вас,
Вділіть ту позичку мені, —
Я все віддам уосені“.

Пазюк о стіл б'є кулаком.
„Чи дармо в тебе я дяком?
Не штука то мій глас хвалить!
Кажки горівки ще долить!“
Скрутився кум, неначе в'юн,
Горілку в жиди і тютюн
Наборг бере, на стіл кладе,
Знов Пазюка просить іде:
„Вже ж, кумцю, вас я третю ніч
Частую за пустую річ,
Щоб сотку в позичку дістать, —
Ви ж обіцяли нині дати“.

Розгнівався на се Пазюк
І повну чарку кипув з рук.
„От ще голяк! От ще жебрак!
До мене промовляє так!
Сто срібла — се великий гріш!
Узять візьмеш, віддати — хоч ріж!“
„Я ж, кумцю, позичав у вас
І, тямите, віддав на час“.
„Віддав! Віддав! А може й ні.
А кілько то було гризні!
Та що вже там! Хай страчу сам!
Як обіцяв, то певно дам“.

І мовить кум: „То дайте ж тут!
Ось свідки є, горівку п'ють“.
Пазюк на те: „Нехай же п'ють,
У мене гроші є ось тут!“
І випив з череса платок,
А в нім завитих сім соток,
І перед свідками цілі
Їх розкладає на столі.
„Отсе мій плуг, отсе мій стіг,
Моя рілля, мій оборіг,
Мої волл, моє гумно,
Моя рідня, моє майно“.

І поскладав, поцілував
І в черес всі сотки сховав.
А кум стоїть, гне в собі злість,
Очима тії гроші їсть.
„Та, кумцю, змилюйтесь-бо раз,
Най дармо не благаю вас!“

„Ні, сипку, пізня вже пора,
Додому час! Заснути тра!
Ще квартиру став, людей відправ,
А завтра рано, щоб ти знав —
Коли діждати дасть господь,
За грішми з свідками приходить“.

Село шумить, село гуде,
Пазюк з шинку додому йде,
При ньому кум, мов в'юн той, в'єсь,
А свідки йдуть то вскись, то всклесь.
Боками йдуть, пісень ревуть.
Аж ось Пазюк промовив: „Тут!
На розі хрест, з тернами тин...
Тут в хаті мій драбуга син.
Го-го, то злодій, зна біду!
До хати спати я не йду.
Гей, куме! куме! Де ти втік?
Ти спать мене веди на тік!“

III

Вранці-рано по селі
То не пчоли, не чмелі
Глухо зажурчали,
Не шумів розбитий спуст,
А йшло слово з уст до уст:
„Вкрали! Вкрали! Вкрали!“

Що? Хто? Відки? Вість така:
Вкрали гроші в Пазюка!
Як вернув із шинку,
П'яний у стодолі спав,
Злодій черес з нього зняв
І потяг шматинку.

Хто був злодій? Відки знать?
Сам Пазюк не зна сказать,
Хоч щось твердо дума.
Далі скрикнув: „От на глум!
Вів мене в стодолу кум!
Се ніхто, крім кума!“

Кум почув се, весь дрижить,
Мов опечений біжить:
„Змилюйтеся, діду!

Я вас до хреста довів
Та й пішов вісьта́ домів!
Присягати піду!“

„Не бреш! Де гроші дів?
Ти мене вигно́м вів —
Тямлю весь інтєрес:
У стодолі дрюк відпер,
Сіна з зруба на тік зверг, —
Зняв із мене черес!“

„Тут мене гадюка їдж,
Як я з вами був сю ніч
На гумні, в стодолі!“
„Не бреш! — кричить Пазюк. —
Гроші тут мені до рук,
Бо діждеш недолі!“

IV

Зразу сварилися,
Далі побилися
Кум з Пазюком.
Батькові син помагає,
Син держить, батько шмагає
Кума ціпком.

Гамору! Галасу!
Баб назбігалося
Повний вигін.
Ті Пазюка проклинають,
Інші про кума вже знають:
„Певно, се він!“

Свідків, хоч гать гати!
Сей вже мав спать іти,
Вийшов надвір,
Чув, як Пазюк до стодолі
З кумом чалапав поволи
Попри шпихлір.

Другий виразно чув:
Кума Пазюк гукнув:
„Куме, ходи!
Пізно вже лізти до хати,

Я на тоці буду спати, —
Ну, заведи!”

Здогади, заміти...
Тут шукать! Там іти...
Властей чекать...
Справді ж нікому не жалко.
„Так тобі треба, ти п'явко!
Хоч ти пропадь!”

V

Того рана з криком, шумом
Серед тлуму дід із кумом
На повіство враз ішли.
Чи шукать поради, може?
Ні, за злодія на боже
По короні понесли.

У обох напухлі пики,
А у серці гнів великий,
В кума весь кровавий ніс.
„Правте, отче, два молебни,
Щоб злодюга той ганебний
Без пощади нагло тріс!”

Вийшли. Кум домів кленучи,
А Пазюк пові онучі
В постолі, до торби хліб,
П'ятку в черес, палку в руки
Та й для ліпшої поруки
До ворожки до Дуліб.

VI

Ворожка мовить:

„Ти, чоловіче, не бійся нічого!
Гроші повернуться, ждати не довго.

„Злодій від тебе сидить за три межі,
Знаєш його по відмінній одежі.

„Вус має чорний і сірії очі,
Підстерігав тебе три дні й три ночі.

„Господу дякуй, що гроші забрав він,
Що не збудився ти в хвилі, як крав він.

„Мав він ножаку і хтів тобі, батьку,
Якби збудивсь ти, всадить під лопатку.

„Є в тебе грушка по кінець причілка,
Є в ній маленька дуплавая щілка...

„Там ти дивися щодня, щогодини,
Там тобі злодій ті гроші підкине”.

VII

Іде Пазюк від ворожки
Та йдучи міркує:
„Випразнісінько на кума
Ворожка пішує.

„За три межі! Кум від мене
За чотирі межі!
По якій я його знаю
Відмінній одежі?

„Не в постолі, а в личаки
Обуває ноги
І на гуні не зелені,
А чорні впогли.

„Чорний вус. — Рудий у кума.
Гм! Не вір рудому!
Сірі очі — дійсна правда!
Коб швидше додому!

„А божився, дав на боже!..
Плакав наостатку!
А сам ніж мав і мене хтів
Пхнути під лопатку!

„Почекай же!.. Де та в біса
Грушка при причілку?
В мене є верба. Все бдно,
Заглянемо в щілку”.

VIII

Ой-ой! Метушня і тривога в селі,
Із вулиці діти тікають малі,
Старі покидають у полі роботу,
Додому дралюють, немов на пожар!
На лицах побачив і страх, і турботу:
В селі є шандар!

Сей сіті рибачькі під стріху ховас,
Той в сіно рушницю стару обвивас
І пхас в шувар,
Сей крадену пряче дубову колоду,
Той в бочку пожарну щодуху ллє воду:
В селі є шандар!

Шандар і начальник рушають на слідство,
Соток Пазюкових шукати,
Трясли вже у кума, трясуть ще сусідство,
Стайні, і стодолги, і хати.
І свідків питають, мов в п'їтьмі блукають,
А грошей нема та й нема.
„Ну, куме коханий, дай руки в кайдани!
Тут слідство, для тебе тюрма“.

IX

Три неділі вже кум у арешті сидів,
А селом якийсь шум, наче рії той гудів.

Ось Пазюк молодий у попа, неборак,
Кладе п'ятку на стіл і говорить ось так:

„Бгомостику, горе на мене найшло!
«Ти вкрав тата сотки! — так гуде все село. —

Бідний кум через тебе в арешті терпить».
Бгомостику, радьте, що маю робить?“

Піп плечима стиснув: „То, небоже, біда!“
А Пазюк молодий хитро так повіда:

„У неділю на хрест і на слово святе
Перед всіми людьми я присягну на те,
Що татуньових грошей не маю“.

„Добре, сину! Присягу тобі проведу.
Та гляди, щоб не впав ти в велику біду!

„Бо присяга страшна! Лиш одну мені річ
Відповідж: чи ти взяв ті гроші в ту ніч?
Як на сповіді, правди жадаю“.

„Як на сповіді! Отче... Та взяв чи не взяв,
А бігме, що нерушані вчора віддав.
І присягну, най встиду між хлопством не маю“.

X

НА ПАСТІВНИКУ

Сховалось сонце за Ділом могучим.
Пожар вечірній запалав на небі
І згас. Стемніло. Оповите мглою
Дріма Підгір'я. Лиш де-де в хатах
Ще світло блима. Літня ніч коротка,
То вчасно спати йдуть робучі люди,
Щоб завтра, скоро світ, вже бути в полі.

Ген за селом, під лісом на долині,
З густої мгли, мов цвяшок золотий,
Вирізуєсь миготання кроваве:
Се хлопці-конюхи огонь кладуть,
Іх на всю ніч післали коні пасти.
Попутавши скотину, розложили
Огонь, бо майка ¹ тне.

Ось при огні
Сидять гуртом: хто в гуньці, в подігачці,
Хто в кожушанці, хто лиш грубий міх
Нап'яв на плечі.

— Побратиме Сеню,
Дай тютюну!

— Чп бач, який прудкий!
Чи я тютюн саджу?

— Та не жартуй-бо!
Тобі господар нині скрутець дав,
То уділи! Проклята майка тне,
А тютюновий дим — найліпший спосіб
На неї.

¹ Рід дрібних і дуже кусливих комарів, що появляються в маї.

Сень видобува тютюн,
І крає пожиком, і ділить всім,
В кого немає. Вже така натура
У того Сеня: зразу воркне гризько,
А потім хоч сорочку з себе дасть.
Недаром придурковатим зовуть
І підіймають всім селом на сміх.
Куди ж пак! Парубіка вже старий,
Вже поза тридцять літ, і до роботи
Нема над нього, і не п'є, не тратить,
А ходить мов жебрак. Не раз йому
Трафлялося пристаїство — не хотів.
Волить тинятись в паймах, на чужих
Робити і чужій коритись волі.
„То вже у них так в роді, — говорили
В селі. — Отець його мав поле й хату,
Та все пустив, роботу занедбав,
Лише по відшустах, святих місяцях,
Мов старець, волочився. А прийшла
Недуга, старість, далі сліпота,
То не було де голови приткнути, —
Взяв ліру та й пішов просити хліба.
І сина на таке саме навчав:
Все лиш набожних співанок співає,
Все лиш балакає, що світ зіпсутий
І страшний суд надходить — що твій піп!“

Отак в селі балакали про Сеня,
Сміялись з нього, хоч усі й любили,
Бо щирий був, для всякого ввічливий.
Та він байдуже, мов се й не про нього,
Всі на сміхи пускає мимо вуха,
Прихильності немов не добачає.
Хоч тридцять літ від роду, він найрадше
З дітьми малими пристає, готов
І порохом пересипатись з ними.
Та й діти ж то над все любили слухать
Його пісень і оповідань! Діти
Одні над ним не насміхались.

Ось
І нині купка їх зібралась — хлопці
Все підростки. На Сеня поглядають,
Як на старшого; деякі й самі
Просились з кіньми на ніч, знаючи,

Що й Сень тут буде.

Закурпили. Тихо.
Десь обік в трощах деркає деркач.
Сова у лісі заскиглила — цур їй!
І більш не чує нічого, тільки мірно
Дзеленькають залізним путом коні
Та хрупають траву росисту.

— Ну-ко,
Скажіть хто байки! — обізвавсь несміло
Одні і скоса позірнув на Сеня.

— Е, кат там з нею! — другий відізвавсь. —
Я за весь день охляв, не чую кістей,
І очі вже злипаються до сну.

— Ну, що ж, то ти йди спати! Годі ж всім
Поснути. Знаєте, пора непевна.
Говорять, що з Сідого¹ приятелі
Волочаться по толоках. То треба
Вважати!

— Мій господар за грибами
Ходивши вчора, каже: бачив вовка.
Та й остро наказав мені з лошат
І ока не спускати. Та де вони?

— Не біійсь, дурний! Якби, хранны боже, вовк,
То коні би самі дали нам знати:
Зафоркали б і збились би докуп.
Ось слухай, рже твоя каштановата,
А оп лоша їй обзивавсь!

Справді,
По всій долині розляглося ірзання,
Мов тремольо важке, могутим смчком
Потягнене по струні металевій.

— Ну, байки! Сеню, ти на черзі нині!
— Якої ж я вам байки розповім?

¹ Сіде — село в Самбірському повіті, славно своїми конокра-
дами.

Тут, браття, йде таке на наші села,
Що швидко нам відпочеться байок.

— Що, що таке?
— Війна! Хіба не чули?

— Війна? Та з ким?

— Ну, звісно, з маскалем.

— Що, з маскалем? О, то нещастя наше!
Маскаль твердий, не встоять наші хлопці
Супроти нього.

— То-то, браття, й є.
Наш конче хоче з маскалем побитись,
Та видить сам, що сил замало має.
От він казав усюди голосити,
Що відтепер не буде так, як досі
До війська брати та перебирати,
А всіх загорне загалом: малих,
Що від землі лиш відросли, й дідів,
Що до землі вже хляться, сліпих,
Кривих, безногих і горбатих, навіть
Дівок.

— Ха, ха! То, може, й нашу Феську
Візьмуть?

— Го-го, тота на гранатира
Придасться.

— То не сміх, я то віддавна
Гадаю вже: чому беруть до війська
Лиш парубків? Чи то дівок нема
Таких здорових, рослих і відважних?
Чи дівка не такий же чоловік,
Як парубок?

— Та слухайте лишень,
Що сталося в Урожі! Тиждень тому
Там вийт під церквою цілій громаді
Читав той наказ, що почнуть усіх
До війська брати. Слухає народ,
Об поли б'єсь руками. Аж параз

Одна вдова як не заломить руки
Над головою, як не заголосить:
„Я - яй! Я - яй!“ Так протяжно, так страшно,
Мов за покійником. Усі до неї,
Гадали, може зуб. Та де тобі!
Поснила, у лобі очі кров'ю
Її заплили, і руки все держить
Над головою закленуті, й стогне,
Голосить, що аж серце разриваєсь.
Що мир до неї, примовляють, тішать,
Води дають, хрестять і шепчуть — де там!
Не чує, ані бачить, не говорить,
Не їсть, не п'є, ніщо не розуміє,
Лиш яйкає від того дня і досі.
Вже з цвинтару не трафила й до хати,
Пішла долів селом: „Я - яй! Я - яй!“
А мир за нею, мов на похорбні.
Три рази довкіль обійшла село.
Під ніч насилу завели її
До хати, сплою її нагодували.
Та не могла вона сидіти дома.
Вночі й пропала. І від того дня
По селах ходить. Вже її в Лужку,
І в Ступниці, і в Мокрянах видали,
Була аж в Страшевичах і на Сприні.
Розхристана, — говорять, чорна-чорна,
Лиш очі світяться. І день, і ніч
Блукає по полю, до хат не йде,
І все кричить, голосить, плаче й стогне.

— От покаяніс! Най бог боронить!

— Я б, бачиться, на місці вмер з страху,
Якби її почув тут голосіння.

— Іди, дурний! Вона ж се не від злого!
Се найдобріша жінка у селі
Була. Її бог так дав, щоб віщувала
Народові якесь велике горе.

— Ой-ой! І що ж то за таке горе
Вона віщує?

— Чуєш, що війну?
Вже то як наш із маскалем задрєся,
То тут не жди добра!

— А я гадаю,
Що то не те! Велика річ — війна!
Всіх не поріжуть. Маскалі ж також
Не є вовки, а люди, як і ми,
Небіжчик дід не раз про них бувало
Розказують, не можуть нахвалитись.

— І я гадаю, браття, що маскаль би
Нам кривди не зробив. Господар мій —
На що розумний чоловік, а часто
Говорить: „Господи! коли б вже раз
Маскаль прийшов! Таке вже всюди здирство
Пішло: маскаль би все те скасував,
Зробив порядок, пблекшу якусь
На бідний люд“.

— Ой, певно, що би треба
Твердої тут, московської руки!
Чи чули ви, пани ото заводять
Якісь там шарварки нові. То ніби
Говорять хлопам: „Штири дні до року
Повиней кожний нумер відробити
Коло гостинця“. А то все брехня.
Ім не гостинець в голові. Плювати
Ім на гостинець! Як лиш люди вийдуть
На ті гостинці, то пани пішлиють
Свою двірню з палка́ми, пагайка́ми
І всіх на панський лан переженуть.
І панщину навернуть: штири дні
Щотижня кожний мусить відробляти.

— Не може бути! Хто тобі казав?

— Плети, дурний, не може бути! Вже то
Я чув про се від розумніших трохи,
Ніж я та й ти. Пани дістодь-то навіть
Вже й цісаря підпали, й цісар ім
Усе те затвердив і підписав.

— Ой, лишенько! Тепер-то ми пропали!

— Воно-то бач: пропали або ні.
Пани ще досі криються з тим дуже,
Не признаються, щоб народ відразу

Не роздразнити, а найголовніше:
Боятся маскаля.

Тут Сень вмшався
В розмову. Досі він сидів понурий
І звільна пакав люльку, похилившись,
Мов слухав голосів якихсь далеких.
І враз промовив: — Е, яка там річ
За нами впоминались маскалеві?
Що ми йому, чи сват, чи брат який?
А мислите, що в нього мало й своїх
Панів і бідних?

— А про що ж би мала
Війна вестися?

— Ні про що! Й війни
Ніякої не буде!

— А пощо ж
До війська пруть старого і малого?

— Е, пруть! Ніхто ще то́го не видав.
От ми які вже парубки, а хто нас
До війська кликав? Може, ще коли
І будуть брати, та хто зна, се, може,
Аж в той час буде, як народ на світі
Здрібніє так, що в нашій печі буде
Сім хлопа молотити.

— Мудрий ти
На бештефранти! А чому ж ота
Уріжська ходить та голосить? Чень же
Се не добро віщує?

— То-то й є,
Що нарід темний чує плач її
І бачить сам, що се якийсь знак божий,
Та не дошукує, що він значить,
А сам собі спліта химери всякі:
Війна, і панщина, й бог зна ще що.
Гадаєте, що бог про тее дбає,
Чи там сто люда заб'ють, або двісті,
Чи хлоп о три дні більш робити буде?
Якраз господь перед таким би ділом

Знаки такі нам посилав! Та й що то
Війна? Війни їй заповідать не треба,
Вона вже є, ми родимось, живем,
Мремо в війні. Хіба ж не чули пісню:

Нема добра та їй не буде,
Була війна та їй ще буде,
Брат на брата ворогує,
Сестра сестрі смерть готує,
Син на батька ніж підносить,
Донька мамі смерті просить.

От де війна правдива, найстрашніша,
Щоденна, люта! Що там против неї
Всі війни з турком, німцем, маскалем!

Замовкли всі їй понурились. Так нагло
Звернув розмову Сень на другий бік.
І хоч не раз подібні вже слова
Вони від нього чули, то проте
Тим дужче їх ударили вони.
І не до сміху їм було, бо кождий
На собі сам їх правди досвідив.

— Се правда! Як вовки голодні в лісі,
Так мир хрещений сам з собою їється.
Одні хапають з-перед других, рвуть,
І дуть, і кривдять. От і мій господар,
Хоч і який багач, а злакомився
На моїх п'ять кровавих римських: взяв
І відтягнув мені з заслуженими,
За те, що скочило теля в полонку
І затонуло.

— А що буків я
Приняв за ліс! Господар сам післав
Мене украсти з ліса копанці,
А як зловив лісничий і подав
На штраф, прийшлося платити — він тоді
Давай мене періщити!

Й пішли
Нагадувать та розводити, що
У кожного віддавна наболіло.

Лиш Сень мовчав, не жалувавсь ніколи.
А як скінчили другі, знов почав:

— Так бачите, яка се в нас війна
Ведесь! І що нам віщувать війну?
Таж ся війна сама та щось віщує.

— А що таке віщує?

— Страшний суд! —

Слова ті Сень сказав глухим, таємним
Полушептом, аж другі мимоволі
Склонили голови. В тій хвилі в лісі
Сова плачливо застогнала. Тихо
На хвилю стало, і нараз, немов
Десь з-під землі, протяжний і різкий,
Проймаючий роздався стогін людський:
— Я-яй! Я-яй! Я-яй!..

— Дух божий з нами! — скрикнули відразу
Всі конюхи і почали хреститись.

— Я-яй! Я-яй! Я-яй! — лунало в дебрях
Так жалібно, так важко, що аж серце
Мороз проймав. Сконало. Тихо стало.
Недвижні всі сиділи круг огню,
Тремтячи. Дух захопило у всіх,
Так що ніхто і слова не промовив,
Ба, навіть коні наострили вуха
І стали мовчки.

Тільки Сень сидів
Спокійний, шепчучи молитву. Врешті
Промовив:

— От ви й чули віщування.
Не бійтесь, се не є нечистий дух,
Се та уріжська жінка, що пішла
По божій волі. Бог їй так казав
Плачем і криком грішному народу
Оголосити близький суд страшний.

— Ну, що се ти говориш, бійся бога,
Під ніч таке страхіття? Суд страшний!
Хіба ж не чув, що перед страшним судом
Повинен ще на світ прийти Антихрист?

Ну, а про нього, клятого, ще якось
Не чути досі.

— Не впевняйся дуже! —
Сказав поважно, строго якось Сень. —
Глухий не чує навіть, як гримить!
А я ось що скажу вам, що я чув,
Та ні, не я, мої татуньо чули.
Вони ось на Кальварії недавно
Були, там с чернець один старенький,
Що знає їх вже більш як тридцять літ.
Так от вони у нього й почували,
І він їм много повідав з книжок.
«Моліться, — каже, — люди! Близький час!
П'ять гір трави вже віл великий спас.
Як шесту буде допасати — ждїть,
Тоді Антихрист родиться на світ.
А як на сему в півгори дійде,
Тоді на землю Ілля прийде».

— Дух божий з нами! — скрикнули в тривозі
Всі конюхи. — П'ять гір вже, кажеш, спас,
Що ж се за гори, що за віл такий?

— Хіба ж не знаєте, що в книгах пишуть?
Далеко дець, на самім краю світа,
Є віл такий: родився він в той день,
Коли Христа рози'ято. Мас він
Сім гір. Коли прийде на світ Антихрист,
Щоб всіх людей від бога відвернути,
То против нього появїться з неба
Святий Ілля і буде бунтувати
Народ, щоби Антихриста цурався.
А той Антихрист буде цар всецільний.
Пішле своїх вояків і шандарів
Против пророка. Бог йому допустить
Іллю зловити, він його на смерть
Засудить. Але знає він, проклятий,
Що як з Іллі одна краплина крові
На землю впаде — вся земля займеться
Й згорить. От він на хитроці візьметься:
Пішле своїх вояків і шандарів
На край землі, на тих сім гір, і скаже
Вола отого взяти, і зарізати,
І з нього шкуру зняти. Розпрїструть
Вони ту шкуру і на ній почнуть

Пророка мучити і катувати.
Та поразить господь нечисту силу.
Є дець такий комарик, що напився
Христової крові, як капала
З хреста. Отой комарик саме в хвилі,
Як будуть мали різати вола,
Його в хребет укусить і в тім місці
Маленьку дірочку проколе в шкурі,
Таку, що оком і доглянуть годі.
Крізь ту то дірочку з крові пророка
Малесенька на землю крапля впаде,
І загориться вся земля від неї.
Спалить Антихриста й його все царство,
Спалить усі гріхи людські й терпіння,
Очистить землю, як від ржі залізо.
Тоді господь прийде на суд страшний. —

Вже геть було за північ. Віз звернув
До доли дншлем, Косарі стояли
Посеред неба. Холодно. Огонь
Погас. Зітхаючи глибоко, мовчки
Ще раз обходять коней конюхи.
Спокійно скрізь. Глибоке, темне небо
Горить над ними тисячами зізд.
Дрімає ліс в тумані. Наче мрія,
У сизій пітьмі клаптем чорним там
Лежить село.

І хлопці полягали —
Хто на соломі, що приніс з собою,
А хто й попросту на траві росистій,
Лиш міх товстий під себе простеливши.
Лиш Сень не ляг. При вгаслім огнищі
Сидить він, скулившись від холоду,
Недвижний, у якійсь глибокій думі.

— О, господи! — зітхне часом. — Не дай
Сліпому і глухому в світі жити,
Щоб не заскочив неготових нас
Великий день, страшний день суду твого!

І він здригнувся.
— Господи помилуй!
Се смерть у очі заглядає! — шепнув
І знов почав молитись, ще ширше,
Ще гарячіше. Тихо сяють зорі,

Немов манять до себе. Дух якийсь
Могучий і таємний пролітає
Понад землею. Чує лет його
Усяке серце добре та чутливе
Й трепочесь тужно, наче пташка в кліті.
Чого? Куди? Пощо? Дарма питати.

VI. ДО БРАЗІЛІЇ!

I

ЛИСТ ДО СТЕФАНІ¹

Вельможна мамо, найясніша пані!
Поклін тобі шлемо, твої піддані

Олекса Хмиз, Яць Хрущ, і Чапля, й Ружа; —
Шлемо тобі привіт від твого мужа.

Коли тобі плетуть, що він умер, —
Не вір, матусю! Він здоров тепер.

Живий, здоров, як рибка у водиці. —
Се посвідчать і наші молодіці.

Най бог його за се благословить,
Що не цуравсь до бідних загостить.

У Хмиза в хаті днів прожив зо двадцять.
„Шандарів, — мовив, — мушу пильнуватись.

„Ще рік мені блукати по землі,
Бо завзялись на мене сили злі.

„Як рік мине, тоді підійму бучу,
Всій кривді і неправді шию скручу.

¹ В р. 1895 агент еміграційний Джерголет перейшов майже всю східну Галичину, передягнений по-мужицьки, вакликаючи людей до Бразилії і вдаючи з себе пок. архієпископа Рудольфа. Листів, подібних до цього, вислано було багато з різних околиць Галичини.

„Потішу всіх, хто гнувся і терпів,
А особливо вірних русинів.

„Із цього краю, що є край дідівський,
Жебрацький, і шляхетський, і жидівський,

„Я виведу свій вірний люд у край
Заморський, де є справді хлопський рай.

„В Бразилії царем я хлопським стану,
Там жиду доступу не дам, ні пану.

„Се край багатий, оком не зуймеш,
Ніхто ще там ланцом не міряв меж.

„Плідних земель безмірні там простори,
Буйні пасовиська, лісисті гори.

„У горах повно звірів, диких кіз;
Один там буйвол тягне з сіном віз.

„В лісах малп — от звір несамопитий!
Що бачить, сам хапається робити.

„Освоюєсь, привчається сей звір
Врубати дров, позамітати двір.

„Там слуг нема з хрещеного народа, —
Освоїш п'ять-шість малп — і є вигода“.

От так він нам балакав дні цілі,
Аж всі ми плакали, старі й малі.

А далі мовив: „Час мені в дорогу,
Іду і віддаю вас пану богу.

„Я по Галичині вже хіджу рік,
Тепер піду ще на угорський бік.

„Передягніть, брати, мене по-свому;
Що я тут був, не говоріть нікому!

„Жандармам особливо і попам
Не зраджуйте, бо буде лихо вам.

„І ждять! Як буде поле знов зелене,
З весною вам листи придуть від мене.

„Тоді ґрунти, хати і весь свій крам
Збувайте! Я вам не такі там дам.

„А щоб мій лист відразу ви пізнали
І ошуканцям в руки не попали,

„Так ось вам знак — та тільки се секрет;
На листі буде підпис: Д ж е р г о л е т!“

По відході його ми всю громаду
Спросили на таємну нараду:

Прирадили по довгій боротьбі
Сеї лист, о пані, написати тобі,

Про нього звістку радісну подати,
Щоб з нами й ти втішалася, як мати.

Сим кінчимо. Дай бог тобі прожити,
А нам тобі в Бразилії служити!

II

Коли почувеш, як в тиші нічній
Залізним шляхом стугонять вагон,
А в них гуде, шумить, пищить, мов рій,
Дитячий плач, жіночі скорбні стони,
Важке зітхання і гіркий проклин,
Тужливий спів, дівочі дисканти,
То не питай: Сеї поїзд — відки він?
Кого везе? Куди? Кому вздогін?
Се — емігранти.

Коли побачиш — на пероні десь
Людей, мов оселедців тих, набито,
Жінок худих, блідих, аж серце рвесь,
Зів'ялих, мов побите градом жито,
Мужчин понурих і дітей дрібних
І купою брудні, старії фанти
Навалені під ними і при них,
На лицьях слід терпінь, надій марних,
Се — емігранти.

Коли побачиш, як отих людей
Держать, і лають, і в реєстри пишуть,
Як матері у виходках дітей
Зацитькують, годують і колишують,
Як їх жандарми штóвхають від нас,
Аж поїзд відійде, — тоді випадок!
Весь люд на шини кидається враз:
„Бери нас, або переїдь по нас!“
Се в нас порядок.

III

Два панки йдуть попри них.
На дітей блідих громадку,
На жінок отих марних
Кожний глипнув по порядку:

Відвернувсь один панок
І зітхає: „От бідацтво!“
Другий же за ним крок в крок
Покликає: „То лайдацтво!“

„Що лайдацтво?“ — „Весь сей люд!
Рідний край на пшик міняє“.
„Ні, — відмовив перший, — тут
Винен той, хто їх спиняє“.

„Не спинять їх? Всі підуть
Десь за синє море здуру“.
„Як же ж їм не йти, як тут
Всі до спілки дрем з них шкуру“.

Розлучила нас юрба,
Та довгенько ще цікаві
Сперечались ті обá,
Де „лайдацтво“ є в сій справі?

IV

Гей, розіллялось ти, руськеє горе,
Геть по Європі і геть поза море!

Бачили мури Любляни та Реки,
Як з свого краю біг русин навтеки.

Руські ридання й стогнання лунали
Там, де Понтеби біліються скали.

Аж із Кормон, мов живого до гробу,
Гнали жандарми наш люд, як худобу.

Небо італоське, блакитне, погідне,
Бачило бруд наш, пригноблення бідне.

Генуя довго, мабуть, не забуде,
Як то гостили в ній руськїї люде.

Будуть ще внукам казати проти ночі:
„Дивний тут люд кочував із півночі.“

„Рідну країну з слізьми споминав він,
Але з прокляттям із неї тікав він.“

„Спродував дома поля, господарство,
Вірячи байці про Рудольфа царство.“

„Дома покинувши землю родинну,
Гнався, щоб мрію ловити дитинну.“

„Смілий у мріях, у вірі беззглядний,
В дійсності, наче дитина, безрадний.“

„Ані порадитись, ні побалакати, —
Знав він лиш гнуться, та жебрати, та плакати“.

Гей, розіллялось ти, руськеє горе,
Геть по Європі і геть поза море!

Доки гамбурзькі, важкі паровози —
Де ви не лялися, руськїї слъози!

Всі з тебе, русине, драли проценти:
Польськїї шляхтичі й швабськїї агенти.

Що то ще жде тебе на океані?
Що у Бразилії, в славній Парані?

Що то за рай ще тобі отвиравсь
В Спїрїту Санто і Мінас Джераес?

ЛІСТ ІЗ БРАЗІЛІЇ

Сусіди любі! Пише вам Олеся.
Ми всі здорові й добре нам ведеться.

Сім місяців отсе мовчали ми,
Аж на кінці вандрівки стали ми.

Серед лісів тут живемо в бараці
І масмо страшенно много праці.

Рубаєм дерева на сяжень грубі —
Одно два дні довбем, сусіди любі!

За рік отак чень буде чистий морг,
То будем сіять. Живемо набóрг.

Боргує нам уряд, покіль до свóго,
Курузи, бульбу, сіль — і більш нічого.

Не розлучали нас і на п'ять хвиць...
До міста маємо п'ятнадцять миль.

В лісах, під горами... Та ми не ропчем,
Доріг нема, стежки, дасть біг, протопчем.

Та ви цікаві, як нам до води
Доїхалось, а потім аж сюди.

До Відня їхали спокійно вкупі;
У Відні нас три дні держали в цюні.

Пустили нас, лиш пан якийсь від нас
Сім срібла взяв, що підписав нам пас.

З Понтеби завернули нас до Граціо,
Там три неділі мали з нами працю.

Писали до Стрия, Мостів і Кут,
А нам казали: „Зачекайте тут!“

Палазя там умерла від уроків,
А лікар німець мовив: „З браку соків“.

Івась умер напевно від нічниць,
А лікар мовив: „Не плетіть дурниць!“

Та як ще Гриць, Оксанка, Рузя вмерли, —
Пустили нас: „Ідіть, куди наперли!“

До моря ми добрались без біди,
Лиш що до нас присілись два жиди

І видурили від Баланди й Хмиза
По десять ринських за якісь авіза.

Та на одній пересідці якось
Згубився і пропав Юрків Антось.

В Генові ми сім неділь шифу ждали,
За містом в норах, як цигани, спали.

Поганий край! Докучив голод нам,
І гарячок понабиралось там.

Сім штук дітей, Овнциха й Чаплиха,
І Хруц старий там вмерли. Збулись лиха.

Було б нас більш померло, бо якась
На нас італська пані завзялась

І випросила в короля свідоцтво:
Держать їх, аж їм вимре все жіноцтво.

Хрест божий з нами! Певно, се була
Якась безбожна упириця зла.

Бо справді на жінок у тії доби
Ударили найгіршії хороби.

Та бог наслав на тую злюку бич:
Попавсь нам лепський русначок-панч.

Списав він лист від нас, слізьми облитий,
До їх там королеви Маргарити.

Все розповів: як нас тут трясця б'є,
Як відьма ніччю "кров жіночу п'є,

Що тут дітей без корму сохне й плаче,
Як з відьмою король у гречку скаче...

І допомгло. Пустили нас як стій,
Урвалося поганій відьмі тій.

А як ми вже на корабель сідали,
То панича від нас арештували,

Немовбито він ошуканець єсть.
Він нам шепнув: „Се злої відьми месьть!

„Мовчіть, бо пропадете всі дочиста!“
Ми — ша! Пропало наших ринських триста.

По морі ми плили без злих пригод,
Лиш хорував погано весь народ.

На морі вмерло дев'ять душ народу;
Їх замість погребу метали в воду.

Най бог боронить від такої тьми,
Як матері ридали за дітьми,

Коли їх риби довгі, мов ті балки,
Зубаті, чорні, рвали на кавалки!

В Бразилії ми теж зазнали зла:
Пропасниця лиха на нас зайшла.

Три місяці чекали ми на квіти:
Три хліби вмерли тут і три кобіти.

П'ять хлопців до послуг продали ми,
А сім дівчат пішло в такі домни.

Про хлопців досі ми не мали вісти,
Дівчата раді: є що пити й їсти.

Що ж ще писать вам? Тут новин не гук:
П'ять душ нам досі вмерло від гадюк.

Тут по лісах блукають дикі люде,
Б'ють наших і їдять. І нам те, мабуть, буде.

Та, може, дасть нам бог іще піднятися.
Було нас сорок, є ще вісімнадцять.

Одно лиш жаль, що вже по-руськи тут
Молиться ні балакать не дадуть.

На нас у місті крикнув Кандзюбінський:
„Nie wolno tutaj gadać po rusińskij!

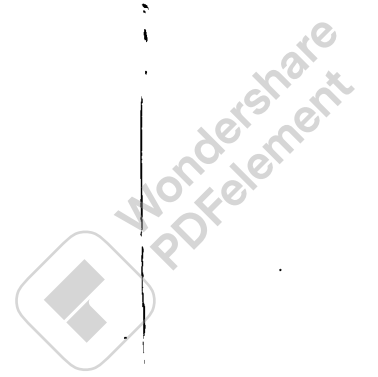
„Tu polski kraj i polski Bóg i król!
Po polsku gadaj albo gębę stul!“¹

Га, що ж, коли так острій ферлядунок,
Хай буде її так! Якій нам тут рятунок?

Сим кінчимо. Прощайте! Ждіть від нас
Звісток, як нам заблїсне ліпший час.

¹ [Не можна тут говорити по-українськи!
Тут польський край і польський бог, і король!
Говори по-польськи або стули рот].

13 ДНІВ ЖУРБИ

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ

I

День і ніч сердитий вітер
б'єсь о дому мого рiг,
наче пес голодний вне
і валить проложих з нiг.

День і ніч дощi холодні
б'ють о вікна, цяпотять,
ринви грають, шибн плачуть,
утишитсья не хотять.

Олов'яні сірі хмари
небозвід весь залягли,
і лежать, і ремигають
наче ситіі воли.

Дармо вітер б'є їх, гонить:
„Гей, ти, сивий! половий!“
„Нам тут добре, відпочинем!
Хоч ти сердсья, хоч і вий!“

Дармо втомленеє серце
б'ється, мов у клітці рись:
„Нам тут добре, відпочинем!
А ти плач собі й журись“.

II

В парку в одна стежина,
де колись ходила ти, —

бачиться, в піску сріблястім
міг би ще твоїй слід знайти.

Край стежини проста лавка, —
тут сиділа ти не раз,
тут прощались ми востаннє...
Тут мені твоїй промінь згас.

І коли на серці туга,
наче камінь, затяжить,
закиплять в душі питання:
„Пощо жити? Для кого жити?“

Я слішу на сю стежину,
і розшукую твоїй слід,
і відсвіжую твоїй образ,
що в душі моїй поблід.

І гляджу на лавку з жахом,
чи не мигне тінь твоя?
І сідаю й тихо плачу.
Се Кальварія моя.

III

У ПАРКУ

Ніч. Немов копиці пітьми,
бовваніють дерева.
Де-де, наче злота шпилька,
лампа пітьму пробива.
Гей далеко в павільйоні
банда гучно виграла.

Сам. Лиш думка шепче стиха:
„Ну, скажи, не дурень ти?
Замість жить з людьми по-людськи,
багатіти і цвісти,
тягнеш тачку до якоїсь
фантастичної мети“.

Шелест кроків. Чути гомін:
„Де вони нас завели?
Ми ж їм вірили! Ми з ними
і гордились, і цвіли!“

Нам відродження вже снилось!
Ми великими були!

„А тепер арешти, сором!
Самовбійства, наче град!
Заварили самовбійці,
а живі нехай їдять“.
Стихли. Метеор ось мйгнув...
Перестала банда грать.

IV

Коли часом в важкій задумі
моя поникне голова,
легенький стук в вікно чи в двері
потоки мрії перерива.

Озвуся, вигляну — даремно,
не чуть нікого, не видать,
лиш щось у серці стрепенеться,
когось-то хочеться згадать.

Чи щирий друг в далекім краю
тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, припавши
лицем до прадідівських скиб?

Чи, може, ти, моя голубко,
моє кохання чарівне,
далеко десь з німим докором
в тій хвилі згадуєш мене?

Чи, може, гнучи в собі горе,
ти тихо плачеш у тиші,
а се твої пекучі сльози
мені стукочуть до душі?

V

Де я не йду, що не почну,
все тінь твоя зо мною,
і кожний сміх, момент утіх
тьмить хмарою сумною.

„Чого, — питаю я не раз, —
життя моє лоточиш?“

Ти не моя, а я не твоїй,
чого від мене хочеш?

„Чи завинив тобі я що?
Чи тужиш так за мною,
що тінь твоя вкрива мене
все хмарою сумною?“

Та тінь мовчить, звичайно — тінь,
ні мови, ні розмови;
а може, се тобі тінь
покійної любови.

VI

Не можу забути!
Не гоїться рана!
Мов жалібні нуги
із струн теорбана
чи голосно грають,
чи ледве їх чути,
все жалем проймають —
не можу забути!

Не гоїться рана,
хоч мию сльозами,
хоч час на ню капле
цілющі бальзами,
хоч сонечко гріє
і зірка рум'яна
цілує, яріє —
не гоїться рана!

Хоч як ти далеко,
я все тебе бачу;
хоч стратив давно вже,
щодень тебе трачу;
хоч люта розпука
минулася п'яна
і клином розлука,
гадюка погана,
лежить поміж нами,
дівчино кохана, —
кохання без тями,
не гоїться рана.

VII

Вже три роки я збираюсь,
щоб побачити тебе,
та коли лиш соб наверну,
щось усе зверта дабе.

Я боюся твого ока,
твоїх уст, твого лица,
як страшного суду свого,
як фатального кінця.

Якби знав я, що побачу
вроду пишную твою
в незів'ялім, повнім блиску, —
я побіг би, як стою.

Якби знав я, що побачу
усміх на твоїх устах,
гордощі тривкого щастя, —
я б злетів туди, як птах.

Якби знав я, що почую,
притулившись край вікна,
твій веселий спів, розмову —
я б спішив туди щодня.

Твоїм щастям, наче сонцем,
я би серце грів слабе,
завидів би твоїй долі
і — забув би так тебе.

Та боюсь, моя небого,
що не так тебе знайду,
що вписалися турботи
й сум у тебе на виду.

Що приглух твій срібний голос,
що надломаний твій хід,
на лиці твоїм побачу
частих сліз гарячих слід.

Бачити, як ти сумуєш,
як ти плачеш у кутку —

боже, ні, і в неклі муку
не зсилай мені таку!

Чути жаль твоїй і докори,
чути серцем, бо уста —
знаю — й слова не промовлять, —
о, при думці тій густа

пасмуга якась кровава
застигла світ мені...
От тому боюсь відвідати
я тебе в далечині.

VIII

Безсилля — ах! Яка страшная мука!
Чуття ще в серці полум'ям горять
і думи рвуться, як орел, ширять,
та воля мов розбита, мов безрука.

Немов стріла з розламаного лука
не полетить, так пісні не летять
слова, і блиски, й фарби, не хотять
служить уяві. — Ох, важка розлука!

Неначе з гір, де повно світла, барви,
і запаху, і співу пташенят,
і стрекоту сверцків, потоків шуму,

зійшов я вниз, де гниль, погані лярви,
де душно, мрячно, пута знай дзвенять
і чахне дух серед зневіри й глуму.

IX

Недовго жив я ще, лиш сорок літ,
і сил не тратив на пусту мамону.
Невже ж уже минув я свій зеніт
і розпочав спадистий шлях до склону?

О бідна расо, що такий твоїй плід
слабий! Хвалиться ним нема резону.
Та й швидко ж той твоїй метеор поблід,
не мавши навіть доброго розгону!

Аж соромно, та що його робить!
І кінь, мовляв, не тягне понад силу.
Хай велетні могли співать, творить,

могли боротись, тішитись, любити
в вісімдесяти році, — нам в могилу
вже в сороковім треба карк хилить.

X

І знов рефлексії! Та цур же їм!
Се панський спорт! Хай нервні білоручки
та пустопляси риються в своїм

нутрі, і всяку думку гірш онучки
розскубують, і всякий рух чуття
жвуть, мірять, важать! Не для нас сі штучки!

Ми, бра, плебеї, учтою життя
не мали ще коли пересититись,
гашиш та опій, сім'я забуття

протівне нам. Нам хочесь жити, битись
з противником, нам любя праця, рух,
ми хочем справді плакати, веселитись,

любить, ненавидить. У нас ще дух
не розколовсь надвоє під корою,
традиції не в'яже нас ланцюх.

Ми можемо втомитись боротьбою,
зломитись, впасти, та не наша річ
розмікаться в борні з самим собою.

Ось глянь лишень! Чудова, ясна ніч!
На небі зорі ярко так палають —
се безконечність нам морга до віч!

Тиша кругом. В селі там пси десь лають,
деркач у травах дре, довкола хат
в повітрі чорні лилики гуляють.

Хрущі гудуть, до світлих шиб летять...
А там, мов вежі, башти фантастичні,
недвижно темні дерева стоять.

Ти сам один в природі тій величній,
мов принц в заклятім місті у казках...
І в душу ллєсь спокій, якісь празничні,

врочисті чуття... І ти мов птах
стаєшся легкий, мов ось-ось летіти!
Безмірну силу чусш у руках

і весь ростеш у безмір... Люди! Діти!
До мене! Я люблю вас, всіх люблю!
І все зроблю, що будете хотіти!

Чи крові треба — кров за вас проллю!
Чи діл — я сильний, віковичні скали
розторощу, на землю повалою...

Дмухнув вітрець — і мрії ті пропали.
Та в серці прилив ще чуття тремтить,
і вже думки до хат тих поскакали,

де чорна праця й чорне горе спить.
Вузька, здається, непривітна нива,
а кілька можна й треба тут робить!

Суспільна праця довга, утяжлива,
зате ж плідна, та головні — вона
одна лиш може заповнить без дива

життя людини, бо вона одна
всіх сил, всіх дум, чуття, стремлінь людини
жадає, їх вичерпує до дна.

Вона одна бере нам все щоднини
і все дає, бо в'яже нас тісніш
з людьми, як діти спільної родини.

Що поза сею працею, то гріш
змарнований, то манівці блудні,
що запровадять швидше чи пізніш,

чи в самолюбства омути брудні,
чи в нігілізм, чи то в містичну мглу,
що дійсними вважа лиш власні мрії,

а мрією — природу й життя цілу.

XI

Я поборов себе, з корінням вирвав з серця
усі ілюзії, всі грішні почуття,
надії, що колись вільніше ще дихнется,
що доля ще й мені всміхнеться,
що блиснуть і мені ще радощі життя.

Я зрікся їх на все. У тачку життєву
запряжений, як наймит той похилый,
я мушу так її тягти, покіль живу,
і добре чую се, ярма не розірву
і донесу його до темної могили.

Мені не жаль життя, бо що ж воно давало?
Куди не глянь, усюди браки й діри.
Робив без віддиху, а зроблено так мало,
і інших загівав, аж на кінці не стало
у власнім серці запалу, ні віри.

XII

З усіх солодких любих слів,
які я чув із твоїх уст,
одно лишилося мені
і, наче срібний дзвоник той,
і досі в серці гомонить, —
одно маленьке словечко: —
Слухай!

Коло стола сиділи ми,
широкий і шумний гурток,
розмова йшла веселая;
нараз затихли всі, немов
по хаті ангел пролетів;
лиш ти, до мене звернена,
серед загальної тиші
назала звільна, мов у сні:
Слухай!

І враз ти зупинилася,
злякалась голосу свого
серед загальної тиші,
і рум'янцем облялося
твое лице, а при столі

на тебе всі зирнулися, —
і те, що хтіла ти сказати,
ухобив ангел, що в ту мить
отам по хаті пролетів.

Минуло много, много літ,
минулись муки й радощі;
і тих, що весело тоді
коло стола балакали,
розвіяв вихор життєвий
по світі, наче пил марний;
лиш те одно слівце твое
і досі у моїй душі
мов срібний дзвоничок дзвенить.
І досі із рожевих уст
я чую любе, привітнє:
Слухай!

І досі ще тремтить душа,
ждучи чогось таємного,
блискучого, величного,
що за летючим словом тим,
мов цар за курієром велід,
явитись мало. Та дарма!

В глибокім, темнім пралісі
мандрівець блудить змучений;
тривога, голод, близька ніч,
мов звіра дикого стрільці,
його женуть все дальш і дальш.

У груді духу не стає, —
здається, трісне серденько,
і ноги змучені тремтять
а він біжить, біжить, біжить!

І причувається йому,
що десь далеко ледве чуть
теленька давоник: дзінь-дзінь-дзінь!
Він знає, що весь день уже
за тим зрадливим голосом
біжить даремно; інколи
догадується, що, мабуть,
се дзвонить власний страх його,
а він, проте, біжить, біжить!

Ану ж там справді битий шлях?
Ану ж там хата теплая?
Ану ж лице кохане?
Ану ж там дивні радощі?
Дзінь-дзінь! Дзінь-дзінь!
Дзінь-дзінь! Дзінь-дзінь!
Слухай!

СПОМНИ

I

Я згадую минуле життя
спокійно, та без радості, без туги:
одно із нього виніс я чуття,
що я не був у нім щасливий, други.

Багато праці, і турбот, і скрут,
та не було вдоволення, утіхи;
мов віл в ярмі, я чув на собі прут
і тяг — чужого скарбу повні міхи.

Хоч не згасав ніколи огник мій,
та полум'ям не бухав, більш димився,
а замість світла сипав іскор рій.

Хоч ненастанно стяг мій з вітром бився,
та не високо плив в руді слабій,
і хоч я жив, то все ж я не нажився.

II

Заким умре ще в серці творча сила
і дар пісень заглухне в тишині,
немов пахуча та фіалка мила,
що в'яне у пустому бур'яні, —

я раз іще б хотів простерти крила
і побуять свобідно в вишині,
і оживить ті спомини, що скрила
ворожа доля у душі на дні.

Вони живі донні в тій могилі,
я чую їх, як рвуться, як печуть...
Спинити їх, здушити їх я не в силі.

Та чи знайду я спли, щоб відчуть,
щоб пережити знов ті любі хвили
і виплакати піснями їх ось тут?..

III

О, бо і я зазнав раз щось такого,
що хоч ще повним щастям не було,
та дуже близько вже було до нього,
як щастя — швидко надійшло й пішло.

У біднім, прозаїчним тім життю
се був момент казочний і кипучий,
се був неначе той брильянт блискучий,
що хтось найшов загублений в сміттію.

І відки се мені прийшло, і як,
і чом прийшло, і чом пропало живо, —
я й досі збагнути не міг ніяк.

Одно лише я чую справедливо:
тоді пізнав я, що в життю за смак
і чим була любов, святеє диво.

IV

П'ятнадцять літ минуло. По важкій,
завзятій боротьбі я опинився
побитий, хорий. У тишю, в спокій
я на село із міста схоронився.

Хоч молодий ще, був я у такій
зневірі, світ весь так мені змінився
з рожевого на чорний, що в гіркій
знетямі з бою я відсторонився.

У мене зблідли давні ідеали,
і люди видались таким дрібним,
мізерним кодром, що для мене стали

чужі й далекі. Треба быть дурним,
щоб задля них у бій іти, як в дим;
ті, що терплять, варт того, щоб страждали.

V

Маленький хутір серед лук і нив
на горбку над річкою шумною, —
от там я в простій хлопській хаті жив,
і самота, і сум жили зо мною.

Із трьох боків поля ті обмежів
могутній ліс зеленою стіною,
і шумом серцю він на сон дзвонив,
і сум по травах розносив луною.

Він тяг мене в свою тасмну тінь,
і свіжий подих віщував розраду,
і листя знай мені шептало: „Скинь

із серця всі згадки про зваду її зраду!
Природі-мамі до грудей прилинь
і тут знайдеш нову, свиту принаду“.

VI

В село ходив. Душа щемить і досі
від тих картин, що зустрічав я там...
При праці старші, діти голі й босі

без догляду надворі; по хатах
маленькі плачуть, бо у полі мати.
Там знов дідусь недужий в хаті сам,

все кашля й стогне, та води подати
нема кому — палкий жнив'яний час!
Скріпивши серце, я ввійшов до хати.

У хаті душно, чути вогкість, квас...
З усіх куточків бідність визирає.
Сухий, як скіпа, жовтий дід Панас

зжахнувся. „Хто там двері отвирас?“
„Се я, Панасе!“ — Довго поглядав...
„Ти, Йвасю?“ „Я“. Ках-ках. „Чи бач, вмирає

„старий Панас! Господь отсе згадав,
що я ще тут, і кличе вже в дорогу.
Коби лиш абшит якнайшвидше дав!“

Я сів при нім. „Що, масте підмогу?
Лічпчись би, по лікаря послать“.
Аж кинувся, а на лиці тривогу,

правдивий страх перед життям пізнати:
„Мені? Підмогу? Се даремна праця!
Я бога прошу, щоб мерщій сконать“.

Я далі йшов. Там дві куми сваряться:
„Ти, злодійко, чужі снопи крадеш!“
„Ти, чарівнице, на фігуру драться,

чужих коров доїть ночами йдеш!“
Чого я так страшенно застидався
при тих словах? Чого півперек меж,

грядок, плотів на втеку я подався?
Щось там в душі клубилося гірке,
мов гріх тяжкий, незмитий пригадався...

А он під хатою дитя сільсько
само, без мами, в чорній сорочці,
не ходить ще, малесеньке таке...

Пішла десь мати і дала дитині,
у ручку бульбу, а дитина в рот —
і подавилась. Бачу я, вже сині

зробились щічки, очі в стовц, от-от
задушиться дитина! Підбігаю,
підніс, струснув і, як то наш народ

в таких випадках робить, ударяю
легенько в карк, і випала як стій
із горла бульба. Легше віддихаю...

Та переляканий хлопчина мій
як закричить! І вже прибігла мати
і бачить: пан якийсь чужий... „Агій!“

Мабуть, хоч мав би за сто літ вмирати,
то не забуду того, як вона
прожогом хопила дитя й до хати

побігла, як невинна, гнівна
з очей її на мене іскра вшала,
як буркнула: „І що за сотона

„тут лазить і дитину налякала!
А щоб ти, дідьку, голову зломав!
Цить, квітко! Мама нана геть прогнала“.

Схилювшись, я йшов і сумував:
прокляття за добро — стара заплата!
Мов з дегтем мід її я смакував.

Край шляху коршма ось, брудна, патлата!
Хоч день робучий, в коршмі гамір, шум,
а перед нею сват термосить свата.

„Ти кат, не сват!“ — „А ти свиня, не кум!“ —
„Став кварту ще!“ — „Став ти, застав капоту!
Я свій кожух пропив уже на шум!“

Геть відси, геть! Тут ріки свого поту,
на труту перепалені огнем,
народ п'є „на здоровля“, „на охоту“.

Геть відси! Тьми тут, зопсуття едем,
добробуту руїна, гріб моралі,
цивілізація обернена вверх пнем.

Мов під хреста вагою йшов я далі.
Радниця. Екзекутор. Три жиди.
Війт, присяжні і сплакани, зів'ялі

баби. А там куцками, то в ряди
накидані мужицькі лахи вбогі,
кожухи, ярма, шлії. „Тут клади

податок, — так слова лунають строгі, —
то фант віддем! Чи то від ваших сліз
царський скарб наповниться, небоги?“

Геть відси, геть! В пустиню, в поле, в лісі!
Де б похвилина отакі картини
важкий в душі не діяли розрізі!

Ось поле ділання. В опі хатини
я маю людськість, світло, мир нести!..
Ввижається в уяві стать дитини,

що море черпа ложкою. „Се ти! —
кричить нутро моє, — смішний герою,
сей океан кривд, горя, темноти

рад вичерпати ложкою дрібною!“

VII

Ось панський двір! На згір'ю край села
пишається на сонці, наче рожа.
Тиша довкола нього залягла.

Старезні липи, мов жива сторожа,
стоять при вході, клумби і травник,
кругом жива глогова огорожа.

Крізь браму вглиб двора мій зір проник:
увитий ганок диким виноградом
дрімає в тіні, як віддавна звик;

поперед вікна в'ється білим гадом
доріжка, вспана піском дрібним
та цвітом, що з акації сиплесь градом.

Вікон широким поглядом скляним
глядить сей двір на все село в долині, —
не скривсь жадна хатка перед ним.

Червоний дах його і стіни сині,
блискучі вікна, ганки, виноград —
все те немов кричить сільській хатчині:

„Не смій дихнуть! Не перестань дрожать!
Хились і гнись! З твоїх занядрів темних
сюди тобі чола вверх не піднять!

„Ти дич! Ти варварство! Ти під'яремних
волів житло, притулок хамських рас,
печера, повна лютих гадів земних!

„Їх вартість в тім лиш, щоб робить на нас,
їх чеснота — лиш послух і покора,
їм слід горіти, щоб наш блек не згас!

„Бо ми держаки й церкви с опора,
цивілізації тривкий опіт,
культури крішость, до борби все скоро!“

Я відвернувся від брами. Много літ
минуло вже, як я слова такі
чув з уст старого графа. Нині світ

змінився значно, многі давні мрії
зробились дійсністю, та се село
слова ті прилягли, мов плити кам'яні.

Для нього поступу мов не було,
всесвітнє життя його минало;
лиш се „гніздо культури“ знай цвіло,
пишалось і з села всі соки ссало.

VIII

Найгірше я людей боявся тоді
і обминав їх, мов болючу рану.
Тужний їх вираз, лиця їх бліді
болять мене, коли на них погляну.

Я знав, в якій вони живуть біді,
та як же я до помочі їм стану?
Я знав, що пута їх міцні й тверді
і, не зламавши їх, я марно зв'яну.

О, я боявся їх, немов докору,
мов зрадженої любови тихих сліз,
неначе сам я винен був їх горю.

От тим-то я щодня — відлюдок дикий —
свій біль дрібний і сором свій великий
ховав у серні і тікав у ліс.

IX

Привіт тобі, мій друже вірний, гаю,
повірнику моїх найкращих дум!

Все чисте, ясне, що лиш в серці маю,
надихав свіжий запах твоїй і шум.

На твоїх полянах, в відлюднім плаю
я розспав свій жаль, губив свій сум;
у твоїх запахах, неначе в раю,
окрилювався молодечий ум.

Під скрини могутніх конарів дубових
складались першії мої пісні,
слабії відгуки твоїх пісень чудових.

А в бурі рев, як громи навісні
ламали твоїх велетнів корони,
у твоїх криївках шукав я охорони.

X

РОЗМОВА В ЛІСІ

Я

Здорові, дядьку! Що се, ви за злісного?

З л і с н и й

А так, зліснюю, бачте, на старі літа.

Я

А син же де? Таж він за злісного тут був.

З л і с н и й

При графі за лакея десь в Італії.

Я

Се що за шмаття двигаете? Прати десь?

З л і с н и й

Га! Га! Верети! У дівчат навідбирав.

Я

Що? За дівчатами вганяєте іще?

З л і с н и й

То не з добра, небоже! Панська служба — мус.

Я

Що ж се за служба бігать за дівчатами?

З л і с н и й

От видно, що давно в селі ти не бував!
Таж управитель ліс сей для селян запер,
а ти тиш, що товар віддавна пасли тут.
Тепер нема де раз понасти, ба, нема
в бідніших чим погодувать товарині.
А в лісі трави — бачиш сам, до пояса,
аж гнуться, шепчуть, наче просяться під сери,
Ну, та й ідуть жінки, дівчата крадькома,
нажне верету і вже має на весь день.

Я

Ах, починаю розуміти! Ну, а ви
підстерігасте й верети берете?

З л і с н и й

А так. Що ж діять! Заборонено хлопцям
у ліс — ні кроком, ані оком не входять.

Я

А в вас підноситься рука у бідних тих
верети відбирать за жміньку бур'яну?

З л і с н и й

Підноситься, небоже! Панська служба — мус.
Рука підноситься, лиш серце тренещить.
У сні часом ще причувається їх плач.

Я

То управитель у дворі сидить тепер?

З л і с н и й

Ні, не сидить. Він на фільварку за селом.

Я

А двір пустий? Чи, може, графа ви ждете?

З л і с н и й

Ні, не ждемо. Говорять, граф нездужає.
Максим писав. Подужав троха був торік,
і понесло його лише десь там... таке
містечко є, що в карти грають — чи в кістки.
Скортіло графа — за годинку просадив
всі гроші й бричку з кіньми. Був би, може, й весь
масток там лишив, так дав бог — вдарило
йому на мозок, вив на місці, наче труп.

Пого, мов трупа, винесли, аж мій Максим
жпвенько кинувся, щось там зробив йому, —
він знав уже, при нім служивши, напади
його недуги, — ну, там зараз лікаря...
І відживили папа графа. То писав
Максим, що лікар графові таке казав:
„Якби не сей слуга ваш, був би вам кінець“.

Я

Ну, певно, граф віддячиться Максимові?

З л і с н и й

Ой, вже віддячиться! У голові йому!
Писав Максим, як лікар се йому сказав,
а він лиш носом покрутив: „Ну, так! Ну, так!“

Я

І не міркує ще додому повертатись?

З л і с н и й

Та хто там знає. От тепер прислав нам тут
якусь поману. Адже йшли ви попри двір?

Я

Ну так, ішов.

З л і с н и й

І що, не чули вереску?

Я

Ні, не чував.

З л і с н и й

Ну, певно, спала десь вона.

Я

Що за вона?

З л і с н и й

Якби я знав або хто-будь!
Якесь таке, ні птах, ні риба, ні жона,
ні панна, та й говорить не по-нашому,
мов та синиця двенькає, пищить, вищить,
в долоні плече, всюди скаче, бігає,
всьому двується, раз плаче, раз смієсь.
Мале таке та утле, — взяв би, бачиться,
в долоню й другою долонею прикрив,

а всюди того повно — двір, гумно і сад,
шпилір, і коршму, й тік — все чисто навідить,
усякого зачепить, всім цікавиться —
ну, сказано, помана, ще й французькая!

Я

І хто ж вона, чого сюди приїхала?

З л і с н и й

Питаєте ви мене, я буду вас питать!
Фервальтерка, що з нею розмовляється,
говорить: „Бог її там може зміркувать“.
Та лист прийшов від графа до фервальтера
і в місті до старости, щоб в оглядності
її держали, не перечили ні в чім,
мовляв — недужа, хоче тут освіжитись.
Та де тобі недужа! то живе срібло!
Говорю вам: помана, ще й французькая.
А ви зайдіть коли — без церемонії,
розмовтесь з нею — страх яка розмівная.
На що вже наші молодіці — тумани,
а й з ними щось, калічачи слова, бересь
балакати, знаками доповняючи.
Прийдіть, я знаю — буде рада, ну, та й вам
не буде нудно так, як там на хуторі.

Я

Мені не нудно, а з поманою, як ви
її назвали, що мені балакати?

З л і с н и й

Прийдіть, прийдіть! А то я їй скажу про вас,
і зробить вам таке: сама прийде до вас.
Ій як що стрілить в голову, то й діло тут.
Ій-богу, се помана, ще й французькая.

XI

Я побачив її — не в зеленім садку,
не в салонах шумних, не в яскравім цвітнику,
не в товаристві дам, і панів, і музик, —
серед баб і сіпак я почув її крик.

Край двора на гумні були два польові,
що мужицький товар захопили в траві

і загнали у двір, а за ними з села
ціла купа жінок по корови прийшла.

Крик, гармидер і шум. Польові пабаняць,
в батька-матір кленуть, стадо хочуть загнать,
витручають жінок, б'ють у лиця дівчат,
а ті плачуть, падають, і кленуть, і кричать.

Втім, мов бомба, з двора якась дама летить
в яснії сукні, в руці парасольку держить,
по-сільському в дві коси волосся сплела,
але треном від сукні подвір'я мела.

„Que se qu'est que ça? ¹ Que se qu'est que ça?

„Mais pourquoi? ² Ой, дівчат! Ну, не стидно, Панас?
Mais c'est lâche! C'est affreux! ³ Так тручати жінкам!
Ну, laissez! O, mon Dieu! Mais pourquoi?
C'est infame! ⁴“

Кричачи, плачучи польових зупня,
парасолькою б'є, від жінок відганя;
ті ж, неначе вовки, що від стерва їх гнать,
знай гарчать: „Пані, геть! Нам самим тее знать“.

„Mais comment? Battre les femmes! ⁵ Чого плачуть вони?
За що скот заняли? Браму там відомкни!
Laissez les! ⁶ Я плачу слухать тут не хочу!
Я до граф напишу. Я усіх вас провчу!“

„Ah, quel peuple, o mon Dieu! Mais c'est insupportable!
Et ils souffrent tout cela, ils s'inclinent, pauvres diables! ⁷
Ну, ідіть, ну, ідіть! Не цілуй! Ну, досить!
Laissez les! Браму там отвори і пустить!“

¹ Що це таке?

² Та чому?

³ Це підло! Це жахливо!

⁴ Залишіть! О, боже мій! Та за що? Це ганебно!

⁵ Та як? Бити жінок!

⁶ Пустіть їх!

⁷ Ах, який народ, господи! Таж цього не можна стерпіти! А вони
це все терплять, вони коряться, бідні чортенята!

Приступив польовий: „Там нам шкоди їх скот
наробив“. „Mais les battre! ¹ Фі, дівчат бити в рот!
C'est brutal! C'est infame! ² Ну, зо мною ходіть!
Де та шкода? Сама хочу я поглядіть“.

Тут удріла мене. „Qui êtes vous? Un étudiant? ³
Venez donc! Venez donc ⁴ з там там на той лан!
Ah, quel peuple! du pays! Comprenez vous français? ⁵“
Та яке серце моє лопотіла на все.

ХП

Я не скінчу тебе, моя убога пісне,
в котру бажав я серце перелити
і виспівать чуття важке та млісне,

все, що втіша, і все, що вкеселить,
всі радощі паленого кохання,
все пекло мук, що її досі груди в'ялить.

Мої ви слези, і мої зітхання,
і пестощі короткі, й довгий жалъ,
надії і зневіри колихання,

не перелити вас мені в кришталъ
поезії, немов вино перлисте,
ні в римів блискітливую емаль!

Мов дерево серед степу безлисте
в осінній бурі б'ється і скрипить
і скрип той чує поле болотисте, —

отак душа моя тепер терпить
слаба, безкрила, холодом прибита,
мов ластівка у річці зиму спить.

¹ Але бити їх!

² Це жорстоко! Це ганебно!

³ Хто ви? Студент?

⁴ Ходіть же!

⁵ Ах, який народ! Яка країна! Чи розумісте ви по-французьки?

В ПЛЕН-ЕРІ

I

Мамо природо!
Хитра ти з біса!
Вказуєш серцю безмірні простори,
а життя замкаєш у клітку тісеньку,
в мікроскопійную клітку.
Уяву вабиш вічності фантомом,
а даєш нам на страву моменти,
самі короткі моменти.
В душах розпалюєш
дивні огні, і бажання, і тугу,
а потім працюєш щосили,
щоб погасити, здушити, притлумить
пориви, що ти сама ж розбудила.
Ллєш на них дійсності воду холодну,
куєш їх у матер'ялізму кайдани,
розчарованням цупко обпалюєш крпа...
Цинічно, мамо, і немилосердно
мечеш ти те, що найвище, найкраще,
чим величаться б могла віковічно
як архітвором —
свиням під ноги.

І невже ж ти не бачиш (здається,
мільонами своїх очей
могла б ти побачити дещо!),
скільки горя, зовсім непотрібного горя;
скільки муки, нічим невтишимої муки
завдаєш ти цинізмом отим.

найліпшим, найліпшим, найкращим
поміж твоїх дітей?
І неже ж зрозуміть ти не можеш
(та сума мізку, що день в день, рік-річно
витворюєш, повинна би, здається,
порозуміти дещо!),
що пора би покинуть старії шаблони,
добрі для всяких амеб, протозоїв,
ехінодермів і міксоміцетів!
Що вивчена на них твоя
економія марнотратства
не згожа для людей, для душ людських,
як не згожий осел
до гри на фортеп'яні.

Подумай, мамо! Тут, на сій планеті,
скінчився вже
твій творчий Sturm und Drang¹;
той надмір сил, і соків, і тепла
вже вичерпавсь, і замкнена навіки
твоя тут творча кар'єра.
Що ти могла найвищого створити —
се чоловік. Із цих матеріалів,
які тут маєш під рукою,
хоч як не дмись,
нічого кращого створить не зможеш.
Тож час би, мамо, як старій той Ягве
(на що вже пан був строгий і скептичний!)
сказати собі: „Спочину вже тепер!“
Признати: „Оце я гарне сотворила!“
І заходиться сьому архітвору
створити рай такий, як слід:
не дерева, грушки, і ябка, й фіги,
а рай в його нутрі,
гармонію чуття і волі,
думок і діл, бажання і знання.

Ах, мамо, мамо!
Довгі, століття,
тисячоліття ти водила нас за ніс,
манила у безмежній пустині
фантомами безсмертя

¹ Доба бурхливих поривів („Бурі й напору“).

і перспективами метафізичних
радоців раю.
Ти заставляла нас за ті фантоми
пролити море крові й сліз.
За них горіли стоси,
скрипіли колеса тортур,
розпечені кліщі живес рвали м'ясо,
і мільони, мільони сердець
безмежна шарпала розпука.
І що ж, вкінці доглуналися ми,
що ті фантоми є собі фантоми
не варті мук, і крові, і страждання,
що се є наші власні твори.
Так кицька в дзеркалі
безодню бачить, поки
домацаєсь, що в нім нема нічого.

Тріумф! Тріумф!
За десять тисяч літ важкої праці
цивілізації доходимо вкінці
до тої точки, до якої кицька
доходить за п'ять хвиль.
І вздрівши, що за дзеркалом
нема нічого,
ми логікою кицьки розсудили,
що й загалом нема безодні,
нема нічого, лиш атом, момент
і рух молекулярний.
І ми були готові наплювати
на всі ті мрії, туги і бажання,
на всі ті безконечні перспективи,
що ти сама ж нам, мамо,
вложила в душу.
Були готові згідно відіпхнути
і потоптати найвище і найкраще
з всього, що ти дала нам, мамо,
те, чим святе, високе і величне
життя людськеє.

Смієшся, мамо?
Ти добре знаєш, се не може бути,
се лиш хвилинка боротьби, зневіри,
яких ти бачила вже мільони.
Ти добре знаєш: ми твої є діти,
слабі, нікчемні і капризні діти,

і трошки рознервовані над міру,
та все ж твої і рідні її найлюбіші
і мусимо тебе любити, мамо!
І хоч цікавим оком піддивились
твої слабії негарнії місця,
і здерли маску святості з лица,
розвіяли рожевий, поетичний
туман, що ти вкривалась ним так довго,
пізнали зблизька твій варстат,
пізнали, як господарюєш ти, —
то за старим туманом поетичним
ми тисячі таких красот відкрили,
таких чудес і чарів,
що серце її ум в них тонуть, як у морі.

І — що найвище — ми
самих себе відкрили!
Відкрили власну душу,
заглянули в варстат своїх думок,
свого чуття, бажання і змагання,
І там твою пізнали руку, мамо,
твої закони.
В тих снах пустих,
в ілюзіях відвічних
побачили таку ж реальну дійсність,
такі ж великі явища, як в зорях,
у Ніагарі реві,
у скелях Гімалаї.
І тут, у власному нутрі,
ми віднайшли все те, що, бачилось,
утратили в зовнішньому околі:
гармонію, і вічність, і безмежність
і всі рожеві блиски ідеалу.

Нехай життя — момент
і зложене з моментів,
ми вічність носимо в душі;
нехай життя — борба,
жорстокі, дикі лови,
а в сфері духа є лиш різnorodність!

Різні тони, різні фарби,
різні сили і змагання,
мов тисячострунна арфа, —
та всім струнам стрій один,

Кожний тон і кожний відтінь —
се момент один, промінчик, —
але в кожному моменті
сяє вічності брильянт.

II

По коверці пурпуровій
із тасмних сходу брам
виїжджа на небо сонце,
паче входить цар у храм.

І в моє вікно зирнуло
і сполошило стару,
невідступну, невмолному
посидільницю журу.

Ся стара, погана відьма
тут сиділа цілу ніч
і змінювала своїм чаром
кожду думку, кожду річ.

Кожний мебель був мій ворог,
кожда книжка — то була
п'явка, що систематично
кров і мозок мій пила.

Кожда добрість — то наївність,
кожний друг — то хижий звір,
кожда думка — то помилка,
кожний споми — то докір.

А як свідомість болюшу
сон, мов свічку, загасив,
чар її і в сонне царство
тіні дійсності вносив.

Все, що я кохав безмежно
і що зрадило мене,
все, що стратив, тут до мене
підняло лице сумне.

Молоді, гарячі сльози
тут, мов рожі, зацвіли
по стежках отих терністих,
де колись вони пилили.

Молода палкая туга,
мов жебрачка в лахманах,
все чогось іще шукала,
топчучи зарослий шлях.

Тільки віра молодая,
мов загашений огонь:
купка попелу лишилась,
обгорілий, чорний цень.

І нараз пропали чари,
сонце глипнуло в вікно!..
Я прокинувся. Чи справді?
Все те ще не так давно?

Я ще не старий! Ще сила
є в руках і у души!
Ще поборемося, доле!
Ну, попробуй, задуши!

Я ще не старий! Не згинув
ще для мене житні зміст,
хоч журба, хоч горе тисне, —
ні, ще я не песиміст!

III

Ходить вітер по житі,
мов господар спроволю,
колосочки наліті
стиха хилить додолу.

І шепоче колосся:
„Вітре-брате, дай ведра,
щоб нам ціло вдалося
достояти до Пётра.

„Проганяй ти боками
градовії навали,
щоб не стерлись над нами,
щоб ми марно не впали.

„Отрясай з нас щоднини
пажирливі комахи,
най годуються ними
ті співучії птахи.

„Дай нам спіти, нависнуть,
стебло луком най гнеться,
аж серпи тут заблещуть,
житівна пісня полляється.

„Дай на коши погоду
і погоду на сиряток,
щоб в селяпську господу,
ввійшли втіха, достаток“.

Ходить вітер по житі,
мов господар спроволю,
колосочки наліті
стиха хилить додолу.

Стиха хилить, шепоче:
„Все вам буде, як треба:
буде бідним дар з неба,
та земля даять чи схоче?“

„Хоч і як бушували,
вас не збили з ніг тучі;
градовії навали
впер я в дебрі і кручі.

„Гусінь, черви пожерли
ті співучії птахи;
та повзуть он по селах
три інакші комахи.

„Де заглянуть у хату,
гине втіха, достаток;
ті три черви зовуться:
коршма, лихва, податок.

„Лізуть з хати до хати,
наче сопух могильний, —
а на черв той проклятий
я, біднятка, безспільний“.

IV

Суне, суне чорна хмара,
наче військо із полудня.
Короговки сонце вкрили,
за горою бубни бубнять.

За горою бубни бубнять,
у повітрі сурми грають,
а блискучі шаблюки
шахом-махом пітьму крають.

Шахом-махом пітьму крають,
своїм блиском спляють очі;
стогне небо, стогнуть гори,
як гармата загуркоче,

Як гармата загуркоче,
куль холодних град засвище, —
гей, заплачеш важко, небо,
на те дике бойовище!

V

У долині село лежить,
понад селом туман дрижить,
а на горбі край села
стоїть кузня немала.

А в тій кузні коваль клепле,
а в коваля серце тепле,
а він клепле та й співа,
всіх до кузні іззива.

„Ходіть, люди, з хат, із поля!
Тут кується краща доля.
Ходіть, люди, порану,
вибивайтеся з туману!“

Та тумани хитаються,
понад селом згупаються,
розляглися по полях,
щоб затьмити людям шлях.

Щоб закрити їм стежини
ті, що вгору йдуть з долини,
в тую кузню, де кують
ясну зброю замість пут.

VI

Ой ідуть, ідуть тумани
надністровними лугами,

наче військо з корогвами,
а передом атамани.

Сурми бовві не грають,
і панцирики не дзвонять,
тільки смуток навівають,
верби віття низом клонять.

Тільки в мряці тонуть села
і уява мари плодить;
тільки дума невесела,
мов жебрак, по душах ходить.

VII

Над великою рікою
на скалі крутій сиджу
і, затоплений у мріях,
в воду биструю гляджу.
Валом хвилі, валом хвилі
пруться, плещуть, миготять,
сонце грає, прибережні
верби віттям їх пестять.

Із-за закрута одного
враз дараба виплива —
зіллям, зеленню сбвита,
плеще, грає, мов жива.
Керма тихо хвилі крає,
не булькоче, не скрипить,
і керманч молоденький
мов мальований стоїть.

На дарабі гра музика,
чути співи голосні,
брязкають чарки блискучі,
ллються вина запаши,
сяють очі молодії
серед жартів і розмов...
Сміх і співи. Се гуляють
Радощі, Краса, Любов.

Я поглянув, і зітхання
піднімає груди мою.
О, мої юнацькі мрії,

пізнаю вас, пізнаю!
Скільки вас з розпучним криком
і з слізьми я доганяв, —
на весільну дарабу
я ніколи не попав.

Ні, тепер уже за вами
не погоню я услід!
Прощайте! Своім блиском
ви молодших веселить!
Сміх, і співи, і музика
ще бринять, немов по склі,
і за закутом дараба
звільна щезла в синій млі.

Знов затоплений у мріях
я гляджу на бистрину.
Що се плещуть, миють хвилі?
Наче білу грудь сніжну!..
Мов рожеві любі руки...
шийку круглу... і лице...
Ох, адже я знав, здається,
цілував лице оце!

Се ж вона, вона, чий образ
тузі втихнуть не дає!
Се те тихе нездобуте
щастя вбогее моє!
Вбите! Втоплене! І в воду,
мов скажений, кинувсь я,
щоб ловити щастя-трупа...
Мрія приснула моя.

VIII

Дрімають села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.

Темнозелені садки
дрімають вже без плоду,
і тихо гріються хатки,
і верби гнутьсь в воду.

Сонливо річечка пливе,
згачена коноплями,
а всі плоти, зарінки всі
обставлені горстками.

Мов вежі її башти добрії —
стоги та оборони
стоять і стережуть село
від голоду її тривоги.

Дрімливо в поле йде орач, —
бо час іще не скорий
і звільна під озимину
пухкую землю оре.

Корови ситі на стерні
лежать і ремігають,
а пастухи картоплю печуть,
коло вогню гуляють.

Ще ліс не стогне тим важким,
осіннім, довгим тоном,
і ще стрілою ластівка
звиваєсь над загоном.

Тиша, спокій, мов розлилось
дрімоти сонне море, —
здається: задрімало десь
у нетрях люте горе.

О, не будить його, хмарки,
дощем холодним живо;
і ти, осінній вітре, спи,
не рвися так гнівливо!

Нехай той люд потомлений
хоч троха підпочине;
нехай та згорблена спина
ярмо важке скине!

Хай він, що був волом весь рік,
робив немов машина,
почув в собі дух живий,
пізна, що й він — людина.

І хай, мов перла, в ум його
западе на свободі
хоч часть тої поезії,
що розлилась в природі!

IX

Ніч. Довкола тихо, мертво.
Там в долині місто спить
у осінній млі холодній;
тільки глухо десь кипить
у далекім середмістю
спізнених фіакрів рух.

У тиші при лампі звільна
розвиває крила дух,
отривається з тих вражіннь,
що, мов курява, за дня
облягають серце й думку,
в душу тиснуться до дна.

Всі буденні тривоги,
всіх турбот і бажань рій,
всі успіхи з жалом скрухи,
скошені квітки надій,
вся душна атмосфера
розвиваєсь, наче мгла,
що в осінню ніч холодну
сонний город облягла.

І стає щораз ясніше
в сконцентрованій душі,
щось мов тихий дзвін лунає
у нутрі серед тиші,
і якась невідомо
там гармонія встає,
мов у гаю свисти дроздів,
гілка гілці подає.

В розколосавій уяві
піднімаєсь ряд картин:
гори в світлі золотому,
фіолетова тінь долин,
річка, наче срібна стрічка,
і скалистая стіна,

шлях закурений, мов кладка,
що у безвість порина...

Вулиця... Домп нпзенькі,
за штахетами в садках
георгінії і астри
на малесеньких грядках;
стежечки круті між ними,
дерев'яний ганок ось;
по щаблях аж геть над вікна
винограддя оплелось.

Все те не очима бачу,
а в душі воно живе,
все на крилах із гармоній
світла й запаху пливе.
Чую, що се власний твір мій,
хоч створив його не я;
що се часть ества могого,
хоч не в ній душа моя.

Чую, що в отих картпнах
б'ється власний мій живець,
та проте я нап їх, піби
разом хвиля і пловець...

І ось раптом вириває
з рам зелених у вікні
тихее лице жіноче,
так знайоме мені.

Ті самі чудові очі,
що в них грав весь чар життя,
і тасмний жаль за юність,
що мпнула без пуття;
ті самі уста рожеві,
що в них кожде слово вмить
процвітало, як фіалка,
щоби серце звеселить;
ті самі бліденькі щокни,
де легенький рум'янець
ледве тлів, мов у глибокій
шахті тліє каганець;
де так рідко грала радість,
сміх зовсім негусто ріс.

де у хвилях самотини
бачив я перлини сліз;
те саме чоло блискуче,
де яснів широкий ум,
сильна воля панувала
над роями бажань, дум.

Мигнув сей чудовий образ
і щезає, і зника,
і мене за серце вхобив,
мов могутня рука.
Затрепалось бідне серце,
рветься, грає і летить,
щоб оте лице кохане
вічно в собі закріпить.

Та дарма! Воно пропало!
Глянь: побитий градом лан...
Повінь... Що ж то? Над своєю
я уваю не пан?

Воскресни, мій тихий раю,
моя туго молода,
моя муко незабутня,
моя радосте бліда!
Моя розкоше болюща,
моє щастя, аде мій,
де в розпуці, я солодкість,
в дрожі — знаходив спокій!

Та даремно! Не воскресне
те, що вклалось спочивать!
Згоєні на серці рани
не так легко розірвать.
Навіть і найтяжче горе
як в могилу віддасте,
то засиплеться помалу
і травою поросте.

Лиш вряди-годи з могили,
наче з-за зелених рам,
блиснуть очі і чудове
личко усміхнеться нам;
мигне промінь того щастя,
що — здається нам в ту мить —

все життя нам ясним сонцем
було б мусило світить.

Мигне, блисне і загасне!
Сили давньої нема,
чар погас, хіба зітханья
тихо груди підійма.

X

ШКОЛА ПОЕТА

(За Ібсеном)

Чи знаєш, брате, як учать
медведя танцювати?
На бляху на залізную
веде його вожатий.

Під тою бляхою огонь
розпалює помалу,
а скрипкою збуджа в душі
любов до ідеалу.

Медвідь реве, мабуть любов
у нього в серці тліє,
та лапи смоктані огонь
знизу все дужче гріє.

Медвідь реве, а скрипка гра;
та ось знизу пригріло,
на задні лапи зводить він
своє могутнє тіло.

А скрипка скочно гра та й гра,
а вуйко здер головку;
то праву задню підніма,
то ліву без уговку.

Дрібніше, швидше, скрипка гра,
регочеться, то плаче,
і бляха дужче гріє, й він
дрібніше, швидше скаче.

Сей танець пам'ятає вже
до смерті бідолаха,
в одно зіллявся скрипки тон
і розпалена бляха.

Зіллялись нерозривно так,
що скрипку як почус,
то зараз в лапах запече
і зараз він танцює.

Та не один медвідь отак!
З ним, брате мій, посполу
і кожний з нас, поет-співак,
таку проходить школу.

Веде його іронія
з дзвінками та скрипками,
стать на залізний тік життя
м'якецькимп лапками.

Грижа розпалює огонь,
любов на скрипці грає,
і скаче бідний, і співа,
хоч з болю умирає.

І хоч не вмре, то так в душі
зіллються нерозривно
вразіння ті, любов і біль,
що дивно, справді дивно!

І як лише почус він
святі слова любовні,
то зараз будяться в душі
терпіння невимовні.

Горить під ним залізний тік,
горять небесні стропи,
і піднімається бідак
на віршовій стопи.

Іронія на скрипці гра,
жура кістками стука,
поет танцює і рида, —
і се зовється штука.

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ

Присвячую А. Кримському

I

Мов зелена піраміда
на хвилястім синім полі,
на рівнині лазуровій
вселяєньській ізмарагд, —

так облита дивним морем,
під безхмарим, теплим небом
зносяться, шумить, пишаєсь,
спить Афонська гора.

Спить? Та ні! Природа мати
ненастанно тут працює,
ненастанно строїть, бавить
ту пестієчку свою.

Унизу, де з хвиль кипучих
гранітові сірі скали
гордо, просто вгору пнуться —
стіни, колоси, стовпи —

там внизу музика дика
невгаває на хвилину,
б'ються хвилі о каміння,
бризка піни срібний вал.

А вверху хребти гірські,
віковим покриті лісом,

вічну, тиху пісню грають
у задумі без кінця.

Та проте гора дримає;
день і ніч пливе над нею
мов рожева легка хмара, —
крику, гомону не чуть.

Хоч повзуть тут скрізь по горах
стежечки, немов гадюки,
то проте не оживляє
їх розмова, спів, ні сміх.

Хоч розсипані по горах,
по лісах, ярах і скелях,
по полянах пречудових
і оселі, і хатки, —

то проте тиша глибока
заляга на тих оселях,
і лежить печать мовчання
на сотках старечих уст.

Скрізь тиша і скрізь мовчання,
сірий одяг, хід повільний
і худі, понурі лица,
непритомний, сонний вид.

Тричі лиш на день по горах
пролунає голос дзвонів,
мов проквилить над горою
стадо дивних лебедят.

Плачуть жалібно ті дзвони,
мов нарікання, докори
на людей, що замертвили
пречудовий сей куток.

Що гніздо думок високих,
школу поривів геройських,
пристань для орлів змінили
на сумну тюрму для душ.

II

На Афоні дзвони давонять
у неділю по вечерні;
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далі зойкнув Есфігмену,
загудів Ксеропотаму,
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотилися по горах
ті ридання металеві,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

І вторують їм зітхання,
і худі хрестяться руки,
і несеться тихий шепіт:
„Со святими упокой!“

Ті ридання металеві —
знак, що хтось розстався з світом, —
тут нікого не тривожать:
се щоденна новина.

Чи то скитник вмер у скиті
так, як жив — самотній, тихий,
і про смерть його дізнались
аж у кілька день пізніш —

тим дізнались, що покійник
не явився в монастир свій,
не приніс свою роботу,
бобу пригорщі не взяв?

Чи то вмер чернець у кельї,
пишучи святую книгу,
мінею та киноваром
в'язні титли красячи?

Чи то вмер послушник смирний —
пан колись, чи князь, чи бояк,
але тут віддавна в кухні
монастирській послугач?

Чи то вмер якийсь достойник,
єромонах чи ігумен, —
тут усім однака шапа:
„Со святими упокой!“

Чи то врешті хтось живий ще
сходить на „остатній ступінь“,
покидає світ і волю,
щоб в печері смерті ждати?

Глянь, у скелях височених,
у стрімких, гранітних стінах,
що над мбрським валом висять —
чи там гнізда ластівок?

Ні, се пори жолоблені,
недоступні, темні ями,
січені в скалі печери,
схованки для мев хіба.

Ні, се пори для аскетів,
се „остатній ступінь“, подвиг
крайній і безповоротний,
брама вічності вузька.

Хто пройшов повицьку службу,
монастирське строге право
і важку, мовчазливу
працю в тихому скиту, —

хто бажає довершити
аскетичний, острій подвиг,
в по́сті, самоті, мовчанню
слухать голосу душі, —

хто порвав зо світом зв'язки,
поборов бажання тіла,
чує силу і охоту
в очі вічності глядіть, —

той за дозволом найстарших
вибира собі печеру,
вибира собі могилу,
відки вороття нема.

І тоді ридають дзвони,
і тоді по всім Афоні
тихий шепт іде старечий:
„Со святими упокой!“

III

На Афоні дзвони давонять
у неділю по вечерні:
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далі зойкнув Есфігмену,
загудів Ксеропотаму,
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотилися по горах
ті ридання металеві,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

Стихли дзвони у повітрі
довго ще тремтів їх голос,
і в монастирі Зографу
заскрипіли ретязі.

Відчинилась темна брама;
з монастирського подвір'я
виступає хід церковний,
монотонний чути спів.

Віють хоругви червоні,
наче проблиски пожежі;
дерев'яний хрест з розп'ятим
передом помалу йде.

Идуть монахи бородаті
у фелонах-багрянцях, —
знов монахи бородаті
босі, в простих сіряках.

Серед них дідусь похилій,
зморщений, сивобородий,
в сіряці на голім тілі,
хрест березовий несе.

Простий хрест, в корі береза,
а від моря вітер віє,
білу бороду старечу
по березі розвіва.

І пливе старечий голос
із тим співом монотонним,
що виводить сумовито:
„Со святими упокої!“

Стежкою, що круто в'ється,
тягнеться той хід церковний
зразу лугом, далі лісом,
там, де чути моря рев.

Серед розкошів природи
похоронний спів лунає,
серед пахоців вечірніх
куриться кадила дим.

Ось спинився хід церковний
на обірвищу крутому,
над безоднею страшною, —
глянеш вниз — аж жах берс.

Мов гігантський мур гранітний,
прямовісно голі скали
пнуться із безодні моря
в лазурову височінь.

Глянь з гори — на морі човен,
що покрай скали гойдаєсь,
видається мов білий лебідь,
що гойдаєсь на воді.

Глянь з долини — всі ті люди,
що стоять над тим обривом,
видадуться мов ягнята,
що пасуться на скалі.

В тій скалі з долини видно
штирогранну чорну пляму,
мов печатку величезну,
в половині висоти.

Се є вхід в живу могилу,
у печеру пустельницьку,
висічену там бог зна ким
і бог зна кому її нашо.

Не дійти туди ногами,
ні драбиною не злізти,
лиш на шнурі у повітря
долетіти, наче птах.

У крайчику скальному
рівчачок протертий шнуром —
знак нехвбний того місця,
де внизу печери вхід.

Тут спинився хід церковний,
стали править панахиду...
Де ж той мрець, кого ховають?
Де блаженний той аскет?

IV.

От скінчилися відправи
і останню молитву
на колінах прошептали
всі пустинники й черці.

І встав ігумен перший,
і всі встали за чергою,
і довкола тихо стало,
море лиш реве внизу.

І підніс ігумен голос
і звертається до діда,
що стояв серед монахів
із березовим хрестом.

Ігумен

Старче Іване, перед богом,
перед злotosяйним сонцем
і перед хрестом спасенним
заклинаю тут тебе.

Щиро нам скажи, по правді,
чи по добрій своїй волі,

чи по зрілій постанові
їдеш у сю печеру?

Старець
Так.

Ігумен

Чи немає в твоїм серці
ще прихильності до світа
і прив'язання до рідних,
дум і бажань світових?

Чи навіки ти відрікся
всього, що відводить духа
від єдиного бажання
вічного спокою?

Старець.
Так.

Ігумен

Чи обдумав ти всю важкість
самоти, безповоротність
отого життя в печері,
всі страховини спокус?

Чи обдумав ти всю гіркість
жалю, що явитись може,
каяття, що затроїти
може тут твій подвиг?

Старець
Так.

Ігумен

Будь же бог благословенний,
що вітхнув тобі сю думку!
Най же він тобі поможе
до кінця пройти сей шлях!

Дотепер ти між живими
був наш брат Іван Вишнєвський;
відтепер в життю земному
змазане ім'я твоє.

Так іди в свою дорогу!
Хрест, що маєш у долонях,
се тобі наш дар єдиний,
інших і не тра тобі.

Що потрібно для поживи
твому тілу, раз на тиждень
брат ключар на посторонку
спустить відсіля тобі.

Прощавай! Прийми від мене
сей остатній поцілунок,
і дай бог нам пострічатись
швидко в ясності його!"

Цілував ігумен старця,
інші монахи потихо
цілували його руки,
поли сіряка його.

Потім два щонаймолодші
шнуром старця обв'язали
попід пахи, кінці шнура
в руки міцно прийняли.

І перехрестився старець,
над безодню ввійшов сміло,
сів і звільна став спускатись
у стращенную глибіню.

Вітер буйно дув від моря,
бороду його й волосся
розвівав, і він, притисши
хрест до себе, швидко щез.

V

„О, вітай, моя домівко,
тиха пристане по бурях,
до якої ненастанно
здавна, здавна я тужив!

„Камінь тут довкола мене,
се тверда, незломна віра,
се мій дім і мій притулок,
підушка і накриття.

„Хрест отсей — то мій товариш,
мій повірник у дні смутку,
оборона від спокуси
і підпора в скону час.

„Небо синє, що крізь отвір
загляда в мою печеру —
се надія, що полине
у той шлях душа моя.

„Сонце ясне, що при сході
на часок в мою домівку
сипле золото й порфіру, —
се великий божий дух,

„що в блаженній хвилини
грішну, скорбну людську вдачу
ущасливило безмірних
райських розкошів чуттям.

„А те море лазурове,
що там гріється на сонці,
а внизу тут б'єсь о скали,
і хлопчеться, й реве, —

„се життя земного образ
ясний, тихий та принадний,
коли здалека дивитись,
а гіркий, страшний вблизи.

„Се мій світ. Усе змінчиве
щезло геть. Затихли крики,
гомін бою життєвого
тут мене не долетить.

„Щезло все дрібне, болюче,
що чуття в душі ворухить
і увагу відвертає
від найвищого єства.

„Полишилось лиш постійне,
супокійне і величне —
про постійне і величне,
думать тут, душе моя“.

Так балакав сам до себе
у яскні своїй старець,
що ще вчора звався Вишнєський,
а сьогодні вмер для всіх.

Так балакав не устами —
він устами вже давненько
відовчився промовляти,
тільки голос духа чув.

І в яскні у куточку
сів на камені, плечима
сперся о стіну холодну,
голову схилив униз.

Голова його могутня
на худій, жиластій шиї
гнулася сама вдолину,
мов на тичці той гарбуз.

Сперши бороду на груди,
впер він зір у одну точку
і сидів отак недвижно
довго-довго, наче спав.

Зразу все немов померкло
перед ним, і дроз пробігла
по худім, старечім тілі,
і зомліли змісли всі.

Потім мов теплом дихнуло,
і по тілі розлилося
щось солодке, м'яко-м'яко
попід шийку пройшло.

І в душі мелькнула мати,
як його малим хлоп'ятком
попід шийку лоскотала,
ах, а він сміявся, сміявся!

Потім слух його прокинувся;
мов діаментова нитка,
тон якийсь потягся довгий —
любий, радісний такий!

І душа, мов той метелик,
десь летить за любим тоном,
та чим далі, тонів більше,
і все дужчають вони.

Вже гармонія могутня
плеться синьою рікою,
і розкішні тони, бачся,
небо й землю обняли.

І пливе душа аскета
на гармонії величній,
мов на мбрських хвилях лебідь
вверх гойдається, то вниз.

Поміж небом і землею
вверх то вниз душа аскета
розколисана несеться
швидше, швидше, розкішніш!

І гармонія велична
робиться фіолетова,
далі синьо-лазурова,
далі пурпуром ярким.

Ось із хвиль тих пурпурових
стрілив промінь золотистий,
вибухнув вулкан огнистий,
ріки світла потекли.

Розлилось безмежне море
світла ясногозолотого,
і зелено-золотого,
й білого, неначе сніг.

Грають світляні каскади,
величезні колеса
у всіх кольорах веселки
котяться по небесах.

І рука якась незрима
розпуска барвисті пасма,
розпуска могутні тони
з краю світа аж на край.

Розпускає, порядкує
і збирає, і мішає —
мов калейдоскоп гігантській,
грає світ весь перед ним.

Мов дитя, душа аскета
потонула в тому морі
тонів, фарб, у тім розкішнім
захваті — і він заснув.

VI

День за днем минає рівно,
як на морі безбережнім
хвиля хвилю рівно гонить,
хмара хмару в небесах.

У своїй печері старець
знов на камені недвижно
спочиває, вперши очі
в лазуровий неба звід.

Втім — о диво! Щось живес
ворухнулось! На незримій
нитці понад вхід печери
зі скали спускавсь павук.

Старець пильно, дух заперши,
придивлявся павукові,
мов його не бачив зроду,
мов се з того світа гість.

А павук собі швиденько
від верха до споду входу
нитку натягав, по нитці
зараз догорн поліз.

І почав як стій снувати,
протягати, заплітати
ниточки, і швидко сітка
вхід яскині заплела.

Старець думав: „Висилає
ще, мабуть, своїх щціопів
земнее життя за мною,
хоче вислідить, мабуть,

„чи ще де хоч павутинка
духа мого не в'яже
з тим життям, аби за неї
потягти думки мої.

„Сей павук, се, може, ворог,
що свою зрадливу сітку
заставля на мої мрії,
на думки мої й на зір“.

І вже ось підняв він руку,
щоб зірвати павутину,
та нова шибнула думка,
у старечій голові.

„Сім братів колись, тікавши
від поганської погоні,
схоронились у яскиню
і заснули твердо в ній.

„А павук отак самісько
заснував весь вхід яскині,
врятував їх від погоні,
спас для божої хвали.

„Тою сіткою закриті,
спали ті брати в яскині
триста літ, аж поки бог їх
на свідокство не позвав.

„Збуджені господнім словом,
стали свідками безсмертя,
свідками того, що в бога
три століття — се момент.

„Може, з божого наказу
сей павук тут сіть мотає, —
може, бог мене на свідка
теж для себе зберіга?“

Втім, тихенько забриніла
павутина; чорна муха
замоталася в ту сітку,
стала сіпатись, пищать.

І павук прибіг шодуху
і давай мотати жпво
павутину і в'язати
мусі крила і лапки.

То прискочить, муху вкусить,
то відскочить, знов мотає;
муха сіпась щосили,
і тріпочесь, і пищить.

„Га, поганій кровопийце, —
мовив старець, — чи на те ти
аж мою найшов яскиню,
щоб і тут життя вбивать?“

І вже руку піднімає,
щоб розшарпати павутину,
увільнити бідну муху, —
та знов думка зупиня.

„Без господнього хотіння
навіть мушка ся не згине;
бог і сьому павукові
дав отсей його талан.

„І яке ж я маю право
відбрати йому сю страву,
на котру він своїм робом
такп тяжко працював?“

І він став поклони класти
гаряче почав молитися,
та весь час він, молячися,
чув, як муха, мов дитя,

сіпалась у павутині,
і пицала, і квиліла.
Серце в старця тріпоталось, —
та рука не піднеслась.

VII

„Цілу ніч гуляв тут вітер,
скиглив по щербатих скелях,
вило море й кам'яні
стіни гризло і товкло.

„Цілу ніч страшений холод
проникав мене до кості,
і немов на божім суді
я тремтів, зубами сік.

„Я тремтів, у кут яскині
заховавшись, і тривога
проняла мене й молитва
не ворушилась в душі.

„І я чув себе безсиьним,
бідним, хорим, садиноким,
мов дитя, сирітка кругла
без матусі, без вітця.

„Бачилось, земля завмерла,
вимерли всі люди в світі,
я один лишивсь остатній
у страховищах отих.

„Бачилось, і бог у небі
вмер, один лиш чорний демон
тепер паном у вселенній
і гуляє, і реве.

„І я був мов та пилпна,
згублена з порядку світа,
що про неї всім байдуже —
богу, й людям, і чортам.

„А тепер заблисло сонце,
щезли демони півночі,
уляглись вітри скажені,
теплотою подиха.

„Теплота огріла тіло,
і душа воскресла в тілі,
віднайшла свого бога
і молитву віднайшла.

„Що ж се за крутії дебри,
у які мій ум заходить?
Сеї теплоти крихітка
в тілі душу виклика!

„Так удар кресила іскру
викликає із кремня,
а ся іскра, — се пожежа,
жар і блиск, тепло й життя.

„Жар, життя, тепло і світло,
разом з тим і смерть, руїна,
і нове життя, й безсмертя —
се душа всесвітня — бог.

„Крихта теплоти і світла —
іскра в тілі, у мертвому
душу будить, — без тієї
теплоти — душі нема.

„А в душі розводять ясність,
порив, віру — без тієї
теплоти немає віри,
ані ясності в душі.

„А та віра творить чуда,
творить і найвище чудо
над всі чуда — творить бога,
відкрива його для нас.

„Бог відкрився нам — от дивно!
Все він відкривався в динну,
у гарячій, теплій краю,
в світлій, в блискавці, в огні.

„В реві вихру, в п'ятій ночі,
у ледах, снігах ціпущих
він не відкривавсь нікому.
Бог — се світло і тепло!

„Але ж бог — творець усього,
він творець тепла і світла...
Чи творець морозу й леду?
Ні, про се мовчить письмо.

„Се тепло — воно за хвилину
в мертвій тілі творить душу,
у душі тій родить віру, —
вицвіт віри тої — бог...

„Чом не можна би подумать,
що душа, і її віра,
і сам бог — то тільки витвір
тої дрібки теплоти?

„Боже, може, гріх так думать?
Але ти ж велів шукати
правди!.. Без твоєї волі
думка не прийде на ум“.

Так з думками бився старець,
і молився, і томився,
але давне просвітління
не хотіло вже вернуть.

І він плакав. „Чи на те ж я
тиху келію покинув,
скит відлюдний, щоб аж тут
в путях сумніву скінчить?“

VIII

„Що за незвичайні гості
в мою яму заблудили?
Що се за послі і відки
вітер ось мені приніс?

„Ті платочки сніжнобілі —
чи це сніг? Але ж не таять!..
Дивний запах з них несеться...
Боже мій, вишневий цвіт!

„Цвіт вишневий — тут — в тих скелях!
Де тут вишні на Афоні?
О, скажіть, таємні гості,
повідайте, відки ви?

„Запах ваш такий чудовий,
аж до серця він доходить,
в душу сипле насолоду,
чимось рідним навива.

„О, скажіть — ви з України,
із далеких рідних селищ,
що тепер вишневим цвітом
скрізь обсіпані стоять?

„Чую, чую рідний запах,
і моє стареє серце
грає в груді! Боже милій,
та невже ж я не забув?

„Та невже ж та Україна —
сеї квітчастий рай веселій,
се важке, кроваве пекло —
ще для мене не чужа?

„Що мені до неї? Важко
їй, небозі, там боротись
з єзуїтами її ляхами,
та не легко ж і мені.

„Є своя борба у мене,
та борба, що кождий мусить
сам перевести з собою,
поки іншим помагати.

„А чи ж я свої найкращі
думи, і чуття, й змагання
не віддав їй на службу
в тій великій боротьбі?

„Чи ж не був я їй порадник
на непевнім роздоріжжю?
Чи не додавав відваги
її втомленим борцям?

„Ах, і чи то не ранила
мою душу їх невдяка,
непокірність і зневага,
нетямучість їх тупа?

„Чи ж мене не відіпхнуло
їх гордеє недовірство?
Чи я не отряс назавше
пил їх із своїх чобіт?

„Так чого ж ви, білі гості,
сиротята веснянії,
ви тут з вихром заблукали
і свій запах принесли?

„Не для мене вже ваш запах!
Не для мене ті далекі
спомини про Україну, —
я давно для неї вмер!

„Вмер! А чом же серце скаче,
чом же кров жпвіше б'ється,
думка чайкою літає
над садками рідних сел?

„Пігі! Пігі! Цвіти, трави...
Вишні молоком облиті...
Верби мов зелені копи...
Дим зо стріх угору в'єсь...

„Соловейко на калині
так лящить, аж серцю любо...
Діти бігають... Дівчата...
десь співають у садку...

„Геть, о геть, далекі гості!
Ви внесли мені тривогу
в пристань тихого спокою,
вир життя в мою труну“.

IX

Вечоріє. Тінь довжезна
від скали лягла на море,
а там ген легенькі хвилі
злотом, пурпуром горять.

Із гнізда скального старець
тихо дивиться на море,
з хвиль тих злото-пурпурових
десь мостить далеко шлях.

Шлях мостить у край далекий,
через гори і долини
аж на рідную Вкраїну,
а тим шляхом думи шле.

Шле сердечне привітання,
і любов свою, і тугу,
що, здавалося, давно вже
похоронені були.

Аж ось глянь, тим ясним шляхом,
звільна барка надпливає,
бризка золото й пурпура
з-під весел і з-під руля.

Теплий вітерець вечірній
роздуває білпй парус,
і пливе, мов лебідь, барка
до Афонської гори.

Чи то братчики вертають,
що ходили в край далекий
на монастирі просити?
Чи то прості гандлярі?

Чи побожні пілігрими,
паломники правовірні,
прибувають на поклонні?
Чи до прота¹ се посла?

Старець прослідив очима
барку, поки за скалою
не сховалась аж у пристань,
як сховалась — він зітхнув.

Знать, привиділись старому
в барці кунтуші козацькі
і шапки червоноверхі —
ні, се певно привид був!..

X

Знову ніч, і знову ранок,
і поклони; і молитва,
і в старій душі тривога,
сумніви і неспокій.

Аж нараз почувся стукіт —
на горі хтось по закону
каменем о скали стукав,
старець стуком відповів.

¹ Прот — найстарший над цілою чернечою республікою на Афоні..

І спускається на шнури
кіш з поживою для нього,
а на дні коша біліє
запечатане письмо.

Затряслись у старця руки:
на письмі слова знайомі,
український той скоропис
і знайома печать.

„Старцю чесному, Івану,
що в Афонській самотині
шлях важкий, тісний верстас,
шлях, показаний Христом —

„православні з України,
зібрані у місті Луцьку
на братерськую пораду,
шлють благання і привіт.

„Богу дякуєм святому,
що про нас не забуває
і важкіі нам спокуси
шле для нашого добра.

„Що важкі його удари
нас кують, мов те залізо,
з жужелиці очищають
і гартують, наче сталь.

„Богу дякуєм святому
й молитвам тих богомольців,
що тягар хреста на плечі
за братів своїх беруть.

„Ласкою його святою
й молитвами богомольців
стоїмо ще твердо в вірі
і не тратимо надій.

„Б'ють на нас і ясно, й тайно
вороги непримиримі,
напасти, і брехні, й зради
нас підкопують і рвуть.

„Відреклись нас сильні світа —
і князі, і воеводи —
кинули Христове стадо,
за мамоною біжать.

„Наші пастирі духовні
поробилися вовками,
шарпають Христове стадо
і отруту в душі ллють.

„Мов голодний лев пустині,
так ричить у нашім горю
голос лютої наруги:
«Де ваш бог? Де ваша міць?»

„Тим-то ми, маленький човник
серед хвиль отих бурхливих,
з молитвами і сльозами
раду радити зійшлись.

„Тямлячи слова Христові:
царство боже — труд великий,
і трудовники одні лиш
завойовують його —

„тямлячи твою науку,
що, як пастирі нас зрадять,
треба нам, самому стаду,
про своє спасення дбать, —

„обмірковували ради,
як би нам від сеї бурі
хоч малесеньким оплотом
церков божу захистить.

„І прирадили зібрати
в одно огнище всі сили,
щоб велике, спільне діло
поспівало і росло.

„І отсе шлемо до тебе,
чесний батьку наш Іване,
своїх братчиків з благанням:
будь ти нашим стерником.

„Поверни ти на Україну,
загривай нас своїм словом,
будь між нами мов та ватра
у кошарі пастухів.

„Ватра, що холодних грів,
дає світло серед ночі
і лякає злу звірюку,
душі радує живі.

„Будь ти нам духовим батьком,
будь нам прикладом високим,
будь молитвою душ наших,
нашим гаслом божим.

„Поміркуй: тяжкі негоди
насаджують в душах злобу,
ненастанні наруги,
замуровують уста.

„Поміркуй: неправда її кривда,
як та хижая вовчиця
у своїм гнізді смердючим,
родить хижих вовченят.

„Поміркуй: лукавство її зради
убивають правдомовність,—
а в кого затруте серце,
той отрутою її плює.

„Батьку, батьку! Люте горе
вже калічить наші душі;
вовченята, хоч беззубі,
вже повзають серед нас!

„Батьку, батьку! Від ударів
гнуться наші чола й спина,
і отрутою страшною
накипає нам душа!

„Покажися тут між нами,
як старий борець незломний!
Один вид твій нас, похилих,
напростує, покріпить.

„Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця,
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя.

„Врем'я йде на неї люте,
перехресная дорога
перед нею — хто покаже,
яким шляхом її іти?

„Не згордуй же спм благаням!
Поспішай спасати матір!
Може, голос твій і ум твій
все поверне на добро“.

А на верхнім боці карти
припис був: „Післанці руські
ждуть на відповідь до завтра, —
завтра будуть на скалі“.

XI

По печері ходить старець,
хрест до груді притискає,
молитви тихенько шепче
і не думає про лист.

„Хрест — моє добро єдине,
хрест — одна моя надія,
хрест — одно моє страждання,
одного вітчизна“.

„Все, що поза ним — омана
і чортячая спокуса;
лиш один тут шлях правдивий
і спасенний — шлях хреста.

„Що сей лист і що сей голос?
До кого? До старця Йвана.
Старця Йвана вже немає,
він умер, умер для всіх.

„Що мені до України?
Хай рятується, як знає, —
а мені коли б самому
дотиснутись до Христа.

„Адже я слабий і грішний!
Я не світоч, не міся,
їх від згуби не відкуплю,
сам із ними пропаду.

„Ні, не зраджу свого бога,
не зломаю заповіту
і ярмо хреста отсього
до могили донесу.

„Близько вже. Мабуть, для того
б'є на мене вал остатній
і остатня часть дороги
так болюща і важка.

„Вже недовго. Боже! Боже!
Облекши мені тягар мій!
Просвіти остатню стежку,
що мов губиться у млі!“

Усю ніч молився старець,
обливав лице сльозами,
до хреста старечі груди,
мов до матері, тулив.

Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно,
і в душі страшенно темно,
і просвітлення не йшло.

А коли воскресло сонце,
він сидів і ждав тривожно,
поки камінь загуркоче,
голос ізгори озвесь.

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенувся,
та рука не простяглася,
він на знак не відізвався.

„Старче Іване! Старче Іване!“
кличе голос, і здається,
що се крик тривоги, болю,
що рятунку просить він.

„Старче Іване! Старче Іване!
Се післанці з України,
се твої убогі діти.
Старче Іване, відізви!“

Старець слухав, дух заперши,
його ухо жадно ссало
український любий голос, —
але він не відізвався.

„Старче Іване! Старче Іване!“
довго кликали післанці, —
а внизу лиш море вило,
та не відізвався Іван.

XII

Вечорів. Наче сизий
килим, тіль лягла на море,
а з-поза гори проміння
скісно в морі порина.

Золотистий шлях простягся
від тих морських хвиль рухливих
до верха гори Афона, —
під скалою море гра.

У печері в самім вході
згорблений сидить пустинник,
і письмо раз в раз читає,
і сльозами полива.

„Слухай, рідна Україна,
стара мати-жалібниця,
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя“.

„Любеє, нема що мовить!
Що в найтяжчуо годину,
в непрозору, люто скруту
свою матір покида!“

„Що в засліпленню безумнім
сам лише спастися хоче,

а братів тривожних, бідних
без поради покида!

„І яке ж ти маєш право,
черепино недобита,
про своє спасення дбати
там, де гине мільон?

„Чи забув слова Христові:
«Добрый пастир власну душу
віддає за своє стадо?»
Ти хіба не пастир їх?

„Чи забув слова Христові:
«Хто рече: кохаю бога,
а не порятує брата,
той брехню на душу взяв»?

„Адже ж за всі душі тії,
що там впáдуть у зневір'ї,
а ти б піддержав їх — в тебе
бог рахунку зажада.

„Адже ж ті твої чернечі
горді мрії про спасення
тут, далеко від спокуси, —
се ж спокуса, гріх тяжкий.

„Се не божий шлях версташ,
а дияволіві служиш,
майстру гордоців, що богу
рівним бути забагав.

„Се не божий шлях! Таж навіть
якби в рай ти так дістався,
а твій рідний край і люд твій
на загибіль би пішов, —

„адже ж рай тоді для тебе
пеклом стане! Сама думка:
«Я міг їх порятувати!»
тобі з неба зробить ад!“

І смертельна тривога
зціпила старече серце

і заперла дух у груді, —
зимний піт лице покрив.

Він зирнув на синє море,
де рубцем золототканним
зарисовувався обрис
від Афонської гори.

Глянь, з Афонської затоки
звільна барка впливає,
із отіненого плаю
ген на сонячний біжить.

Турчин баркою кермує,
в барці контуші козацькі
і шапки червоноверхі, —
бризка золото з весел.

Ах, післанці з України!
В старця серце стрепенулось,
і в тривозі і в нетямі
худі руки він простяг.

„Стійте! Стійте! Заверніться!
Я живу ще! По-старому
ще кохаю Україну,
решту їй життя віддам!

„Стійте! Стійте! Заверніться!“
Та дарма! Не чують крику.
І по хвилях золотистих
барка геть пливе й пливе.

І ламає руки старець,
і болоче серце тисне,
і перед хрестом на камінь
він кидається лицем.

„О, розп'ятий! Ти ж лишив нам
заповіт отой найвищий:
свого ближнього любити,
за рідню життя віддати!

„О, розп'ятий! Глянь на мене!
О, не дай мені пропасти

у безодні мук, розпук,
у зпевір'я глибині!

„Дай мені братів любити
і для них життя віддати!
Дай мені ще раз поглянуть
на свій любий, рідний край!

„Глянь, отсе остатня шитка,
що мене тягла до праці!
О, не дай же їй порватись!
Заверни її сюди!

„О, зішли противний вітер!
Підійми грізную хвилю!
Або дай мені злетіти,
мов пташині, зі скали!

„Ти ж благий і всемогутий!
О, коли моя молитва,
і моє мовчання, й труди,
і всі подвиги, й весь цїст

„мали хоч зерно заслуги,
хоч пилиночку значіння, —
то я радо, о розп'ятий,
все без жалощів віддам.

„Все віддам, готов, як грішник,
вічно у смолі кипіти, —
лиш тепер зроби для мене
чудо: барку заверни!

„Або дай мені до неї
відси птахом долетіти,
або збігти, мов по кладці,
по промінню золотім.

„Ох, таж ти, малим ще бувши,
бігав з храма по промінню
і по морі серед бурі,
мов по суші, ти ходив.

„Дай, о дай мені се чудо!
Лиш одно, на сю хвилину!

Не лишай мене в розпукі,
мов стривожене дитя!“

Так моливсь Іван Вишнєвський,
хрест щосили тис до груді, —
і нараз почув, як дивна
пільга біль його втиша.

Легко, легко так зробилось,
щезла дикая тривога,
ясна певність розлилася
у обновленій душі.

Ясна певність, що послухав
Бог оце його благання,
що настала хвиля чуда, —
просвітління надійшло.

Те, чого він ждав так довго,
обдало його, мов легіт,
мов гармонія безмежна,
райські пахощі святі.

І він радісно піднявся,
і перехрестився тричі,
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.

Він нічого вже не бачив,
тільки шлях той золотистий
і ту барку ген на морі, —
і ступив — і тихо щез.

А в печері пустельницькій
тільки білий хрест лишився,
мов скелет всіх мрій, ілюзій, —
і невпинний моря шум.

НА СВЯТОЮРСЬКІЙ ГОРІ

Д. 30 жовтня 1655

Присвячено Миколі В. Лисенкові

I

Сонце хилиться, на львівські
мури скоса позира,
та в його промінню сяє
святоюрська гора.

А по ній, мов чорні плями,
чорні згарища стирчать,
і край шляху верб безлистих
бовваніє довгий ряд.

Серед згаріщ білі шатри
тиснуться з усіх боків,
наче білі печериці
з-під обпалених пеньків.

Поміж шатрами купками
походжають козаки,
блискотять до сонця списи
і червоні шапки.

Де-де в шатрах чути стогін,
де-де пісня залуна,
брязк бандури, крик сторожі
та гукання чабана.

З святоюрської дзвіниці
на вечерню вдарив дзвін, —

гнуться голови козачі,
богу віддають поклін.

А вгнзу на львівських вежах
інші дзвони на той гук
відгукнулись, наче голос
полетів із рук до рук.

А при церкві святоюрській,
на саміському шпилі,
край шатра під грубим дубом
товариство при столі.

Тут Богдан, козацький батько,
і полковників аж п'ять,
і Іван Виговський писар
розмовляючи сидять.

Праворуч гетьмана гості,
королівські послі,
що від Яна Казіміра
подарунки принесли.

То колишній кум гетьманів,
Любовицький, що колись
гостював у Чигирні,
поки війни ті знялись.

Обік нього ще пан Грондзький
бистрим оком, наче щур,
огляда козацькі сили
і немудрий львівський мур.

Стихли дзвони святоюрські,
писар кубки налива,
і заслухались присутні
на гетьманські слова.

II

„Пане куме Любовицький, —
мовив, хмурячись, Богдан, —
чарку! За стару знайомість!
Поки пініться сей збан!

„Мовиш, що король аж плакав,
припучи отсі листи?
Так його болять нещастя
України — мовиш ти?

„Вишій! — Плакав? Єзуїти
люблять плакати, та сеї плач
іншим палить душу й тіло...
Вишій, куме, і пробач

„сі слова. Говориш, буцім
признавав король і сам,
що обіцював багато,
не сповнив нічого нам.

„Так чого ж тепер ще хоче?
Чом на нас він наріка,
буцім з нашої провини
крові поплила ріка?

„Буцімто Річ Посполиту
підкопали ми одні,
і в величну ту будову
люті вкинули огні?

„Пане куме Любовицький,
я шаную маєстат,
та король, що так говорить,
сам є маєстату кат.

„Бо його слова найперші
задають брехню кінцю, —
бо ж він зна, що не з добра ми
зачали війну отсю, —

„що терпіли ми знуцання
від панів предовгий час,
що нас хлопами взивали,
канчуками сікли нас, —

забирали нашу працю,
зневажали нам жінок,
не пускали нас до церкви,
а гонили у шинок, —

„що хати палили вбогі
і рубали нам садки, —
пан із паном посвариться,
терплять горе козак.

„Навіть в душі нам залізти
забажали на кінці,
віру змінюють, що наші
в ній жили діди й вітці.

„Туркогреками“ нас лають,
замикають нам церкви...
Православний — нехрещений
і невінчаний живи!

„Ще й біскупів - святокупів
шлюють, щоб брали нас за чуб,
унією називають
сплунаний з Римом шлюб...

„Сто сот громів, пане куме!
Тут не стало нам терпцю...
На погбель живодерам!
Вишій, куме, ще й отсю!“

III

„Пише нам король: «Свідчуся
ранам Христу й хрестом,
що бажав я все сповнити,
як прирік вам, та не міг».

„Ха, ха, ха! Король хрестом нам
клявсь, а чорт махнув хвостом,
і змазав ту клятву! Знаю,
знаю тих чортів усіх!

„Мовиш, куме, що на сеймі
промовляв король за нас,
натякав на наші кривди,
вказував направи час, —

„та шляхетство закричало,
та магнати заревли,
та підплачені ними

і підпосні послы
королеві лютим гвалтом
добалакать не дали...

„Вірю сьому. Та що з того?
Що тепер робити вам?
Як король ваш — віхоть, що ж с
за ціна його словам?

„Пощо з ним нам умовляться
бога клятвами дровичь,
коли в сеймі йому навіть
мови не дадуть скінчить?

„Сам скажи, мій куме: що нам
тракувати з помелом?
Годі вже вам нас водити,
як ту кітку за стеблом!

„Як захочемо правдивий
із ляхами мати мир,
знайдемо панів, що в Польщі
старші, ніж Ян Казімир.

„Але се не швидко буде!
Поки стане нам шаблюк
і пицалі семип'ядні
не впадуть із наших рук,

„поти йтиме на Україні
чортів танець навзавід,
аж козацький або ляцький
до останка згине рід.

„Плакав ваш король? Най плаче,
як не вміє ради дати!
Не над нами, над собою
він повинен би ридати.

„І отсю Річ Посполиту
най оплакує! Най зна:
бачила страшні події,
гірших ще діжде вона!

„То не спис козацький рану
їй глибокую завдав,
то лиш тріснув струп поганій,
що віддавна набрав.

„Як тепер його не витнуть
і не згоять — м'ясо й кість
він розточить, і все тіло
і життя все ваше з'їсть.

„Троха витяли ми струпа —
тих бутних королеят
Вишневецьких, Конецьпольських,
Калиновських, як їх звать...

„Варті ми за се від Польщі
надгороди, а не кар...
О, бо доки тут їх панства,
то й кінця не буде чвар.

„Щоб я був лихим пророком,
та спімніть мої слова:
коли з сеї хуртовини
вийде Польща ще жива,

„і як силою магнати
в гріб її не покладуть,
то самі її сусідам
на поталу продадуть“.

IV

„Пане куме Любовицький,
випиймо по чарці ще!
Щире серце грів чарка,
а не щире най пече!

„Мовиш: «Киньмо звади й свари,
все, що роз'єднало нас,
вимажімо з серця пам'ять
давніх кривд, гірких ураз!

«Вольні з вольними, в любові,
як брат з братом, з другом друг,
рука в руку, межа в межу!
у двох тілах один дух...»

„Гарні се слова, їй-богу!
Проникають в кров і кість.
Сам старий Силвестер Косів
чутливіших не повість.

„Пане куме мій, ти мудра,
дуже вчена голова, —
та мене за дурня маєш,
турчачи такі слова.

„Добре знаєш, се принада,
свіжий, так сказати, хробак,
щоб по нім козацька щука
зачепилась вам на гак.

„Куме, куме! Не треплися!
Не кленись та не молись!
Слухай радше приповідки,
що малим я чув колись“.

V

„Був собі колись господар,
мав і поле, і садок,
гарну хату і худобу,
пчіл чимало колодок,

„жінку добру, челядь вірну,
децю грошей під ключем,
так що завиділи люди,
називали багатцем.

„Був у нього вуж домашній,
що нікого не кусав
і свобідно всюди лазив:
уночі корови ссав,

„а на день йому господар
від нетямної пори
ставив молоко солодке
у мищині край нори.

„Вуж сей — то було хазяйське
щастя: і з роси й з води
в двір плило добро, сторичний
плід давали всі труди.

„Пречудово скот плакався,
всім на диво родив хліб,
родив сад, роїлись пчоли,
мов лопатою хто гріб

„до двора достатки всякі,
а нещастя відвертав:
град у всім селі збив поле,
при його границі став;

„пошесть там не зазірала
ні до хат, ні до хліва,
обминала двір пожежа,
поле сарана й мишва“.

VI

„Аж ось скоїлося лихо!
Хлопчик був у хаті тій,
спив господаря, плазунчик,
батьків любчик і пестій.

„От раз мати на снідання
для коханого спивка
на долівці положила
у мищині молока.

„Хлопчик їсть і розливає,
от звичайно, як дитя;
запах молока привабив
і вужа з його кута.

„Він приповз і став хлєптати
молоко, але в гніві
хлопчик бац! вужа ударив
ложкою по голові.

„Вуж не привичний до бійки,
звився грізно, засичав
і, мов блискавка, дитину
їдовитим зубом втяв.

„Зверещав страшенно хлопчик;
батько зо страхом прибіг,
зараз зрозумів, що сталось,
та порадити не міг.

„За вужем в скаженій злості
кинувся, хотів убить,
та вуж, бачучи погрозу,
в яму криється в ту мить.

„З буком надбіга господар,
вуж у ямі майже ввесь,
тільки хвіст іде знадвору
спішно в яму волочесьь.

„Не міркуючи багато,
люто вдарив чоловік,
і вужеві небораці
до крихітки хвіст відсік.

„Та біди тим не поправив:
від отруйного жала
до доби його дитина
богу духа віддала“.

VII

„Сумував страшенно батько
і ходив зовсім недуж,
та в норі своїй від рани
мучився не менше й вуж.

„А хоч рана й загоїлась,
він, безхвостий, нездоров,
відцурався хати, стайні,
і подвір'я, і коров.

„Та з ним разом давнє щастя
улетіло зо двора:
ниви витовк град уліті,
висушила степ жара,

„хижка гусінь сад об'їла,
від зарази скот попух,
в хату слабість загостила,
мов повіяв смерті дух.

„Що робити? Рада в раду:
до ворожки вдався він,
чи не скаже, що за ворог
є причиною тих змін?

„Поворожила ворожка
на бобах, чи на зірках,
та й говорить: «Сам ти, друже,
сам біду на себе стяг.

«Був приятель в тебе щирій,
що від зла тебе стеріг,
але першої образи
ти стерпів йому не міг.

«Ти його зневажив тяжко,
тяжко гнівається він, —
ну, а гнів його, мій друже,
се причина всіх відмін.

«І нема тобі рятунку,
пропадеш увесь дотла,
доки в вуглі твого дому
гнів той, мов огонь, пала.

«Лиш одна тобі порала:
всьому гніву дати стрим
і перепроситься щиро
із приятелем старим».

VIII

„От тепер згадав господар,
як немудро се вчинив,
що в безумному розпалі
так вужа він поранів.

„І подумав: «Конче треба
знов перепроситься з ним,
бо погине вся худоба,
все добро піде, як дим».

„Мовив жінці: «А постав-но
край нори вужеві знов
молока, а чей вернув би,
знов у дім наш, до коров».

„І поставила хазяїлка
у мищині молока,
та вуж виповзе, наїється
і до ями знов тіка.

„А господарю щоднини
гірше й гірше, хоч умри!
От він раз вужа підглянув,
як той повз собі з нори.

„І говорить: «Вужу любий!
Що се враз на нас зайшло?
Чи ж то сердитись нам треба?
Забуваймо гнів і зло!

«Що минуло, те пропало,
хоч і як нам допекло;
жіймо, як жили давніше,
щоб знов добре нам було».

„Вуж на се відмовив: «Годі!
Що було, те загуло,
Але як забути горе,
що по серці нам пройшло?

«Адже ж ти коли згадаси,
що твій син в землі гниє,
то рука свербить, щоб тім'я
розторочити моє.

«А і я коли погляну
на відсічений свій хвіст,
то отруйним зубом в тебе
вгризся б, так лютує злість».

«Ти скажи: як нам єднатись?
Як тобі був любий син,
так мені мій хвіст. Даремно
тут шукать причин, провин.

«Не навернеться до мене
твое серце, ні мое
не навернеться до тебе,
поки пам'ять в нас жие.

«То найкраще нам розстаться...
Ти собі в своїм дворі
жій без мене, я без тебе
проживу в своїй норі».

IX

„Пане куме Любовицькій,
ти розумна голова,
то ти, певно, й без пояснень
зрозумів отсі слова.

„Сей господар — ваша Польща,
а той вуж — то козак,
що на межах Польщі сікли
бісурманській карки,

„що товклись поза пороги,
шибались на море, в Крим,
в очі хану і султану
дмухали пожарів дим.

„І жилось тоді незгірше:
розживавсь багатством лях
за козацькими плечима,
а козак в степах, полях

„був свободний і крихітку
ссав отого молока,
що напрутять, зберігати
помогла його рука.

„Та зчипилась сварка. Годі
тут шукать причин, провин;
нас боліло й вас боліло,
вам згіб син і нам згіб син.

„Ну, скажи, як нам єднатись?
Як забути давнє зло,
що кровавою межею
вам по серці перейшло?

„Як примусить до кохання
серце, що в нім в'ється гад?
Відки взять душі довір'я,
що зазнала стільки зрад?

„Ні, мій куме! Краще чисто
розмежуймося як слід:
вам хай буде ваша Польща,
Україну нам лишть».

„Ви собі пануйте в себе
на вині та на меду;
ми, як бог дасть, будем пхати
і без вас свою біду.

„Так мине сто літ чи двісті,
наші рани заживуть,
спомини всіх кривд і сварок
у непам'ять попливуть, —

„замість зрад, і звад, і сварок
набереться скарб новий
згідних ділань, спільних змагань
і сусідської любови, —

„пройдемо велику школу,
та не єзуїтську, ні! —
запануєм кожний в себе,
станем розумом міцні, —

„от тоді — коли вчасніше
ваша Польща не згорить —
час настане, любий куме,
про єднання говорить“.

Х

„Морщиш брови? Зціпив зуби?
Дрож тобою потряса?
Мовиш: «Поки сонце зійде,
очі вижере роса?»

„Се-можливе! Та признайся,
чи не правду я кажу?
Єдність се: кленусь устами,
а ніж в пазусі держу?

„Єдність се, що ти говориш
про братерство і любов,
і про сльози королівські,
про пролиту марно кров,

„і про те, що час позбутись
нам незгоди й лютих чвар, —
а ти сам, я добре знаю,
завтра їдеш до татар,

„будеш хана намовляти,
підкупляти мурзаків,
щоб напали на Вкраїну
воювати козаків...

„Ти поблід? Тремтиш? Не бійся!
Знаю, добре знаю вас!
Се є школа єзуїтська!
Та чи ж се єднання часе?

„Знаю добре: в тій саміській
пазусі, де ти привіз
королівський лист до мене,
повний клятв, упімнень, сліз,

„є ще другий королівський
лист до хана, у котрім
заклина його, щоб зараз
впав на мене, наче грім,

„щоб поміг йому козацьких
розтолочити гадюк...
Не тремти, мій куме! Ну-ко,
ще раз чарочку до рук!

„На розстання! Ідь щасливо!
Кланяйся хану й мурзакам!
Та скажи, що коней треба
йї дамасценюк козакам.

„Тож, коли сього замного
в них, а власних їм голов
не шкода, хай прибувають!
Ну, досить! Бувай здоров!“

SEMPER TIRO

Wondershare
PDFelement

SEMPER TIRO

Життя коротке, та безмежна штука
І незглибиме творче ремесло;
Що зразу, бачиться тобі, було
Лиш оп'яніння, забавка, ошука,
Те в необнятий розмір уросло,
Всю душу, мрії всі твої ввіссало,
Всі сили забира і ще говорить: „Мало!“

І перед плодом власної уяви
Стоїш, мов перед божеством яким,
І сушиш кров свою йому для слави,
І своїх нервів сок, свій мозок перед ним
Кладеш замість кадила й страви,
І чуєш сам себе рабом його й підданим,
Та в серці шепче щось: „Ні, буду твоїм паном“.

Не вір сям пошептам! Зрадлива та богиня,
Та Муза! Вабить, надить і манить,
Щоб висать „я“ твоє, зрештє з тебе начиння
Своїх забігань, дух твоїй спорожнить.
Не вір мелодії, що з струн її дзвенить:
„Ти будеш майстром, будеш паном тонів,
І серць володарем, і владником мільйонів“.

О, не дури себе ти, молодая ліро!
Коли в душі пісень тісниться рій,
Служи богині непохитно, щиро,
Та панувать над нею і не мрій.

Хай спів твоїй буде запахує миро
В пиру життя, та сам ти скромно стій
І знай одно — poëta semper tiro¹.

СОНЕТ

Благословенна ти поміж жонами,
Одрадо душ і сонце благовісне,
Почата в захваті, окроплена сльозами,
О раю мій, моя ти муко, Пісне!

Царице, ти найнижчого з-між люду
Підносиш до вершин свого трону
І до глибини терпіння, сліз і бруду
Ведеш і тих, що двигаютъ корону.

Твій подих всі серця людські рівняє,
Твій поцілуй всі душі благородить
І сльози на алмаз переміняє.

І дотик твій із терня рожі родить,
І по серцях мов чар солодкий ходить,
І будить, молодить і оп'яняє.

МОЙОМУ ЧИТАЧЕВИ

Мій друже, що в нічну годину тиху
Оці рядки очима пробігаєш,
І в них народному заради лиху
Чи власним болям полекші шукаєш, —

Коли тобі хоч при одному слові
Живіше в грудях серце затріпоче,
В душі озветься щось, немов луна в діброві,
В очах огонь сльозу згасить захоче, —

Благословлю тебе, щоб аж до скону твого
Доніс ти серце чисте й щирю душу
І щоб ти не зазнав сирітства духового,
В якому я своїй вік корótать мушу.

17. X. 1905.

¹ [Поет все учень (tiro — новобранець, новак у справі)].

БУРГУТСЬКІ СТАНСИ

I

Кожда кічера в млі,
Кождїй плаї закуривсь —
Що за мла на твоєму чолі?
Ти чого, брате мій, зажурились?

Як потік клетотить!
Як гуде Черемош!
Щось таємне душу гнітить,
Якихсь дум обігнаться не мож.

Щось таке, мов докір,
Над душею гука,
Мов та каня, що в млі поверх гір
Сумно скиглить і дощ наклика.

II

Дівчино, моя ти рибчино,
Дівчино, кохання мов,
Ти мого страждання причино,
Скарбнице, що щастя дає!

Обов підємо, обов,
В далеку мандрівку життя.
Нічого не страшно з тобою,
Бо ти чудодійне дитя.

Ти стрілиш очима — і горе
Розвієсь, мов мла на версі:
Всімхнешся — й розбурхане море
Поклониться твоїй красі.

III

ОЛЬЗІ С.

Найгарніша для нас
Загранична квітка;
Найлюбіше лице,
Що стрічається зрідка.

Найчистіша сльоза,
Причарована штукаю;
Найвірніша любов,
Усвячена розлукою.

IV

О, розстроєна скрипка, розстроєна!
Стільки рук нетямущих, брудних
Доторкалося струн чарівних, —
І вона їх розстроєм напоєна.

Ріже вухо страшним акордами,
У тонації ніяк не встоїть...
Де ти, майстре, щоб вмів настроїть,
Оживить її співами гордими?

КОНКІСТАДОРИ

По бурхливім океані
Серед пінявих валів
Наша флота суне, б'ється
До незвісних берегів.
Плещуть весла, гнуться щогли...
Ось і пристань затишна!
Завертай! І бік при боці!
І стерно біля стерна!
Кидай якорі! На беріг
По помостах виходи!
Ніччирк! Ще ледве дніє...
Пусто скрізь... Ставай в ряди!
Сонний город ще дрімає...
Схопимо його у сні...
Перший крик — наш окрик бою
І побідні пісні.
Та заки рушать, пускайте
Скрізь огонь по кораблях,
Щоб всі знали, що нема нам
Вороття на старій шлях.
Бухнув дим! Хлюпоче море...
Щось мов стогне у судні...
Паруси залопотіли,
Наче крила огняні.
Гнуться реї, сиплють іскри,
Мов розпалені річки...

Снасть скрипить... Високі щогли
Запалали, мов свічки.
Що за нами, хай навіки
Вкриє попіл життєвий!
Або смерть, або перемога! —
Се наш оклик боевий!
До відважних світ належить.
К чорту б'язнь навісну!
Кров і труд ось тут здвигне нам
Нову, кращу вітчизну!

Кохавна, д. 26 липня 1904

ЛІСОВА ІДИЛІЯ

ПОЕМА

Посвята

Миколі Вороному

Миколо, мій друже давний,
Ідеалісте непоправний!
Навіяв ти на душу чару
З далекого Катернодару;
Мов згук трембіти в полонині
Тому, що блудить по долині,
Пустив ти слово різко, сміло,
Що в серці дивно зацеміло:

„Пісень давайте нам, поети,
Без тенденційної прикмети,
Без соціального змагання,
Без усесвітнього страждання,
Без нарікання над юрбою,
Без гучних покликів до бою,
Без сварів мудреців і дурнів,
Без горожанських тих котурнів!
Пісень свободних і безпечних,
Добутих із глибин сердечних,
Де б той сучасник, горем битий,
Душею хвильку міг спочити“.
Гай, гай, Миколо, ще й з пеньками!
Лиш мід твоїми б пити устами!
Бий своїм словом, бий доразу
Котурн і фальш, пустую фразу!
Гони їх з пісні на псю маму,
Як гнав Ісус міняйлів з храму!
Та не гадай, як фраза згіне,

Що вже сучасник тут спочине,
Знайде тепло і ніжність в парі,
Як у жіночій будуарі;
Знайде до пестоців приклонність
І морфії на свою безсонність,
На рани пластри, лік на жалі,
Мов у воєнній госпіталі!

Ні, друже мій, не та година!
Сучасна пісня — не перина,
Не госпітальне лежання, —
Вона вся пристрасть і бажання,
І вся огонь, і вся тривога,
Вся боротьба і вся дорога,
Шукання, дослід і погоні
До мет, що мчать по небосклоні.
Не думай, як поет покине
Загальних питань море сине
І в тихій залив свого серця
Порине, мов нурець заб'ється,
Що там він перли і алмази
Знайде блискучії, без кази,
Знайде тепло, і розкіш раю,
І світло, й пахощі без краю.
А як знайде гідкії черви
І гіркість сліз, розбиті нерви,
Докори хорого сумління,
Прокляття свого покоління,
Зневіру чорну, скрип розстрою,
То що почать з такою грою?
Чи мають нам мішати поети
Огонь Тітана й воду Лети?

Ах, друже мій, поет сучасний —
Він тим сучасний, що нещасний,
Поет — значить: вродився хорим,
Болить чужим і власним горем.
В його чутливість сильна, дика,
Еольська арфа мов велика,
Що все бринить і не втихає:
В ній кожний стрічний вітер грає.
А втихне вітрове дихання,
Бринить в ній власних струн дрожання.
Негармонійний звук той, друже!

Він дразнить слух і нерви дуже,
На яві дразнить, сон тривожить,
Вертить докором, зло ворожить,
Жене тебе, де кроком рушиш,
Клянеш його, а слухать мусиш.
Так не жадай же, друже милій,
Щоб нас поети млою крили,
Рожевим пестощів туманом,
Містичних візії океаном,
Щоб опії нам давали в страви,
Щоб нам співали для забави!
Най будуть щирі, щирі, щирі!
І що хто в життєвому вирі
Спіймав — чи радощі, чи муку,
Барвисту рибу чи гадюку,
Алмази творчості блискучі,
Чи каяття терни колючі,
Чи перли радощів укритих,
Чи черепки надій розбитих, —
Най все в свої пісні складає
І співчуття не дожидає.
Воно прийде!
Слова — полова,
Але огонь в одежі слова —
Безсмертна, чудотворна фея,
Правдива іскра Прометей.

Падолист, 1900 р.

ПРОЛОГ

На романтичного коня сідаю.
Крилатий звіру, не пручайсь, не ржи!
Неси мене, куди я загадаю,
На фантастичні ті шпилі біжи,
Де вихор грає, стогне гомін гаю,
Де на вузькій, мов ниточка, межі
Фантазія і дійсність спина в спину
Глядять у мрії квітчастую країну.

Неси мене у ліс, той ліс казочний,
Високий, темний, що мов море гра,
Що зелені вдягає стрій святочний
І широко свій килим простира,
Що пахощами дише, свіжий, сочний,

Де в таємничій тіні б'є нора,
Де між корчів потік біжить до ціли,
Коряві вільхи озерце обсіли.

Той ліс — зразок ще первісного світа,
Де нікому природу маскувать;
Морозом бита, ярим сонцем грита,
Вона лиш те живить, що має міць тривать.
У всю красу, у весь свій страх одита, —
Однако їй кормить і руйнувать;
Життя і смерть тут ходять без розлуки,
Крик розкоші її важкі конання муки.
На пнях гнилих зелена брость пишась,
Серед кісток вовчця кормить плід;
У тіні дуба рій комашок граєсь,
І того ж дуба підгриза їх рід;
Ось гадина на сонці wygrивась,
Метелик треплесь, медом дише цвіт,
А по верхів'ях тиха дума ходить, —
Одно тут лоно і вбиває її родить.

В той ліс як часто я літав думками,
Коли було нестерпно між людьми!
Тут дикими втішався я квітками,
Тут віддихав я повними грудьми,
Тут доторкавсь тремтучими руками
Великих тайн: хто ми і пощо ми?
Тут силогізмів сіль думок не ловить,
Природа серцю щирю правду мовить.

І був той ліс мені як рідна мати,
Що вчитькує тривогу навісну.
У спеку клав під тень розкішну спати
І свистом дрозда знов будив зі сну...
Я плакав, як прийшлося його лишати
І шлях верстать по грудді та терну.
Я знав: хоч де кораблик мій прибі'ється,
Найкраще тут минуло її не вернеться.

І я пішов. Літа йшли за літами...
Я сивію, огонь згасає мій...
Чимало сил потратив я без тям, —
Чимало я похоронив надій!
Лиш ліс отой пахучими вітнами
Махав мені, бринів, мов мушою рій,

Що п'є мов сонця блиски золотаві, —
Так він все свіжий був в моїй уяві.

Сьогодні я вернув. Мене додолу
Зігнуло невідрадних сорок літ;
Пройшов життя тяжку, жорстоку школу,
І коштував знання чудовний плід,
І душу, з мрії обдерту, наче голу,
З пожежі виніс я в холодний світ,
А в серці вигаслу жагу й охоту,
Й старії рани, що болять під слоту.

І я пішов до ліса. Дивна туга
Мене до нього потягла, немов
Повірника старого здіблю й друга,
І виплачусь, і виговорюсь знов,
І вирвусь із утопаного круга,
І відновлюсь душею до основ.
Аж серце билось живо того ранку,
Немов стрічав я давнюю коханку.

Та друг мій був не той вже, що колись!
Пропає і слід колишньої пишноти!
Куди лиш глянь — пеньки й пеньки тяглись,
Сліди вогнищ і трацької роботи,
І зломи, й виверти, й тріски п'ялись
Серед баюр і всякої гидоти;
Де-де лиш дуб та ільма одинока
Гляділи на руїну ту звисока.

Я м о в и в:

От так-то нам зустріться довелось!
В які ж хижацькі лапи ти попавсь?

Л і с м о в и в:

З твого де-де сивого волосся
Пізнать, що й ти в розкошах не купавсь.

Я м о в и в:

Життя воєнним табором тяглося,
То тут, то там противник прискіпавсь;
Я боронивсь, не раз мав перемоги,
Та часто й падав ворогам під ноги.

Війна! Вона не дасть, бач, гнпть і скніти,
Все гонить до нових стремлінь і змін.
В огонь життя, по гріє, жре і світпть,
Усе нових докидує полін.
Здобув успіх — куди там гомоніти,
Що ран, і сліз, і праць коштує віп!
А вправ у бою — люто зціпиш зуби
Й не тямиш обсягу своєї згуби.

Л і с м о в и в:

Еге, війна! Вона її мене скосила!
Обдерла, зжерла всю мою красу.
Я ж гордий був! Моя живуча сила
Оперлася гризьким зубам часу;
Так багато бур, вихрів, снігів зносила,
Що думалось мені: я все знесу.
Аж смерть гриба старого — стид сказати —
Була сигналом до моєї страти.

На схід від мене тямиш палац білий
На гóрбі? — Князь старий там проживав.
Я її десять сіл, що вкруг мене обсіли,
Його були. „Мій ключ“ — він нас так звав.
І доки жив, хоч як сини клептіли,
Мене рубать не дав, не продавав:
Йому я спомни був його княгині, —
Аби він жив, я б ще стояв донні.

Весь вік його був сплетений зо мною:
Малим гуляв по моїх він стежках;
Потім ганяв з стрільбою за сернію,
Вправляв свій кріє на кабанах, вовках;
Потім не раз з княгинею-жоною
Й веселим гуртом тут на лови тяг,
Аж раз після веселої забави
Княгиню вбиту вніесли з гушави.

Була прегарна ще, хоч вся студена,
Згас блиск очей, павіки голос стих:
Шовкова сукня кров'ю обагрена,
Солодкий усміх на устах застиг;
У саме серце кулею ражена,
Без болю вмерла, нагло, в один миг.
Хто, як, за що скосив се гарне тіло,
На все лишилось темним сеє діло.

Шепталі: смерть сама собі зробила,
 Бо жить з князём не хтіла, не могла,
 Бо не князя, а іншого любила,
 Але благань його не прийняла;
 Натомість інша чутка доводила,
 Що зрадила князя, йому була
 Та зрада звісна і що він з любови
 Й розпуки їй кроваві справив лови.

Та сьак чи так, князь був мов громом вбитий;
 Його звели зомлілого домів;
 Весь похорон княгині сумовитий
 В нестямі він лежав, в огні горів;
 Нездужав догго, їздив вбди пшти,
 Зів'яв, ізгорбивсь, мовчили — вдурів:
 Не вірив, що вона убита з кріса,
 Все ждав, що верне, певно верне з ліса.

Він скаженів, коли хто смів згадати
 Про смерть її; весь палац, кожда річ
 На поворот її все мали ждати:
 Світити світло в спальні кожду ніч,
 Стелити ліжко, у вазон вкладати
 Букети свіжі, нагрівати піч;
 На новий рік, на вродини, йменини
 Багаті дари він складав княгині.

А гарний день настане, князь в заранню
 Таємно схопиться і в ліс біжить;
 Під дубом стане, кличе: „Маню! Маню!“
 Надслухує, зітхає, жде й дрижить.
 „Я не серджусь! Вір мійому коханню!
 Вернись! Як в раю, в парі будем жить!
 Не йдеш? Загнівалась на Яся твого?“
 От там-то раз його й знайшли мертвбого.

Гей, то були веселі похорбни!
 В князя сини — два славні гультяї,
 На батьківське добро, немов ворони,
 Накинулись, та й ну ділить паї!
 Ще за князём не продзвонили дзвони,
 А вже вони ревли, мов бугаї,
 В покоях рились, скрині розбивали,
 Жидам убрання, меблі продавали.

Спішилися й мою красу продати,
 Та не було на дерево ціни!
 Прийшлося знехотя гульвісам ждати,
 Хоч шарпали вірителі; вони
 Недармо її ждали: мали будувати
 Залізницю, в тій стороні з весни, —
 І те вдало князькє ім'я свячене,
 Що шлях пройшов якраз поперек мене.

Весна прийшла, а з нею враз багато
 Людсїй, возів, і коней, і сокр;
 І гомін був, і спів, немов у свято,
 І стук, і плач бентежили мій мир;
 Мов різакон, напів мене розтято,
 І біль мене пронїзав вдовж і вшпир,
 Як в мбїм серці висікли провали,
 І стацію її дворець побудували.

Ще раз зима прийшла, снігами вбрана,
 Ще раз весна пахуча зацвіла;
 Моя — здавалось — заживає рана,
 І на просіках свіжа брость росла;
 Лвш та залізна гадина погана
 Щодень свистіла, грюкала й ревла;
 Я знав, що се моя нехибна згуба:
 Вона мене згризе, як черви дуба.

Весною ще вона мені примчала
 Дарунок — щоб не бачив я таких!
 Вона, що про культуру так кричала,
 Мене зробила свідком сцен гидких.
 Людська кров із рани тут дзюрчала.
 Я ссав її; від корінців тонких
 Аж до вершин смертельна дрож пробігла
 Менс: й моя се, знати, смерть настїгла.

И настїгла! Ледве осїнь листя здула
 З моїх беріз, і грабів, і осик, —
 Уже змія залізна ревула,
 І залунав брудного люду крпк;
 Хрип пил і стук сокир; грізна, нечула
 Рука пень в пень косила, мов сїтник:
 Тут стоси клали, там кору здїмали,
 Лупали, терли, дерли і дамали,

Якби ти знав, як мучивсь я в ту пору!
Як день і ніч стогнав я, рув і вив!
На рубачів щоночі слав я змору,
Жалібним зойком їх зо сну будив.
І не один, підводячися вгору,
Тремтів, хрестився, ледве дух ловив
І мовив: „З нами дух святій! Неначе
Жива душа де при скопанню плаче!“

Се я так плакав. Та дарма, ніхто ще
Плачем свсеї долі не відпер.
П'ять літ мене трошили, наче троц'є,
Аж тим зробили, чим я став тепер,
А скористали? Слухай і про те ще!
Один князьок в delirium¹ умер,
Другий збанкротивсь, служить десь при банку,
А жид згорнув мільйони, мов сметанку.

Я м о в и в :

Сумний твій стан! Та з твоїми панами
Я співчуття не маю ні цяти.
Герої будуарів та Панам —
Який же інший можуть шлях знайти?
Февдали в вік електрики й реклами
Сей вік лиш можуть у п'яту бости,
А він розтрощить плем'я се недуже...
Та інше щось скажи мені, мій друже!

Мені на серці важко — дай розраду
І нових сил скарбівню отвори!
Ось тут під дубом сим нестятим сяду
Й сидітиму. Розважуй! Говори!
Увесь свій чар і всю принаду
Ще раз яви, мов у букет збери,
І весь свій біль, і всю свою надію
Нехай я віджию й відмолодію.

Л і с м о в и в :

Під мбїм дубом сіла дивна птиця,
Що все здукала на вербі грушок.
Прийшов слабій до хорого лічиться:
Давай на меланхолію порошок!

¹ [Біла гарячка].

Сиди собі! А хочеш щось повчаться,
То слухай! Маю ще один куток,
І в нім секрет. Рад слухать? Та чи буде
Се лік тобі?.. Героями там — люди!

ПЕРША ПІСНЯ

Весна прийшла, на спньому Дунаю
Сплескала лебединими крильми,
Дунула теплим подихом по краю,
Зломала мости ледові зими,
Підсніжники збудила в голім гаю,
І жайворонки вивела з тюрми,
І на Бескид нагнала хмари сніг,
Й пустила мглу на північ по країні.

Махнула раз рожевою рукою —
На ріках трісла крига і сплила;
Махнула знов наміткою тонкою —
Й землі плодюща сила ожила,
І теплий вітер піснею дзвінкою
Загомонів над стріхами села,
Над вежами, і мурами, й церквами
І в лісі ляг спочити під вершками.

Таємна дрож проходить по природі,
Дождиканка воскресних, світлих днів;
Поглиблюєсь лазур у небозводі,
Круг сонячний тепліше заяснів:
Рожева заграва горить на сході,
І ліс безлистяй наче потемнів,
Не стогне вже, лиш мелодійно грає,
Базьками лози й іви прибирає.

Тим лісом, почерез яри та кручі
Біжить дорога, проста, мов стріла;
Дві шини, наче два ножі блискучі,
Геть-геть углиб його вона вп'яла;
Край неї дуби, граби та плакучі
Берези гнуться, ронять піт з чола,
Вітками мають, гіллями хитають,
Немов новин в залізних шин питають.

„Го, го! Новин! — застугоніли шини,
Ми зо світів якраз прийшли на те,

По нас день в день вам бігтимуть новини,
По нас і ви колись побіжите,
Мов новина, в безлісній країні.
Нове — отсе одно для нас святе.
Що не бувало, через нас настане, —
Байдуже нам, чи добре, чи погане.

„Ось тут машини йдуть, що орють, сіють,
Жнуть, косять, ріжуть, мелють і вертять;
Достатки йдуть, що світять, а не гріють,
Що вас з'їдять, хоч їсти не хотять;
Купці спішать, що купувати вміють!
Фікційний крам, фікційний гріш платять,
Фікційних зисків сиплють повну хату,
Та врешті вилічать реальну страту“.

Дивуються берези білокорі,
Немов сільські дівчата на торзі,
І дуб здвигає раменами д'горі,
Скриплива іва оха по черзі.
Та ось гуде щось і бринить в просторі:
Біжить тривога на одній нозі,
Цвірінька телеграф і б'ють сигнали.
„Се поїзд рушив!“ — шини застогнали.

Іде, гуде той поїзд здовж Підгір'я
І огняний у нього скиглить дух,
Полошить в полі скот, у лісі звір'я,
Орач хреститься, кланяєсь пастух;
Здалека, мов гусільниця, що міря
Дванадцятьма палками довгий круг,
За мостом круто вигинає лука,
До ліса доповзає, мов гадюка.

А в поїзді вагон другої класи,
В вагоні через дверці два купе.
Гурток панів. Сміх, жарти, баяндраси...
Тут офіцерське видно портфелі,
Мисливський стрій, бальовії прикраси,
Тут гордий жест, зблязбання сліпе,
Короткі фрази, обривки розмови...
Десь на гостину йдуть чи на лови.

А в центрі групи, мов душа компанії,
В візитнім строю молодий панок;

Горять і очі, й цюки знай рум'яні,
І хід його свободний, мов танок;
Він силіе жарти, радіщами п'яні,
І ллється голос чистий, мов дзвінок:
Пливе від нього втіха і свобода,
Мов блиск від сонця серед небозвода.

„А я скажу: життя над все на світі,
І дурень той, хто не впивався ним!
Хто радіщі літні не ловить вліті,
А літом калямутьить втіхи зим.
Вживай, життя лише май на приміті,
З ним грайсь, та вмій не дорожити ним!
Лови момент, цурайсь його привіта!
Будь ненаситний! Evviva la vita“¹.

І що нам смерть? Прожитого безмірність
Ніяка смерть не в силі нам узять.
І що нам страх, присяги, клятви, вірність?
Все пута лиш, щоб нерв життя зв'язать.
Чхать на авторитет! Плювати на покірність!
В ярмі конвенції хай осли біжать!
Нац клич — свобода! Наш закон — баніта.
І шлях наш простий... Evviva la vita!“

Дифірамбічний тон сей перебив
Старенький лікар, що ввійшов з другого
Купе; турботно в пальцях теребив
Свою хустину, й коло молодого
Оратора спинивсь, і мов згубив
Щось дороге, так видививсь на нього,
А потім; голову схиливши низько,
Промовив: „Пане, стація вже близько!“

П а н і ч
(байдужно)

То добре, вийдем.

Л і к а р

Слухайте, Євгеній!
Востанне слухайте ще мбїх рад!

Є в г е н і й

Що ж, радьте! Ви ж до рад правдивий геній!

¹ Хай живе життя!

Л і к а р

Не враг я вам, йому не адвокат,
Чужий для вас... та справі тій злиденній
Я б інший вихід відшукати рад,
На плач його глядіть — він там в купе ридав,
Й на ваші співи — ні, мені аж серце крає.

Невже ж вам все людське так байдуже,
І люта скорб смішить вас, не болить?
Ще раз прошу вас: схаменіться, друже!
Ще можна вбійчий той огонь залить.
Признайте: ви ж тут винуваті дуже,
І ваше діло рану ту зціліть.

Є в г е н і й

Га, га! Від ран вже ви у нас цілитель!
Що ж хоче ворог мій і повелитель?

Л і к а р
(з докором)

Ну, ворог! І не стид вам се казати?

Є в г е н і й

Я визваний.

Л і к а р

Інакше ж він не міг,
Йому ж ви жінку вивабили з хати
І честь його ви подали на сміх.

Є в г е н і й

Ге, ге, до езуїтів се брехати!
Девоток сим лякать: „О боже, гріх!“
В нас новий час і новії закони,
І вищі ми над тії забобони!

Л і к а р

Мій друже, ні, не в тім ще саме діло,
Він благородний... він її любив
І досі любить... Що там прогуділо,
О віщо він життя своє розбив, —
Готов забуть, якби лиш не боліло
Одно... коб ти одну йому зробив,

Одніську ласку! Любий! Я міркую,
Що зробиш ласку сю йому...

Є в г е н і й

Якую?

Л і к а р

Ти ж кинув там її...

Є в г е н і й

Де слід було.

Л і к а р

Ти ж визискав її...

Є в г е н і й

Овва, питання!

Л і к а р

Скажи одно: що там між вас зайшло?

Є в г е н і й

Простіська річ: по любоощах розстання.

Л і к а р

А до розстання що вас довело?

Є в г е н і й

То так: був сумерк, надійшло світання,
А як се сталося, то вже тайна ночі;
Прийшла пора, і нам розкрились очі.

Л і к а р

Не хват я до метафор, алегорій,
Та вже як хочеш, а скажи ще те:
Бажає конче знати пан Григорій,
Де ти розстався з нею?

Є в г е н і й

Се пусте.

Л і к а р

Покинув в соромі, в нужді та в горі?

Євгеній

О, ні! Як спіла вишня не росте,
Так і вона ніщо більш не бажає,
Бо має те, чим життя нагорожає.

Лікар

Говориш ти загадками крутими!
Та де ж вона? Де ж нам її знайти?

Євгеній

А ти говориш наче до дитини.
А де вона, я знаю так, як ти.

Лікар

Євгеній, годі ж жартами пустими
Збувать сю річ. Вже близько до мети.
Скажи всю правду! Де вона, мій друже?
Він все готов простити!

Євгеній

Мені байдуже.

І він веселу пісню засвітав.
Байдужно відвертались секунданти.
Ось поїзд свиснув, загудів і став.
„Готові ви, панове? Ну, avanti! ¹
Так, щоб ніхто уваги не звертав
На себе тут. А зараз при шлябанті
Стежина в ліс. За мною! А за двадцять
Мінут вже будемо назад вертаться“.

Отак командував один з дружини.
Тут із сусіднього купе явивсь
Григорій, глипнув, мов лякався днини;
Ще не старий, а виблід, похилився.
„Стоїть тут довго поїзд?“

„Півгодни“.

„Пора!“ — І мовчки весь гурток пустивсь
З купе. Роївсь народом весь дворець
І клетотів, мов з кип'ятком горнець.

Робітники з сокирами, пилками,
Похнюпившись, мов у ярмі, ішли;

¹ Впереді

Жиди-агенти чорними кулками
Снували скрізь і, наче млин, гули;
Начальник верещав, махав руками;
Якийсь тягар пакетники несли
І теж кричали; деж там у вагоні
Дитина плакала, і ржали коні.

Під шум пани через дворець майнули,
Ніхто на них уваги не звертав;
За хвилю вже й рогачку обминули,
Іх провідник спинився, засвітав, —
Ще хвиля, і в гушаву всі пірнули,
Лиш спий лікар ззаду приостав,
Здвигав плечима, рухав головою,
Мов розмовляв, сварився сам з собою.

Вузенька стежка, мов гадюка, в'ється
Поміж хащі й столітні дерева;
Тут в яр збігає, там угору пнеться,
Тут виверти обходить, мов жива.
Скрізь тихо; між корчами звір пасеться,
В дуплавині погукує сова,
З вершків важкая сутінь нависає,
І деж в яру потік бурхливий грає.

Ось поляна розкрилася простора,
Мов пазуха у велетня грудей.
Плакучі іви скупчилися, мов змора,
Довкола неї, збоку в'яз сидий
Глядить понуро, гнеться осокура
Й поскрипує; патлатий мох рудий
Понависав на пнях замість окраси
І творить розбійницькії гримаси.

Отут пани спинилися під в'язом,
Оглянулись довкола, а потім
Самі по собі позирнули разом,
Мов ті злодії, що в храму святім
Зійшлися на злочин. Ну, чи пустить плазом
Бог місця те, що зробиться в крутім
Моменті? Хвилька їх проймає жахом, —
Ще хвилька, й злочин піде своїм шляхом.

„Панове, — мовить провідник, суворий,
Високий пан з подзюбаним лицем,“

Вам звісні пан Євгеній, пан Григорій,
Що тут стають на себе одинцем;
Не наша річ входити в суть історії,
Що завели їх на сей шлях правцем,
Мотиви — їх річ; наше діло в нормі,
Щоб все в порядку сталося і по формі.

„Умови вже усталені. Панове
Супірники, чи хто жадає зміни?
Ніхто не хоче. Чи вже все готове?
Дістане відмірять! Лікарю! Де ж він?
Струмент в порядку? Ось оружжя пове!
Набить при всіх. Панове, мій поклон!
На місце! Чи обом однако ясно?
Коменда: три! і вистріл рівночасно“.

Здавалося, весь ліс в сей мент фатальний
З тривоги дух у собі притаїв.
А потім „три“! і ляскіт моментальний,
Мов згідно плюнув демон сих гаїв.
І ледве тихий відгомін печальний
Поповз і, не добігши до країв
Старого ліса, десь заглух в деберці,
Як глухне спомин у зрадливім серці.

Оба супірники ще мент стояли,
Простягнувши праві руки наперед;
Та ось Євгеній став немов зів'ялий,
З руки нечутно випав пістолет;
Під ним коліна враз задилькоталп,
Вид вгору, мов слідив пташиний лет,
За груди лівою рукою ухватився
І важко враз додому покотився.

Всі ахнули. Григорію, наче свічка,
Стояв недвижно. Лікар ось підбіг
До вбитого... „Небіжчик. Наче річка,
Кров з рани грає... Ох, якби ж я міг
Спити!..“ „Пощо? Живо вовча тічка
З ним зробить лад. Благий йому нічліг!
Ходім, панове! Бог по правді судить.
Хто в цїтьмі ходить, той в пустині блузить“.

Отак Григорій різко та студено
Сказав і перший до двірця подавсь.

„Що! — скрикнув лікар. — Але ж се страшенно!
Він ще живий! Щоб так отут лишавсь!..
Панове, стійте! Спійню кров... Візьмемо
На руки... Житиме!“ „Е, ти б стидавсь
Таке балакать, — буркнув хтось із купи, —
Чи гробарі ми, щоб носити трупи?“

„Покинь його! Нехай собі здихає!“
Сказав другий. „Ходи, на поїзд час!“
„Панове! — лікар в розпачу гукає, —
Се ж варварство! Се підлість! Я на вас
У суд подам!“ Та годі! Вже втихає
Стук кроків їх. До вбитого ще раз
Нещасний кинувся і кров спинає, —
Той дише ще, та видно, що конає.

Прокинувся, застогнав... відкривши очі,
Пізнав старого. „А, се ти? Де ж ти?“
Мовчить старий. „Покинули! До ночі
Вже близько... Добре. Лекше в темноті...
Спіши за ними! Слухай! Все жіночі
Комедії! Ми слуги глупоті...
Скажи Григорію: його безцінна перла
Від нього втікла, а від мене вмерла.

„Ні, я не вбив... Любив, мов божевільний...
Сама... сама... зневірившись у мні...
Хтїв з нею вмерти... відішнула спільний
Конець... сама собі лягла в труні.
Отак і я тепер поляжу... вільний...
Без пам'яті... Не згадуї!.. Мов у сні...
Життя глитає... еврива!.. мій друже!“
Замовк... ще застогнав... шепнув: „Байдуже“.

Мов тїнь тремтюча, лікар щез в тїй хвилі,
Спішив щодуху, сльози утирав;
Вже третій раз до поїзду давонили,
Коли він до вагону причвалав —
Не від двірця... панове отворили
Затильні дверці... Він без духу впав
На лавку; шепотав мов непритомний:
„Се злочин! Злочин підлий і огромный!“

Ось поїзд дрогонув. Свіснула машина
Розпучним свистом, аж заскїглив ліс.

Від соння кров'ю блискотіла шина,
На скруті дико вило з-під коліс;
Край шляху стрепенулася вільшина,
Щось мов стогнання вітер з гаю ніс.
В яру десь вовк завив, жовна осіку струже,
Ніч хилиться над ліс і шепотить: „Байдуже“.

ДРУГА ПІСНЯ

Лісничий Валько вітер вухом ловить,
Мов хорт на воздух розширяє ніс,
До побережника Остапа мовить:
„Знов чорт якогось нам стрільця надніс!
Чув вистріл? Певно, цапа хтось готовить!
Мов у свою комору, ходить в ліс...
То кара божа з тою злодійською!
Гей, навперейми! Чей стрінемся з нею!“

Оба шульнули різними стежками,
За яром, щоб на поляні зійтись;
Вже лісокрадів стежили думками,
Остап рушницю під полою тис,
А Валько в сумерках поміж хащами
Поперек яру дерся, наче лис,
Надслухував, чи гілка де не хрусне,
Чи з-поза пня де лісокрад не шусне.

І кляв: „Бодай же гир вам загірився!
Драбня погана! Хоч з ума зійди!
Колись в лісах я з москалями бився
І не зазнав такої ще біди,
Як в сьому лісі, щоб він провалився!
Ні вдень, ні вніч спокою тут не жди.
Хоч бий, карай, стрілай їх, аж обридло,
Прокляте хлопство преться в ліс, як бидло.“

„Дрова рубають, день і ніч полюють,
Слопи на звіра ставлять та сильця,
Із своїм скотом по зруб'ях воюють,
Підстерезуть і готура й зайця —
І день і ніч лиш мов про те міркують:
Мені робити псоти без кінця.
А бий вас грім! Не дам драбам пощади!
Стрілятиму, бо не стає вже ради!“

Ось поляна, де вистріл чувсь. Ні духа!
Пасеться в травах тонконогий цап;
Став Валько під смерічкою та й слуха,
Втім з поляні хильцем іде Остап
І шепче: „Тут була якась псяюха!
Трава столочена! Знать, мали храп
На цапа, та хибили або, може...“
Та тут урвав і зойкнув: „О, мій боже!“

В противнім боці поляні, під в'язом
Щось захарчало, наче з-під землі,
І довгий стогін постелився плазом
По поляні, мов мліючи в імлі.
Оба мужчини схопилися разом.
„Конає хтось!“ І враз із-за гілля,
Мов з клітки, вирвалися, поперек сигли
На місце стогону щодуху бігли.

Прибігли, стали... На траві простертій
Лежав панич, красавець молодий;
Вже на лиці блідому вираз смерті,
Закріпла кров вже лиш слизить з грудей;
Лиш жалко рот іще харчить отвертий,
В очах мов жаль, мов скарга на людей;
Безвладні вже розкидалися руки,
І пістолет лежить, як шмат гадюки.

„Живий іще!“ сказав Остап потихо.
„Конає, видно“, Валько доповів.
„Не мало де його попасти лихо!
Здається, сам на себе руку звів“.
„Мороко наша, кумо Василіхо!
Що з ним робить? Лишить, щоб звір іззів?
Але ж живий ще! Чи підмоги звати?
Та хто під ніч у ліс підє із хати?“

Та Валько вже до вбитого припав
І оком знівця оглядає рану,
Бальовий фрак на нім, жакет розп'яв,
Поцмокує. „Ну, фірточку погану
Тут просверлив! Глибоко прокопав
До жерела життя!.. Та гів, давай погляну
Докладно в хаті... Кров не бухла, як фонтана, —
Значить, не з легких... Ну то се ще лекша рана!“

І крикнув: „Гей, Остапе, швидко поші!“
„Та, пане, як тут швидко їх зробіть?
Я панича взяти можу на коркоші“.
„То зле, Остапе! З нього кров збіжить.
Скинь полотнянку — невеликі гроші!
То в неї можна панича зложити;
Завинемо, то чей обидва на спілку
Занесем бережно на лісничівку“.

А в лісничівці, як у божім раю,
Коли був з нього прогнаний Адам...
Шумлять берези, чисті води грають,
І сторожать пси вірні біля брам,
Рожеві з вікон фіранки моргають,
Мов шепчуть: „Мир, любов і щастя там!“
По ганку дике винограддя пишеться,
І дах повоями червоними сміється.

А в лісничівці молода дама
В покоях ходить, як тиха вода;
Мов Єва, дожидаючи Адама,
Прегарна, хоч тужлива і бліда;
Мов золотиста, проміняста пляма
Пливе нечутно, край вікна сіда,
Рожеві фіранки крихітку відкриває
І вигляне, закриє знов, зітхає.

Знов устає і знов іде нечутно,
Немов по клітці пташка проліта,
Закурить сигарето резолютно,
Розгорне книжку... „Ах, не та! не та!“
Знов ходить і зітхає щомінутно,
І думкою бог зна куди віта,
І за розкритий фортеп'ян сідає,
Рожеві пальці на клавіші накладає.

І враз, немов з незримої фонтани,
Бурливі тони ллються, клекотять,
Якісь погрози, боєві пеани,
Немов мечі по шоломах хрумтять,
Там крик, стогнання, мов від злої рани,
І тони мліють, сумно дилькотять,
Іще пручаються хвилину, другу
І розливаються в безмежну тугу.

Щось здавлене в протяжній тій гармонії,
І резигнація у ній на дні,
І жалощі квілять у кождім тоні,
Мов сняться недоспівані пісні;
Мов квіти фантастичні, червоні
Хиляються в зеленій глушині;
Тасмних споминів оце розкрилась брама,
І тихим голосом співає пісню дама:

Ой розпущу ж я мрії
По зеленому гаю,
Чей знайду очі тії,
Що безмежно кохаю.

Ой розпущу ж я тугу
Та від дуба до дуба,
Чей знайду дружину,
Що над все мені люба.

Ой розсплю я співи,
Як росу по розмаю...
Гей, прибудь, моє серце,
Бо я втіхи не маю.

Як у клітці пташина,
День по дню я провожу,
Лиш про тебе я мрію
Та й забути не можу.

Лиш про тебе, мій скарбе,
Плоде мого вітхнення,
Що малій у віночку
Ще ворбжила неня.

Урвала. „Нудно! Мрії сі дівочі
Вже не для мене... Ах, та чом же все,
І денне світло, і ті темні ночі,
І гаю шум їх в ум мені несе?
Що се за дивні, невідривні очі
За мною стежать? І невже пасе
З безодні ними демон мою душу?
Боюсь їх, а все в них глядіти мушу.“

„Вже десять літ якраз в день мого шлюбу —
Мене на шлюб, як гусочку, вели —“

Серед юрби свою знайшла я згубу,
Ті очі, що красу мою пили
І рай такий, безмежну розкіш люблю,
Здавалося, у дар мені несли,
Що я в їх блиску всю себе забула,
Себе я в раю, рай в собі почула.

(Знов припадає до фортеп'яна, грає і співає).

Чорні очі палкі,
Ненаситні такі,
Ви вплилися в мою душу,
Наче чари які.

Горите, мов алмаз,
Кожний день, кожний час
Почуваю, дожидаю
Тільки вас, тільки вас.

Очі, зорі мої,
Очі, муки мої,
Через вас минають марно
Молодощі мої.

Через вас я смучусь,
Задля вас я труджусь...
Чорні очі, чорні очі,
Чи ще вас я дождусь?"

Безвладні руки на клавіші впали,
З очей, мов перли, сльози потекли,
Важкі стогнання груди розпирали,
Але уста ні слова не рекли.
Надію мрії, мов у гріб, ховали,
Та закопати нізащо не могли.
І довго, німо так вона сиділа,
І сльози висхли вже, а ще душа боліла.

Так пудьгувала гарна лісничиха
Оце вже вісім або десять літ.
„Се божевільна! — говорили стиха
Знайомі. — Бач, сама собі морочить світ“.
А служниці: „Не все з добра, не з лиха.
Якби їй пан до праці дав привід,

Якби не так любив, погримав, скільки треба,
То в домі був би рай, нащо тобі і неба“.

Та її гріх сказати, щоб вона не дбала
За мужа її не вела порядно дім:
Біда лиш та, що з ним дітей не мала,
Байдужа, мов зневірилася в нім;
А як удень сама в хатах остала,
Бо муж по службі в ліс ішов, зовсім
Тоді її тоска напосідала,
Вона ридала її привиди видала.

Її бачились якісь тасмні очі,
Що стежили за нею крок у крок,
Були блискучі і чорніші ночі,
Моргали, наче пара тих зірок,
І з них якийсь огонь ішов пророчий,
Розкішна дроз, диявольський порок,
Надія щастя і тривога втрати,
І той рефрен жалібний: ждати! ждати!

Лісничий здавна мов махнув рукою
На примхи ті, у всім їй потурав;
Усе зайнятій службою важкою,
Здавалося, лиш про ту службу дбав;
Та втайні пильнував її спокою
І в лікарів поради засягав.
„Змініть обставини життя“, були їх ради.
І він, як міг, шукав десь іншої посади.

Вже смерклося, а пані Клементина
Все ще мов сном обтяжена була.
Десята продзвонила вже година,
Слуга в салоник лампу принесла...
Проснулась пані. „Ах, се ти, Юстино?“
Немов спросоння вид свій підвела.
„А пан прийшов?“ „Нема ще, пані мила“.
„Ну, ну, а щоб вечеря не простила“.

Втім, брама скрипнула, і пси завпили,
І грубії почувлись голоси.
„О боже! — пані скрикнула в тій хвили, —
Се пан іде? Чого ж се виють пси?
Біжи, Юстино! Господи мій милий!
Сюди, на ганок! Свічку принеси!“

Та вже на ганку голоси знайомі
Почулись: „Гей там, відчиніть, хто в домі!“

І до покою пан з Остапом входять,
Щось оберемком, мов мерця, несуть,
На стіл кладуть, і голову підводять,
І роздягають, миють і трясуть,
Щось шепчуть слугам, десь зо світлом ходять,
Брязк ножиць чути, стукання посуд.
Тиша мертвецька, потім, мов з могили,
Глухе стогнання — і знов пси завили.

А пані, мов бездушна, у куточку
Стояла німо, й слова не рекла,
З очима, впертими в одну лиш точку,
Вона мов остовпілая була.
„Ще більше вати! Чистую сорочку!“
Пан служниці сказав і та пішла...
І се тривало більш як півгодини,
Аж з раненим як слід упорались мужчини.

Упорались, пішли до кухні мити руки,
Що кров'ю скрізь поплямлені були.
А пані з виразом цікавості і муки
Нечутно, мов пливучи по землі,
До хорого пішла, ловила вухом звуки,
Що з віддыхом важким з грудей його плили,
В лице зирнула, вкриті тінню очі,
І скрикнула нараз: „Ах, се ті самі очі!“

Ті самі очі, чорні, як безодні,
Що стежили за нею стільки літ!
Тепер без блиску, мляві та холодні,
Немов у них яркий зламався світ,
Але й тепер ще чарувати годні,
Як сумовитий спомину привіт.
Вона, пронята жахом, стрепенула,
Мов ось судьбі своїй в лице зирнула.

Тут муж її ввійшов. Вона на нього
Той свій жажливий зір перевела.
„Ти вбив його?“

Л і с н и ч и й (з усміхом)

Що за концепт? Для чого?

Ще якби доля нас не наднесла
На вистріл та на слід його, небого,
Вже б з нього страва вовча там була.
Йй-богу, видно: дурень щастя має!
Втекти хтів від життя, життя ж його спіймає.

В о н а

Він буде жить?

Л і с н и ч и й

Можливо, хоч та рана

Мене не тішить...

В о н а

Ні, він мусить жить!

Л і с н и ч и й

Щоб мусив, се не наша річ, кохана,
Се в вищій волі, так сказать, лежить.

В о н а

Ні, слухай! Се тобі у руку дана...
Судьба нас двох. Як він не видержить,
І я не хочу жить. Роби, що знаєш, —
Се невідкличний мій рішенець маєш!

Пішла. Всміхнувся Валько їй услід.
„Рішуча, нічого сказать! І скоро.
Такий, мабуть, і весь жіночий рід:
Сьогодні все віддять готов за те, що вчора
Ще у думках не мав. Мрії хорих плід
Для неї найсильніша підпора.
Закони розуму й природи їй байдуже,
Коли за цяцькою її скортіло дуже.

„Ну, та сям разом, може, пощаститься
Сю жертву з горла смерті відволать...
Неважна рана... Троха попеститься
Та й встане... Интересно буде знать,
Хто він, для чого від життя лишиться
Хотів? Щоб з недостатку — не сказать.
Одежа, золотий годинник... ся постава...
Без сумніву, якась інтелігентська справа.

„Зневірився в життя? Гм, по лиці не видно;
Хто так розцвів, той добре їв і пив.
Підлот десь паробив і стало жити стидно?
І сього б я ніяк не припустив;
Черв'як сумління тут не гриз огидно,
Де цвіт краси і юності так цвів.
Ся складка коло уст, мабуть, говорить нам
Щось інше... сі виски... так, так, cherchez la femme!¹“

Від того дня у тихій лісничівці
Усе життя пішло на іншій стрій.
Уранці Валько із Остапом в спілці
При хорім порались, мов лікарі,
А пані, рано розлад давши дівці,
У кухні пріла, шпортала в старій
Кухарській книзі, добирала вісти,
Щоб хорому щось добре дати звісти.

А хорій у гарячці знай без тям
День поза день, мов зламаній, лежить.
Муркоче щось, неначе безвістями
Блукає дух його, то весь дрижить,
Мов з холоду, безкровними устами
Сміється, потім нагло закричить
І знов в нестяму впіде й заніміє...
От так-то смерть з життям турніри діє.

А по обіді знов пан в ліс подається,
Де в службі аж до ночі мусить бути.
От тут для пані настає час щастя:
Години їй моментами пливуть.
При хорім упадає і не дається
На хвильку від постелі відвернуть.
Годує й поїть, рану завиває,
Вкриває і до сну йому співає.

А як засне, то пані Клементина
По хаті ходить, як тиха вода,
І, мов безумна, шептом щохвилини
Йому свій жаль та тугу повіда,
І, мовби се наймільша їй дитина,
До нього пестощі так ніжні приклада,
Блага його, і дякує, і докоряє,
А там нахилиться й тихесенько співає.

¹ [Шукай жінку!]

А він лежить без тям. То поблідне,
Мов труп, то рум'янцями спалахне.
Чоло раз чисте, мов кришталь погідне,
То знов чимсь-диким, прикрим замахне;
Уста сміються, мов дитя свобідне,
Та враз мов біль страшенний їх утне.
І знов мине, і він, мов мрія з-поза світа,
„Байдуже“ шепотить, та: „Evviva la vita!“

Третя і четверта пісні колись будуть.

НОВІ СПІВМОВКИ

ЦЕХМІСТЕР КУПЕР'ЯН

Облягали ляхи місто
Десь в часі Руїни,
Штурмували брами й мурп,
Підкладали міни.

Боронилося козацтво,
Й міщани не спали,
День і ніч гриміли з мурів
Пушки й самопали.

Але Купер'ян цехмістер
Був за всіх завзятий,
Цеховому товариству
Нишком став казати:

„Годі, братця, нам на мурах,
Як сичі сидіти,
Покажім, що й ми, міщанство,
Не Страшкові діти!

„Вдармо нічю на їх табір
З крутого байраку!
Згиньмо, або тих ляшеньків
Зотрім на табаку!“

Як згадали, так зробили,
Щастила їм доля,

І розбили вражу сплу,
Як пух серед поля.

Радість! Слава! Крик і гомін!
Збігаються в місті
Шевці, кравці, всякі справці —
Не сто і не двісті.

І вітають Купер'яна
З його вояками,
Як героя, всю дорогу
Всипали квітками.

А на площі чорна рада:
Взяли всі гадати,
Яку б тому Купер'яну
Нагороду дати?

Одні кажуть: „Чим він досі
Був у нас? Цехмістром!
Тепер його за заслугу
Виберім бурмістром!“

Другі кажуть: „Що, бурмістром?
Ми на се не згожі!
Най він буде комендантом
В огневій сторожі“.

Треті кажуть: „Ні, панове,
Іншу раду маймо,
Купер'яну від нумеру
По дукату даймо!“

„Ні, ні, ні! — реве громада
Одностайним хором. —
За геройство гроші брати?
Ну, се був би сором!“

Знов незгода, знов гармидер,
Сяк і так міркують;
Що хто скаже, кличуть: „Славно!“
А інші кепкують.

Аж ось вискочив на даву
Пузатий бурмістер

Та й закликав: „Най жне нам
Купер'ян цехмістер!

„Дав нам бог такого мужа
Ворогів розбити,
Та не дав нам знать, яку б то
Честь йому зробити.

„Гроші дати — сором брати,
Та й ми ж бідні люде;
На уряд його поставить —
Іншим задро буде.

„Поки він живий між нами,
То все нам завада, —
То ж, панове цехмістрове,
Ось моя вам рада:

„Зараз тут його убіймо,
На паль посадимо,
По смерті ж його оплачмо
І святим зробимо.

„І насиплемо над тілом
Могилу високу,
Будем поминки справляти
Два рази до року“.

„Славно! Славно! От так рада!“
Всі враз загукали,
А цехмістра Купер'яна
Навіть не питали.

СУЧАСНА ПРИКАЗКА

Ви чули ту пригоду?
В часі розливу рік
Попав у бистру воду
Нещасний чоловік.
В глибокім вирі б'ється
І тоне вже туй-туй,
До кума, що на мості,
Кричить: „Рятуй! Рятуй!“
А кум, що на поруччя
Поважно лікті спер,

Глядять критично: „Втоне
Чи вирне ще тепер?“
Вкінці махнув рукою
І мовив лиш одно:
„Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно“.

Гай, гай! Таких кумів нам
Не два, не три, не п'ять
В життю щодня, щохвилі
Приходиться стрічати.
Ти в горю, нужді б'єшся,
Мов риба у саку,
Працюєш, тачку тягнеш,
Мов панщину важку;
Тут сумнів мучить душу,
Що місце, то боляк, —
А він лиш критикує:
„Се зле!“ і „Се не так!“
За поміч і пораду
Він має лиш одно:
„Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

І наш народ так б'ється
В матні вже много літ,
І хвилі напасілись
Його розмити слід.
А на безпечнім мості
Фальшивії брати
Стоять і ждуть — чи, може,
Щоб поміч принести?
Стоять і ждуть на хвилю,
Що брата проковтне,
Числять: тепер ще вирне,
Тепер вже чей пірне.
На крик його й благання
В них слово лиш одно:
„Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

Та що се? Він не тоне,
Хапаєсь берегів,
Не слухає поради
Облесних ворогів;

І під ногами чус
Вже твердий, твердий ґрунт,
А ті на мості в репет:
„Се бунт! Се бунт! Се бунт!“
Під ними міст хитаєсь,
І хвиля прясла рве,
І з моста крик лунає:
„Рятуйте, хто живе!
Рятуйте більшу власність!
Рятуйте панський лан!
Рятуйте трон і вівтар!
Давай обложний стан!“

А що, як Немезіда
Собі одного дня
Позволить жарт зробити
І ролі поміня?
На своїм ґрунті стане
Русь міцно на ногах,
А супротивна хвиля
Підє по ворогах?
І ті, що нас із виру
Спасали мило так,
Самі скоштують троха,
Який-то в мокрім смак?
А Русь на їх благання
Їм відповідь одно:
„Не тратьте, браця¹, сили,
Спускайтеся на дно!..“

МАЙСТЕР СВІРИД

Оце, куме, від ляхів
П'ю не раз гіркую,
Та буває спересердя,
Що й заматіркую.
А потому й засміюсь,
Хоч як в серці гидко,
І тут мені згадається
Наш майстер Свирідко.
То був майстер від пили,
Долота та сверла,
Та все його якась нужда

¹ Браття (польськ.).

На помилки перла.
Чи там в нього в голові
Були не всі дома,
Чи сама рука махала,
Плану невідома —
А все було — зробить стіл,
Забуде підніжжє,
Зробить скриню, то хоч віко
Не на лад обріже.
Зробить двері, то, дивись,
Замалі в одвірку, —
У всім було наш Свирідко
Переборщить мірку,
А де б треба вбить кілок,
Він там хляпне кляйстер, —
Отим його добрі люди
Звали Попсуй-майстер.

То раз оце мав я з ним
Кумедну пригоду:
Розломалося коритце,
Де ллють коням воду,
Сам би збив собі пове,
Та дощок не маю.
От зайшов я до Свирідка
Та й оповідаю.
А він, добрий чоловік —
„От, — каже, — морока!
Та я тобі те коритце
Скреплю на млі ока“.
Зараз дошку на варстат,
Ріже, мірить, ріже,
Одно звертить, друге зіб'є,
Третє щось не влізе.
Плюнув крепко, розібрав,
Мірить, ріже, мірить, —
Знов збиває, знов не в лад щось, —
Сам собі не вірить.
„Тьфу, — воркоче, — щоб тобі
Гірке, не солодке!
Вже два рази уріаю,
Та й ще закоротке!“
Отак, куме, і наш лях
З русином мудрує:
Тут настопче, там уріже,

Ніде не дарує.
Тут притлумить, припече,
Заплює, зогидить,
Та ще й злий, що з тої праці
Та добра не видить.
„А най, — каже, — тую Русь
Тряця покоцюбить, —
І б'ю її, її печу її,
Й ще мене не любить!“

26.IV.1904

ЩО ЗА ДИВО?

Сніг мете стенами,
Вітер порохами,
Покоївка в хаті робить те
Щіткою своєю,
А козак матнею
(У Шевченка) вулицю мете.

Жид мете знай зиски,
А голодний з миски
Так мете, аж годі дух звести;
Наші ж генерали,
Піхни, клерикали,
Раді б нас з лица землі змести.

Шлепом метуть дами,
Цензор олівцями
Вільне слово так мете, як дим;
Страх мете юрбою,
Смерть мете косою,
Лиш метелик не мете нічим.

ПРИТИЧНА

Мамцю, мамцю, що мені?
Щось, мабуть, зовсім погане!
Мій спокій, мов свічка, тоне,
А в серденьку, як в млині.

Щось туркоче, щось біжить —
Тихо-тихо, то знов крепче,
Щось співає, свище, шепче,
А все згідно: „Жить! Жить! Жить!“

Без причини я сміюсь,
Без причини гірко плачу,
Щось у млі рожевій бачу,
Всіх люблю і всіх боюсь.

Спать не можу й бачу сні:
Деся немов садок розкішний,
В нім квіток рядок утішний,
В тихім сяєві весни.

Між квітками тими й я,
А в садку музика грас,
Рій метеликів гуляє...
Мамко, мамочко моя!

А між ними там один
Пишнокрилий, срібнолатий...
Ах, якби його спіймати!..
Грації якоїсь сні.

Він крильцями тріпотить —
Весь рожевий, тло зелене —
Все круг мене, все круг мене
Відлетить, то прилетить!

Мамцю, мамцю, що се є?
Чи метелик, чи горобчик,
Чи рожевий, гарний хлопчик
Мені спати не дає?..

ЯК ТАМ У НЕБІ?

Два панотчики гарненько
Попразникували
Та й удвох собі при чарці
Нічю розмовляли.

Розмовляли сєє, тєє,
Чого серце повне,
А як світське перебрави,
Нумо про духовне.

„От письмо святе не пише
І не знають люде,
Як то праведним по смерті
Там у небі буде.“

«Ані око не видало,
Не чувало вухо» —
Се, сказати тобі по правді,
Троха темно й сухо.

„Я собі міркую, грішний —
Прости гріха, боже, —
Те, за що тут всякий б'ється
Й осягнуть не може.

„Те братерство, однодушність,
У якій всі люде
Зіллються в найвищу спільність —
Ось що в небі буде“.

Другий мовив: „Ей, зійшли ви
На слизьку дорогу!
Се ж соціалізм вам сниться,
Бридкий пану богу.

„Ні, мабуть, не буде в небі
Комунізм і спільність.
Адже ж дар для нас найвищій —
Повна лична вільність.

„Кожний жий собі, як хочеш,
І роби, що знаєш,
Кожний пан своєї волі,
Волю й силу маєш“.

„Ну, панотче! — мовив перший, —
Се цікаві вісти,
Що ви навіть пана бога
Вперли в анархісти.

„Там-то був би рай, якби так
Людам волю дати!
Мусив би сам бог із нього
Перший утікати“.

Довго, довго сперечались,
Вже й північ пробила:
Той за спільність, сей за рівність,
А зійтись не сила.

Мовив перший: „Що балакати!
На одно згодімся!
В сю опівнічну пору
Свято покленімся:

„Хто з нас перший світ покпне,
В раю водвориться,
Має другому за три дні
У сні об'явиться.

„І сказати, як там в небі
І які порядки“.
Погодилися, поклялися,
Потюпали снатки.

Чи там рік минув, чи піврік,
Перший умирає
І другого через три дні
У сні навіщає.

„Здоров, брате!“ — „Здоров, отче!“ —
„Ну, я присвятився“ —
„Слава богу! І по небі
Добре роздивився?“

„Роздивився“ — „Ну, і як там?
Говори, мій друже!
Тайну божую збагнути
Я цікавий дуже!“

Мовить дух: „І збагнути,
Певно, річ висока,
Та на се не твоєго треба
І уха, і ока.

„А про те, що ми колись-то
Суперечку гнули,
То об'я ми, любий друже,
Пальцем в небо ткнули.

„Там порядки — ні по твоїй,
Ні по моїй мові,
А зовсім, зовсім інакші“ —
Та й щез на тім слові.

ТРАГЕДІЯ АРТИСТКИ

То був чудовий місяць май,
Цвіли вже без її троянди...
З старої вілли на весь гай
Плив голос панни Ванди.
Співа до цитри, аж зовсім
Захрипла з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Ось жніва. Скочно граючи,
Женців провадить банда,
А в віллі, не вгаваючи,
Співає панна Ванда;
Чи день, чи ніч, чи дощ, чи грім,
Чи крик сорокопудів...
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Вже осінь. Яблуко стрясли,
Капусту в пені рубаєм,
А панна Ванда знай співа
У віллі там під гаєм.
Чи в коршмі крик, чи в церкві дзвін,
Луна з усіх усюдів. —
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Потис мороз, вітри ревуть,
І сніг поля вкриває,
В безлюдній віллі все ще чуть:
Бреньчить щось і співає.
Блукає голос серед стін
Захриплий з віщих трудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

П'ять день хуртовина ревла,
На шостий день ослабла;
Всю віллу снігом замела,
І Ванда закоцябла.
Та дух її на місці тім
Щоночі ще марудив:

Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Минуло много, много літ!
Де гай був, нині зілля;
Заріс кропивою весь слід,
Де та стояла вілля...
Та в глузу північ в місці тім
Чуть бренькіт страхопудів:
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
„Бодай ся когут знудив!“

Чого ж та бідна душенька
На місці тім заклята?
Чого покутує, немов
Убила маму її тата?
І чом ту саму пісню всім
Небіжечка співає?
Цідрім-цім-цім! Цідрім-цім-цім!
Бо іншої не знає.

НА СТАРІ ТЕМИ

I

Не лїпо ли ны бяшеть, братів?..

Чи не добре б нам, брати, зачати
Скорбне слово у скорботну пору,
Як мужам до мужеського збору,
Не як дітям у дзвінки бряжчати?

Вирядім ми слово до походу
Не в степах куманські безконечні,
А в таємні глибини сердечні,
Де кують будучину народу.

Потопчімо там полки погані,
Що летять на душу, як тривога,
Смагу сиплють з огняного рога,
І кинджал ще обертають в рані.

Вирвім з коренем ту коромолу,
Що з малого гріх великий робить,
Що нечаяно брата братом гнобить,
Щоб засісти з ворогом до столу.

Чи ще мало в путах ми стогнали?
Мало ще самі себе ми жерли?
Чи ще мало нас у ликах гнали?
Чи ще мало одинцем ми мерли?

II

Блаженъ мужъ, иже не идетъ
на совѣтъ нечестивыхъ.

Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,

Що безтурботно в сонмищах лукавих
Заціплі сумління їх термосить.

Блаженний муж, що в хвилях занепаду,
Коли заглухне її найчуткіша совість,
Хоч диким криком збуджує громаду,
І правду її щирість відкрива, як новість.

Блаженний муж, що серед гвалту її гуку
Стоїть, як дуб, посеред бур і грому,
На згоду з підлістю не простягає руку,
Волить зломатися, ніж поклонитися злому.

Блаженний муж, кого за те лають,
Кленуть і гонять, і поб'ють камінням;
Вони ж самі його тріумф підготовляють,
Самі своїм осудяться сумлінням.

Блаженні всі, котрі не знали годі,
Коли о правду її справедливість ходить:
Хоч пам'ять їх загине у народі,
То кров їх кров людства ублагогородить.

III

Гласъ вопіющаго во пустыни.

Було се три дні перед моїм шлюбом.
У чистім полі я пшеницю жав.
Був південь. Я спочити сів під дубом,
В душі ж мов світляний алмаз дровав.

І враз почув я голос невимовний,
Той голос, що його лиш серце зна,
Для вуха тихий, але сили повний,
Що душу розворушує до дна.

„Ще поки ти почався в лоні мамі,
Я знав тебе; заким явивсь ти в світ,
Я призначив тебе перед царям
І народам нести мій заповіт“.

І мовив я: „О пане, глянь на мене!
Простак убогий, молоде хлоп'я!
Хто стане слово слухати невчене?
Кого навёрну, розворушу я?“

І мовив голос: „Від отсеї хвили
Ти мій. Про все, чим досі був — забудь!
Усе покинь, вір тільки моїй силі,
Мої слова нехай тебе ведуть.

„А що сумнився ти в моїому слові,
Так знай: нікого не навернеш ти;
Мов стріли б'ються о щити сталеві,
Так твій глагол о серць людських щити.

„На вітер будеш мій глагол метати,
Провідати будеш ти глухим;
Де станеш ти, ніхто не схоче стати,
Що похвалиш, всім видається лихим“.

І мовив я: „О, господи, я грішний!
Чи щоб спокутувать всіх вин вагу,
Ти на сей труд важкий і безуспішний
В сій хвилі кличеш свогого слугу?“

І мовив голос: „Не тобі се знати!
Не за провини я призвав тебе,
Не безуспішно будеш працювати,
А серце в тобі я скріплю слабе.

„Твоїми говоритиму устами
До всіх народів і до всіх віків,
Твоїми я тернистими стежками
Вестиму свбїх вибраних борців.

Тобою я навчу їх відрікатся
Життя і світа для високих дум,
Сучасних нужд, погорди не лякається,
У світлу ціль зостріливши весь ум.

„Ось уст твоїх я пальцем доторкнуся
І влбжу в них своїх глаголів жар.
І наострю твій слух, щоб, як озвуся,
Ти чув мій голос, наче грім із хмар“.

Я ниць упав. „О, чую, пане, чую!“
І серп я кинув, і пшеничний стїг,
І батьків дїм, невісту молодую.
І відтоді не бачив більше їх.

IV

А галици свою рбчъ говоряхуть.

Ти знов літасш надо мною, галко,
І крячеш горя пісню монотонну;
Глядиш у серця глибину бездонну
І бачиш гнїль, гидоту беззаконну, —
Не страх тобі нічого і не жалко.

У тебе очі ясні на падлину;
Підлоту, самолюбство і брудоту
Ти здалека добачуєш достоту;
Твоя душа, мабуть, рідня болоту,
Що в собі бачить цїль всьогд̄ її причину.

О, знаю, заклюєш мою ти душу!
На тїм степу беззахиснім, безводнім,
У тїм хижацькїм стовпшцу голоднім,
Знеспленїї в змаганнї тїм безпліднім,
Твоєю жертвою я впасти мушу.

Моє ти фатум, невідступна зморо,
На мозок мїї нещасний кандпдатко,
Не кряч так зично, не лети так падко!
Не бїїсь, підє твоя побїда гладко!
Я не втечу! Впаду вже скоро, скоро!

V

Се у Римб̄ кричать подь саблями
половецькими.

Крик серед півночі в якїмсь глухїм околі.
Чи вмер хто її свояки ридають по вмерлому?
Чи хто поранений конає в чистїм полі?
Чи плачуть сироти, ограблені і голі,
Без батька-матері, без хлїба і без дому?

Невідомий співак походу степового...
Замїсто струн нап'яв тетиви спижеві,
Давно забугу рать з сну будить вікового
І до походу, знай, накликує нового
„За землю руськую, за рани Ігореві“.

Давно забута рать в забутїї спить могилі,
І Ігор спить, і з ним все плем'я соколине;

Лиш крик поета ще лунає в давній сплі,
Байдужість сірая куняє на могилі,
А кров із руських ран все рине, рине, рине.

VI

Жени руськія вьсплакаша ся.

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі —
Чи в половечині, чи то в князівській удальщині,
Чи то в козаччині, ляхчині, ханчині, панчині,
Руськії сльози жіночі!

Скільки сердець розривалось, ридаючи,
Скільки зв'ялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях впливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю її скорбно міркую:
Скільки сердець тих розбитих, могил тих розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло пролитох
На одну пісню такую?

VII

А любо испити шеломомъ Дону.

І досі нам сниться,
І досі маниться
Блакитного того Дону
Шоломом напиться.

Від роду до роду
Сю далеку воду
Ми співали-споминали,
Як мрію-свободу.

Якби-то нам з Дону
Та не було грому,
То вже б ми над Бугом, Сяном
Не дались нікому.

Якби-то над Доном
Стали ми рядами,
Залізними панцирями
Сперлися з ордами!

Були би ми „Полю“
Шляхи заступили,
Золотими шоломами
З Дону воду пили.

Була б нас не рвала
Степовая птаха,
Якби на Дону стояли
Чати Мономаха.

Ліньво, ліньво,
Як Донові хвилі,
Плили віки за віками,
Наш гаразд розмили.

Довелось-такі нам
Над тим Доном стати
Робітницькими валками
Байдаки таскати.

Довелось-такі нам
До його застукать:
Під землею для чужого
Камінь-вугіль цюкать.

Довелось-такі нам
В нім шукати броду:
Не шоломом, пригорщами
Пити з нього воду.

Довелось-такі нам
З Дону дань приймати:
Бурлацькії шмати прати,
Босі ноги мити.

13.VII.1906

VII

АНТОШКОВІ П. (АЗЪ ПОКОЙ) :

Аще и языки аггельским
глаголю, любве же не имамъ,
кая ми есть польза?

Діалект чи самостійна мова?
Найпустіше в світі се питання.
Міліонам треба сього слова,
І гріхом усяке тут хитання.

Міліонам треба світла, волі,
Треба вміти, як їх добиваться,
Поки стогнуть кволі, мерзнуть голі, —
Нам в Параски ласки дождяться?

Як твій брат із голоду вмирає,
А його ти накормити вступиш,
То чи ждеш, аж срібну ложку купиш,
Чи береш букову, що він має?

Як твоя у річці тоне мати
І кричить: „Рятуї мене, Антошку!“ —
Будеш ти на гарний човен ждати
Чи їй кинеши першу-ліпшу дошку?

Зви се діалектом, зви жаргоном
Тую дошку, ту букову ложку,
А вона лунає відгомоном
В міліонах серць живих, Антошку!

Хай та мова вбога в славнім роді,
Хай московська, польська, чеська краща, —
Поки служить Матері в пригоді,
То вона культурі не пропаща.

Хоч в сусіда там пиха багацька
У порфірі сяє та атласі, —
На чуже багатство ми не ласі, —
Ласа лиш твоя душа жебрацька.

¹ Дивись його статтю в „Галичанин'і“ 1902, ч. 222 п. в. „Тщетная работа сепаратистов“.

Бідні ми, як коні на припоні,
Збагатить нас труд на рідній ниві:
В діалекті чи хоч би в жаргоні
Будемо багаті і щасливі.

Діалект, а ми його надішем
Міццю духа і огнем любови
І нестертій слід його запишем
Самостійно між культурні мови.

IX

Лисицы брешутъ на черленья щиты.

Вийшла в поле руська сила,
Корогвами поле вкрила;
Корогви, як мак, леліють,
А мечі, як іскри, тліють, —
Не так тліють, іскри крешуть,
А лисиці в полі брешуть.

Вийшла в поле руська сила,
Не щоб брата задушила,
Не щоб слабших грабувати,
А щоб орди відбивати,
Що живим труну нам тешуть, —
А лисиці в полі брешуть.

Не чужого ми бажаєм,
Та її своє не зневажаєм,
Та її не пенє ми дерев'яний,
Щоб терпіти стид і рани,
Поки нас граблями чешуть, —
А лисиці в полі брешуть.

Брешуть на щити червоні,
Як брехали во дні оні,
Як щитами руські сили
Степ весь перегородили,
Мов степовая пожежа
Степ увесь перемережа
З краю в край з одного маху!

Завдали ж лисицям жаху
Ті щити! І досі сниться

Ім та руськая вольниця,
Те гулящес юнацтво,
Те козацтво, гайдамацтво.

Що не знало волі впину,
Що боролось до загину;
І пройшло як море крові,
Як пожежа по степові,
По історії України...

Навіть згадки, навіть тіні
Тих великих мар донині
Страшно виплодам яскині,
І огню зубами крешуть,
На щити червоні брешуть.

X

На р'єкахъ вавилонскихъ,
тамо сѣдохомъ и плакахомъ.

На ріці вавілонській — і я там сидів,
На розбитій орган у розпуці глядів.

І ругався мені Вавілонців собор:
„Заспівай нам що-будь! Про Сіон! Про Табор!“

„Про Сіон? Про Табор? Їм вже честі нема.
На Таборі — пустель! На Сіоні — тюрма!“

„Лиш одну хіба пісню я вмю стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру!“

„Я на світ народився під свист батогів
Із невольника батька, в землі ворогів.“

„Я хилиться привик від дитинячих літ
І всміхаться до тих, що катують мій рід.“

„Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його б'є.“

„І хоч зріс я мов кедр, що вінчає Ліван,
То душа в мні похила, повзка, мов бур'ян.“

„І хоч часом мов грім гримне слово мов,
То се бляшаний грім, що нікого не вб'є.“

„І хоч вирветься з уст крик: „Най гине тиран“,
То не крик се душі, тільки брязкіт кайдан.“

„І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя — раб! Але мозок мій — раб!“

„Хоч я пуг не пошу на руках, на ногах,
Але в первах пошу все невольницький страх.“

„Хоч я вольним зовусь, а, як раб, спину гну
І свобідно в лице нікому не зирну.“

„Перед блазнем усяким корюся, брешу,
Вольне слово в душі, паче свічку, гашу.“

„Хоч тружусь день і ніч, не доїм, не досплю,
А все чую, немов я на панськїм роблю.“

„І хоч труд свій люблю, а все сіпа гачок:
Ти прикутїй до нього, мов раб до тачок.“

„Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось, мушу я сторожить.“

„З ким в життїю не зійдусь, все підляжу йому;
Так чи сяк вибрати — все найтяжче візьму!“

„І хоч часом в душі підіймається бунт,
Щоб із пуг отрястись, стати твердо на грунт, —

„Ах, то ї се не той гнів, що шаблюку стиска,
Се лиш злоба низька і сердитість рабська.“

„Вавілонські жінки, відвернувшись, ідїть
І на мене здивовано так не глядїть!“

„Щоб не впало прокляття мов на ваш плід,
Не прийшлось би раба привести вам на світ.“

„Вавілонські дівчата, минайте мене,
Хай мій вид співчуттям серце вам не торкне!“

„Щоби вам не судилась найтяжча судьба,
Найстрашніша клятьба — полюбити раба!“

XI

Человѣки и скоты спасеши, Господи!

(Псалом 35).

Вже ж твоя святая воля,
Коли хочеш — потурай,
Можеш навіть без розбору
Всіх людей пустити в рай.

Всі ми грішні, всіх життя нас
По калюжах провело,
А такого, щоб без плями,
Зроду-віку й не було.

А всі ті гріхи, провини,
Що за них нас, скільки чуть,
Страшать пеклом моралісти
І вже в сім життю печуть, —

Щоб тебе се ображало,
Отче, се невчасний жарт!
Против твого величчя
Се і плюнути не варт.

Та й скотину, якщо воля,
Всю бери на райський лан, —
Адже там твої любимці —
Шоробор і Лев'ятан.

А котрі поміж святими
„Нищі духом“, можуть стати
І кормити ту скотину,
І з-під неї гній метать.

Навіть дикі, хижі звірі
Можуть там ввійти всі враз, —
Звісно, з тим, щоб всі святії
Мали вільний вафенпас.

Лиш одно мені не може
Поміститися в голові:

Мали б і всі ті падлюки,
Ті без скопу неживі,

Ті перевертні жорстокі,
„Переконані“ кати,
Всі ті скоти в людським тілі
Теж до раю увійти?

XII

Рече безумень вь сердцѣ своемъ,
яко естъ Богъ.

Говорить дурень в серці свбѣм:

„Есть бог і естъ він богом мбѣм!
Його я в серці свбѣм чую,
В ньому я днюю, з ним ночую.
Він береже мене, мов мати:
Що я роблю, він мусить знати;
Що я роблю і що говорю;
Він в мбѣх радощах і в горю,
Він в мбѣх думках, в мбѣх мрѣях
І в мбѣх жалошах, надѣях.

„На нього я поклав надію
І все, що дію, з ним я дію;
Що мовлю, в ньому коріниться,
Всіх мбѣх мислей він криниця;
І кожний відрух серця мого
Почався в нім і йде до нього.
Мене він любить, як дитину,
Пильнує, тішить без упину,
І всі діла мої ворує,
І шлях мій до мети простує.

„Він світ створив, і сонце, й зорі,
Завісив землю у просторі,
Накрив її небес покровом —
Одним лише всевладним словом:
Своім „Да будет“ всемогучим,
Немов дощу потоком рвучим,
Він скрізь на морі і на суші
Створив у зародочках душі,
Життя розсіяв незліченне —
А все для себе і для мене.

„О, він ступнево йшов, вправлявся,
Шість день до цілі наближався,
Поки создав найвищу пробу —
Мене — він на свою подобу.
Він дав мені весь світ у владу;
З його любові я не відпаду,
А навіть як згрішу, раб грішний,
То він карать мене не спішний:
Хоч як грізнец пересердя,
Ще більше в нього милосердя.

„Щоб згладилась моя провина,
Він дав за мене свого сина;
І щоб мої могутні крила
Не зупиняла, не гнітила
Важка матерії інертність,
Він дав душі моїй безсмертність,
Дав запоруку непохибну,
Що як умру, то не загину,
Що смерть моя — не скін фатальний,
А вхід до раю триумфальний.

„Єсть бог, я чую се, я знаю,
Його у власнім серці маю,
Його у твориві я бачу,
В своїй його знаходжу владу:
Він в моїй совісті говорить
І мною нищить, мною творить,
Що я скажу, він „ні“ не скаже,
І що я зв'язу, й він те зв'яже.

„Я часть його; де часть, там цілість.
Я твір його, і творця вмліість
Його творіння виявляє:
Його дух з мене промовляє,
Його мисль в моім слові чути;
Я єсьм, тому й він мусить бути.
Я в нім живу і з ним я вічний,
Як син, як складник органічний,
Як тон із гармонійним строем“...

Говорить дурень в серці своїм.

ІЗ КНИГИ КААФ

I

У сні зайшов я в дивну долину.
Було так ясно, тихо, легко в ній,
Що бачилось мені: не йду, а лпну.

Сміялася в пишноті весняній
Природа, пахощами вся обліта,
І скрізь співав пташок незримих рій...

Сріблом на збоччях хвилював лан життя,
Верхом шумів-гудів відвічний ліс,
Внизу була велична тайна скрита.

Внизу був луг, і з нього вітер ніс
Такі розкішні пахощі, що груди
Аж ширшали, і дух у тілі ріс.

А йшли ті пахощі з квіток, що всюди
Росли — барвисті, дивних форм, яких,
Мабуть, ніколи не плекали люди.

Хплюючись до тих квіток палких,
Я чув, що й спів солодкий з них виходить,
Мов пасма тонів ніжних і м'яких.

Між тих квіток дівчат багато ходить,
Всі в білому, в вінках і скиндячках,
І бдна одну все за руку водять.

У всіх маленькі кошики в руках,
І кожду квітку пильно оглядають,
Пестять і підливають на грядках.

Не рвуть квіток співучих, та зривають
Із кожної рослини по листку
І бережно у кошики складають.

І, бачучи забаву їх таку,
Я мовив: „Нащо ті листки, дівчата?
На лік, на страву їх рвете яку?“

І мовила одна: „Рвемо для свята.
І не на лік, бо для здорових се;
І не на страву — сита наша хата.

„А хто до уст листок сей занесе,
І розгризе, і сок його скоштує,
У того серце розкішню страє;

„У того смілість душу напростує
У того радість очі прояснить,
Турботи всі розвіє й пошматує.

„Твій сум, твою зневіру хоч на мить
Прогонить він; ти станеш, мов дитина,
Всю суть свою ти мусиш відмінить.

„Всім любий ти, хоч круглий сиротина,
І любиш всіх, щасливий в тій любові.
Кааф у нас зветься та рослина“.

Пішли. Та йдуть і мовлять інші дві:
„А ти не рад листків тих скоштувати
І занести їх там, своїй верстві?“

„Чи все в вас має лютість панувати,
Зневага до людства, погорда й їдь?“

І кинувсь я листки ті дивні рвати.
Ось вам пучок їх. Натє та гризїть!

П

Поете, тям, на шляху життєвому
Тобі перлини-щастя не знайти,
Ні захисту від бурі, злив і грому.

Поете, тям, зазнати мавш ти
Всіх мук буття, всіх болів і унижень,
Заким дійдеш до світлої мети.

Поете, тям: лиш в сфері мрій, привиджень,
Ілюзій і оман твоїй рай цвіте,
А геній твоїй — то міць суггестії, зближень.

Пророцький дар у тебе лиш на те,
Щоб іншим край обіцяний вказав ти,
А сам не входив у житло свята.

І серце чулоє на те лиш взяв ти,
Щоб кождому в день скорбі пільгу ніс,
І в горю слово теплеє сказав ти.

Та з власним горем крийся в темний ліс!
Ніхто до тебе не простягне руку
І не отре твоїх кровавих сліз.

Та не міркуй, що рідивсь ти на муку,
Бо й розкошів найвищих маєш часть,
У творчій силі щастя запоруку.

Усе, чого тобі сей світ не дасть,
Знайдеш в душі своїй ясніше, краще:
Найвищу правду і найбільшу власть.

Ото й минай все темне, непутяче,
Весь злудний блиск, тріумфи хвилеві,
Все підле, самолюбне і пропаще.

І бережи на своїй голові
Вінок незв'ялий чистоти, і ласки,
І простоти, мов квіти польові.

У маскарад життя іди без маски,
На торжище цинізмів і наруг
Виходь з ліхтарнею з старої казки:

В ній щезне тіло, проявиться дух,
Прозора стане явище темна маса.
І будь ти людям не суддя, а друг,

І зеркало, й обнова. Guarda e passa ¹.

III

Гуманний будь, і хай твоя гуманність
Пливе з криниці чистої любові,
Якої не мутить пила й захланність.

Гуманний будь не так, як богослови,
Що надприродним ліктем дові свій мірять,
Льву такають, а гримають ослови,

Братами мають тих лише, що вірять
У їх закон, в їх повісті і зуда,
До „вічних благ“ все ласо зуби шкірять,

Та цідять муху, щоб ковтнуть верблюда.
Не те, щоб всіх любив, — се вже над міру,
А не бажай нікому зла та худа.

Всіх благ і брехень не бери на віру,
На фальш і зраду май порядний дрюк
І не давай з братів лушити шкіру.

Лише не сердься, не заламуй рук,
Котячу флегму май усе в запасі,
Не вір облесним, стережися злюк,

А дармоїдам все кажи: А засі!

IV

Як трапиться тобі в громадському ділі
Здобути голос, вплив якийсь і значність,
Народ вести, снувати плани смілі,

То пам'ятай і все май ту обачність,
Не вірити і не дуфать ніколи
На княжу ласку й на народну вдячність.

¹ [Подивись і минай].

Бо княжа ласка, як той сніг на полі,
Що вітер здує, в південь зліже сонце
І лишить чорний ґрунт, пустий і голлий.

Народна вдячність, — ти, фатальний гонче,
Що з злою вістю все прибудеш вчасно,
А з доброю все спізнишся доконче!

І не міркуй, що де ти бачиш ясно,
Там іншим з твого слова заслігає,
Хаос думок уложиться прекрасно.

Не вір, що люд твої заслуги почитає,
Що задля них одну дрібну провину
Тобі простить! Він судить — не питає.

І знай, коли щасливую годину
Ти прозівав, щоб інших взяти під ноги,
Тебе самого безпощадно в глину

Затопчуть, як камінчик в брук дороги.

V

Ти йдеш у вишукано-скромнім строю
І згідно так глядиш на сю пропащу,
Що натяк сам — назвать її сестрою

Ти за зневагу прийняла б найтяжчу.
Ти чесна! Двадцять вісім літ проживши,
Ти весну молодості вже найкращу

Пустила мимо! Ти пройшла, не пивши,
Поуз криницю втіхи життєвої,
Уста свої презирством заціпивши.

Чого ти ждеш? Чи ще весни нової?
Вона минула вже безповоротно.
Ти гордо йдеш, та вже ціпкії звої

Жаль простяга, та вже тобі турботно,
Вже щось гірке під серце підступає,
Сумне, як день, що йде понуро-слотно.

Чи то не зависть по душі щипає?
Минаєш ту пропащу, мов не бачиш,
А скося зиркнеш — щось в устах злипає...

Мабуть, вночі до подушки заплачеш!

VI

Ф. Р.

Дівчино, каменю дорогоцінній,
Затоптаний в болото, тванню вкритий,
Та й досі в блиску своєму нетлінний!

На тебе я дивлюся сумовитий:
Який багатий скарб чуття й любові
Марнується розтоптаний, розбитий!

Огонь, що так горить у твоїй крові,
Нагадує мені часи старії,
Коли чуття не гнули ще в окови.

Така, як ти, колись в Александрії,
Співаючи, по вулицях ходила
Під іменем Єгиптянки Марії.

І так, як ти, й вона тоді твердила:
„Усіх люблю! Чи бідний, чи багатий,
До мене йди і попускай вудила

„Своїм бажанням! Я не для заплати,
А через той огонь, що в жилах грає,
В свої обійми рада всіх прийняти!

„В кого жура сон ніччю пожирає,
Хто радощів не має з ким ділити,
Хто пристрасті пожежею згорає,

„Хто в праці гнесь, без діл не може жити, —
До мене йдять! Я всім на своїм лоні
Дам рай — або про рай хоч хвилику снити“.

Благословлю уста твої червоні
І очі ті безсоромно огнисті —
Дві зорі на рум'янім небосклоні!

І груди ті прегрішні і пречисті,
І стан гнучкий, і сміх — серпанок срібний,
Що закрива безодні горя мглисті.

І лад тої навіть клясти я нездібний,
Що вихнув тебе в безодню ту без тям;
З усею поганню він був потрібний,

Щоб розвалить міцну стіну між нами,
І дав нам здібатись, і полюбиться,
І розійтись розбіжними стежками.

Не раз іще твій вид мені присниться,
Не раз іще ім'я твоє кохане
Прошепчу я тужливими устами.

Благословлю тебе. Де лиш постане
Нога твоя, нехай там радість сяє,
Най сміх лунає, хоч і серце в'яне.

І ти не думай, що тебе чекає!
За тим, що шезло — безхосенні жалі,
А напереді смерть усіх спіткає.

В бруднім заулку, в ясному шпиталі,
Чи в власнім ліжку — всім одна дорога!
Найкраща чвірка не заїде далі.

А ти не дбай, і докп тільки змога,
Сій радощі, плекай любовні мрії
І жаль гони від свого порога

За прикладом Єгиптянки Марії.

20—22. III.1904

VII

Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер вис.
Я змерз. І випало з холодних пальців
Перо. І мозок стомлений відмовив
Вже послуху. В душі глибока павза.
Ні думка, ні чуття, ні біль — ніщо
В ній не ворухиться. Завмерло все,
Немов гнилий ставок в гушавині,
Якого темну воду не ворухить
Вітровий подих.

Але цять! Се що?

Чи втопленики з болотного дна
Встають і з хвиль вошючих простягають
Опухлії, зеленуваті руки?
І голос чути, зойк, ридання, стогін —
Не дійсний голос, але щось далеке,
Слабе, марне, тїнь голосу, зітхання,
Чутне лиш серцю, та яке ж болюче,
Яке болюче!..

„Тату! Тату! Тату!
Се ми, твої невроджені діти!
Се ми, твої невиспівані співи,
Передчасом утоплені в багнюці!
О, глянь на нас! О, простягни нам руку!
Поклич до світла нас! Поклич до сонця!
Там весело — нехай ми тут не чахнем!
Там гарно так — хай тут не гнісм!“

Не вийдете на світло, небожата!
Не вивести вже вас мені до сонця!
Я сам оце лежу у темній ямі,
Я сам гнию тут, до землі прибитий,
А з диким реготом по моїй груді
Тупоче, б'є моя лихая доля!

І ще раз чути: „Тату! Тату! Тату!
Нам зимно тут! Огрії нас! Лиш дихни
Теплом, що з серця йде, повій весною,
А ми пурхнем, оживемо, заграсм!
Весняним чаром, співом соловейків
Наповнимо твою сумну хатину,
Арабських пахоців на свбїх крилах
Нанесемо, коверцем пишнobarвним
Розстелемось під твоїми погами.
Лише тепла нам! Серця! Серця! Серця!“

Де ж я тепла візьму вам, небожата?
Уста мої заціпило морозом,
А серце в мене вижерла гадюка.

VIII

Як голова болить!
Пожовклі карти
Рукопису старого помаленьку

Перебігають стомлені очі,
А в голові грижа, немов павук,
Снує сітки, немов шукар у тьмі
Пускає сині, білі, пурпурові
Ракети, огняним млинком вертиться,
То вказує в бенгальськїм світлі дикі
Якісь появи, що з тих карт пожовклїх
Зриваються, немов осїнне листя
Під подихом хуртовниї...

„Прийшов
Святий Матвії у город людоджерів.
А люди ті такі звчачі мали:
Не їли хліба, не пили водп,
А тільки жерли тіло чоловіче
І кров пили. А хто чужпїй траплявся
У город їх, то тут його хапали
І, вивертївши очі, напували
Отруїним зіллям, і в тюрму саджали,
І клали їсти їм траву-отаву“.

І вже щеза з-перед очей рукопис,
І ту страшну історію читаю
У власнім серці: як я заблукався...
У гóрод — будь ім'я його прокляте! —
І повно мене отруїним зіллям,
Як очі вибрано мені, щоб я
Не бачив, хто мене і пощо в'яже,
І як замісто хліба довго-довго
Я годувався ілюзії диким зіллям.

І ось я темний у тюрмі рїдаю,
І не за тим рїдаю, що пропало:
Не за свободою, яка ніколи
Свобідна не була; не за тим щастям,
Що лиш у снах являлось та дразнїло.
Лиш те болить мене, що, зведений
До стану траводної худоби,
Я тямки чоловіцтва ще не стратив.

Та ось бряжчать ключі, скриплять завіси,
Стукають кроки — се сторожа входить.
Хтось шарпнув шнур, що ц'яже мої руки,
І роздивля таблїчку, що до них
Прив'язана. „Три дні ще, і тоді

Час буде вивести його“.

Пішли.

Мені не страшно. Що ж, три дні! Могли
І зараз брать.

А може... може, там
Далеко десь, по той бік Чорномор'я,
Маленька барка надува вітрила,
І в ній сидить спаситель твій, що чудом
Перепливе безодню, і ввійде
В останню ніч у сю сумну темницю.
І верне зір тобі, і скаже: „Встань і вийди!“

Ге-ге, колись в легендах так бувало,
Та не тепер! Не надійся нічого!
Мовчи і жди!

IX

Якби ти знав, як багато важить слово,
Одно сердечне, теплеє слівце!
Глибокі рани серця як чудово
Вигоює — якби ти знав оце!
Ти, певно б, поуз болю і розпуки,
Заціпивши уста, безмовно не минав,
Ти сіяв би слова потіхи і принуки,
Мов теплий дощ на спрагли ниви й луки, —
Якби ти знав!

Якби ти знав, які глибокі чинить рани
Одно сердите, згірднеє слівце,
Як чисті душі кривить, і поганить,
І троїть на весь вік — якби ти знав оце!
Ти б злість свою, неначе пса гризького,
У найтемніший кут душі загнав,
Потіх не маючи та співчуття палкого,
Ти б хоч докором не ранив нікого, —
Якби ти знав!

Якби ти знав, як багато горя криється
У масках радості, байдужості і тьми,
Як много лиць, за дня веселих, миться
До подушки горючими слізьми!
Ти б зір і слух свій наострив любов'ю
І в морі сліз незримих поринав,
Іх гіркість власною змивав би кров'ю
І зрозумів весь жах в людському безголов'ю, —
Якби ти знав!

Якби ти знав! Та се знання предавно
Відчутт треба, серцем зрозуміть.
Що темне для ума, для серця ясне й явне...
І іншим би тобі вказався світ.
Ти б серцем ріс. Між бур життя й тривоги
Була б несхитна, ясна путь твоя.
Як той, що в бурю йшов по гривах хвиль розлогих,
Так ти б мовляв до всіх плачущих, скорбних, вбогих:
„Не бійтеся! Се я!“

СТРАШНИЙ СУД

Ну, а що, як справді правда,
Що папотчик в церкві править,
Що мене по смерті ангел
Перед божий суд поставить?
І засяде бог на троні
В блисках бур і гуках грому,
І всі штири кінці світу
Враз поклоняться старому, —
Заревуть небесні труби,
Потрясуться всі основи,
І мертві все стрепенеться,
Дожидаючи обнови, —
І що від нащада світа
Мало дух живий у собі,
Підійметься, не пропаде
Ні атом життя у гробі...
І потягне все на суд той,
Мов безмежні, сині хмарп,
І ущерть сповніть міра
Плати добрим, злomu карп...
І відкриються всі тайни
Найновіші й найдавніші, —
Перед явністю такою
Затремтять найправедніші...
І не тільки кожде діло,
Але навіть кожде слово,
Кожний помисл, кожда похіть
Оживуть тоді наново,

І дістануть рух і голос
І, мов військо незліченне,
Попливуть на суд — свідчити
Проти мене чи за мене?..

Що ж, на судову розправу
З апаратом так безмежним
Стану я, слабій і грішній,
Певно з трепетом належним.
І скажу: „На суд твій, боже,
Я стаю, земне створення,
І кладу перед тобою
Весь свій біль і все страждання,
Всіх ілюзій злудні блиски,
Всіх утїх марну пррємність,
Всі надії, всі упадки
І всю гордість, всю нікчемність,
Розум весь, і всю сліпоту,
І всі ересі, й всю схизму,
І жало те невмируще
Критицизму й скептицизму.
Боронитися не буду,
Бо ти сам все ліпше знаєш,
Та яким мене створив ти,
То таким мене і маєш“.

„Замовчи! — гукне з-за хмарп
Голос божий дужче грому. —
Все, що є, чому є й пощо,
Видно скрізь мені самому.
Пафос твій смішний для мене,
Дотеп твій не мід, а оцет;
А сю приказку латинську
Знаєш: *Sus Minervam docet?*¹
Чим ти був, яким був, пощо,
Всі твої утїхи й болі,
Всі твої гріхи й дурниці,
Все було з моєї волі,
Все добро і зло, що в світі
Сіяв ти і досі сієш, —
Все те був мій план, якого
Ти ні в зуб не розумієш.
А що ти сповнів задачу,

¹ [Свиня вчить Мінерву].

Що була тобі надана,
То прийми тепер заплату:
Входь у радість свого пана“.

Тут панотчики й владики,
Що клячатимуть довкола,
Позриваються на ноги
І насуплять грізно чола.
І враз крикнуть: „Боже, отче!
Чи ж подоба, чи ж потреба,
Щоб сей грішник, сей ерётник,
Атеїст ішов до неба?
Де ми сіяли пшеницю,
Сипав він кукіль невіри;
Де щепили ми покуру,
Там він гордощі без міри;
Де ми груди надривали,
Щоб добути скрухи лепту,
Його сміх, його паруги
Виводили нас з концепту.
Він ніколи не піддався
Ні намові, ні погрозі;
Він був вовк у твоїм стаді,
Був голівня в твоїм стозі.
Він троїв дитячі душі
Явно, славно і нагально!
Брать його до неба, боже,
Се, їй-богу, нелояльно.
Ми ж твою сповняли волю,
Що стоїть в письмі святому,
Ми з твого заповіту
Не вронили ні атому, —
А сей жевжик тут нас буде
Ще стягати із котурнів!..
Ні, його зрівнявши з нами,
Ти нас маєш всіх за дурнів.
Ми на се не згідні, ми, що
Скрізь стежки твої простуєм!
Твоїм іменем ми проти
Твого суду протестуєм!“

Пан біг довготерпеливий
Вислуха всю ту тираду,
І всміхнеться добродушно,
І таку їм дасть пораду:

„Цитуйте, діти! Тут не сеїмник,
Щоб ревли ви і кричали!
Ви ж у небі, де немає
Ані болю, ні печали.
Опозиції та обструкції
Тут робить вам непрактично;
В своїм небі я ряджуся,
Вбачайте, деспотично.
Тут я поїзду кондуктор,
В якій хочу кого класі
Посаджу, а пасажирам
Іншим всім до того засі.
В моїм небі місця много,
Всяких треба тут професії,
І багато пасажирів
Іде в моїому експресі.
Для овечок препокірних,
Для коров молокодайних,
Для пташок усіх співучих
І для всіх заслуг звичайних,
Для волів, що весь вік пріли,
Скляби краючи й загни,
І для всякої худоби
Єсть окремі тут вагони.
Там їм плата по заслугі,
Море радощів готових, —
Але мусить же й зо мною
Іхать хтось у особових.
Вас я, дітоньки, шаную,
Та одна моя вам рада,
Щоб держалсь ви, як добрі
Пастирі свого стада.
А компанію для мене
Вибирати вам буде трудно;
А мені в компанї з вами —
Вбачайте — було б нудно.
Чи я вас за дурнів маю,
Се лишіть мені на волю,
Та себе за дурня мати
Вам, їй-богу, не позволю!“

Тут я попрошу о слово
І скажу: „Мій боже правний!
Присуд твій мені не ясний,
Та занадто він ласкавий.“

Хоч то, певно, не моя річ
 Поправляти присуд божий,
 Та боюся, до твого
 Я експресу не пригожий,
 Компаніста я немудрий
 Для небесного салону,
 І готов так, як у земних,
 Часто випадати з тону.
 А по-друге, ти ж подумай:
 Для якої-то паради
 Серед твоїх найвірніших
 Слуг почнуться свари й звади?
 Я ж добродіїв сих знаю:
 Не дадуть вони спокою,
 Шепти, чорплення, доноси
 В небі попливуть рікою;
 Будеш мати тут протести,
 І соборчики, й обиду, —
 Вигризуть мене із неба
 І тобі нароблять стиду.
 А нарешті — вибач, боже, —
 Не кортить мене до раю;
 Твоїх різкошів небесних
 Я, їй-богу, не бажаю.
 Не кортить мене ні вічний
 Серафимський спів похвальний, —
 На такі високі співи
 Я зовсім не музикальний;
 Не кортять мене небесні
 Псалми, гімни й акафісти, —
 В їх бомбаст ану ж я схожу
 Підпустити зойки й свисти?
 Та й твої співці й поети
 Не зовсім мені до речі,
 Починаючи Давидом,
 А кінчаючи Львом Печчі.
 Та й компанія, твої ті
 Херувими, Серафими,
 Шестокрилії почвари —
 Що мені балакать з ними?
 Та й апостоли, і учні,
 Корифеї всі небесні,
 Як поглянуть ближче, боже, —
 Страх вони не інтересні.
 Сам Петро, чого він вартий,

Що Христа в біді відрікся!
 І весь збір їх, що в годину
 Скрути в страху геть розтікся!
 Або ті твої аскети
 Сухоресбрі та неміті,
 Ті фанатики, до людських
 Благ ненавистю підшиті,
 Ті отці, апологети,
 Догматисти, каноністи,
 Інквізитори, що вміли
 „Igne, ferro“¹ в душу лізти.
 Або й ті, що в твоїм словом
 На устах всі землі й море
 Заповняли й скрізь ширили
 Темноту, гризню і горе,
 Покривали здирства можних,
 Але вбогих дерли й тисли
 І хрестом твоїм вбивали
 Вольне слово й вольні мисли!
 Адже, будши консеквентним,
 Ти їх муєшш пригорнути, —
 Тож подумай, як мені тут
 В товаристві з ними бути?
 Та се ще не все; можливо,
 Що тут різні порядки,
 І на всяку бранжу, боже,
 Єсть окремі сепаратки.
 Але жити в твоїм небі,
 І втішатися, й співати, —
 Господи, то скільки ж треба б
 Напхати в вуха вати,
 Щоб не чути криків, стогнань
 І проклять, докорів лютих
 Тих нещасних, там у пекло
 Звержених у тьму й закутих!
 Щоб не чути відгомону
 Всіх тих мук і озвіріння,
 Щоб були мов контрапунктом
 Всього твого творіння.
 Ні, почувються й крізь вату,
 Крізь найгрубший мур зі сталі,
 І нема таких віддалень,
 Щоб лунати перестали!

¹ Вогнем, мечем.

І нема таких розкошів,
І екстаз, і раювання,
Щоб мені не затроїли
Їх пекельнії стогнання.
Дай мені в найвищім раю
Ще на вищій раї надію,
Та при думці про ті звуки
Я, їй-богу, одурію.
Ні, пусти мене, мій боже,
З сього світлого округа
Там, де тягне грішна вдача
Й життєва мене заслуга,
Там, де боротьба певинна
Без побіди і без слави,
Де покута віковична,
Та без пільги й без поправи.
Правда, в той огонь пекельний,
Що пече без тіла душі,
В ту смолу і кров, де грішні
Клекотять, немов галуші,
У ті дебрі сірковії,
В черв'яки ті невмирущі,
В ті гадюки, скорпіони
Та почвари всякі злющі
Я не вірю, і в чортяків
Тих рогатих та хвостатих,
Що без всякої причини
Мучать бідолах проклятих.
Та я знаю інше пекло,
Коштував його немало
За життя, — ще й досі смаку
Трохи з нього позістало.
Знаю, як смакує скрута
В безвідрадній самотині;
Хліб, що ворог із презирством
З ласки кине сиротині;
Безнадійність, що розбити
Рада б те життя мізерне;
Жаль учинку, що раз стався
І вже в небуття не верне;
Як довкола тебе зрада
Стане муром непрохідним
І як сам собі здаєшся
Підлим, низьким і негідним.
Все те степенуй, о боже,

По твоїй всеспільній волі
І пусти мене у цур той
До товаришів недолі.
Там знайду я товариство
Більш до смаку й до вподоби.
І на сльози і на кпини,
І до сміху і до злости.
Там знайду завзяте плем'я,
Люд свободний і гулящий,
Повний сили й волі, вицвіт
Роду людського найкращий:
Всіх музик і всіх поетів,
Що вино й любов співали,
Всіх філософів, що пута
Догматизму розбивали,
Всіх еретиків, усяких
Перелому піонерів,
Бунтарів і гайдамаків,
Всяких революціонерів,
Всіх, що власне чоловіцтво
Окупляли слізьми й кров'ю,
І всіх тих, кого любив я
В житті грішною любов'ю“.

„Дурню! — крикне голос божий. —
Що ти слів тут набалакав,
Але правди зрозуміння
Стільки в них, як кіт наплакав!
Пекла просиш ти у мене,
Як би я був пекла ктитор;
Просиш мук і болів, як би
Я був кат і інквізитор.
Випрошався від раю,
Мов від царського салону,
І боїшся серед ясних
Пань там випадати з тону.
Що й не бачивши, ти моїх
Вибранців на глум здійсмаєш!..
Слухай, хлопче! Я питаю:
За кого ти мене маєш?
Я гадав, що ти піднявся
Духом понад ту худобу,
Що собі і бога й чорта
Творить на свою подобу;
Що крізь часове й тілесне

Тя проник в духове й вічне
 І відкинув шкарлупиння
 Грубо-антропоморфічне.
 Чей же на землі недаром
 Я острив тебе, як бритву,
 Посилав тебе у мир свіій,
 І гоняв тебе у битву,
 І водив тебе, як треба,
 На вершини й на низини,
 Щоб ти був одним з мосі
 Доборової дружини.
 Не плети ж тепер дурниці,
 А збери в одно огнище
 Всі думки і всі бажання,
 На їх крилах якнайвище
 Підіймись, напруж всі сили,
 Безмір обіймай душею
 І в найвищій тій екстазі
 Злийся з сутністю мосю!"

Сі слова впадуть на мене,
 Наче дощ густий, огнистий,
 Спалять сумніви й тривогу,
 І я встану ясний, чистий,
 І почую в собі силу
 І безмірну духа владу,
 І перед найвищим Духом
 В пориві любові вп'яду.
 Всі думки і всі бажання
 Я зберу в одно вогнище
 І на крилах їх я стану
 Підійматися вище, вище...
 І уже весь безмір стане
 Перед м'їми очима,
 Наче карта розікрита,
 Наче світло, що не блима,
 Тільки рівно, чисто ллється, —
 Щезнуть загадки і межі,
 І поллється щастя в душу,
 Як безмірний блиск пожежі.
 Я ростиму й сам в безмежність,
 Все проникну, все прогляну,
 Все скоштую — вище — глибше —
 І розвіюся в нїрвану.

ІЗ ЗБІРКИ
 „ДАВНЄ Й НОВЕ“

Wondershare
PDFelement

I

ЗАМІСТЬ ПРОЛОГА**СВЯТОВЕЧІРНЯ КАЗКА**

Схилючись о вікно, сиджу я в час вечірній,
І зір мій мчить в простір глухий, мрачний, безмірний;
І думи в світ летять, в хатки низькі й палати,
Як буде мир Христа рожденного вітати.
Бо вечір се святій; палає світло всюди,
І огник радості у кожній тліє груді!

„Ось вісімнадцять сот вісімдесят три літа,
Як той родивсь, що став учитель, світло світа,
Що за слова любові умер на хреснім дереві,
За правду завіщав усім вінці терневі!
І справджується твій завіт болющій, Христе!
Чи в світі виросло любові насіння чисте,
Що сів ти, — чи став щасливіший, кращій він,
Не знаю; тільки те осталося без змін,
Що за кровавий труд запластою єсть голод,
Що волю й дотепер б'є самоволі молот,
Що гонять за любов, за правду висмівають,
Що втіпні сумних, голодних ситі лають!“

Отак у самоті я думав; в темі кімнати
Так сумно, важко тут те свято зустрічати
Без слова любого, без друга і без роду;
Я рад був з каменем на шиї скочить в воду.

А втім, нараз — се що заблиско в моїй хаті,
Мов сонічко зійшло і блиски ллє багаті?
Мій зір осліплений схилювся вниз в тій хвили, —

А втім, почувся звук, так ніжний, чистий, милий,
Що, мов роса свята, на серце впав зболіле:
„Невже ж ко мні любов тобі вже надоїла?“

Я зір підняв — і глянь: в надземній красоті
Стояла жінчина — не в сріблі-злоті,
А в простім, хоч зовсім не вбогім, чистім строю,
З лицем, осяяним здоров'ям і красою,
І з мислі виразом могучим на чолі,
І з оком, що пройма глиб серця і цілі
Простори земнії обнять, здається, в силі.

„Хто ти? — промовив я. — Слова твої так милі,
Знайомий так твій вид і голос серцю близький, —
Та чи любиш тебе я не занадто низький?“

„Ні ти, ані ніхто мені по роду рідний,
Коли любиш мене не стане сам негідний.
Та нині свято; всі веселі, як хто може, —
То й прикро думать так на самоті, небоже.
О, знаю й я той біль! Недавно сумувала
І я так в самоті, відрадоньки не мала.
Хоч я між сестрами, як бачиш, не послідна
Красою й розумом, — та що ж, том'у, що бідна,
То й власний рід мене цуравсь, — і много-много
Днів так сиділа я серед плачу гіркого...
Та днесь не ті часи, — сьогодні й я вже маю
Коханую рідню, — і днесь її збираю
На братній пир. Ходи! І ти ж рідня мені!“

І понеслись ми враз на крилах херувима,
І став весь руський край у нас перед очима,
Широкий, килимом укритий сніговим,
І небо ясне зрілося над ним.

„Отсе рідня моя! Отсе моя держава,
Мої терпіння всі, моя будучність, слава:
Дністер, Дніпро і Дон, Бескиди і Кавказ,
Отсе, сини мої, мій чудний рай — для вас!
Любіть, любіть його! Судьби сповніться доля,
І швидко власть чужа пропаде з сього поля!
Не стане тих, що днесь на вас паругу зводять,
І щезне сила їх, мов мгли нічні проходять“.

І повелала мене вона в сільській хаті.
„Ходім народові з тим святом щедрувати!“
Де стріне біль, нужду, там і потіху лпшть;
Де плач, ридання, жаль — гіркі сльози втишть;
Де чути звук пісень, там в серцях нехолодних
Розбудить жаль, любов до вбогих і голодних.
І за її слідом меншає горе всюди;
Росте надія, сил більше в кожній груді.

„Ходім до пастирів народа!“ — знов сказала,
В віконця ясні попівські заглядала.
І наче той дзвінок вечірньою порою,
Так клич її лунав, мов поклик той до бою:
„Ставайте дружно всі, і згідно всі, і сміло, —
Бо ваших рук важке, святе чекає діло!
Ви сіль сеї землі! Як звітріє вона, —
То чим поселять хліб із нівого зерна?“

І дальше ми в міста летіли між варстаті,
Де тісно, вогко, де вдень сонця не видати;
І в школи, де то її ум, і злуда в парі блудять;
В палати судові, де правду її кривду судять;
В варстаті духові, де з слова із живого
Оружжя кують для чесноті й для злого.
І скрізь її слова гули, як крик сумління,
То радість родячи, то муки і терпіння.

І довго, довго так по краю ми літали,
Надії співом ми схід сонця привітали.
Тоді, всміхнувшись, вона рекла до мене:
„Чи ще тобі життя таке тяжке й нужденне?
Чи ще ти будеш так журиться самотою?
Не бійсь! Коли ти сам, то знай, що я з тобою!
Хоч все покине, я одна тебе не кину, —
Лиш ти люби мене — свою Русь-Україну!“

І на чоло моє свій поцілуй надземний
Зложила — й я збудивсь в холодній хаті темній.

II

ПОКЛОНИ

I. НЕІАЗВАНІЙ МАРІЇ

Хоч забудеш ти за мене,
Я за тебе не забуду;
Незліченними гадками
Все тобі являться буду.

Сизий голуб промайне,
Ти згадаєш, моя мила:
„А він так любив мене!
Чом його я не любила?“

Божа пчілка над цвіток
Прилетить, і ти спом'янеш
Своє слово: „Цить там, цить,
Бо нічого не дістанеш!“

На стіні павук снує
Претонісінькую сітку,
І згадаєш ти своє
Нудьгування в своїм світку.

Чи комарик забринить
На вікні твоїм весною, —
Ти згадаєш: „Так співав
Він, сумуючи за мною“.

Чи закрякає ворона,
То згадається тобі:

„Чом же я [і]з ним зірвалась
Ік життєвій боротьбі?“

Чи камінчик в воду кане,
Ти згадаєш лиш одно:
„Як я в те bagno погане
Провалилась аж на дно!“

Не гони тих дум від себе, —
Все одно не відженеш:
В супроводі їх, сумная,
Аж до гробу доплинеш.

І як блискавка заблисне,
То в її огні громовім
Ти побачиш нехотя
Образ мій в вінці терновім.

II. ДО МУЗИ

Знов кличеш ти мене, моя богине,
В непроходимі нетрі тих часів,
Де правда родиться і правда гине
І де луна ігровище бісів.

У світ краси й гидоти, в море снює,
В аркани злуд, у тайники лісів,
В впр прирастєй, в огонь, що ввік не стине,
І в заколот небесних поясів.

Нехай і так! Підем, моя ти любя!
Скоштуємо ще раз утїх земних
І зирнемо в той вир, де всьому згуба.

Ще раз пройдем по сховищах тісних,
Де жах, і жаль, і мрії, й дійсність груба,
І втомимось, і заснемо по них.

III. ЧЕСТЬ ТВОРЦЕВІ ТВАРІ!

(УРИВОК)

Коли у прасвітєвій темній хмарі
Крутилося все в безумному безладі,
І всі живла, немов шаленії вихри,

Клубились, билися в безпильній, дикій зваді,
І рвалися в безмір, і гривами трясли
Огненними, лиш спустошінню раді, —
Тоді ще не було його.

Коли в тій бурі звіялись атомів мірияди,
І покотилися в безмірі ясні кулі,
І потяглися хвостами зір плеяди,
І молочні дороги в тих світів намулі,
І усталілася вага важення
На етері тонкім, і рух безмежний
Став правильний, до цілості належний,
І цілість стала ясна і блаженна, —
Ще не було його.

Коли земля в горючій мряці кисла,
І укладалися всі сили в повну зв'язь
І тьма предвічна всю ту масу тисла,
І клекотів огонь, і в парі грузь неклась,
І колихалося кипуче море глини,
І піврідкі ще маси гір,
Немов гігантські хвилі, то в безмір
Здіймалися, то бовтались в долини —
Ще не було його.

Коли земля устоялась і море
Заперлося в могутні береги,
Ще лиш Вулкан предвічний в неї боре
Нутро й здвигає гори, як стоги,
І лавою руйнує все, що мляве
Наслоїлось у водах, намулах,
І потряса тверді землі підстави,
І валить те, що сам угору тяг, —
Ще не було його.

Коли відвічні мгли густі протали
І сонячна вказалася блакить,
Понурі хмари сонцем рожевіти стали,
І море тихло, й шум лягав спочить,
І в намулах огрітих щось нове,
Щось млявее, м'яке, вогке, слизьке
Ворущиться, закульовуваться стало,
І все росло, і більшало, й зростало —
Ще не було його.

III

ПАРЕНЕТИКОН

I. БАГАЧ

1

Свічку поставив ти в церкві перед образами, багачу!
Добре зробив ти: ось бач, ярко та свічка горить.

Глянь, ось убогий до церкви прийшов, що його ти
покривдив —
Сплакав і важко зітхнув — свічка погасла твоя!

2

Вбогому даток ти дав, о багачу: се добре зробив ти!
Глянь, онде слуги твої, твоїх волів пасучи,

Потратували всю ниву убогого твого сусіда,
Що через кривди твої мусить по жебрах іти!

Глупий! Ти бога здурити гадаєш сим датком мізерним, —
Кривда ж твоя наче грім супроти тебе гримить!

3

Не мав багач що ліпшого робити,
Приобіцяв цареві дань платити.

Коли багатство в багача пропало,
Цареві все віддай, і того мало.

Обіцянка пожерла всю мамону,
В ярмо запрягшися, тягни до скону.

II

„Поворож мені, циганко, чорноока Цоро,
Чи діжду я днів щасливих, дороблюся скоро?“

А циганка із долоні узяла читати:
„Будеш, — каже, — чоловіче, сім літ бідувати“.

„Сім літ? Ну, сє ще стерпів би. Що ж потому смикнеш?“
„А потому, чоловіче, потому привикнеш“.

III

Не хвалися родом свбїм, що ти благородний,
Най діла твої покажуть, чи її чого ти годний.
Коли скажеш: „Батько пан був, а брати святїї,
Мати до всіх милосердна“, — то не май надїї,
Коли сам ти, наче вовк той, вівці жреш чужїї.

IV

Інша слава сонцю, інша місяцю,
Інша звіздам, що на небї сяють.
Різна вартість тварей: пса, осла, гадюки,
Що сю всеплодючу землю заселяють.
Між людьми так само здібні й неподібні,
Праведники й грїшні різну вартість мають.

V

Як маю вірити тобі,
Коли ти впертий, як осел,
Береш на роги, як бугай,
І ржеш, як огер, на жіпок,
І наїдаєшся, як пес
Або неситий той медвідь,
Коли ти злбний, як верблюд,
Падкий на згубу, наче вовк,
Сердитий, наче ящірка,
Жалиш, неначе скорпіон,
Лукавий, наче та змія,
І серце повне всіх проказ?

VI

Нема чоловіка, в котрого
Не було б добра, окрім злого,

В котрого, крім гнилі й зопсуття,
Не було б в душі щось цілого.

Вівця не здичіє ніколи,
А вовк освоїться не може,
Бо рід його дикий від віку;
Не те в твоїм серці, небоже.

Хоч в путах законів природи
Воно волю волюню має:
Захоче, то робиться добрим,
Захоче, на але намагає.

VII

Коли побачиш праведного в муках,
В терпінню, болях і в тяжкій неволі,
Як він терпливо і без нарікання
Несе тягар свїї, не клеє нікого,
То знай, що певність ту нерукотворну
Сам бог вложив йому на тє в душу,
Щоб він своїм терпінням і змаганням
Зміцняв життя найглибшїї основи.

Коли побачиш грїшних і неробів,
Що в розкошах живуть і в марнотратствї
Людською кривдою та самохвальством,
То не ревнуй на божу справедливість,
Бо знай, що, вичерпавши все се,
Що їм життя такеє дати може,
Вони банкрутами і жебраками
Опняться в великїм царствї духа.

VIII

На те птахам крила природа дарила,
Щоб людській сїті вони оминали;
На те людям книги мудрі укладали,
Щоб людській страстї вони гальмували.
Бо людській страстї різних різно зводять,
То нагло, то скритно, як злодій, приходять.
Одних непомірним гнївбм надувають,
Других завидючим жалбм затрувають;
Одного на підлу крадіжку наводять,
Другому розпусту смїшкми солодять;

Одних учать п'янства, що вводить їх в лютість,
А в інших прегорду наострять надутість;
Одних заставляють над грошем трястися,
А інших людською кривдою пастися;
Одних заставляють у танцях скакати,
А інших навчають день і ніч лежати,
Щоб тільки людськеє чуття обмежати.

IX

І се треба, брате, в повинність вмінити:
Не спасе нас місце і рід іменитий,
Як божої волі не будем чинити.

Бо котре ж то місце було щасливіше,
Котре пробування було привмише,
Як Адама й Єви в раю найвчасніше?

Та коли від ласки божої відпали
І заповідь божу, хоч малу, зламали,
То той рай і блага всі його втерjali.

Хто каже: „В сім світі спасатися годі,
Бо жінка, і діти, й рід на перешкодi“, —
Той сам себе дурить, немудрий по шкоді.

Бо з кожного місця бог людей приймає,
Хто на сьому місці повинність сповняє,
Яку тее місце на нього вкладає.

X

Сам лицемірствує з собою,
Хто людським горем і журбою
Турбується з самохвальбою.

Хто при пирах або в гостині
Багаті сипле милостині,
Гроша ж не дасть своїй дитині.

Для людської хвали й реклами
Будує тріумфальні брами,
А свояків пуска з торбами.

Про справи буцім дба народні,
Чужих виіма з біди безодні,
Свої ж і голі, і голодні.

А ти про свбїх дбай найближчих,
Про тих безпомічних, найнижчих,
Про тих безрадних і найтихших,

Що допімнутися не вміють,
І явно зажадать не сміють,
І жаль свої лиш сльозами гріють.

Про тих подбай, щоб зла тривога
Не гнала їх від твого порога,
То матимеш заслугу в бога.

XI

Як сад, зарослий хабазами,
Дичіє й нидіє поволі,
Так гордий чоловік не виб'ється ніколи
Із життєвих марниць неволі.

Як плід гвнлий ні до чогб не здалий,
Хоч праці стбїть много,
Так гордому молитва й каяття
Не помага нічого.

Як чахне дерево, в яким
Черв'як коріння підгризає,
Так гордість у душі людській
Всі добрі почини викоріняє.

XII

Анастасій Синаїт говорить:
„Не суди, не спаде суд на тебе.
Часто чую, чоловік горює,
Як йому спасення досягнути?
«Постити не можу, — він говорить, —
І безсонниці не зносить тіло;
Ціломудрим видержать не можу,
Відректися світа сил не маю;
Милостині роздавать нівідки,
Чим же ж заслужиться перед богом?»

Я на те йому відповідаю:
„Всім прощай і прощення доступиш,
Не суди і суджений не будеш.
Не стає тебе на милостині,
То ще в тім гріха, ні зла немає.
Та коли на власні очі бачиш,
Що грішить хтось або кривду робить,
Не суди його, бо знати не можеш,
Чи немає правди в його ділі.
Часто бачиш, що грішить хтось явно,
Та не знаєш, чи він потаємно
Вдесятеро більш добра не робить.

„Був чернець один у монастирі,
Що все врем'я свого чернецтва
В лінощах провів і у неробстві.
А як час прийшов йому вмирати
І прийшов я до його постелі,
То не бачив я в лиці блідому
Ані тіні смертної тривоги.
Навпаки, воно нараз, неначе
Сяєвом облите, заясніло.
І промовив я до нього: «Брате,
Весь свій вік прожив ти так недбало,
Начеби й не думав про спасення,
А тепер перед обличчям смерті
Чом твоє лице таке безжурне?»

„З усміхом чернець мені відмовив:
«Справді, жив я якось нетрудяще,
Але відколий я світа зрікся
І черцем в обителі зробився,
Я не осудив з людей нікого
І ні ділом, ані одним словом,
Ані навіть помислом єдиним
Зла, ні кривди не зробив нікому.
І отсе тепера світлі духи
Принесли гріхів моїх рукопис,
І сповнилося на мні господне слово:
„Не осуджуй, суджений не будеш,
Відпусти, то й я тобі відпущу“.
Се рекли і тут передо мною
Список той гріхів моїх роздерли.
Ось чому душа моя спокійна».

„Се сказав чернець і з ясним видом
Випустив остатнє дихання“.

XIII. ВРАЗУМИ МЯ, ЖИВЬ БУДУ

Ось тобі, мій друже, остороги,
Як від злих жінок устерегтися.

Перша річ, ніколи, жадним робом
Не відкрий своєї тайни жінці.

Тямиш, як Самсон відкрив свою Далілі
І за те свободу її зр утратив.

Не пускайся з жінкою чужою
Ні в дорогу, ні в гостину жадну.

Тямиш, як Пентефрієва жінка
Йосифа в темницю засадила.

Не пускайся з жінкою чужою
В таці, ані в жадні гри її забави.

Тямиш, Соломон, що наймудрішим
Уважався в племені жидівськiм,

Що, мовляли, розумом високим
З всіх людей стояв найближче бога,

Через жінку навіть бога зрікся
І в поганськiм храмі жертви діяв,

І на старість весь свій ум утратив
І без каяття помер у отупінню.

Се про злих жінок письмо говорить,
А котра між ними зла її зрадлива,
А котра незлобна, її справедлива,
Й життєвої повна благодати,
Сього нам ніколи не вгадати.

XIV

О чоловіче, коли спиш, чи чуєш,
Як у твій дiм скрадаються злодії?

Так само не почувш, як прийде
Той ангел смерті і чи молодії,
Чи то старі літа твої урве.
Щаслива молодість днем нинішнім живе:
„Сьогодні їджмо, приймо її веселімся,
А тим, що завтра буде, не журімся“.
Ще ж коли хто молодості не втратив,
І досвідом життя своє збагатив,
І в старості зберіг ество людини,
Той не боїться смертної години.

XV

Хто славу світа осягнув
Аж по найдавші межі,
Не раз бува подібний він
До наглої пожежі.
З сухих дерев розпалена,
Вона висічка буха,
Та швидко попелом сіда;
Так слава наглая з'їда
Не тільки тіло, але й духа.

XVI

Отці святі отак заповідають:
„Чи цар ти, князь, суддя, чи воевода,
Подумай, від когó прийняв ти власть.
Хто дав тобі ту гідність і ту змогу
Гонити пімсту за всяке зле діло?
Господь сказав: «Послухай, судіє,
І не оправдує винного за плату,
Не постидайся сильного лица,
Оборони безсильного від кривди,
Щоб і твоя душа насилля не терпіла».
Володарі, не дійте кривди вдовам,
Безпомічних сиріт не огірчайте!
Бо хто неправдою на сироту
Або вдову накличе плач і горе,
Накликує на себе гнів господній;
І повдовіють їх жінки без часу,
Зазнають діти їх сирітства й горя
І не знайдуть людського милосердя.
О горе тому, хто вдову зневажить
І сироту заставить сльози лити!

Волів би власний дім свій запалити
І з нього вибігти трохи не голій,
Ніж у своїй душі огонь носити,
Якого її смерть не зможе в ній згасити“.

XVII

Так говорить стародавня повість:
Жив раз чоловік богобоязний,
І той сина мав одним одного.
Випав голод лютий у тім краю,
І збіднів той муж богобоязний.
І сказав до свого сина: „Сину,
Бачиш, як збідніли ми страшенно
І не маємо з-за чого жити.
Хочеш, я продам тебе в неволю,
Будеш ти живий, і ми за тебе
Візьмемо для себе на прожиток“.
Син сказав: „Роби, як хочеш, тату“.

От і взяв отець свійого сина
І повів до одного вельможі,
Взяв ціну за нього по угоді
І сказав до нього на прощання:
„Сину мій, з тобою розстаюся,
Не побачимося вже ніколи,
То прийми від мене на прощання
Сей один мій заповіт батьківський:
Коли випадє тобі дорога
І ти йтимеш попри церкву божу,
І в тій церкві буде служба божа,
Не минай ти церкви в жоднім разі
І достій, аж служба закінчиться“.
Се сказавши, він вернув додому.
Син же, живучи в того вельможі,
Не занедбував тих слів ніколи.

Так минуло часу не більш року.
І от раз юнак той випадково
Здбав у якимось закамарку
Свою паню, а вельможі жінку
В блудодійстві із одним слугою.
Глигнув і відразу відсахнувся,
Не сказав про се нікому й слова,
Тільки гаряче молився богу,
Щоб ся тайна з уст його не вийшла.

Але пані в тій гарячій хвилі
 Бачила його, і в неї в серці
 Щось кольнуло, мов жало смертельне.
 Швидко в неї зродилася думка
 Згладити зо світа хлопця того,
 Що був свідком її блудодійства.
 В той сам день, зустрівши мужа свого,
 З жахом і гадючими сльозами
 Йому тайну виявля страшенну,
 Що недавно куплений невольник
 Має намір пана свого вбити,
 Щоб добром його забагатіти.
 Не відразу муж повірив тому,
 Та вона не перестала перти,
 Добираючи познаних фальшивих,
 Поки серце, людяне та добре,
 Підозріннями не нановнила
 І тривокою не затроїла.
 А тоді йому свій план чортівський
 Піддала, і він пристав на нього.

Сам пішов до місцевого ката
 І сказав йому таке слово:
 „Як пришлю тобі слугу одного,
 Що віддасть тобі платок червоний,
 То візьми його в таємне місце,
 Голову зітни йому без слова
 І віддай її опісля тому,
 Хто прийде за ним з обрусом білим“.
 Не назвав вельможа перед катом
 Ні одного імення, ні другого,
 Не сказав причини, ні провини,
 Але знав, що кат сповнить той наказ.

Зараз другий день уранці-рано
 Він покликав юнака до себе,
 Передав йому платок червоний
 І післав його віддати кату.
 Не підозріваючи нічого,
 Хлопець взяв платок і віддалився.
 Та проходячи побіля церкви,
 Він почув, що служба почалася,
 І згадавши батькове прощання,
 Увійшов у божий дім, і, ставши
 Між людьми, прислухувався службі.

Але пані у своїй палаті,
 Знаючи, що муж зробив, горіла
 Нетерпливості огнем пекельним.
 Переждала, може, півгодини
 І, не ждучи на свого мужа,
 Послала слугу, того самого,
 Що з ним скрипто блуд гидкий творила,
 Щоб ішов до ката місцевого
 І заніс йому обрус сей білий.

Не підозріваючи нічого,
 Той слуга пішов, обрус узявши,
 Хоч не в смак йому було посольство,
 Бо не звик обрусів він носити.
 Та проходячи побіля церкви,
 Він побачив хлопця в ній, якого
 Знав з двора; тому, вступивши в церкву,
 Запитав його, що він тут робить.

Відповів юнак на те питання:
 „Отсе пан послав мене до ката,
 Щоб віддасть отсей платок червоний,
 Та я жду, поки скінчиться служба“.

„Дай мені той твій платок червоний!
 Бо й мене, бач, вислано до ката,
 Щоб віддати сей обрус великий.
 На тобі його, а я тим часом
 Занесу платок, а ти потому
 Занесеш отсей обрус, бо ждати
 Тут у церкві я не маю часу“.

І, узявши той платок червоний,
 Не підозріваючи нічого,
 Він пішов до ката, й той без слова
 Взяв його з собою до пивниці
 І мечем відтяв йому відразу
 Голову, провини не питавши.
 А коли за півгодини часу
 Надійшов юнак з обрусом білим,
 Він, не мовлячи йому ні слова,
 Обвинув ту голову обрусом
 І віддав у руки юнакові
 З тим, аби заніс її до пана.

Як жажнулися вельможа й пані,
Бачучи невольника живого,
А в обрусі голову тамтого,
Що надуживав немало часу
Панського довір'я із жonoю;
Як кроваве се свідоцтво правди
Швидко вияснило все те діло,
Се не треба довго повідати.
Те одно хіба ще тут додати,
Що його не сховано у тайні,
А пішло воно від того часу
Між людьми луною голосною,
Як свідоцтво того, що невинність
Із найтяжчих проб виходить ціло
І що злочин сам себе карає.

XVIII

СТРОФИ

1

Ті, що крізь помилки до правди добиваються,
Мудрецями називаються;
А ті, що в своїх помилках угурні,
То справжні дурні.

2

Хто в добрій вірі жив, а в злих ділах,
Той був неначе без очей лице;
Хто в добрій вірі жив, а в злих ділах,
Той воду лив у збан, в яким розбив денце.

3

Як полоняник, що його в неволю
Ведуть, думками в рідний кут літає,
Так той, що читанням книжок святих занятій,
Все в царстві правди і добра вітає.

4

Вода, що довго калає на камінь,
І в камені проверчує діру,
Отак, хто книги праведні читає,
З болота буденності вилітає,
З душі брудоту й погань вимітає,
Що уподоблює його звірю.

5

Хоч хто мудрий у життю, а письма не знає,
То він буде мов той пліт, що підпор не має.
Бо як пліт той без підпор вітер валить скорий,
Так безграмотний паде без знання підпор.

6

Цареву тайну берегти порадио,
Бо зрадників карають безпощадно;
Та славу божу тайною покрити —
Се злочин, мов у землю скарб зарпти.
Карається не раз найгірш усіх,
Як непростимий проневірства гріх.

7

Хоч би ти попів і в і землю гриз,
А не позбувся злоти,
То не заслужиш ти у праведних
Одного „бог да прости!“

8

„Блаженний той, хто дба про душу слуг своїх“,
Так сказано в письмі святому.
Та горе тому,
Хто ніби дба про душу їх,
А тіло працею надмірною втомляє,
Тілесним недостатком оскорбляє.

9

Краще мале надбання
З ласкою бога набути,
Як незліченне багатство
Серед проклять загорнути.

10

В здоровому тілі здорова душа,
Та часто буває не варта гроша.
В уломному тілі буває душа,
Що красою світ весь і бога втіша!

IV

ПРИТЧІ

I. ПРИТЧА ПРО РІВНОВАГУ

Був собі раз цар могутний,
Мав гурток дружини путний,
І ще й настрій щомінутний.

Коли доля їм щастила,
Втіхи в хату напустила, —
Край усміхом навістила,

То без суму і зневіри
Всі гуляли під гук ліри
І не знали краю й міри.

І як доля іскривиться,
Косим оком подивиться,
Горе втісі спротивиться, —

О, тоді по їх звичаю
Не було кінця ні краю
Смуткові, плачу й одчаю.

Отже, раз в такій годні
Дід, що просить милостині,
У царя був у гостині.

Раз прийшов, там танці, крики,
Регіт, скоки і музики,
Мов безумних дім великий.

Всі вертяться, плещуть, скачуть,
Мов ворони в гурті крачуть,
Діда мов зовсім не бачуть.

Дід постояв остовпілий.
„Чи ви всі тут поцапіли?
Розходились, аж попріли!“

Дід склонивсь: „Мир сьому дому!
Я прийду собі потому“.
І прийшов у дні шостому.

Бачить: всі немов отруті,
Мов терпіли б муки люті,
Охають у дивній скруті.

Цар сам мов прибитий ходить,
Мов на погребі заводить,
Смутки сіє, сльози родить.

Дід аж крикнув: „О, на бога!
Що тут за печаль премнога?
Що за плач? Яка тривога?“

Цар знай хлипа: „Горе, горе!
Всіх нас лихо переборє!
Всіх залле розпуки море!“

„Що за горе?“ дід питає,
Та ніхто гаразд не знає, —
Плачуть всі, то й він ридає.

Каже дід: „Вельможний царю,
Дам вам раду на сю чвару, —
Не цурайтесь мого дару.“

„Ось вам перстінь — не коштовний,
З бронзи литий, не густовний,
Але він розради повний.“

„В добрій чи лихій планеті
Завше майте на прикметі
Напис на його сигнеті“.

Цар: „Якої ж хочеш плати?
Бо ж не слід, що б цар багатий
Мав від діда дар приймати“.

Дід: „Візьми, ласкавий пане!
Се тобі за скарби стане.
А мені се зовсім тане“.

Дід вклонивсь і вийшов з хати,
Цар же напис став читати
І безмірно реготати:

„Що бувало, те мánеться,
Що не було, ще станеться,
А що єсть, усе минеться“.

„Ото мудрість! — закричали,
І з царем всі реготали, —
Ми ж се все й без діда знали“.

Та, подумавши, по хвили
Разом очі всі спустили
І носами покрутили.

Цар же, як прийшла турбота
Або радість і охота,
Не рвавсь, мов сліпий до плота.

Лиш на дідів перстінь гляне
Та й згада: „Добро й погане,
Все минеться й знов настане“.

І де гнів був і неввага,
Пристрасть, лютість, дика спрага,
Там приходять рівновага.

II. ПРИТЧА ПРО ЗАХЛАННІСТЬ

Захланність наче те грузьке багно —
Лиш крок зроби і взад не відсахнися,
То глибше вже пірнеш за другим кроком
І глибше ще пірнеш за третім кроком,
А там, гляди, і вороття нема.

Се визнали вже давні єгиптяни,
Вони ж і притчу мудру сю зложили,
Як образ звихненого тим пороком
Життя людського. В восьмому віці
Після Христового різдва святий
Александрійський, Христофором званий,
Переробив її на грецьку мову,
І з грецької в князівських ще часах
Її пізнали також наші предки.
Не вадить прочитати і новим поколінням.

Був чоловік заможний і статочний,
Мав жінку і одним одного сина
І мав слугу і доброго коня.
Купив він дім за дешеву ціну,
Тим дешеву, що не було купця,
Який би важився той дім купити.
Бо в домі тим, у недосліднім сховку,
Жила страшна гадюка їдовита,
Яка помалу, час від часу, скільки
Разів було знесла її охота,
Когось одного з тих, хто жив у домі,
Своїм отруйним зубом умертвляла.

Остерігали свояки й сусіди
Господаря, ще як охотився
Той дім купити. Не переставали
Остерігати й потім, щоб якомога
Скоріше вислідив оту гадюку
І вбив її, щоб не дізнати шкоди.
І він почав слідити дуже пильно
І врешті віднайшов нору маленьку,
Але, на диво, біля тої норки
Замість гадюки він знайшов блискучий
Новісінький червоний золотий.
Узяв його, приглянувся уважно,
І почалося в нього міркування:

„Отсе нора, гадючина домівка,
Тут міг би я підстергти її
І вбити зараз. Та яким же дивом
Сей червінець знайшовся біля неї?
Чи загубив його хто тут давніше?
Се неможливо, бо, сей дім обнявши,
Я оглядав його зовсім докладно.

Значить, сей червінець — то дар гадюки.
Вона, мабуть, благословенна богом,
І, поки вбить її, я підожду
Ще кілька день, чи не повториться
Сей дар, чи, може, се лише припадок”.

На другий день господар вранці-рано
Знов червінець знайшов біля норн.
На третій повторилося те саме.
І вже в душі його повстала певність,
Що ся гадюка божеського роду,
Що дірама її він збагатиться
І житиме спокійно та щасливо.

Та ось одної ночі та гадюка
Вповзла до стайні і отруйним зубом
Коня вкусила в ногу. Заіржав
Страшенно кінь і битися почав
У своїм стійлі. Затривожений
Господар вбіг до стайні, та не міг
Пізнати нічого, а до рана кінь
Іздох серед тяжкої муки й болю.

Дізналися про се сусіди й зараз
Остерегли господаря наново:
„Се від укушення гадюки здох
Твій кінь, не з іншої причини. Бережися,
Щоб не було тобі ще більше лиха”.

Задумався господар. „Жаль коня,
Бо кінь був дорогий і дуже добрий
І куплений за тридцять червінців.
Убить гадюку — се розумна рада,
Та що ж, від сього кінь не оживе вже,
Гадюка ж через тридцять день положить
При своїй норці тридцять червінців,
І вернеться мені моя утрата.
А поки що коня мені не треба,
А на людей вона, як я вповаю,
Не кинеться, то хай собі живе”.

Отак розміркувавши, жив господар
Спокійно далі, а гадюка справді
Щодня біля своєї норки клала
По червінцю. І любувався ними

Господар, і беріг свою сю тайну,
Не говорив ані слугі, ні жінці
Ні слова, відки дохід побирає,
Лиш тайком день у день біля норн
Клав невеличкі божеської жертви,
Шматок кадила й краплю молока.

Отак минув один і другий місяць;
На третій же, в одну гарячу ніч,
Гадюка підповзла до сонного
Слуги й тихесенько, ні дати ні взяти,
Його вкусила в ногу і сховалась.
Спросоння закричав слуга страшенно,
І поки зі своєї спальні вийшов
Господар, вже нога його опухла,
Так що відразу кожний міг пізнати,
Що се було укушення гадюки.
Стогнав слуга і вився в лютім болю,
Та не було в господаря рятунку,
І вмер слуга, промучившись три дні.

На похорон зібралися сусіди
І почали немало докоряти
Господарю за ту необережність,
Що досі ще не вбив гадюки в домі.
Відмовчувався він і відмовлявся,
Що досі не видав її на очі
Й підстерегти її ніяк не може.
Та в душі міркував інакше трохи:

„Умер слуга. Шкода слуги, се правда,
Та без слуги я можу обійтися.
І так він відійти вже мав небаром
І плату взяти за трілітню службу.
Він сирота, немає в нього роду,
Ні свояків, то й плати вже тепер
Ніхто від мене правити не буде.
Гадюка ж день у день дає мені
Більш доходу, як сей слуга за тиждень
Міг заробити. Ні, не дурень я
Її вбивати. Правда, умертвила
Живу людину, не лише скотину,
Та ся людина нам була чужая.
Надію в бозі маю, що вона!

Не підповзе ані до мого сина,
Ані до жінки, ні мене самого“.

Так запевнівши сам себе, господар
Жив супокійно і не дбаючи
Про жадне інше діло. День за днем
Брав червінці з гадючиної норки.
Його видатки на життя щоденне
Поменшали, і він найбільшу часть
Тих червінців, що принесла гадюка,
Складав у сховку, радувався блиском
Святого золота та не бажав
Нічого більше, як життям ошадним
Сей скарб свій ненаглядний побільшати.

Отак минуло місяців немало,
Коли нараз знов випала гадюці
Охота зуба свого спробувати.
У темну ніч вона тихесенько
Вповзла до спальні і вкусила в ногу
Семилітка, хазяйнового сина,
Заверещав хлопчина іспросоння,
І з жахом кинувся до нього батько,
Та не застав гадюки вже при ньому,
Лиш із страшенно спухлої ноги
Пізнав, що се вона сама вчинила.
Не гаючись, він кинувся у місто,
Покликав лікарів і знахарів,
Та що вони робили й прикладали,
І терли, й хухали, і примовляли,
Не помогло се хлопцеві нічого,
І по трьох днях страшної муки й крику
Він заспокоївся у сні смертельнім.

На похорон зібралися роди
І батька й матері й сусідів много,
І всі, пожалкувавши на смерть хлопця,
Вмовляли чоловіка, щоб очистив
Свій дім від небезпеки так страшної
Або перемінив своє житло.
Та чоловік, хоч гнів свій біль у серці
По страті сина, все-таки не здужав
Признатися до тайни, що гадюка
Окуплює своє життя таким
Дарунком, для якого він у свбій

Захланності не завагався навіть
Життя свого сина наразити.
Коли ж усі ті похоронні гості
Вже розійшлися, він у самоті
Отак почав сам собі міркувати:

„Мій син помер. На тебе божа воля.
Уб'ю гадюку, то ще через тебе
Він не воскресне. Доки я живий,
Повинен дбати про живе діло.
Я ж сина можу мати ще другого,
Але другої гадини такої
Нема на світі. Побережемося
Обов з жінкою, щоб нас котрого
Не підповзла вночі, а скарб тим часом
Зростатиме все більше й більше далі“.

І, заспокоївшись тим, він далі
Повів життя своє без праці й труду,
Збираючи те золото гадюче
І в нім знаходячи єдину втіху.
Щоб нічю до його постелі часом
Або до жінчиної не вповзла
Гадюка, він устроїв ті постелі,
Як коліски, привішені до стелі.

Отак пройшли три роки без малого.
Та раз господарева жінка впівднів
Здрімалася в садку побіля дому.
Тут і підстерегла її гадюка
І, тихо виповзши з норки своєї,
Її вкусила в звішену руку.
Зірвалася з дрімоти бідна жінка,
До дому вбігла із важким стогнанням,
Та поки чоловік її знайшовся,
Рука її аж до плеча опухла.
Пізнав відразу чоловік, в чім діло,
І кинувся по лікарів до міста,
Та хоч які їм обіцяв заплати,
Вони на сю гадючю отруту
Не мали способу, і жінка вмерла.

Нема що й мовити, що як прийшлося
Її ховати, вся її родина
Накинулася з докорами на мужа,

Що легкомисно, терплячи гадюку
У своїм домі, смерть її спричинив.
Та що ж, даремні всі були докори,
Мертвій життя вони не повернули,
Ані вдівця душі не відмінили.
Коли по похороні сам у домі
Лишився, він замкнув його на замок,
Виходив рідко, щоб похарчувати.
Порвав усі відносини та зв'язки
Родинні та сусідські й жив лише
Тим скарбом золотим, що потаємно
Громадив, сам не знаючи для чого.

Та ось одного вечора, коли
У своїй спальні, сівши на долівці,
Він сотий раз перекладав, лічив
І розділяв червінці золоті,
Гадюка приповзла тихесенько
І, мов підіслана, його вкусила в руку.
Заціпив зуби з болю чоловік,
Оглянувся і перший раз тоді
Побачив ту гадюку, невеличку,
Сіреньку, що повзла собі спокійно
В один куток і скрилася в щілині.

Страшений біль проймав його до серця,
І він, не тямлячи, що мав робити,
Почав з усеї сили висисати
Маленьку ранку на руді і руку
Перев'язав понижче ліктя міцно.
Потім розрізав рану й знов почав
Щосили з неї ссати чорну кров.
Отак він аж до півночі томився
В страшній тривозі, аж знесилений
Ляг у свою колиску і, не мігши
Заснути з болю, став з усього серця
Молитися до бога зі сльозами:

„Могучий боже, пане всеї тварі,
Що напустив на мене сю спокусу,
Молюсь тобі, верни мені здоров'я
І дай прожити в світі ще аж доти,
Допоки зможу із свого скарбу
Зробить ужиток якнайспасенніший.
Не дам його на храм, не дам жерцям,

Не дам убогим людям на розтрату,
А вплиаду якесь побожне діло,
Якому б він давав міцну основу,
Так, щоб воно простояло століття
І славу імені твого збільшило“.

Чи ся молитва, чи рятунок власний,
Самозахвання інстинктом вчинений,
Допомогли йому, що біль улягся,
І пухлина з руки зійшла помалу,
І він дійшов до давнього здоров'я.
Та гадина від того часу стала
Замість червоних золотих при вході
Нори свої класти жемчуги
І різні камінці дорогоцінні.

Жахнувся чоловік, коли уперве
Знайшов такий новий дарунок; з дива
Не знав, що діять, та надумав швидко
Скарбонку справить просту, дерев'яну
І в неї класти дороге каміння.
Скарб золотий він закопав таємно,
Лишаючи собі лиш трохи червінців
На прожиття, скарбонку ж положив
Під подушкою у своїй колісці.
Отак він жив спокійно і безжурно,
Любуючися блиском камінців,
Які щодня перебирав утішно,
Забувши й думати про добре діло,
Якому мав би скарб його служити.

Минуло кілька місяців, і вранці
Одного дня, коли він вийшов з дому
Зробить свою природну потребу,
Підстерегла його, мабуть, гадюка,
Бо, виповзши незаметно з щілини,
Обвилася обарінком довкола
Його ноги і укусила в літку.
Жахнувся чоловік, тепер удруге
Побачивши гадюку, що спокійно
З його ноги сповзла і щезла в дірці.

Як стій перев'язав він пояском
Попід коліно ногу, але се
Не много помогло, бо під коліном

Перев'язка була зовсім не щільна.
Нога почала пухнути страшенно
І біль діймав йому, та він, щодуху
До дому вбігши, солі взяв морської,
І на нозі розрізав сильно рану,
І з неї кров пускаючи, почав
Її щодуху сильно натирати.
Отак попрацювавши аж до півдня,
Утомлений він ляг в свою колиску
І знов, ридаючи слізьми гіркими,
Душею став молитися до бога:

„Могучий боже, справедливо ти
Наслав на мене сю страшную кару,
Бо я, засліплений, забув свою
Обіцянку. Будь милостивий, боже,
Ще раз охорони мене від смерти
І продовжи життя моє земне,
Щоб я покутою і добрими ділами
Міг на спокійну смерть і на спасення
Душі по смерті тут ще заробити“.
Чи та молитва, чи та самопоміч,
Доконала у небезпечній хвилі,
Допомогла йому, досить, що він,
Проспавшися, почув, що біль в нозі
Вменшився і пухлина потахає.
За кілька день він видужав зовсім
І враз із тим забув свою молитву,
Забув про те, в чім обіцявся богу,
І далі вів своє життя звичайне.

Отак пройшли ще місяці чотири.
Вже дерев'яна шкатулка в того
Господаря була трохи не повна
Найкращих камінців і різнобарвних
Кристалів. Вид їх звеселяв день в день
Господареву душу й проганяв
Із неї всяку думку про покуту,
Про добрії діла й душі спасення.
Гадюки він берігся, як лиш міг,
Та все-таки в одну гарячу ніч,
Коли в своїй колисці пуховій
Не міг заснути, він почув її,
Як тихо виповзла йому на груди

І, висмотрівши місце, укусила
Проти самого серця.

Крикнув з болю
Укушений, та не було вже змоги
Ніяким способом собі рятунок дати.
Отак промучившись до схід сонця,
Він і помер і довгі дні лежав
У тій колисці у запертім домі,
Поки аж сморід трупа не покликав
Сусідів, що, відбивши двері дому,
Знайшли його мертвого. Не діткнув
Ніхто з них ні одної річі в домі,
Ні трупа, ні того, що з ним було.
Покликано жерців, і ті забрали
Усе добро його й мертве тіло.
Добро пішло на храм, а тіло, спухле
І чорне від гадючої отрути,
Не віддали священному огневі,
Лиш закопали в землю, наче стерво,
Та й і душі його добром не пом'янули.

III. ПРИТЧА ПРО СІЯННЯ СЛОВА БОЖОГО

Пішов сівач на поле й сім'я сів,
Та вітер сім'я десь-кудись розвіяв:

Одно попадало на биті шляхи,
І се небесні поклювали птахи;

Друге упало на тверде каміння,
І нікуди йому було пустить коріння;

А третє в мокре місце всіменило,
Там, не прийнявшись, воно зогнило.

Найбільша ж часть на ґрунт плідний упала
І труд багатим плодом увінчала.

Сей образ — перша притча то Христова,
Вона була пророцька щодо слова.

Сам він був сівачем у своїм краю,
Та, мов на камінь, у жидівську аграю

Слова його неслися і щезали;
Жиди в них правди скритої не знали.

А що по світовому роздорожку
Розсипалось тих слів, то птицю божу,

Усяку ересь тільки годувало,
Та плоду ніякóго не давало.

А що по мокрім місці гніль пожерла —
Се ті, в яких душа в живих умерла,

Пихою вбита, лінощами й глумом, —
Таких і пам'ять пропадає з шумом.

Лиш ті, що тихі серцем і душею,
Всіх годували працею своєю,

Самі собі похвал не голосили,
Та в своїм серці духа не гасили,

Не боячись ненависті обуха,
Христові спадкоємці в царстві духа.

V

ЛЕГЕНДИ

I. ДВА ЧУДА СВ. НИКОЛАЯ

I. ЧУДО З КОВРОМ

В славнім місці Цареграді сталася пригода:
Проявив бог славне чудо для всього народа.

На далекім передмісттю там хатина вбога,
В ній робітник жив старенький і жінка небога.

Працювали, заробляли, весь вік з горем бились
Та бідніших рятували і богу молпились.

Та ще здавна звичай мали: лепта хоч мала
Йшла від них рік в рік для бідних в празник Николая.

Та змогла їх старість, слабість, годі заробити,
Ледве-ледве вистарчало з дня на день прожити.

Аж ото надходить празник Николи святого.
Як почитати день той славний, коли в хаті вбого!

Журяться старі обое! Жінка й промовляє:
„Слухай, мужу, день Николи ось-ось наступає.

„Як побрались ми з тобою, в злій чи добрій хвили
День святого Николая ми врочиство читали.

„Чи ж на старість ми покинем звичай сей побожний?
Чи ж наш дім на сєб свято так вже й не спроможний?

„Адже ж нам недовго жити, нікому й лишати,
Чи ж не ліпше все й остатнє богу в жертву дати?”

„Ось гляди, ковер старенький, ще моєї мамі!
На, продай, а буде радість в празник сей між нами”.

Муж послухав сеї ради, вельми звеселився,
Взяв ковер і, йдучи в город, богу помолився.

До базару шлях неблизький, він і поспішає,
Аж ось муж якийсь поважний його доганяє.

Привітався. „Куди, діду?” „На базар, панотче!
Сей ковер іду продати”. Що за нього хоче —

Пан питає. „Вісім злотих за новий давали,
А тепер що ласка ваша. Ми б не продавали,

„Та ось празник наш, Николи, а в хатині вбого, —
А ми все привикли чтити день сього святого”.

Каже пан: „Се діло добре! Твій ковер хороший,
Хочеш? Ось тобі за нього шість дукатів грошей”.

„Се замного, любий пане!” став старий казати,
Але пан узяв коверець, дав йому дукати.

Дід оглянувся: нема пана! На базар спішиться,
Та прохожі, базарові, стали з нього кпиться.

„Що ти, діду, одурів чи очі проплакав?
Де ти свій ковер подів? З ким ти тут балакав?”

„Таж при тобі не було нікого видати!”
Дід говорить: „Ні, був пан, дав мені дукати”.

Поки дід там сперечався, купував, що треба,
Його жінка жде на нього, як на бога з неба.

Аж приходить пан старий, їх ковер тримає
І до неї ось яке слово промовляє:

„Муж твій, мій старий приятель, любий сердцю мому,
Він просив мене занести сей ковер додому”.

Се сказав, поклав коверець та й пішов із хати,
Поки здужала бабуся хоч слово сказати.

Здивувалася бабуся, жаль їй став на мужа:
„От яка душа скупая! От душа недужа!

„Пожалів ковер продати! А пощо держати?
Чи сто літ ще хоче жити, чи на той світ взяти?”

„Пожалів — і задля кого? Для старця якого?
Ні, для господа самого і його святого!”

Так міркує в серці своїм щирая бабуся
І рішає: „Ні, віднині я з ним розійдуся!

„Ні, віднині він не друг мій! По отсім коверці
Я пізнала, що не має він любови в серці!”

Аж ось муж прийшов, веселий до хати вступає,
Все приніс, чим день празничний святкувати має...

Є і свічка, є й кадило, і вино, й олива...
Втім, поглянув, а там жінка плаче нещаслива.

„Що тобі, моя дружино?” щиро він питає.
Тут бабуся жаль і біль свій в словах впливає.

Слухає дід, дивується, далі мовить: „Мила,
Йй же богу, я не знаю, що ти говорила.

„Хто тобі сказав, що коврик я жалів продати?
Глянь, за нього се купив я, ще й приніс дукати”.

„Як то? Ти продав коверець? А се ж по-якому,
Що знайомий твій приніс нам той ковер додому?”

„Мій знайомий? — дід аж скрикнув. — Жінко, я нікому
Не давав ковра й не мовив, щоб ніс нам додому”.

Тут обоє враз замовкли, у обох та сама
Думка блисла: дід докладно розповів про пана,

Що купив ковер; бабуся сплеснула руками:
„Се ж той самий, що ковер наш тут приніс, той самий!”

„Але хто се був?“ міркують. Поруч як сиділи,
На ікону Николая разом погляділи

І пізнали те обличчя, усміх і поставу...
Рознесли ту вість по місті господу на славу.

II. ЧУДО З УТОПЛЕНИМ ХЛОПЦЕМ

У Клеві дзвони дзвонять, радість не мала,
Бо то празник, день святого отця Николая.

Плинуть човни, люду повні, по Дніпру водою,
Аж де церков Николая стоїть над рікою.

Помолилися прочани, радісно вертають,
Густо весла хвилі крають, а грєбці співають.

В однім човні муж побожний, міщанин заможний,
Що святого Николая чтитель був неложний.

Обік нього його жінка, гарна, як калина,
На руках своїх тримає одиніака-сина.

Усміхається дитятко, ручки простягає,
У Дніпрових чистих водах образ свій хапає.

Втім, нараз хитнувся човен із боку до боку,
Злякався мати, і дитина бух в воду глибоку.

Стрепенувсь Дніпро, у хвилях щезла враз дитина!
Наче грім, прошибла батька нагла втрата сина.

Сам за ним би в воду скочив, та плавать не вміє;
Сам би згиб, щоб тільки син жив, та ніщо не вдіє.

Мчитьсь човен, кожда хвиля батька серце крає,
А ще дужче бідна мати плаче та ридає.

Далі мовить батько: „Годі! Більше не журімся!
До святого Николая щиро помолімся.“

„Як на тебе божа воля, він на нас погляне,
Він дитині нашій бідній сам за батька стане“.

І молились довго, щиро, з рясними сльозами
В своїм домі опустілім перед образами.

І заснули по молитві. Почало світати,
Іде ключник від Софії церкву відмикати.

Наблизився, надслухув, що за дивне диво?
В церкві десь дитина плаче! Він вертає живо,

Кличе сторожа від церкви, двері відмикають
І на плач той на дитячий швидко поспішають.

І що ж бачуть? На коверці дитина мала,
Мокра вся лежить, де образ отця Николая.

Дали знати по всім місті, що така причина,
Щоб сходились пізнавати, чия се дитина.

А ті бідні батько й мати, що в сльозах поснули,
В сні узріли Николая й ті слова почули:

„Ви не плачете, добрі люди, не тратьте надії,
А спішіть чимборше в церкву святої Софії!“

Пробудились батько й мати, сон оповідають...
Серце радісно в них б'ється, в церкву поспішають.

І вже здалека почули: плаче їх дитина!
О, як радісно до серця притис батько сина.

Але мати з тої втіхи стала мов німая,
Лиш ридає при іконі отця Николая.

Рознеслося на весь Київ, на всю Русь святую,
Як Николай з Дніпра витяг дитину малую.

II. РУКА ІВАНА ДАМАСКІНА

Великий учитель церковний Іван
Служив у султана в Дамаску.
Цінив, поважав його дуже султан,
Робив не одну йому ласку.

Та зависть під'юджда злих двораків:
Згубити Івана та й годі!

Підкинули лист, мов Іван написав
Царю християн в Царгороді:

„О царю, шли військо своє на Дамаск,
Побіда вас жде знаменита:
Самого султана в рішучий я час
Отрутою згладжу зо світа“.

Султанові зрадці сей лист донесли:
„Чи бачиш, — говорять, — султане!
Отсе твій любимець, твій християнин
Яке здумав діло погане!“

Розлютивсь султан і прикликає велить
Івана і так йому каже:
„Так ось як за милість, за ласку мою
Платиш мені, лютий мій враже?“

„Отрутою хочеш ти згладить мене?
Такий ти святий, справедливий?“
Даремно Іван присягає, що він
Невинний, що лист сей фальшивий.

„На смерть заслужив ти, — говорить султан, —
Та жий! Лиш всім зрадцям в науку,
Щоб більше подібних листів не писав —
Утніть йому правую руку!“

Зраділи всі злюки, Івана взяли,
Ще й ганьби до болю доклали:
На ринку Дамаськім, при здвизі людей,
Йому правую руку врубали.

Мовчав і моливсь у муках Іван,
Взяв руку відтату в лівицю,
А потім, кровавий, каліка, пішов
В пречистої діви капліцю.

І перед іконою впав до землі,
І руку відтату тримає,
І молиться голосно, й плаче, і так
У болю тяжкім промовляє:

„Маріє, небесна леліє! Се я,
Що сею своєю рукою

На честь твою стільки похвальних пісень
Списав, ось корюсь пред тобою!

„Не млі, мабуть, ті гарячі пісні
Були тобі, райська рожє,
Коли допустила, щоб руку мені
Відрізало плем'я вороже!“

„Не жаль мені, що я невинно терплю;
Твій син терпів також невинно!
А жаль, що не зможу на славу тобі
Пісень укладати невинно“.

Та враз заясніла капліця уся,
Марія з ікони зступає
І мовить: „Іване, певже ж і твій дух
У сумніві вже потопав?“

І руку відтату Марія взяла,
До рани її приложила,
І враз здоровіська рука та була,
Мов краплі крові не зронила.

І вийшов здоровий з капліці Іван,
Народ весь аж ахнув із дива.
Дізнався про зраду дворацьку султан,
То злим була кара правдива.

Іван же ще довго в повазі там жив,
Поборював блуди старії
І много прекрасних пісень ще зложив
На честь пресвятої Марії.

III. ФУЛЬ, ЦАР ЄГИПЕТСЬКИЙ

Фуль, син Гора, цар Єгипту,
Покорив усі краї
Від усть Нілу по далекі
Океанські плаї.

А вертаючи з військами
По пустині пісковій,
Він знайшов оазу гарну
І величний храм у ній.

Гордо він у храм вступає,
Жертву щедрю склада,
К божій вірочні підходить
І ось що проповіда:

„Ти, огнемогуча сило,
Ти, правдивий і святий,
Що бігом своїм сфирним
Повертасш світ цілий, —

„Ти скажи: передо мною
Хто міг так усе і вся
Побороть, по мні хто зможе
Доконать таке, як я?“

Вирочня до нього мовить:
„Перший бог отсе зробив,
Потім слово, а дух третій,
Що тих двох з віка злюбив.

„А ти, смертний, геть із храма,
Бо не знаєш часу ти,
Як моргне на тебе фатум
І ти шезнеш без мети“.

Фуль жажнувся, із храма вийшов,
В пальмовий пішов лісок, —
Тут його її убили слуги
І сховали у пісок.

IV. ЗОРОАСТРОВА СМЕРТЬ

Зороастр, царевич перський,
Як до смерті наблизився,
До яснго Оріона
З палом серця помолвився:

„Оріоне, ти мій предку,
Заклинаю тебе днем:
Як умру, мого трупа
Ти спали своїм вогнем“.

А вмираючи, до персів
Мовив: „Як огонь з небес

Мене спалить і погасне,
Обшукайте попіл весь.

„В нім кістки мої знайдете,
Їх зберіть і збережіть;
Доки тих кісток, дотіля
Ваше царство постоїть“.

Тут заляв він Оріона,
І з небес огонь блиснув
І спалив його все тіло,
Тільки костей не торкнув.

Позбирали перси кості,
Як погас святий огонь.
Берегли їх ненастанно,
Бережуть і по сей день.

VI

ІЗ ЗЛОБИ ДНЯ

Із тридцятиріччя 1878—1907

I. ДУМА ПРО МАЛЕДИКТА ПЛОСКОЛОБА

Пронав дух революції!
Кричать старі пези йки:
„Не тра нам конституції,
Лиш бука та пгайки!“
Геріх Рейне.

Ої як стала по цілому світі велика біда,
Як не стало мирові християнському ні сюда ні тудя,
То у славному місті Безпантелику
Збиралося лицарів буй-турів без лику.

То безпантелицький князь Маледикт Плосколоб,
На прозвище „Капустяний Лоб“,
Скликає всю свою громаду,
Аби радити преславную раду,
Як їм дружно на ворога „русскости“ стати,
Його під нсги стоитати,
Із світа божого без полнки зігнати.

То зійшлися в „Народнім дворі“
Всі поборники, буй-тури, богатирі.
Що перший поборник Міх Ковальський,
Що славний бесідник Тихович Мовчальський,
Що третій буй-тур Наум Безумович,
На прозвище „Рак Поступович“.
Був там іще старець божий Митро Політа,
Що ума не набрався через довгі літа,
Всі книжки, крім псалтирі, бракує
День і ніч богу аллілуйю ликує.
А при нім був чесний отець Холява,
Котрому вічна в Рутенії слава;
А з-поза них невідступна Сорока
Поглядала на сонмище з-під ока.

Тут були ще й інші німі фігуранти,
Самі чесні рутенці-обскуранти,
Самі мудрі, хоть скупі на слова,
Лисі голови, грубі черевá.

То почав попереду сам князь казати,
Бородою на всі боки хитати, —
Говорив ось якими словами:
„Господинове почтенні, погано буде з нами!
Нападають на нас не-„Другів“ леґіони,
Клевечуть на нас не-„Правд“ міліони,
І зимою й літом
Поругають нас перед цілим світом!
А ще стали слова нашого язика зневажати,
Стали нас вузькоглядями звати,
Та ще сміють публічно нас критикувати,
Та кричать, трохи не похрипнуть,
Що гроші народні до рук наших липнуть!
Гей, почтенні господинове, погано ся діє!
Щось наше давнє сонце замеркло, не гріє,
Щось наша давня пісня німіє!
То ж я нині зазвав вас сюда,
Розповів, яка наша біда, —
Дайте раду, як злобу запобічи,
Щоб не сталися з нами ще страшніші річи!“

На ті слова люто фукнув Міх Ковальський,
Та й слова не пікнув Тихович Мовчальський,
Тільки обізався Наум Безумович,
На прозвище „Рак Поступович“:
„Я то давно говорив і ще раз кажу,
Що нам треба на прах розбити силу вражу,
Треба простий народ за собою потягнути;
А щоб се могло бути,
То я раджу, як радив давно,
Зробити лиш се одно:
Видати в Ставропігійській печатни
Святий требник маленькоформатний,
В синій і червоний папір посправляти
І по золотому селянам продавати.
То з того і для нас будуть зиски,
І наші вороги постулюють писки,
Бо скоро в требнику хлоп затопіться,
То вже ніяка наука його не вхопиться“.

355

На се радо пристав Митро Політа,
І Холява сказав: „Rada wyśmienita!“¹
А Тихович Мовчальський на їх похва́лу
Кивнув головою помалу.
Тільки славний Ковальський Міх
На дивне диво для всіх
Заговорив спокійно, трохи не жалібно:
„Заки зможемо сю річ обговорити подрібно,
Треба насамперед усього світа увагу на те звернути,
Що на нашій пошті не можна руських карток добути,
Що злодіїв, які є між нами,
Засуджують польськими словами,
Що ляхи наш язик нехтують,
Хлопські ґрунти польським язиком ліцтують!“

На се радо згодівся Наум Безумович
І притакнув славний Мовчальський Тихович,
Лиш Митро Політа додав ще від себе,
Що в уряді вистаратися треба,
Аби для блага церкви святої
Поверх кожної картки поштової
І поверх кожного декрету судового
Намальований був хрест святий бого-
Носний. — На се князь кивнув головою аж двічі,
Тільки додав, що то не належить до річі.

По тім піднявся з місця отець Холява,
Котрому вічна в Рутенії слава,
І заговорив „со смиренієм і страхом“:
„Воно то ще не так зле, якоже мняхом!
Бо доки лиш гинуть і вірують люде,
То хліба для нас досить буде.
Але ми чули страшну горенду,
Що попи по селах не зважають на нашу куренду,
А хлопам книжок позичають,
Значить, себе і нас хліба збавляють.
Тому моя рада така:
Хто знає такого попа або дяка,
Нехай зараз про се донесе начальству,
Щоб раз зробити кінець такому нахальству“.

Оце остатнє слово,
Вимовлене різко, громово,

¹ [Знаменита порада].

Дуже Наума Безумовича злякало,
Мов камінь тяжкий на серце йому впало.
Адже ж він і сам був тому гріхові причасний,
Бо видавав на зиск і пожиток власний
Прегарні книжки для тих, що не вміють читати,
А тепер іно що зачав друкувати
Для народа простору „Науку Самодурства“,
„Начало Глупості“ і „Богу милля Бздурства“.
Ось він, щоб свого боронити,
Устав і так зачав говорити:
„Се правда, що сказав отець Холява,
І за те йому вічна в Рутенії слава!
І я сам се давно казав і кажу,
Хлопам книжок давати не ражу.
Правда, можна й давати,
Та треба вміти добре вибирати...“

Але Холява перервав йому на тім слові:
„Я вже бачу по вашій мові,
Що ви хочете себе боронити
І свої книжки в народі ширити.
Не бійтеся, — я не про них говорив!
Де ж би я вам таку пакість творив!
Таж знають усі рутенські мужі,
Що ваші письма — то мов джерело живої калюжі:
Хто раз із них нап'ється досита,
Тому голова навик немов довбнею забита!
Я власне хотів про те говорити,
Щоб ваші письма в народі якнайбільше ширити“.

То на те князь Маледикт Плосколюб,
На прозвище „Капустяний Лоб“,
До всього збору гнівно промовляє:
„А най же вас, господинове, чорт позабирає!
Ви тут плетете всілякі андрони,
А в нашім княжестві скрежет зубів і стони!
Тут тільки о те йде, щоб того не „Друга“
Зігнати зо світа, нехай, як котюга,
Заслужених мужів чіпати не сміє
І превратні ідеї по краю не сіє!“

Отоді-то всі дивним дивом дивували,
Що як давно вже свою бесіду зачали,
А й досі про ціль її не знали!
То Міх Ковальський зашипів, як котелик,

А Тихович Мовчальський скрутився в скрутелик,
Тільки Наум Безумович радить, як радив давно —
Усе одно:

„Усіх, що взялися не-„Друга“ фабрикувати —
Перед суд рутенський заіізвати;
А позаяк се, оскільки чути,
Самі недоварені студенти мають бути,
То накрутити їм вуха, загрозити карціром
І відпустити со миром“.

Але отець Холява на те не пристав,
А конче тяжкої кари для них вимагав.
„А що, — каже, — як вони на наш суд не постають,
А ще й нас самих осміють?
На мою думку, їх треба полапати,
З них публічно злого духа ізгнати,
Кождому на ринку по три конві води на голову налляти,
А потім зв'язаних під святоюрські сходи повсаджати“.

Та рада всім видалася добра і властива, —
Навіть сам князь прихильно головою покивав
І як стій своїх слуг прикликає,
За фабрикантами не-„Друга“ в погоню висилас.
„Ви мої вірні слуги-реб'ята!
Буде вам від мене добра заплата,
Лиш ідіть за фабрикантами не-„Друга“ погоньми
Со оружьем і дрекольми,
Зв'яжіть їх добре всіх до одного
І приведіть на суд збору цілого.
Справляйтеся швидко, зручно, не ліниво:
Ось вам десять центів на пиво“.

Слуги вклонилися, десять центів узяли,
Князя Плосколоба в руку поцілували,
Патиків та мотуззя понабирали,
За не-„Другами“ в погоню пігнали.

А князь Маледикт Плосколоб із своєю громадою
Занимається дальшою радою.
Ось устав славний бесідник Тихович Мовчальський,
Йому обіцяв допомагати в мові Міх Ковальський;
Пронеслося його слово гомове:
„Мої господинове!“
Що дальше казати, бесідник не знає,
Глядить на Міха Ковальського, той не відповідає.

І було би, бачпться, на тім і стало,
Якби не було йому добре слово в голову впало.
Він осмілівся, кашельнув і всім на диво
Сказав: „Господинове, кажім післати по пиво!“

Тут не хвиля загула, не лози зашуміли —
Всі рутенці, що досі стовпіли-німіли,
Почали „Добре, добре!“ гукати,
Тиховича Мовчальського над усіх бесідників вихваляти.
„От бесідник! Слово сказав,
То так мов сокирою втяв!“

Зараз його раду сповніли,
Півбочок пива до „Народного двору“ прикотили.
Чіп відоткали руками
І почали пити повними склянками.
П'ють собі, пиво потягають,
Та й про розумні бесіди не забувають.
Ось Міх Ковальський велів усім склянки наповнити
І так почав говорити:
„Господинове, вислухайте мою мову!
Вначалі було „Слово“, —
Ходило воно все на паску
І мало в бога-батюшки велику ласку.
Аж нараз його закортіло,
І «плода познання» вкустити захотіло.
Се не подобалось батюшці-богу,
Він сплюнув і відняв свою руу від нього.
Ось і пішло воно по світі з торбами,
Не стало ласки божої над нами,
І довго блудили ми, грішні,
У тьмі кромішній,
Аж доки преславний наш князь Плосколоб,
Котрого недармо величають Капустяний Лоб,
Не отворив нам назад дверей раю
І не привіз ласки божої для цілого краю.
Він наш спаситель, наш месія,
Хоть у нього чоло плоске, а довга шия;
Він нам показав, що за погана річ — народна освіта,
Для того заспіваймо йому «Многая літа»!

То всі рутенці, мов давно того й ждали,
Многая літа велегласно заспівали,
А князь з душею твердою
На знак подяки кивнув головою.

Але ось устав Митро Політа
І зачав говорити від потопа світа,
Про те, як то грішників усе сам бог карає,
То водою, то огнем сокрушає.
Далі почав доводити обширно,
Що фабриканти не-„Друга“ согрішили безмірно:
Бо, по-перше, як устають,
То хреста святого на собі не кладуть —
А по-друге — кирилицю святую
Зовсім нехтують,
А по-третє — завели якийсь „фонетичний“ правопис,
І до кожного числа сам чорт із пекла присилає їм допис.
Та коби ще, поганці, мовчали,
А як їх зачепиш, аби не кричали,
А щоб зважали на Христову притчу знамениту:
„Коли хто тебе вдарить в одну, то ти підставляй ще
другу ланиту!“

Але всього того у них не чувати,
Тож конче треба їх добре покарати.
От я вношу поперед усього:
Як не схочуть виректися свого бого-
Хульства, то їх приплювати, зв'язати
І понтійському Пілатові на розп'ятіє віддати.

Тут деякі рутенці зачали кричати:
„Отче Митре Політо, вл, бачу, пили забагато!
Хіба ви не читали урядовий вісник
І не знаєте, що в нас уже інший намісник?“

Але ось не води зашуміли,
Не коні залопотіли,
Се Плосколобові слуги з розгоном надлетіли.
У одного ніс замазаний кров'ю,
Другий за лице держиться рукою,
Третій реве, що йому вибили зуб,
А четвертий, що йому вискубли чуб.
То рутенці коли сее вздріли,
То зо страху немов постовпіли
І кричать, допитують, мов несамовиті:
„Та скажіть, як і за що були ви побиті?“
Втім, один слуга прийшов до пам'яті трошки
І почав розповідати від дошки до дошки:
„Не в тім, — каже, — штука, як нас били,
А в тім, що ми їх не зловили,

Що ми навіть себе оборонити не встигли,
Та таку перемогу потерпіли“.

„Ну, розуміється, — завважив Холява, —
Їх побороти не легко, бо то з чортом справа!“

„Ой певно, що з чортом, — відповіли слуги, —
„Іно що ми їх хотіли зв'язати на сутуги,
А вони для нашої згуби
Як не тарахнуть нас кулаками в зуби, —
Так ми й про світ божий забули, —
А вони нас бабавх долі сходами пхнули
Та ще за нами кричали:
„Най прийдуть ті, що вас прислали,
То ми потрафимо й їх
Нагаратати всіх!“

То рутенці на такі вісти
Не знають, де стати, де сісти,
Не знають, що тепер робити
І яким способом зачате діло скінчити.
Міх Ковальський зашпип, як котелик,
А Тихович Мовчальський скрутився в скрутелик.
Митро Політа двічі перехрестився,
А Холява аж у язик укусився;
Хотів було щось сказати,
Всім відваги додати,
Але як побачив кровавий ніс і рот пухнатий,
То й самому душа забігла в п'яти.
Навіть Наум Безумович, славний дипломата,
Не вмів ніякої поради дати;
А сам князь зо страху аж поблід,
Бо бачить, що тяжко бунтівників покарати як слід.
Але, аби яко-такі інших оживити,
Почав так говорити:
„Господинове, скажу вам сміло,
Було б се дійсно богоугодне діло,
Тих бунтівників не-„Другів“ ізбієніє,
Але кому ж знов миле носа толкновеніє?
Не зле було б також злого духа з них нагнати,
Але кому ж за те хочеться по пиці брати?
А що до істреблення врагов,
То скажу просто — шкода грішних зубів!
За тим з одного боку,
Коли ми вже тут зібралися раз до року...“

Але втім Ковальський Міх
На дивне диво для всіх,
Забувши для князя всяку реверенцію,
Сказав йому страшну імпертиненцію:
„Хоть ви й князь рутенський, але скажу
вам правди слово,

Най вас чорт пірве і вашу промову!
Таже повинні ви хоч на тільки розуму мати —
Наперед подумати, що хочете сказати,
А не плести нам тут сухого дуба,
Коли бачите, що всім нам гробить згуба“.

То рутенці як ті слова почули,
Так таки й язика в роті забули;
Повитрищували очі, повтвирали роти,
І не знають, чи сидіти, чи геть іти.
Деякі навіть великого боя мали,
Аби князь і Міх Ковальський бійки не почали.
Але, на диво, князь за таку страшну образу
Не образився ані разу,
А тільки скрутився в три партії
І до рота встромив власні рукавиці.

Довгий час увесь збір мовчав, —
Аж нараз Митро Політа встав
І, як було наразі потрібно,
Почав говорити дуже жалібно:
„О горе мені, грішному мирянину,
Що тут мушу слухати таку бештанину,
Що мушу чути, як наші дві найперші підпори
Заводять між собою спори!
Зважте, господинове, що ви обидва —
Одна Рутенії голова,
І що доти Рутенія в добрім ході,
Доки ви в добрій згоді.
І що як одну голову на дві половини розтяти,
То мусять два півголовки повстати.
Просто не старіться, не доводіть нас до згуби,
А беріть собі людське в зуби!“

На ту промову князь аж легше відотхнув,
А Міх Ковальський фукав, мов нічого й не чув.
Але ось устав отець Холява,
Котрому вічна в Рутенії слава,
І, щоб усяким спорам кінець зробити,

Почав ось що говорити:
„Мої господинове! Дякуймо всевишньому богу,
Бо я нігні, встаючи, ступив на ліву ногу,
І гадаю собі: „Ов, буде якесь лихо!“
І ось воно й є! Але ша, тихо!
Добре, що лпше на тім стало,
І що нас більше нещастя не спіткало!
Закінчіть тепер усі спори і звади
І слухайте собі ради!
Треба нам іще остатнього способу стрібувати:
Від святого Юра хрести й кадильніці забрати,
Три кірці води по три рази освятити
І проти не-„Другів“ хрестовній похід оголосити.
Злий дух боїться свяченої води
І не зможе зробити нам ніякої біди, —
Ба, він навпроцапй втече від кадила,
А тоді тих поганців легко сприможе наша сила“.

На ту раду всі аж сплеснули в руки:
„Кінець уже нашої мукі!
Один хрестовній похід знищить всього зла причину,
Зітре противників на трину!“
Митро Політа з утіхи аж просіяв
І вже в голові слова анафеми укладав.
Міх Ковальський також утішився немарно
І погадав собі, як то буде гарно,
Як він буде йти в поході передом
З найбільшим у руках хрестом.
Тихович Мовчальський також звеселився,
Бо він у всяких процесіях дуже любився.
І звичайно як не з хоругвою, то з дзвінком носився.
Ба, й Наум Безумович, сам себе по колінах поклекав,
Хоч не рад був, що сам на той дотеп не впав.

Тільки князь Маледикт Плосколоб,
Наморщивши свій капустяний лоб,
Сидів мовчки посеред того шуму,
І видно було, що думав важкую думу.
Того рутенці не надіялися по князю Плосколобі,
І хвилию було тихо, як у гробі...

І нараз серед тої тиші вдарив грім,
Якого ще досі не чував „Народний дім“.
Ото князь Маледикт на гірку іронію
Ляснув себе по чолі долонею

І скрикнув: „Ах, я осел, осел,
Хоч голова в мене як пивний котел!
І пощо я рутенську раду скликав,
Пощо бідних слуг на претерпініє слав,
Коли можна було без найменшої гризоти
Одним махом позбутися тої голоти!“

Князь зупинився. Рутенці мовчали,
Не знаючи, в чім діло, лиш очі повитріщали.

„Господинове, — сказав по хвплі князь, —
Ви не знаєте, яка моєї бесіди зв'язь?
Дуже проста! Хоть я капустяний князь і маю
капустяну громаду,
А таки сам дам тим не-„Другам“ раду.
Не треба ні хрестів, ні походів,
Ні жадних інших хороводів!
Не треба їх вганяти в амбіцію,
А попросту донести на них у поліцію!“

Чи ви бачили, як не раз під час бурі
Нависнуть чорні хмари понурі,
Блискавки мигтять, мов гадюки кроваві,
Сонце тоне в клетоті та темряві,
Душно, тяжко, мов скали залягли над землею, —
Хвилю тихо, мов смерть пролітає над нею,
Нараз грянуть громи, земля задрожить
І буря завис, зареве, засвістить;
Так само й тут було, коли почули рутенці
Думку їх князівської ексцеленці.
Хвилю неначе мліли-стовпіли,
Потім нараз страшними голосами: „Браво, браво!“
заревіли.

І крики брва без кінця неслися,
Аж „Народного двора“ мури тряслися,
Аж кам'яні стіни тремтіли,
Аж вікна, мов живі, дзеленькотіли,
Аж усім в ухах, мов гармати, шуміло
І в очах мінилося, темніло...

* * *

Але що се, чи сон, чи ява?
Одна хвиля, і я не чую рутенського брва;
Щезло сонмище, князь і всі раби його львівські й
нельвівські,

А я — сам у пустій хатні на вулиці Кляйнівській.
Крізь отверте вікно дух холодний потяг
І доносить до мене клекіт і гамір міського життя.
Що се було зо мною? Я озирнувся
І з дива аж забувся.
Передо мною любезне „Слово“ лежало.
Я читав його, і на сон мене збрало.
І все, що в шумні слова було обвите в письмі,
Я бачив правдиво у сні.

II. ДУМА ПРО НАУМА БЕЗУМОВИЧА

I

Ой були віки Трояна,
Славні, кажуть, і багаті,
Хоч ні один ще рутенець
Не сидів тоді в райхсраті.

Густо-часто ще й опісля
Сонце і на нас світило,
Хоч про книжечки „Просвіти“
Ще й нікому ся й не снило.

Була, кажуть, честь і слава,
Військова, козацька справа,
Що по світі гомоніла,
Гомоніла та й пропала.

Все пропало! З тіла Русі
Облетіли давні шмати, —
Тра нового вже кожуха,
По-новому треба вбрати.

Все пропало, — а пропале
Ніщо в пісні й спомнати,
В нас нові тепер герої,
Про нових нам і співати.

Гей, засіли депутати
Гень у Відні, пане-брате, —
У віденському райхсраті
Є й рутенські депутати.

Є там славні „батьки Русі“, —
Се нові у нас герої,

Се надія нам — вони нас
Виведуть з біди старої.

О, вони нам, бра, обчистять
Не лиш тіло, але й духа
Від пиянства, від лінивства,
І від ґрунту, й від кожуха —

Геть обчистять! Будем, брате,
Чисті, вільні, мов святії,
І тоді для всеї Русі
День свободи надоспіє.

О, тоді аж увійдемо,
Наче Лазар із барлога,
З того падолу податків
І додатків в царство бога.

О, тоді аж станем легкі,
І свободними устами
Заспіваєм так, що Христе!..
Словом — рай буде між нами.

Лиш заждім! До благодати
Лиш дрібниці нам хибують;
Решту наші депутати
Незабаром домайструють.

Лиш заждім! А поки ждати
Тої з неба благодати,
Слухаймо, що депутати
Будуть в раді глаголати!

II

Пан міністер хоче грошей
На казарми, на гармати,
На мундури, окупац'ї, —
Райхсрат гроші мусить дати.

Пан міністер чемно просить
Грошей зо сто міліонів,
І рахунок розкладає
Серед жартів і уклонів.

Хоч рахунок недокладний,
Аж крізь діри вітер віє,
Але що кому до того,
Де міністер гроші діє?

Хоч край в нужді, темний, бідний,
Та міністер-бо хороший,
Такий милий, такий чемний,
Та й так любо просить гроший!

„Тра піддержати повагу...
Тра в розвою не вступати...
Тра нові мундури шити,
Тра нові гармати лляти.

„Гроший тра сто міліонів,
Правда, що здалось би більше,
Та на сей рік досить того, —
Решту додасте пізніше“.

Пан міністер красно просить, —
Чому б, бачиться, не дати?..
Але райхсрат починає
Розговори і дебати.

Розговори і дебати:
Чи все дати, чи не дати,
Чи край може, чи не може,
Чи потрібні нам гармати?

Розговори сюди, туди,
Пан міністер чує нуди...
„Що, — гадає, — плести дуби?
Як я схочу, так і буде!“

Пан міністер добре знає,
Куди діло за чуб взяти, —
Камердинра посилає
Між рутенські депутати.

„Камердинер, осьде пачка!
Що в тій пачці, не питайся, —
На — де посол Безумбвич,
Швидко д' ньому перепхайся,

Дай йому!" Слуга полетів.
Пан міністер вже не дбає.
Що гадає — господь знає,
Але райхсрат знать не знає.

У райхсраті при дебаті
Всі рутенці шепчуть стиха:
„Треба дати й без дебаті, —
Пощо крику, пощо лиха!“

Тільки славний Безумович,
Прозваний „Рак Поступович“.
Підгортає сивий волос, —
Просить сміливо о голос.

Пан міністер теє бачить,
І думки йому віщують:
„Безумович бере гроші,
А рутенці голосують“.

III

„Гей, панове депутати,
Австріяцькі вірні люде!
Слухаю я вашу мову
Та й гадаю: «Що то буде?»

„Що то буде з нашим красм,
І з урядом, і з церквами,
Коли дух гордий, безбожний
Вкоренився вже між вами?

„Пан міністер хоче грошей
На мундури і гармати,
А ви в гордості плетете:
«Чи все дати, чи не дати?»

„Пан міністер! Ви згадайте,
Що се власть! А час вам знати,
Що усяка власть від бога, —
А власть може розказати!

„Уважайте: він не каже,
Тільки просить дуже гречно, —
Ще вам мало?.. Раджу: дайте!
Бо не дати — небезпечно!

„Він рахунки розкладає
І толкує перед вами,
А ви смієте сваритися
Богохульними словами!

„Вирочім — ох, мої панове,
Важко серце розпороти, —
Ви ж згадайте: хто ви? що ви?
Ви — австрійські патріоти!

„Так ви стоїте на стражі
Чести і поваги краю?
Честь, повага упадає,
Сторожі міністра лають!

„Ох, панове депутати,
Сумно навіть погадати,
Пан міністер грошей хоче,
Ви вагаєтеся дати!

„Уважайте лиш на мене:
Я ось і мої собрати!
Пан міністер загадає, —
Ми не смієм відказати.

„І не думайте, панове,
Що в нас розкіш і достатки!
Ні, і в нас не одна нужда
Обдирас з пліч манатки.

„Наш народ страшенно бідний,
Так страшенно, депутати,
Що не буде вже мав далі,
За що службу раз наняти.

„В нас хати — свинячі кучі,
А церкви мов оборони, —
Люд жне в нас лободою,
А му пухнуть руки й ноги.

„В нас жиди днуть за горівку,
Грунт за лихву ліцитують,
А ляхи ще нашу мову
І наш обряд геть пехтують.

„Ми досить уже терпіли,
Така була воля неба,
Та протерпимо ще більше,
Коли того буде треба.

„Бо терпіти і кориться —
Сього нас батьки навчили,
І як треба, мем кориться
І терпіти й до могили.

„Отже ж, хоть таке в нас горе,
Хоть так тяжко крєпіруєм,
То проте ми сміло, явно
За міністром голосуєм.

„Ми не були ворохобні
І не будемо ніколи, —
Треба побільшить податки,
То й побільшуєм поволи.

„Ми австрійські патріоти, —
Ми для Австрії готові
Не то гроші — кров віддати,
Якби було треба крові.

„Що ми скажем, люд то зробіть,
Лиш як слід його стиснути.
Край великий, — сто мільйонів
Можна буде ще добути!

„Ми австрійські вірні діти,
Не покинем неньки свої,
Будем вірні їй до смерти, —
Ні, до торби дідівської!

„Хоче грошей пан міністер, —
Як ми сміємо не дати?
За міністром голосуєм,
Бо ми руські депутати!

„Лиш одну надію маєм,
На міністра... Ясний пане, —
Чень же хто вам вірно служить,
То й заплату той дістане?

„Ми за вами, більшість з нами,
Що ви хтіли, те і буде.
Але зважте, — ось о трінгельд
Просять бідні руські люде.

„Просять руські депутати,
Що терпіли так багато,
Щоб ви зволіли за вірність
Ім маленькій трінгельд дати!

„Як вода потрібна морю,
Хлопам полотняник зрібний,
Як волам потрібна паша,
Так і трінгельд нам потрібний.

„Як належить богу свічка,
Хрест владиці, а серп женцям,
Так і трінгельд, ясний пане,
Нам належиться, рутенцям.

„Як дожджу чекає каня,
А душа спасення з неба,
Так чекаєм ми трінгельду,
Бо трінгельду всім нам треба“.

IV

Так преславний Безумович
Говорив при тій дебаті,
І пішла хороша слава
Про рутенців у палаті.

Говорили різні люди,
Говорили сюди й туди,
А міністер усміхнувся:
„Як я хочу, так і буде!“

Пан міністер усміхнувся,
І думки йому віщують:
„Безумович бере гроші,
А рутенці голосують“.

III. ВОРОНИЗАЦІЯ

Раз ворони у сусідстві
Із сороками жили,
Густо-часто в горю-бідстві
Одні другим в поміч йшли;
Та в домашні власні діла
Одні одним не встрявали,
Аж зла доля захотіла,
На забій свариться стали.

Бач, навкучило воронам,
Що сороки все цокочуть,
Що говорять острим тоном,
В чорне вратися не хочуть,
Що хвости довжезні носять
І вертяться так чепурно,
Де їх просять і не просять, —
От, звичайно, некультурно!

„Ви на нас глядіть, — казали, —
Ми в культурі вище вас,
Чорні фраки повдягали,
Крячем звільна раз по раз.
От і вам пора в культурі
Наперед вже поспішайтесь,
То значить: до нас подібним
Стати — воронізуваться!“

Мудра рада, та дурнії
Ті сороки — ані руш!
І ворони взріли ту ж,
Що й зовсім нема надії.
„Га, не хочуть просвічатися
Менші сестри добровільно,
Ми їх змусимо насильно
Зараз воронізуваться!“

Отже ж в пориві любови
Й братства прийняли всюк
До просвіти та обнови
Непросвітних тих сорок.
Ще ж їх те муляло трохи,
Що тоті ліси та пуші,
Де гніздилися сороки,
Були більші, кращі, густші.

І поперли всі юрбою
Нести світ воронізації,
Хоч би боем, і війною,
Хоч би кривдою й без рації.
Без опіки й охорони
Власні гнізда полишали —
А вам звісно, що зискали
За той час оті ворони?

Правда, пір'я із сорок
Вискубли чимало такі,
Та культури і на крок
Не поперли чорні фраки.
А зате шуліки й кані
Власні гнізда їх напали,
Яйця їх повипивали,
Діти з'їли на снідання...

IV. ДРОГОБИЦЬКА ФІЛАНТРОПІЯ

Що се дзвенить, що се гримить,
По гóроді лунає?
На дохід бурси для дівчат
Дрогобич бал справляє.

То доктор Генгст, а wojler jüng¹,
Ту думку пропагує,
Занявся нею широм сам
І сам бал аранжує.

А за свій труд і за свій план
Одне лише — се жарти! —
Собі прирік: для свояків
Свободні вступні карти.

А своячок, приятельок
У нього там немало,
Так що, як балу день прийшов,
На продаж карт нестало.

Професорки, уряднички
З гніву аж в штуки рвуться,
Що вільні карти жидівкам,
А не їм дістаються.

¹ [Бравий хлопець].

І хоч християнським дітям мав
Припасти дохід, -- такн
Всі змовились не йти на бал,
І не пішли, сараки.

А жидівок прийшло май-май,
Жидків також немало,
І все те геть аж пізно вніч
І пило, і гуляло.

Числили дохід другий день,
Він досить був великий:
Буфетчик римських п'ятдесят,
І п'ятдесят музики.

Блаватні кўпці пару сот,
Зі сто кравець французький,
На бурсу для дівчат, мабуть,
Лишилося дві „шустки“.

V. РУСИНАМ-ФАТАЛІСТАМ

„Акбар аллах! Бог великий! —
Каже турчин, каву п'ючи. —
Що тобі засудить аллах,
То засуд вже неминучий.
Як повиснуть, то повиснеш,
Хоч топиш в морських валах;
Як втонуть, втонеш, хоч вішайсь,
Щоб ти знав, що акбар аллах!“

„Гірка доля, — каже русин, —
Слала нам князів хижацьких,
І половців, і литовців,
І неситих дуків лядських;
Дер нас турчин і татарин,
Скубли і московські люде, —
Русь тверда все перебула,
То й ще більше перебуде.

„А нові дні припесли нам
Доброчинні інституції:
Автономію, додатки,
Податкові екзекуції,

Банки, лихву, ліптації,
Повінь, голод, горе всюди...
Але що нам тим журиться?
Русь тверда все перебуде.

„Много ми знесли в життю вже,
Та ще й більше чень знесемо:
Бо ми, бач, терпінням сильні;
Терпимо, значить жиемо.
З'їсть вовк пастирів, з'їсть нас всіх,
То й без русинів Русь буде.
Вона ж стільки перебула,
Що й себе ще перебуде“.

VI. „НОВЕ ЗЕРКАЛО“

Все йде, все минає і краю не має:
Хто вчора був зверху, сьогодні спадає;
Хто вчора сміявся, сьогодні заплаче;
Хто вчора скакав, нині стогне, не скаче;
Хто вчора живий був, гниє нині в тюрні;
Хто вчора звався мудрим, пішов нині в дурні.

От так-то недавно блищало, ясніло
Те „Зеркало“ наше, зо, ею зоріло.
Глядівся в нім чистий — і чистим уздрівся;
Глядівся плюгавий — і стидом окрився;
Заглянув продажний — вздрів Хруня Микиту;
Жидок уздрів Швіндля й любку-оковиту;
Уздрів Лизунович свої товсті липя,
І „Ми“ тут стояли, яко опозиція¹.

Так що ж бо, почате в погідну годнну,
Воно веселити хотіло родину,
Та громи за громами били нам в хату
І бури домівку трясли небагату.
Довелося скликати пожарну громадку,
Довелося підперти угли від упадку,
Довелося на грбгах ридати сльозамп,

¹ Хрунь Микита, Швіндлес Пархонблїт, о. Лизунович і „Ми“ — типові фігури „Зеркала“, що за почином Корнила Устїяновича почало виходити 1882 року і не дотягло до половини 1883 р. „Ми“ була народія гордої зарозумілості святоюрців, особливо крплошан і консисторських совітників, що стояли в інертній опозиції до всіх духових змагань галицько-руського народу, а особливо його інтелігенції.

Довелося відступників сікти бичами,
Не вдержало „Зеркало“ праці такої
І трісло з патуги, з досади самої.

Все йде, все минає і краю не має,
Що вчора померкло, сьогодні світає;
Що вчора минуло, сьогодні надходить,
На свіжих могилах нове життя сходить.
Де сила жива, життя кличе до бобів,
Та вже ж не хибне там борців і героїв;
Встане проповідник, де багато грішних;
Де багато дурнів, знайдеться й насмішник.

Отак-то як „Зеркало“ трісло з кришталю,
„Нове Зеркало“ ми ось кусмо з металю.
Гартоване горем на всяку пригоду,
Шліфоване ясно любов'ю к народу,
Жалібній спомини — то його рами,
Обвиті колючими з терня вінками;
Та проміні сонця в нім жаром ясніють
І будять на кращую долю надію.

Прийміть його радо під рідну стріху!
В час суму воно принесе вам потіху;
В дні горя, ясніючи сонця лучами,
Вам скаже: „Не бійтесь, ще сонце над нами!“
Як же інбді в хвилину утіхи пустої
Віллс остороги кракшину гіркої,
Не в гнів вам! Лиш з щирістю й правдою в змові
Слова ті! Приймайте й бувайте здорові!

VII. СУЧАСНИЙ ЛІТОПИС

I. СІЧЕНЬ

1 січня.

О, руськая мово, не знищить тебе
Ніякий вже ворог сторонський;
Та з наміром скритоубійчим шкребе
Страшні фейлегопи Тит Блонський.

5 січня.

Вибори до рад повітових ідуть.
О радуйся, Русе, від днеся!
Коли скрізь ляхи нам по лобі дадуть,
То „Русская рада“ проснеся.

10 січня.

„Всю нині житейську печаль відложім!“
Сказали отці сзуті
І радили руським понам, щоб свій дім
Покинули, жінку і діти.

15 січня.

„Пойду ко отцу во далекої землі
І гляну на него очима“,
Сказали се беззькі ереї й пішли
Молиться до злого вітчима.

20 січня.

А в „Новомъ проломѣ“ тривога і ляк,
І головоломка велика:
Не знають, що ліше, чи зв'ялий „Бодяк“,
Чи кепська, рикшва „Музыка“.

25 січня.

„Най буде і нашим і вашим“, сказав
„Кружокъ“ собі стихенька;
За Гоголя вечір задать загадав
І раг сопраниє¹ за Шевченка.

II. ЛЮТИЙ

1 лютого.

„Заждемо ще троха, таж маємо час“,
Так „Слово“ й „Проломъ“ погадали,
Про вечірок в пам'ять Барвінського враз
Торжественно оба промовчали.

5 лютого.

В „Віденській“ кав'ярні баталія, „стонъ“.
„Что сіє и кто вы таковскій?“
Бач, Гєвош — гонитель, новий фараон,
А мученик став Мончаловський.

10 лютого.

„Гов! — крикнув Сильвестер. — Не ихаться вже
вам
У Почаїв здалека і зблизька!
Там шизма! Сама Богородиця там,
Як чуємо, й та шизматницька“.

¹ [Для компанії].

15 лютого.

О, радість! Із Відня по праці важкій
Вертаються руські люде,
Несуть для попівства три міхи надії
І дірочку: „Якось-то буде“.

СЛОВО ЛІТОПИСЦЯ ДО БУДУЩИХ ПОКОЛІНЬ

Бувальщина є для будущих віків,
Немов для пшениці, навозом.
Тож мудрості вчіться з дурноти батьків!
Бери, мовляв, Петре, на розум.

16 лютого.

О радуйся, Риме! Багате зерно
Збереш ти із руських повітів!
Отець Готеровський спиває вино
На славу отців езуїтів.

17 лютого.

Не просте ж вино розбудило в нім, бат,
Такі чуття огнисті!
Се патрам на радість, а Русі на плач
Були, мабуть, *Lacrimae Christi*¹.

18 лютого.

А там в семінарії що се за рух,
За гамір, за публіка?
З свічками повзуть настоятелі в круг,
Між собою шукають чоловіка.

19 лютого.

Ах, отче Мільницький, не так вас черкнув
Той „писар“ по носі бездарно.
Як поступком своїм ви власне своє
Ім'я замазали негарно.

20 лютого.

Вам честь, молодії алюмни брати,
Що встали за правду так сміло.
О, щоб святе знам'я: „Все з правдою йти!“
Повік перед вами ясніло!

¹ [«Сльози Христові» (знамените італіянське вино)].

21 лютого.

Ви нам доказали, що чей не повік
Тяжке будем двигать ярмо мн.
Що й в нас між людьми ще знайдесь
Чоловік,
Що на сервілізм не вмеремо мн.

22 лютого.

Панам вже і верби зародять грушки,
Вже й курка у них кукуріче:
На панські селедці, хліби й галушки
Збираються „Kółka rolnicze“¹.

23 лютого.

„Сто руських, сто польських, то разом п'ятсот
Хлопів мем гостити задаром!“
Аж руських приїхало десять — і от
Пани мов покроплені варом.

24 лютого.

Лиш вас мені, вепри невиннії, жаль!
Задармо ви смерть потерпіли:
Порізали вас для хлопів тих на баль,
Та в піст — і хлопів вас не їли.

25 лютого.

Не їли хлопів, то нехай їм мара!
То панські з'їдять їх льокаї —
На знак, що хлопам пани того ж добра,
Що й своїм льокаям, бажають.

26 лютого.

Як з'їли селедці, то й пити давай!
Підносять тоасти панове,
І штуркнули руського хлопа: „Вставай!
Chcemy *szuszc i ruska przemowe*“².

27 лютого.

„Та, видно, панове в нас ласкаві суть
І їсти і пити нам ставлять,
Говорять про щось і в тіятер ведуть —
Дай боже їм вічну пам'ять!“

¹ [„Сільськогосподарські гуртки“].
² [Хочемо чути і руську промову].

28 лютого.

А в русина наче котиче життє,
Тверде і довговічне;
Світ думав, що вмерло, — воно ще жнє,
Товариство педагогічне.

29 лютого.

Про вечерки в пам'ять Шевченка судить?
Ні! Радше най кожний одверто
Признає, якого Шевченка волить,
На м'яко чи на твердо?

ЕПІЛОГ ЛЮТОМУ

Сей місяць тому переступний, бо днесь
Свій звичай переступить
Ц. к.¹ прокуратор, і нумер отсесь
Нам „Зеркала“ не злушить.

III. ПРИТЧА О БЛУДНЫХ ОТЦАХ²

Отъ Выхосы злоковѣтствованная

Во время оно бѣ человекъ пѣкшій, нарицаемый Зблазниславъ. И той вожделѣ въ сердци своемъ возвелчнитися яко представитель Руси, да помутниши умъ людей рускихъ, Русь погубить. И рече клеветомъ своимъ: „Идѣте на распутія и стогны деканата белзскаго и сокальского и призовите еревъ и старцевъ деканатовъ оныхъ, да ко мнѣ придуть. Азь бо емь утѣшеніе, и надежда, и предстатель ихъ“.

И изшедше клеветы онаго Зблазнислава, обрѣтоша декана белзска и глаголаша ему: „Пойди!“ И обрѣтоша еще шесть отцовъ, блуждающихъ во тмѣ кромѣшней и вожделѣющихъ умноженія конгреры своеса; и глаголаша имъ: „Пойдите! Предстатель есть“.

И собращася отцы купно и рѣша: „Не лѣпо намъ естъ самымъ отъ себе ходити. Того ради рцѣмъ слово, яко мы депутация есмы отъ всего клира страны нашея“. И сотвориша тако во глумленіе истинѣ.

И пришедши ко оному Зблазниславу и поклонишася ему и сташа смирна у прага хранины его. И вопроши я Зблазниславъ: „Чесо ради прийдосте?“

И рѣша блудни отцы: „Умноженія конгреры нашея ради къ тебѣ припадаемъ“.

¹ [Цісарсько-королівський].

² В доповнення до події, згаданої під д. 15 січня.

И рече имъ Зблазниславъ: „Все учиню и болѣе еще учиню“. Вѣдаше бо, яко умноженіе конгреры не на немъ виситѣ, словеса же лестная въ тунѣ суть.

И возрадовашася отцеве зѣло и рекоша: „О заступниче сладкій, како возвелчимъ тебе?“ И рече Зблазниславъ: „Просите еще, и елико еще воспросите, дасться вамъ, да повѣдасте славу мою предъ человекы рускими, яко азь емь предстатель ихъ“.

И рече настоятель деканата белзскаго: „Господи, свинія моя изыйдоша во бурачіе господина и колятора мого. Клеветы же его, изшедше со оружіемъ и дрекольми, пныя избивша, пныя яша, пныя же изгнаша сдва живыя сущія. Молю тя, повели господину тому, да наградишь мене и возвратишь прочія свинія, яже у него во плѣну держаться“. И рече Зблазниславъ: „Повелю, и будетъ“.

И рече вторый отъ блудныхъ отецъ: „Господи, сынъ мой единородный въ училищахъ веліпхъ пребываетъ, слабъ умъ имѣя. Повели, господи, учителемъ и наставникомъ его, да не искушая премудрости его, произведуть его безпрепятственно во вышнее училище“. И рече Зблазниславъ: „Добрѣ глаголашъ еси, будетъ тако“.

Рече же третій отъ блудныхъ отецъ, гладомъ веліпмъ одержимъ: „Господи, разрѣши рабомъ твоимъ, да акы Лазарь насытимъся отъ крупницъ, падающихъ отъ трапезы твоея“. И повелѣ Зблазниславъ клеветомъ своимъ, да соберуть крупницы. И собраща я во кошнице, и возлегше отцы блудныи во сѣнехъ хранины той, ядоша и насытиша чрево свое.

И по семъ начаша нынѣ глаголати, сей сіе, овъ же овецъ: сему да браги, иному же скотопасія, оному же древія на хранину дати благоволятъ. О душахъ же своихъ, ниже о поруганной народности своей не помянуша.

И абіе рече Зблазниславъ ко другу и рабу своему Титу Ковальскому, иже въ купѣ бѣ со прочими: „Друже мой и рабе мой, чего хочещи, проси! Отвѣща же Титъ: „Господи, вся, елико вожделѣеть душа моя, далъ еси мнѣ, и ничесо же болѣе имамъ просити, но да сотворишь тебѣ Господь многая лѣта“.

И воспѣша вси отцы купно и велегласно „Многая лѣта“ и разыдошася во своеса.

IV. МАРТ

1 марта.

Гурра! Ось весна! Починається март,
А для поляків „горжкі жалі“¹.

¹ [«Гіркі жалі»].

Побачили білні, що все те був жарт,
Що „Rząd sprzyja nam“¹ і так далі.

2 марта.

І Таффе побачив і вирік як стій
Прилюдно і власновельможно,
Що край наш — то Авгія стайня, в котрій
Порядок зробити не можна.

3 марта.

Протес ж університетський сенат
Лад робить, неначе навмисно,
„Про руські виклади прийшли споминать?
І овшім, будуть, як рак свисно“.

4 марта.

Аби чи ж не робить порядку, де глянь,
Той „Комітет обивательський“?
Таж план його, щоб рятувати селян,
Так щиро приятельський!

5 марта.

„Платіть лиш, голубчики! Все заплатіть,
Капітал весь до цента,
То з ласки вас зліпитуємо — ждїть! —
Лише за самі процента.“

6 марта.

„А як хто пропенти й капітал сплатить,
То всім для приміру й науки
Його зліпитуем, як бог дасть дожить,
Ще титулом поруки.“

7 марта.

„Намісник за нами, староста за ним,
І вся автономія вкуші,
І краківський біскуп з приказом святим:
„Платіть же, платіть, бо ви „глупі“!“

8 марта.

Василю Нагірній, ти страшно згрішив
Перед „Словом“ і „Проломом“:
Тобі відняли, що ти дома зробив,
Пришили ж, чого не зробив поза домом.

¹ [Уряд прихильний до нас].

9 марта.

„Народну“ тобі „Торговлю“ відняли,
Що так ти над нею трудився,
За те ще і латку тобі прип'яли,
Що в руській ти мові покпився.

10 марта.

О, слава вам, „Слово“ з „Проломом“ ураз
За той ваш такт безмірний!
Дай бог, щоб ніколи не був серед вас
Такий чоловік, як Нагірній.

11 марта.

„Товариства педагогічного вам
Забаглось, — кричить по-дитинський
„Samorząd“¹. — Таж маєте польське, а там
Всіх водить за ніс пан Савчинський.

12 марта.

„А я проти руського veto² кладу,
Бо що то за лад буде свинський!
Не зможе ж і там всіх і тут на біду
Водити за ніс пан Савчинський“.

13 марта.

А в дебрях „Слова“ чути глас,
„Русланъ“ озавсь удалий:
„Гдѣ наши поэты? Гдѣ нашъ Парнасъ?
И литературны журналы?“

14 марта.

„Гдѣ нашъ Гушалевиць? Дѣдицкій молчить,
Но мог бы что-то сказати;
Тындюкъ, и Темнюкъ, и преславный наш Титъ?
И „Матица“ время востати“.

15 марта.

А „Матица“ вчула се, тре очеса:
„Та такъ, шось зробити здало бысь“.
І ну же питати, щоб хто написав
Статтю про китайський правопис.

¹ [Самоврядування (назва польської газети)].
² [Забороняю].

16 марта.

Від довжників банку на раду й борбу
З'їздяться в сей день делегати,
І доктор Іскрицький прибув, лиш забув
Свою твердість з собою узяти.

17 марта.

Чи дома лишив, чи в дорозі згубив?
Ой, бідний ти, пане Іскрицький!
Аж тут, на тім з'їзді, собі заслужив
Ти справді вінець мученицький.

18 марта.

За власне своє „уб'яжденьє“ вмирать —
Се ще невелика заслуга;
Ти ж дав доказ, що можна і жити, і прийняти
„Уб'яжденьє“ свого недруга.

19 марта.

Новинка! Новинка! Відкрив се „Проломь“
В порі відновління предилати:
„Передь Драгомановымъ билъ челомъ
Редактор „Д'їла“ когда-то.

20 марта.

„Но днесь измѣнились на лучше! Глядѣть!
Только мы безъ измѣны и цѣло
Остаемься! Тогда клеветали на „Світ“,
И нынѣ клеветчемъ на „Д'їло“.

21 марта.

Новинка! Ясеньський кричить з Раштовець:
Щоб Польщу збудувати,
А Русі зробити остатній конець,
Мазурами Русь заселити.

22 марта.

О, пане Ясеньський, не дуже кричи!
Широка та Русь, небоже!
Хоч всіх ти мазурів сюди перемчи,
Се Русь задушити не може.

23 марта.

Та польський народ коли землю батьків
На ласку пімецьку покине,
То й Польщі не стане, ані поляків!
А Русь, проте, таки не згине.

24 марта.

З-за моря не ластівка лине до нас,
Летять лиховісні круки
І кричуть: „Не бійтеся! Лаврів якраз
Піде в сзуїтській руки“.

25 марта.

А другий крук криче: „Добра вам із неба
Бажає папа римський,
Лише семінар йому гречеський треба
Змінити на латинський“.

26 марта.

Дольницький кричить: „Сзуїти, ото
Герої! Лиш їх нас ошіка
Відродити може. Шевченка ж зато
І вважають ніщо за чоловіка“.

27 марта.

І вже в семінарії чути той дух,
Якпій нам приносять ті круки:
Завзята війна там ведеться — йде слух —
Супроти читальні й науки.

28 марта.

Не диво тому, що й дух бунту не згас.
Іспанські мов Карлі й Альфонзи,
Отак тут і гризуться й воюють раз в раз
Алюминн проти „бонзи“.

29 марта.

Ох, бонзи уряд, то, здається, не рай,
В яким би жили „спокойно“:
Одні йому зустріч кричать: „Пропадай!“
А інші співають „Достойно“!

30 марта.

Сьогодні, як знаєте, „перший апріль“,
Чи маю здурити вас стихом я?
Ой доля нас дурить так тяжко дотіль,
Що жарт уважав би гріхом я.

31 марта.

Хоч то не моя річ, щоб я ся волік
До вас, мов за жебрами, в хату,
Та все ж пригадаю: скінчився чверть рік
І час відновити передплату.

V. ЦВІТЕНЬ

1 цвітня.

Вітаймо, брати, „трицісарський союз“!
Якраз він приходить нам впору:
Несе полякам замість Польщі „а дзує!“
З додатком, „квасного гумору“.

2 цвітня.

Ряд хоче панам горальні „разорить“,
За те бере „Коло“ „пуцівку“
Від польських газет; прокуратор смалить
Газети, а все за горівку!

4 цвітня.

А „братство Лойоли“ не зна, що спокій,
І з нашим збратавшися горем:
„Добриміль мій, — каже, — і Лаврів теж мій
Ad gloriam Dei majorem“¹.

5 цвітня.

Грохольський, мабуть, переївся пасок,
Зрікається в „Коло“ проводу,
А „nasz rozum stanu“² на дощичку змок
Та її кидається, бідний, у воду.

6 цвітня.

Ой „nasz rozum stanu“ чогось скапцанів
І став пустий, як рура,
Бо здише пискля, що він хухав і грів,
Секундо-генітура.

7 цвітня.

О радість! Аж з Риму до Відня прийшло
Запитання телеграфічне:
Яке в семінарії руській було
Забурення епідемічне!

8 цвітня.

О радість! Так, видно, сам папа святий
Цікавиться вже русинами,
Його святе серце біль тисне тяжкий
Над нашими синами.

¹ [На більшу славу бога].

² [Наш державний розум].

9 цвітня.

І вже про поправу він думає й шле
Побожних отців єзуїтів;
Ті, певне, направлять усе наше зле,
Що йшло з шизматичьких совітів.

10 цвітня.

О, маймо надію! Коли вже аж Рим
Так дуже цікавиться нами,
То швидко нову благодать ми уздрим,
Заллемося з утіхи сльозами.

11 цвітня.

Отець Кобилянський надії тій рад,
Нічого більш не журиться,
Лиш в „Рускѣмъ Сіонѣ“ хвалить целібат,
Що йому аж з-під носа куриться.

12 цвітня.

„Я вже не розженюсь, коли раз женат, —
Міркую отець Кобилянський. —
На інших нехай там паде целібат,
На мене ж каптур крилошанський.“

13 цвітня.

„Хто мудрий, тому й целібат не страшний,
Жив він не гірше, як світський,
Бо хто ж целібат заборонить такий,
В яким жив отець Сарніцький?“

14 цвітня.

Ридаймо враз з „Новим проломом“, брати!
Які-то на світі hogrenda!¹
Ридає „Пролом“, що ось має прийти
Із Юра на нього куренда.

15 цвітня.

О, тішмося з „Новим проломом“, брати!
Бо річ се загально знайома:
Куренда не йде і не ладиться йти,
Була се лиш „фімфа“ „Пролома“.

¹ [Страшні речі].

16 цвітня.

Весна настає! Мов з-під снігу трава,
Так у нас виростають події:
Вибори, скандали, борба, жидова,
І віче, і патри, й злодії.

17 цвітня.

В Тернополі гамір, і стріляння, й шум,
Правдиво подільська охота:
Жиди б адже світу далися на глум,
Якби в місті не стало болота.

Се ж консервативний наскрізь елемент:
„Най наше болото тут в купці!
На вивіз сміття не дамо ані цент!“
Не брато-, а брудо-любці.

18 цвітня.

А в Лаврові дзвони ревуть та й ревуть,
Бо й як їм не ревіти?
„Pod wodzą“¹ Сарніцького в Лаврів ідуть
З Жуковським отці сзуїти.

19 цвітня.

А в Кракові бреньк поліцейських вікон;
Збігається люд там недаром,
Бо, бач, революція краківська он
Підпалює бомбу цигаром.

20 цвітня.

„Заслузі корону!“ — сказали пани
Від банку, „шкіролупіги“,
І вдячну адресу зложили вони
Для Мархвіцького і для Сапіги.

А що 30 000 підписів зібрать випада
Для тої адреси окраси,
А не пишеться жадеп розумний газда,
То підписують всі свинопаси.

21 цвітня.

Се що на Високому Замку вищать
Усяких паничків зграя?

¹ [Під проводом].

Полонія спиле могилу — лиш цить! —
Конституції Третього мая.

22 цвітня.

Гей, Хруню Микито, де ж ти ся подів?
Проспав ковбаси й оковиту!
Таж чуй, „patryotnik“ кричить, аж упрів:
„Сто ринських за Хруня Микиту!“

Нема десь Микити, зле справи стоять
Панів шовіністів гербових, —
Повіт за повітом все хлопн валять
У виббрах до рад повітових.

23 цвітня.

„Я тут! — у Сокальській кричить стороні
Микита. — Тут добре сидіти,
Зробив тут, що міг, але ж годі мені
На всі розірваться повіти.

„Тож справте, панове, на кожній повіт
Микиту й водіте на шнурку!
Я в Сокалі вам допоміг на шість літ,
А відси вандрую аж в Турку“.

24 цвітня.

„То все для ojczyzny“¹, — рекли баранці
Із „patryotycznej owczarni“²,
І нищечком гроші покрали панці
У Калуші та у Комарні.

Пан Кевеш собі знов поволеньки дер
Фундацію Скарбківську,
А панок Пілярський махнув übers Meer³,
Обчистивши касу львівську.

25 цвітня.

Брати поляки, гратулюємо вам!
Без „szuzmu“ і без „borby“⁴
Ви швидко дійдете на злість москалям
От так до жебрацької торби.

¹ [Для батьківщини].² [Патріотичної вівчарні].³ [За море (в Америку)].⁴ [Без „шивми“ і без „боротьби“].

Брати поляки, лиш будуйте ви так
Ойчизну „moneta i trunkiem“¹,
То на вашій могилі напише пруссак:
„Es waren honette Halunken“².

26 цвітня.

О музо сатири, для сього святця
Ти свѣго вінця не відмовиш,
Бо хто ж тут вартніший твого вінця,
Як оґієс³ Лука Бобрович?

На книги своє Imprimatur⁴ дає,
А руську дитину б'є в лапу,
Коли польських „Zdrowański“⁵ не вміє. Так є,
То вибранець наш! Маємо папу!

27 цвітня.

Із всіх сторін Русі народ десь спішить.
„Куди так спішиш, чоловіче?“
„Та від езуїтів свій край боронить
Ідемо на віче, на віче!“

Та „Lwowska Gazeta“ на те вухо глуха,
Її віче — на яворі фіги,
Про нього ні слова, зате слів чепуха
Про песі та кінські висьціги.

28 цвітня.

„Агій, що тут миру на віче зійшлось!
І господар, і пан, і халупник.
Ще на председателя втягнуть м'я ось!“
Сказав і сховавсь Шкаралупник.

29 цвітня.

„Упав, — повідає „Reforma“, — аж стид,
Клир руський, і чорний і світський;
Одна лише перла між ним блискотить,
А се — отець Сарніцький“.

¹ [Монетою і напитком].

² [Це були хороші поганці].

³ [Отець (піп)].

⁴ [Хай буде надруковане (форма дозволу католицької цензури на друкування книжок)].

⁵ [„Богородице діво“ (польська молитва)].

„Високо, — рік „Kurjer“, — високо стоїть
Мир руський, духовний і світський;
Одна лиш для нього закала і стид,
А се — отець Сарніцький“.

30 цвітня.

А пані Махчипська лавровий вінець
Велить студенткам купувати,
Щоб „mistrza Matejke“¹ за образ його
Достойно вшанувати.

O sancta simplicitas!² Впрвешся все
Не в місці і не в пору.
Не мала за по тп Матейка почитить,
Та аж за „Вернигору“.

VI. МАЙ

Пролог

Прослав, пропустив літописець свій час
Чи там пронедужав украдкою,
Та, господо слава, іде і без нас
Історія своїм порядком.

А хоч би собі і в могилу поляг
Сей ваш літописець украдкою,
Народ буде сіять, орать по полях,
І світ піде своїм порядком.

Хоч нібито й ми до істор'ї щось-десь
Свої вкладаєм роботи,
Та буде й без нас та істор'я, як днесь,
Орати, збирати й молоти.

1 мая.

У Липську Крашевського судять, ади,
У кріпость за головну зраду;
У нас поляки ще шукають біди,
Біда ж, мабуть, тягнеться ззаду.

¹ [Митця Матейка].

² [Свята простота].

2 мая.

Панам вже обрид руський хлоп і глядять
З-між мазурів собі „przujasiela“¹,
Тож кличуть мазурів на Русь осідать...
Чей з ними прийде який Шеля.

3 мая.

Задвірська читальня святкує сей день,
Зі Львова о відчит аж просить;
Задвірський вгомость злякався, хоч гинь,
Бо Фрэнко тут відчит голосить.

4 мая.

Чи ви подуріли? Вже краще всі враз
Засядьте до фляшки й до збанка,
Співайте, гуляйте і бийтесь весь час,
Ніж слухати відчиту Фрэнка“.

5 мая.

В Кошичинцях, браття, стріляють людей
За те, що в арешт ся наперли,
Немовбито всі ми без кутих дверей,
Без замків рабами не мерли.

6 мая.

Слоневський, Слоневський, де „Switlo“ твоє?
Днесь стало б в пригоді, їй-богу!
Як випхнули шумно з посади тебе,
То щоб просвітило дорогу.

7 мая.

До Кривча от всі езуїти спішать
На місію, люд навертати;
Юр руським попам не забув наказать,
Щоб бігли їм стрем'я держати.

8 мая.

Залеглих предплат ось жадає „Сіонь“:
„На те в нас церковні скарбони,
Аби урядово з церковних скарбон
Платить недорічні Сіони“.

¹ [Приятеля].

9 мая.

Та ось із Підгаєць гуде відгомон:
„Нехай освітить вас предвічний!
Не хочем платить не тому, що „Сіонь“,
Лише тому, що недорічний“.

10 мая.

З Підгаєць іще одне питання йде,
Ворушить клир чорний і світський:
„Пора би вже знати, де правда тут, де —
Чи целебс, чи ні ксьондз Сарніцький?“

11 мая.

О славо Бучача! Де руський монах
Учив Могильницького й Ляма,
Там польський ксьондз руську релігію вчить,
А з давньої слави лиш пляма.

12 мая.

У Львові, їй-богу, превесело жить!
Хто хоче, най вірить, не вірить.
„In polnischen Kreisen, — тут пароль звучить, —
Wird lustig drauf defraudiret“¹.

13 мая.

Пілярський утік. „Vivat sequens!“² рекла
Поліція, та щоб сарака
Не мучився втекою, хап та й замкла
За крадіж Вінкентія Жака.

14 мая.

Лиш сум русинам — не за Жака, мабуть.
Ох, інша є тому причина:
В Кульпарків іще „Народівку“ не друть,
Що шарпа вона Вахнянина.

15 мая.

Та й шарпає, знай, лиш за те, що посмів
За руською школоу впімнуться,
Обкидає болотом усіх русинів...
Ох, коб то її нам позбуться!

¹ [В польських колах весело крадуть].
² [Хай живе дальший].

16 мая.

Та ні, не дай боже! Най вічно реве,
Поки сонця на світі й каміння!
Бо Польща, як так ще з п'ять літ поживе,
Умре на сухоти сумління.

17 мая.

Ось, бач, із колюми її визира
Яка ж то почвара почварна?
Се Швайггельд сенок і матуся стара,
Корупція парламентарна.

18 мая.

Вона спокійненько описує їх:
„Се Буба, се Кака, Содома“,
Та так, що й сліпий би побачити міг:
Вони тут у неї всі дома.

19 мая.

А „Kuryer Lwowski“ на стіни дереться:
„Вам треба жалобу занести
На Шварца, на Лендербанк, що він береться
Так тикати вашої честі“.

20 мая.

Ох, мій „Kuryerk“-у, і треба ж тобі
Було дурно так драться на стіни?
Стара „Narodówka“ воркоче собі
Тихенько: „Naiwny, naiwny“¹.

21 мая.

Ти ж знаєш: лиш той ткне циганську честь,
Хто скаже: „Ти ореш і сієш!“
Для злодія ж те лиш образою єсть,
Хто скаже: „Ти чесно все дієш“.

22 мая.

Ликуй, літописче! Як лиш Венедикт
Поверне „въ Ивановой хаты“,
То „Слово“ шпурне „брудно-русскій“ язик,
Почне „чисто-русскимъ“ писати,

¹ [Наївний].

23 мая.

О „Слово“, недобре се здумало ти!
Що ж зробить Тит Блонський, твій стрик-от?
Чи зможе він шлях чисто-руський знайти,
Коли к брудно-руському звик-от?

24 мая.

Не тратьмо надії, хоч весь нам простор
Ляхи забирають прехитрі!
Ось в нашій зашиті скликає собор
Пан Адольф Добрянський у Питрі.

26 мая.

А що се у Львові? Вода чи пожар?
В поліції рух неспокійний!
Ох, ні, се знайшли у шевця каламар
І вітрять дух революційний.

27 мая.

Es reiten drei Reiter¹ з райхсрату до нас.
Ох, тож-то везуть нам потіхи!
Везуть для гарбовання шкір копервас,
Надій струпішілих три міхи.

28 мая.

Гей, гей, копервас нам потрібний якраз,
Щоб декому виправить шкіру,
Хоч би тим, що про з'їзд духовенства у нас
Веліли загарбать брошуру.

VII. ЧЕРВЕНЬ

1 червня.

Що май двадцять вісім деньків мав у нас,
Не винен ні місяць, ні зірка;
Се тим, що Палюх преждевременно згас,
То й в руськім літописі дірка.

2 червня.

Ой був собі лицар sans peur et reproche²,
Лиш крихту з брудними руками;

¹ [Три вершники їдуть].² Без боязні й догани; мова про Мархвіцького.

Перемиській шляхті сказав він: „Ну, що ж,
От будьмо собі спільниками“.

3 червня.

Пристали. Ось лицар іде до літак
Здавать зі спільництва рахунок,
Говорить так складно, та що в кишенях
Ховає? Се презент, дарунок.

4 червня.

І крикнув весь край: „Гей, панове, смотрите,
Сей лицар, бува, чи не злодій?“
Відмовив Сапіга: „А хоч так! Sy git!¹
Він друг наш! Schwamm drüber!“² Та й годі!

5 червня.

Schwamm drüber! Се оклик великий, новий,
Що громом по краю лунає,
Всі бруді, гріхи, всяку печесть і гній,
Як стирка, без стиду стирає.

6 червня.

О сміло, панове, тим шляхом ідіть,
А швидко — je schneller, je lieber³—
І ваш слід поганий затре от так світ
І скаже: „Тьфу, погань! Schwamm drüber!“

7 червня.

Де бореться церков, там в поміч їй бог
Шле чуда і знамена дивні;
Де боресь ошука, там з підступом вдвох
Пародії творить противні.

8 червня.

Ось у Станіславові pater⁴ хотів
Недужу лічити, нівроку,

¹ [Це добре].

² [Це треба стерти (забути, затаїти)].

³ [Чим швидше, тим краще].

⁴ [Отець (піп)].

Лічити чудесно, значить без ліків,
Та й дав малинового соку.

9 червня.

З Бучача йде вість, непотішна для нас:
Замкнули василіянина.
Ей, василіяни, невже ж лиш для вас
Ще тайною ваша руїна?

10 червня.

Нас мплує бог. Щоб гріхи наші змиє,
Знать за сзуїтів мольбами
Шле дощ, шле потопу. Бурлить і шумить
Безмірная повінь полями.

11 червня.

Руйнує повіти і села, й хати,
Руйнує весь краю добробит,
Та до сзуїтів не може дійти, —
Не біітєсь, бог знає, що робить.

12 червня.

„Рятунку! Рятунку!“ мільйони кричать.
Газети кричать: „Регуляц'ї!“
Ось з Відня три тисячі грошей імчать:
„Рятуйся сам краю з руїнац'ї!“

13 червня.

А Рим ласкавіший. Щоб в повені зла
Ловить грішні душі русинів,
Дає — сзуїтська рука замала —
Ще й руських бернардинів.

14 червня.

Що ще сзуїтська рука замала,
Доказує gmina Kozina¹:
Торік сзуїтська там міс'я була, —
Що ж робить сей рік ота gmina?

15 червня.

Читайте газети! Там крики страшні,
Там Wink-и² даються urzędом³.

¹ [Громада (села) Козина].

² [Вкавічки].

³ [Урядовим: установам].

Таж піп шизматипькпій святив в Козині
І поле, і церков! Ноггendum!¹

16 червня.

Пан Абрагамович свій звіт викладав
Із того, що діяв у Відні;
„Prostaczkom“² у очі він порох кидав, —
Не перші вони й не послідні.

17 червня.

І скромна гостина з дреглів і ковбас
Була тут виборцям для смаку.
Гей, бідні виборці! Смак був тільки раз
Потім будете шухать табаку.

18 червня.

Ви ж, панцю, говорять, комедіюпис!
Ось вам моя рада смиренна:
Комед'я, з якою ви к нам подались,
Була й не пова, і нужденна.

19 червня.

„Тернопільський бунт“ перед судом стоїть.
Куди тернопільцям до бунту!
Поліція й тут і міх дре, і квичить, —
Ось вся її мудрість до шпунту.

20 червня.

Не треба й пророка, щоб здріть світляний
Будущини нашої ранок:
Сьогодні ми бачили іспит річний
У закладі василіянок.

21 червня.

Учителькам, вчителю честь за їх труд,
І честь настоятельці тоже!
Най далі „по-руськи й по-людськи“ ведуть
Оцей інститут! Щаст'я їм боже!

22 червня.

І вам честь, дівчата! Таж Русі ви цвіт
І крапці долі надії.

¹ [Страшна річ].

² [Простакам (в розумінні шляхтича — селянам)].

Тож пле літописець для всіх вас привіт
На ім'я Ціпановської Марії.

23 червня.

В Тернополі знов педагогії взір:
Дівчину колола шпильками
Учителька Зелінгер, жєнщина-звір,
Та lumen¹ між писателькками.

24 червня.

Що впер у арешт і судья Вєрбовий,
Сього ще, здається, замало;
А їй би „березовий“ здався такий,
Щоб і місця цілого не стало.

25 червня.

Дві вісті до нас рівночасно ідуть:
Зростає холера у Франції,
Отці ж бернардини на місію зуть,
Ще більші робить каламанції.

26 червня.

Чи пані холера до нас загостить,
Про те нехай знає пан Кох, Кох;
Та патри захтіли дракона збудить,
Що п'ятсот літ тому ще здох, здох.

27 червня.

Поганий, неситий дракон сей, брати,
І поступу ворог постійний,
Дорогою світла не любить іти,
А се — фанатизм релігійний.

28 червня.

Який був Ян з Дуклі добродій для нас,
Про се, сказати правду, не знаю:
Та як він від Хмельницького Львів колись спас,
То хто зложив окуп? Питаю.

29 червня.

Коли пам'ять його русини споминать
Будуть у бернардинській каплиці,
То що руські трупи на те повідять,
Ті — там, в бернардинській криниці?

¹ [Світло].

30 червня.

Та годі про сє! Рука щось тремтить,
І сонце проміння лє в хату,
І хочеться вийти, душею спочить,
Забуть ту легенду прокляту.

VIII. МІСЯЦЬ ЧЕРВЕНЬ

Ой місяцю клятий! На твоїм чолі
Випалюю ганьби клеймо я:
Потопом залив ти повіти цілі,
Та не дав нам ковчега, ні Ноя.

Потопом залив ти нещасний наш край,
Для селян став ти пеклом готовим,
Ба навіть страшний ти зробив халамай
Старостам, панам повітовим.

Понищив дороги, мости позривав,
Не щадив навіть, певно, й рогатки!
Поганче! Куди ж тепер буде чвалав
Екзекутор в село за податки?

А клопоту скільки, а крику, біди!
Б'ють газети на гвалт і тривогу,
Аж Відесь нам — перший раз зроду, ади! —
Дать мусив запомогу.

Щоправда, не дуже він з нею спішився,
Не дуже нам з неї і сить.
Та хто ж дармим коням у зуби дивився?
Та хоч й кому й кривда, то цить!

На рівній дорозі чи вам довелось
Шморгнути ногою десь в яму?
Отак випадково я висловив ось
Життєву всю нашу програму.

Чи банки і лихва зі шкіри нас дуть,
Чи жид з нас опасений кпить,
Чи подвійний тягар нам пани завдають,
Ми все: „Кому кривда, той цить!“

Гей, Ноя нам треба з його ковчегом,
Щоб впвіз нас з лиха та з горя,
З калюж недоумства, що все б'є чолом,
Із „рутенського“ одуру моря.

IX. ЛИПЕНЬ

Зовється він липень для того, божусь,
Що все одно к одному липне:
Лях липне до Русі, а тихо ти, Русь,
Коли лях тебе дрібку де щипне.

Що школи нам дати не хочуть у Львові,
Се жарт — для малої дитини.
Та глянь і втішайся! В братерській любові
Як липнуть до нас бернардини.

Дукляна святкуючи, наших людей
На відпуст згромадили хмару,
А щоб тумана їм пустить до очей,
Заспівали їм: „Z думет роґагу“¹.

Іронія долі! В той сам час, як ту
В'ється звук тої пісні під хмару,
Сама Дукля, Дуклянові в жертву святу,
Уся пішла з «думет роґагу».

Дукляне! Дукляне! Спасав же ти нас
Від Хмеля, орди й Дорошенка,—
Чому ж свою Дуклю ти нині не спас,
Хоч ся праця була б і маленька?

Не менш бернардинів к нам липнуть жиди.
В Боріславі — господи милій! —
До робучих людей так прилипли — ади! —
Що тридцять на смерть поранили.

І що за герої! Один гнав козак
Іх сто, аж губили патинки;
А козацьких потомків мордують отак
Жиди, розпаношені ниньки.

¹ [З димом пожежі (національний польський гімн)].

Що молодіж лиши до себе і враз
По краю іде на мандрівку,
Не диво, та все ж хвала богу, що в нас
Є клий вже, що лучить нас в спілку.

Учителів вкупу стягас той клий,
Щоб долю свою поправляли,
І хоч початок іще трохи малий,
Дай бог, щоб росли і більшали.

А ось і студенти на віче спішать,
Стягаються спільно до купи,
І побачили ясно зі спільних нарад,
Що вони вже живі, а не трупи.

Бо навіть дяки — чи чував хто таке? —
Збираються, липнуть до себе,
Виявляють, яке то життя їх важке
Й які у них спільні потреби.

Так здоров був ти, місяцю липню! Хоч там
Вороги нас часом і уціпнуть,
Але вже не страшні ті щипання нам,
Коли наші всі к' собі прилипнуть.

Х. СЕРПЕНЬ

Ось серпень прийшов і мов серпом ізжав
Гіцкєвича в Долині
За те, що занадто цікаво вглядав
До банкової скрині.

То був патріотник! Світали йому
В голові общепольській мрії:
Анектуй не лиш Русь, а і власність чужу, —
Ну, і присвятивсь між злодії.

Пішов і Баранський з Долини, той сам,
Що там мав у хрунів „zaufanie“¹.
Щастя біг, панове, в дороженьку вам!
А нас від вас „zbaw Chryste, Panie!“²

¹ [Довір'я].

² [Спаси нас, Христе, пане!]

Пан Цукер і Гольдман не рідні брати,
Із патріотницького війська,
Намісника просять, щоб назви тоти
Змінив їм на польські „nazwiska“¹.

І змінить намісник. Пан Цукер від днесь
„Słodkogebski“² назветься так мило,
А пан Гольдман, той, певно, більше з хлопська
назвесь,

Яко демократ, Злотерило.

О радість! За серце, за боки берусь
Від новин тих утішних і певних:
Швидко вийде у світ „Прикарпатская Русь“,
Научний двотижневик.

Два тижні минули. Піду, обіздрюсь,
Чи вийшла сподівана? Ist ніх!³
За місяць прийде „Прикарпатская Русь“,
Але вже яко „Місячний Вѣстникъ-сь!“

Знов місяць минув. За живіт вже берусь:
Чи вийшла? Чорти і святі всі!
Не вийде зовсім „Прикарпатская Русь“,
Бо Плоцанському вкрав хтось статті всі.

І хто ж то на світі украсти їх міг?
О щоб йому трястя й простуда!
Таж, певно, лиш знавець міг загарбати їх,
Найскорше Сава Дуда.

Та що про такі нам дрібниці плести?
Зближається день епохальний:
Мов сонечко з хмар, має з цюп-зійти
Наш мученик сакраментальний.

Любимець народу, пророк наш, герой,
Політик, поет, наукович,
Апостол, предтеча, спаситель наш, той
Преславний Іван Наумович.

¹ [Прізвища].

² [Солодкогубський].

³ [Нема нічого].

Незрівняний муж! Стільки днів не прожив,
Скільки перемінив перекопань,
І не стільки добра він для Русі зробив,
Скільки вилив парікань і стогнань.

Був ляхом, був собі й малоросом колісь,
Нині став единства прозелітом;
Повні запалу все слова в нього лились,
А проте все він був гіпокрітом.

Колісь його бесіда бурю на нас
Привела — Голуховщину злую,
А гнилицька борба його в нинішній час
Нам дала езуїтчину тую.

Для хлопа він пише, хоч хлоп в нього гадь,
Дикун без ума і без честі;
Він пише по-хлопськи, щоб брідить, псувать
Той язик і в погорду привести.

О, славить сей день епохальний будем,
Що сьогб увільняє гіганта!
Хоч не маєм театру, йому признаєм
Славу першого комедіанта.

ХІ. ПРИТЧА О ФАРИСЕЙ И МЫТАРЬ

Отъ Вѣчесы злоновѣствованная

Во время оно два человекъ взыдоша во судилище оправдаться о грѣсѣхъ своихъ, единъ фарисей, второй же мытарь. И рече фарисей, ставъ предъ судилищемъ и презирая слова отца своихъ: „Господинове отъ горняго судилища, сотворите тако, да оправданъ изыду отъ суда сего, и азъ потружуся во благо вспульней ойчизны нашей¹ по вся дни живота моего“. Мытарь же припаде въ углу и біяйся во персы глаголаше: „Отпустите мнѣ, не вѣдахъ бо, что творихъ“. Но судящій не възрѣша ни на лествь единого, ни на уничиженіе втораго, и затвориша я во темницу, въ ней же не бѣше ни тьмы, ни плача, ни скрежета зубовнаго, но миръ и благоволеніе.

И се абіе изшедши она два человекъ изъ темници по времени немнозѣ, рѣша въ душахъ своихъ: „Мученици есмы, русину же всяку подобаеть поклонитися предъ нами и воздаяти намъ все потребное, зане гоненіе претерпѣхомъ“. И

¹ [Нашої спільної батьківщини].

вельчашася словеса льстивыми и самохваленіемъ многымъ, яко за Русь претерпѣша, но не фарисейства и мытарства своего ради.

И взалкаша пѣнязей многихъ и всяа суствы мира сего, и идоша во градъ нарочитъ, нарицаемый Кіевъ, иже издревле словяше мати градомъ рускимъ. Тамо совѣтъ творяху книжници и старци людстїи отъ страны сѣверныя и отъ всѣхъ странъ царствїя рускаго. Они же, пришедше, поклонившася имъ. И вопрошаху я книжници: „Чесо ради прїйдосте?“ И рече фарисей: „Что ми дасте, и азъ предамъ вамъ матеръ мою, яже есть галицкая Русь, издревле отщепенная, и братію мою, священниковъ русскихъ, и ересь, глаголемую унию, со жены и чады ихъ“. Они же рѣша: „Аще за тридесять сребреникъ Іюда Христа продалъ есть, ты прїими двадесять и девять за „матеръ и братію твою“. И прїя фарисей сребреники, мытарю же чающу подавнїя поверьгоша еще три златники и отпустиша я со миромъ.

И изшедше изъ соньмища, рече мытарь ко фарисею: „Туне, батюшка, продалъ еси“. Отвѣщавъ же фарисей и рече: „Что убо сотворю? Аще повергу имъ сребреники и шедъ удавлюся? Но возвратимся во Галилею, идѣ же мнѣ престоль пророческѣ уготованъ, и възсѣдъ на престолѣ почну глаголати слова многа и превращати бѣловъ во чорное и разумъ во нѣразуміе, и вящше мзды удостоюся. Достойнъ бо есть работникъ мзды своєю, жрецу же отъ жертвенника жити подобаеть“.

И сотвориша тако и поидоша во страну галилейскую. Имѣяи уши слышати да слышать.

ХІІ. ЗАРІЩЕННЯ

І знов за перо літописецъ бере,
Ще раз, коби хоч не послїдний,
Спївати про горе та лихо старе,
Що точить организм наш рїдний.

Хоч в серці у нього тоска і печаль,
Нехай хоч уста засміються;
Поки „Зеркала“ сьогб не присне кришталь,
Най наші в нїм хибї відб'ються.

Най відіб'ється в нїм правдолюбність твоя,
О отче Малинівський,
Яку так блискучо у „Дѣлѣ“ розкрив
Старенький Заячківський.

Най покажеться в нім ваша хіть до хвалп,
О отче Ружицький з Підгір'я,
Що щирої критики слово взяли
Відразу на знак недовір'я.

Не в тім патріотизм, щоб арендувать
Для себе діла всі народні,
А треба публічне публічно ділать,
Інакше хвали ми не годні.

Та ба, патріот у нас кождий стає
І авторитетом відразу
І кождий критичну увагу визнає
Гнеть за особисту образу.

І критика зараз він тягне на суд,
І коб так мав власть, як не має,
Відразу б повісив. Жаль тільки, що тут
Ваш авторитет не сягає.

Ей, отче Ружицький, хоч чесний ви муж
І русин твердий та правдивий,
То з пізванням „Д'їла“, бігме, тільки стид
І насміх на себе стягли ви.

Відіб'ється тут чесний спосіб також
Полемики „Слова“ й „Пролома“.
Мій боже, як в нас розпаношилась лож,
Немов вона здавна тут дома.

А вона ж так недавно прибула до нас
Із півночі стежков поганов,
З брязком тих імпер'ялів, що про них в сам час
Нагадав отцю Івану Молчанов.

А сьогодні чи ж вигризла з наших сердець
Уже правди остатню краплину?
Чи ж не маєм вже сили зовсім на борбу,
На протести відваги, о сину?

Нема, бач! Дивлюся по тобі кругом,
О Русі сметано й окрасо!
Мій боже, де нерви, енергія де?
Усюди лиш м'ясо та м'ясо!

І „санація“ тут відіб'ється твоя,
О „Обще рольничо-кредитне“!
Дай боже здоров'я вам, банківки,
За ваше шанжовання сиритне.

Воно то до певної міри так є,
Що гріш, як то кажуть, non olet¹, —
До певної міри! З часом він стає
Не поміч, панове, а полет.

Відіб'ється ще тут і згідливість твоя,
Виборчий комітетет!
Сваріться, панове, пильненько, чей нас
Зовсім на нінащо зведете.

Сваріться, панове! На те ви й зішлись,
Як сонце стояло під раком;
То чей нам щасливо в виборах нових
Здобудете фігу з маком!

Ще ту відоб'ється недуга твоя,
О „Д'їло“, сирітко убога!
Скажи лишень ясно, чого тобі тра?
Куди твоя в світі дорога?

Чи ти ще ведеш, чи тебе лиш ведуть?
Куди і до якої цілі?
Яка твоя думка? Який твій статут?
Яке твоє діло на ділі?

О бідне ти, бідне! Тяжкий тепер час,
І не доросло ти до нього!
Дрібонькі, крамарські тя средства сей раз
Вже не доведуть ні до чого.

Де гріми грохочуть, де буря реве, —
Хто мншого писку там слуха?
О „Д'їло“, знать бог покарав і тебе
Убожеством сили і духа!

Та годі! А то погадасте ви,
Що гризу я із зависті й злюби.

¹ [Не смердить].

Ой, ні! Пошербила сатира свій зуб
О мідяні серця і лоби.

Погано на Русі! Недавно ще нам
Всміхалося сонце надії;
Лиш трошечки розуму, праці її любові,
І зійшли б на стежки ми новії.

Лиш трошечки розуму, праці її любови, —
Та їх не піднять на дорозі!
І ще раз у нетрі зблукалися ми,
Плазуем гриземся по змозі.

Погано на Русі! Широко душний
Дунув нам на серця її на мислі;
І млиться в очах, егбїзм-бо тісний
І задрість нам душу обтисли.

І нерви вразливі зробились, слабі
На дотик холодної правди.
Сатирику, швидко перо поламай,
Щезні і в кутку присядь фавди!

Прощайте, приятелі! В кращі часи
Ми, дасть бог, ще зберемся наново,
Як змора потягне на гори-ліси
І свобідне почувється слово!

До тихої праці нас кличе пора.
Най падлюки кричать: „Побѣдпхомъ!“
Прийде час і для нас. Ми для нього робім!
Прощайте її не згадуйте лпхом!

VIII. УКРАЇНСЬКО-РУСЬКА СТУДЕНТСЬКА МАНДРІВКА ЛІТОМ 1884 р.

В ДОРОГУ:

Сонце по небі колує,
Знають і хмари свій шлях;
Вітер невпинно мандрує
По України полях.
Ми ж, сонця ясного діти,
Вольного вітру брати,

Мали б спдіти-ндіти,
Мали б в дорогу не йти?
Гей же в дорогу,
В ясную путь,
Скинути з серця тривогу,
Вольним повітрям дихнуть!

Шумно кристальнії хвилі
Стрий, і Черемош, і Прут
Почерез зворп і скелі
В вічній мандрівці несуть,
Рокотом кличуть нас тихо
К собі в тих сонячних днях,
Змити все горе, все лихо
У їх сріблястих струях.
Гей же в дорогу,
В ясную путь,
Скинути з серця тривогу,
Вольним повітрям дихнуть!

Життя наше — вітер крилатий,
Річка невпинна, брати!
Хвильки не хоче пождати,
Мусить і мусить іти.
Хто в тій мандрівці, як мога,
Воли, любові зазнав,
Того щаслива дорога,
Той по добру мандрував.
Гей же в дорогу,
В ясную путь,
Скинути з серця тривогу,
Вольним повітрям відотхнуть!

МАНДРІВНИЧА ХРОНІЧКА

Вступні уваги ...

Хоч то хронікар ваш ураз і поет,
Та ще не пророк він прото же:
Показує, що уложив комітет,
За сповнення рұчить не може.

Підгір'я і гори, краса полонин,
Повітря і чистії води —
Усе те прекрасно, щоб хто лиш один
Узяв антрепризу погоди.

Погода в мандрівці — великая річ!
Як гори покривуться мглами,
Нічого не видно. Та жаль, що її ж
Не мож було взяти до програми.

Все інше — вже річ комітету: їда
(За вашії гроші!), забава,
І відчити, й спів, молоко і вода,
Нічліг, і гризота, і — слава.

Поки всі ті дива і красу, що вас жде,
Розверну перед вами подрібно,
Позвольте ласкаво порадиць вам ще,
Що взяти в дорогу потрібно.

Перед всім треба знать, що мандрівки аж дві,
Мала і велика в сю пору:
Мала — в гори стрійські, велика ж по ній —
В преславну Черногору.

Обі потривають днів двадцять і п'ять
З Дрогобича до буковинських
Гір; хто хоче йти на обі, мусить взяти
Щонайменше тридцять ринських.

Хоч то комітет на акафіст дає,
Аби бог дав погоду хорошу,
Та все ж у когь параслі який є,
То з собою узяти його прошу.

І босо по горах ледве хто піде,
Там шутер, кропива і терне;
Хто легкі й міцні черевики візьме,
То ручу: в подертих поверне.

І плащ не забудьте! Чи дощик припав,
Чи ночі холодні з мглами.
Все ж ліпше окриться, як бог приказав,
Ніж мокнути й сікти зубами.

В дорогу ж! Кого товариство манить
І вражінь багата здобич,
Природи краса, люду рідного бит. —
До побачення — в гóрод Дрогобич!

Дня 27 липня. Дрогобич.

Преславне місто Дрогобич — ади!
Готицький костел кафедральний,
Худий Юр на горі, і товстії жиди,
І шлях бориславський фатальний.

На Гірку прохід, — се приємність в сей день,
Се першая проба мандрівки;
Ідеш символічно коло касарень,
Коло шпиталю і гицлівки.

Вечірня забава: слуга ваш хроніст
Вас відчитом крихту понудить,
Хор пісню затягне, дяки мов у піст,
Зо сну аж музика вас збудить¹.

І танці почнуться. Вже бачу я, ах!
Як стрійні ніжки в такт несуться!
Коб у нас в голові був той такт, що в ногах,
Щаслива була би вже Русь вся.

Дня 28 липня. З Дрогобича до Східниці.
З Дрогобича в гори три шляхи ведуть,
Один лише простий — гляди ти!
Хроніст на сей раз вибира кривий путь.
Хоч простими все звик ходити.

Його тягне у рідне село. Кого ні,
Комітет тих у Трускавець вислав:
Напитися „нафти“², зирнуть копальні,
А відтам махнемо в Борислав.

Борислав, поезії повний куток!
Оглянуть не жалуйте ходу!
Що-ріпників, ям, і жидів, жидівок,
І нужди, і бруду, і смроду!

Ось Діл вже поважний чекає на нас,
Тут ноги натужаться значно:
В веселій компанії швидко йде час,
А в Східниці спатимем смачно!

¹ Розуміється, ані прогулка на Гірку, ані проєктований комітетом вечір із відчитом не відбулися.
² Незвичайна мінеральна вода в Трускавці в нафтовим смаком, але без запаху.

Дня 29 липня. Східниця. Урич.

По місті ходить знає кожний, мабуть,
По горах не так-то легенько;
Хоч дихає сильно й свobodно там грудь,
Ногам зате такі прикренько.

Ті гори, ліси і спадисті стежки —
Поезії, певно, в тім маса,
Та коням біда, і псується візки,
Дреться одіж, і тратиться каса!

А в Уричі камінь і ковані в нім
Покої, і брами, і льохи;
Чи велетнів се, чи розбійників дім,
Не знає ніхто апітрохи.

Отут наш спочинок, отут і обід;
Хоч кухня холодна — не вадить.
Щоб кожний наверх аж дістався як слід,
На те комітет не порадить.

Дня 30 липня. Корчин.

Із Урича в Корчин — верховинський шлях,
Верховина, де живуть бойки,
Де грає музика, народ в ходаках
Гуляє полегойки.

Ось Корчин наш давній! Князь руський колись
Робив тут з угорцями згоду;
Князів десь не стало, угорці ж взялись
Пожерти часть руського роду.

Та ні, руський рід — се мадьярським зубам
Тверда буде страва, їй-богу!
Ти ж, Галиче, своїм загірним братам
Шли свіжії сили в підмогу!

Здвигайся ти, Корчине! Пильно будуй
Будову освіти громадську!
Здвигайся, кріпчися, трудись і нехтуй
Погрозу мадьярську і ляцьку!

Тут вечірок: відчит, і спів, і гульня,
Коли хто ще захоче гуляти;
Тут першу читальню стрічаєм — дай бог
Йй в кождім селі ще діждати.

Дня 31 липня. Околиці Корчина.
Прекрасна околиця вдовж і вширину!
Гадюкою Стрії там хлюпоче.
Тут Розгірче, Сколе і дід Зелемінь.
Гуляй, куди серце захоче!

У Розгірчі руни слов'янські старі
Відкрив Вагилевич — в фантазії;
Бойки синевідські такі гендлярі,
Що й жида провчать при оказії.

Дня 1 серпня. Бубнище.

Що Бубнище славне, не відти пішло,
Що бито тут турка, „як в бубен“;
А бубнить тут нужда і в тім'я й в чоло,
І кожний, мов птах той, обскубен.

Лиш скелі великі у лісі — та й то
І камінь, і ліс камеральний —
Се Бубнища слава, забуток сцей
І справді капітальній.

Печери, і сходи, і студня — сліди
Рук людських, святі, може, місця.
І ми тут спочинем, для кого ж їди
Нестане, черниць не наїсться.

Дня 2 серпня. Болехів.

Через Гук перескакує Сукіль-ріка,
Мов Дніпро той через пороги,
Болехів — містина негарна, грузька,
Серед нив одностаїно розлогих.

І сіль варять тут. Як не солоно вам
На світі, ідіть і глядіте!
Та є руські серця і тут щирії нам,
Солоний, та гарний ти, світе!

О руські серця! І крізь гнет, бідноту
Усе ваша щирість ясніє!
Мов з кременя битого іскра в лету
І світить, підпалює й гріє.

З'їжджайте сюди з благодатних рівнин
І з гір по дорогах скалистих,

Щоб спільно прожити хоч кілька годин,
Поки далі самотно поплисти.

Дня 3 серпня. Калуш.

Залізниця свище! У Каліш помчить
Утомлену ходом мандрівку,
Щоб свіжою хвилею духа скрінить
І тутка братів в переднівку.

О так, передновок терпить духовий
Просторая руськая хата!
Тож того, що й тут посів сіяв новий,
Згадаймо — Рожанського Гната.

Честь пам'яті твоїй, гаряча душе!
Мов свічка яркая, згорів ти!
Та полум'ям своїм надовго, на все
Серць тисячі руських огрів ти.

Дня 4 серпня. Станіславів.

Хоч з-польська зоветься, а все ж і тут Русь,
І тліють огні тут могуті;
Усіх тут вичислювать я не беруся,
Всі ми відчуваєм їх луці.

Тут нашої мови скарбницю здвига
Професор Євген Желехівський;
Хто б вдячно не стис його руку, хіба
Не був би син батьківський.

Дня 5 серпня. Станіславів.

Хто Галич відвідати хоче за дня,
Тому недалеко дорога;
Для хору й панів з комітету гризня
Весь день, біганина й тривога.

Бо вечірок мусить удатися аж-аж!
Музика, і танці, і співи...
Бо що б було, якби на гостей блямаж
Гляділи місцеві діви?

Та ба, від блямажу не винайшли ще
Ніякої асекурац'ї!
Найліпше було б, якби сплетні вобщє
Не мали ніякої рац'ї.

Дня 6 серпня. Коломия.

Вітай живописно розлога оце
Над Прутом столице Покуття!
Багато такого ще кров твою ссе,
Що варто покути і пруття!

Жиди тут панують, жидівська тьма
Йде звідси аж в Раду держави!
Покуття в тім видно, що жид прижима
Християн по кутах попід лави.

Чи вмере, чи здвигнеться тутешня Русь?
Чи люд просвітиться тутешній?
Хто зна! Важно те, що друкар Білоус
Видає рік у рік „Лист небесний“.

Та я вірю, що й тут наша Русь не умре,
Розвіється пітьма помалу,
Бо й тут в щирих серцях ще тліє святе
Огнище ідеалу.

Дня 7 серпня. Віче академіків.

На віче йде молодіж. Радять вони
Не про свою власну бідноту,
І не про забаву, і не про хісну,
Але про загальну турботу.

Про те, як би спільно ті хмари прогнать,
Що густо над нами зависли,
Як волі, простору найбільш добувать
Для рідного слова і мисли.

Щасти біг вам, сміла громадо! Ваш труд,
О, вірте, не буде даремний!
Ті сім'єна чисті зійдуть і зростуть,
І морок розсіється темний.

Лиш діло робіть! Не по ваших словах
Колісь вас судитимуть люде;
Лиш трудом залізним мурований шлях
Заслугою вашою буде.

Знов вечір забаву голосить афіш,
І співи і танці охочі!

Я б радив іти на спочинок раніш.
Труд завтра й короткії ночі.

Дня 8 серпня. Десятин.

Колись Десятин богу був побратим,
Тепер у жидівській книшені.
Сюди на возах ми гостинцем гладким —
Підгір'я, мій раю зеленій!

Село за селом, кукурудза, тютюн,
І Прут срібноводний, і гори!
О гарний ти краю! Та кільки-то сліз
Російть ті широкі простори!

Дня 9 серпня. Десятин — Дора.

І тут ми солярню підем оглядіть.
В нас солі найбільші достатки,
Та сіль найдорожча, проте, на весь світ;
Се через австрійські порядки.

А віден до Дори, де Прут стрімголов
Зо скелі в безодню валиться;
Так, знай, той порядок його наколів,
Що рад би сам в собі втопиться!

І Довбушів хрест ми оглянемо там,
І Краттерів камінь. Камішня
Тут много, жаль тільки, що з нього ще нам
Не робить ніхто поживління.

Нехай жие хімія! Скоро вона
Навчиться хліб з камня робити,
То тут найхлібніша буде сторона,
Що зможе всі доли кормити.

Дня 10 серпня. Микуличин.

От горі! Правдивий вже Vägenland¹ тут!
Медведі тут ходять самопас,
Хапають овець і волів часто б'ють.
Отут і ми станем на попас.

Дня 11 серпня. Маїдан.

Прекрасна дорога веде на Маїдан,
Там скляні оглянемо гуті

¹ [Країна ведмедів].

На те, щоб про склянку, і фляшку, і збан
На кілька деньочків забути.

Бо в горах, панове, поезії гук,
Та пива нема, ні горілки;
Тут треба коряк який взяти до рук,
Нашиться води-джерелівки.

Дня 12—16 серпня. Черногора.

Вітай, Черногоро! Піднебні шпильі
Високо під хмари зняла ти,
З ребер кам'яних легіони цілі
Джерел і річок розлила ти.

Колись розливала ти пострах на світ:
Опришки гуляли тут сміло;
Тепер „Довбуша крісло“ порожнє стоїть,
Воно вже, мабуть, скам'яніло.

Народний протест проти здирства панів
Лунав на всі гори і доли;
Тепер жид ті ліси й полонини посів,
Протест не озветься ніколи.

Ніколи? Невже ж то загинув і слід
Гуцульського духа гордого?
Ніколи? О гори, подайте одвіт!
Ніколи? Не чути нічого.

Дня 17 серпня. Жаб'є.

Ось Жаб'є, гуцульська столиця „Нема, —
Мовляють, — села понад Жаб'є“.
І більшого лиха шукати дарма,
Чи ж люд той зовсім воно заб'є?

Де паслися вівці гуцульські колись,
Воли там жидівські пасуться;
Ті ж, що перед ними магнати тряслись,
Тепер перед жидками трясуться.

Дня 18 серпня. Устеріки.

Із Жаб'я махнем понад Черемошом
Аж ген в Устеріки возами,
А хто на дарабах, хто скоче — верхом,
А решта — верхом паличками.

Що Черемош Чорний і Білий отут
Спливаються, се не дивниця;
Адже ж мусять спливатися десь; та сей кут
Цікавий, бо є в нім пивниця.

Не пиво лежить в нім, гуцульська кров
На стінах ще ржавіс її до-дня;
Мандатор Грдлічка опришків поров
В тій ямі — гуцульська се Кодня.

Дня 19 серпня. Сокільська скала.
На волю! На волю! По бистрій ріці
Гуськом ідуть добрі дараби.
Се наші вози. Ось по лівій руні
Сокільської скелі поваби.

Сюди нам Федькович живцем переніс
Гейнівську Лорелею,
Та, знать, надокучив її камінь і ліс,
І бовтнула в вир під кручію.

І, як топелиця, вона тут жие,
На бідні дараби чатує.
Федькович із жалю горілочку п'є
Та „Дикії думи“ віршує.

Дня 20 серпня. Вижниця.
Про Вижницю, певно, не кождий чував,
А Вижниця — то ж не дурниця!
В куті тім „гуцульський король“ панував,
Преславний Лук'ян Кобилиця.

Се простий був гуцул; його гуцули
Послом обібрали до Відня;
Коли там дебати і свари гули,
Шептав він: „Ой Русь наша бідна!“

Хотів, як умів, він здвигнути її,
Щоб залежала тільки від Відня,
За те мусив гори покинуть свої,
А Русь досі як бідна, так бідна.

Тут наша мандрівка кінчиться, брати!
Ще нічку забавмося спільно!

Хто зна, чи стриньмєся й куди кому йти?
Руками сплетімося щільно!

Хай кращої долі задатком будуть
Ті наші робучії руки!
А завтра з нас кождий піде в свою путь —
До праці! До діл! До науки!

ІХ. ПАНІ ФЕВРОСІЯ

(Наслідуване)

„Панечко, голубочко,
Февросіє любочко!
Чом сидиш зажурена,
Голова понурена?“

„Ох, покниь, мій синчику,
Дай спокій, Русинчику!
І без тебе нудь мені,
І без тебе труд мені.
В три дуги згинаюся,
З всяким лихом знаюся“.

„Се ж біда, голубочко,
Февросіє любочко!
Таж ти дама знатная,
Пані многовладная“.

„Ой, була, мій синчику,
Славилась, Русинчику,
Дамою всевладною
Чемною, укладною,
Сятою, обильною,
До людей прихильною“.

„Звісна річ, голубочко,
Февросіє любочко:
Срібла, злата й нині ще
В тебе повно в скрині ще“.

„Ох, було, мій синчику,
Прогуло, Русинчику!
Нині ж із турботами
Я живу банкнотами,

Спіними та сивими,
Через півфальшивими“.

„Як же так, голубочко,
Февросіє любочко?
Де ж твої вихованці,
Дукачі, карбованці?“

„Всі пішли, мій синчику,
Всі пішли, Русинчику,
На гармати пбвії,
На довги банкбвії,
Німцям за муніцію,
Дома на поліцію“.

„Пошукай, голубочко,
Февросіє любочко!
Ти хоч не оглядна,я,
А була ж ошадная“.

„Ох, дарма, мій синчику,
Не знайдеш, Русинчику,
Як у місі драному!
Все пішло по-п'яному,
Вся я обідралася,
Спилась, розікралася“.

„Сором же, голубочко,
Февросіє любочко!
Як сусіди зловлять раз,
Обсміють, обмовлять нас“.

„Взнали вже, мій синчику,
Взнали все, Русинчику!
Наче біс їх всіх жене,
Підняли на сміх мене
І плюють, і лаються,
Ще й побить збираються“.

„Ти сама, голубочко,
Февросіє любочко,
Вшанувавши день святий,
В зуби їх телень та бий!“

„Я й не сплю, мій синчику,
Не мовчу, Русинчику,
Серджуся, що й дзуєь собі!
Плюнуть — обітрусь собі,
Копнуть — я не лаюся,
До землі хплююся“.

„Дрантя ж ти, голубочко,
Февросіє любочко,
Дрантя, не красавця!
Треба геть поправиться“.

„Поправляюсь, синчику,
Заходжусь, Русинчику:
Віддаю юстицію
Під дозір в поліцію,
Обриваю армію,
Заводжу жандармію“.

„На кого ж, голубочко,
Февросіє любочко,
Та орда татарська,
Ватага жандармська?“

„Та на мене ж, синчику,
На саму, Русинчику,
Щоб хлилась, гнулася,
Щоб не ворухнулася,
Волі не бажала вже,
Лиш „урá“ кричала все!“

Х. ЖЕНЩИНА

Алегорія на привітання товариства „Руських женщин“
у Станіславові

В пустині темній, вбогій і сумній
Мармуру білого лежала брила,
Поблискуючи в білизні сніжній.

Тим блиском своїм здалека манила
Кочуючі ватаги дикарів,
Між ними свари й ббї розбудила.

Бо кождий дивним жаром розгорів,
Бажаючи її для себе мати,
Мов найдорожчий скарб у ній уздрів.

В ту пору геній пролітав крилатий
Понад пустинню, побачив бій
Тих дикарів і пожалів їх страти.

І притулив до брили скипетр свій,
Перетонив її по своїй творчій волі
І світу в формі показав новій.

Ось разом блисла на пустому полі
Чудова статуя, краси взірць,
Богиня, пані долі і недолі.

Всі дикарі враз стали мов сліпць,
Лице руками вкрили, ниць унали,
Молилися до неї, хоч з сердець

Пекучий жар не щез. Вони благали
У неї ласки, клали дари їй,
Та всі для себе видерти бажали.

І швидко знов новий почався бій,
Та статуя стояла вічно зимна
І безучасна в білизні сніжній.

І не один, кому борба нестримна
Глибоку рану задала, повзав,
До статуї, ревучи ревом скимна;

Їй в жертву кров свою він проливав,
Клав перед ню відтяти члени тіла,
Конаючи, пред нею серце клав.

Та статуя стояла, мов не здріла
Тих жертв. Тож інші попадали в гнів
І прокляли „її“ кроваві діла.

Посипали на ню град камнів,
Болотом побосвица кривавим
Обкидали її. Та все горів

В грудях людей пожарищем іскравим
Огонь тасмний. Бачив з-під небес
Усе те геній поглядом ласкавим.

„Час довершить найбільшого з чудес! —
Сказав він. — З каменя зробить богиню —
Що се значило? Через те не щез

„З землі роздор. Тепер я більш учіню!
Богиню людським духом я натхну,
З богині жінщину зроблю, людину,

„І з п'єдесталу божества зіпхну.
Зате у груди серце дам люб'яче
І в мозок вложу думку запальну.

„Хай чоловік її своєю баче,
У всьому рівною собі, і к ній
Не молилася, та не клене її не плаче.

„Нехай вона по стежці життєвій
Іде з ним спільно, думає і вчиться,
Учасниця всіх трудів, втіх, надій.

„І хоч сльозами вмийються їх лиця,
Стрясе серця їх жаль, і біль, і страх,
Зате ж і щастям вік їх проясниться“.

І все те він зробив у наших днях.

ХІ. О. ЛЮНАТИКОВІ

Квітять поезія піма, безрука:
„Не геній ти, а взір лиш продупента!“
Глум і безспля — труду мого рента.
Всьо рветься, гасне. Ох, тяжка розлука!
„Без маски“, стор. 6.

Я не геній, синку милій,
Тим ніколи й не хвалився;
Працював, що було сили,
Перед сильним не хилився;
Фарисейству її лицемірству
Я концесії не робив;
Людській кривді, злості її звірству
Я ні раз не підхлібив.
В долі добрій чп злиденній
Чесно, просто йшов весь вік
І йду досі. Я не геній,
Я звичайний чоловік.

Я для геніїв грядущих
Поле дикее орав,

Шлях серед ханців пайпущих
Просікав і протирав;
Для голодних нік сквапливо
Разовий, не панський хліб,
І ставав на всяке жниво,
І в'язав свій скромний сніг.
В сніговійниці студеній
Рук не закладав назад.
Я не плачу, що не геній,
Та чом ти так сьому рад?

А що часом стогну з болю
І в зневірі сльози ллю,
Се тому, що скрізь по полю
Так багато кукілю,
Що царює баба Бляга,
Так що її краю її не знають,
І немає ліски мага,
Щоб потвору сю прогнать;
Що характери її сумління
Підгриза якийсь черв'як;
Що молодші покоління
Схинуть і в'януть вчасно так.

Правда, синку, я не геній...
Ех, якби я геній був!
З тих істерій, неврастеній
Я б вас чаром слів добув;
Я б, мов вихор, вас з собою
Рвав до яєних, світлих мет,
І до жертви, і до бою
Вів би ваш я смілий лет!
Я б вам душі переродив,
Я б вам випрямив хребти,
Я б мужів з вас повиводив —
Навіть з малих таких, як ти!

ХІІ. ВОЛЬНІ ВІРНІ

I. MODERN ¹

Вольні!
Мов осі у літню спеку
З гнізда —
Лиш миг — і вже не видно;

¹ [Модерн].

Мов стріли з нап'ятого лука,
Мов слово, окрилене гнівом,
Сердиті,
Мов усміх дівчини, принадні,
Мов жало гадюки, отруйні —
Летіть!

„Ся хвиля — наша!“ —
То ваш девіз.
Хвиля, мов чарка.
Повну, гей, повну!
Вермут!
Гірко, та іскри заскачуть в очах...
На погибель!

II. ANIMA SALTANS ¹

В плюшах і газі,
В пудрі рожевім,
З волоссям, розпущеним на знак жалоби,
На чблі
Тінь меланхолії,
В груді серце
Пробіте стрілою
Таємного смутку,
А на устах
Загадковий шепіт,
Ніби докори,
Ніби любовні закляття,
Ніби псевідоме лепотання дитини,
В очах матовий блиск
Утомл,
В голосі зимна м'якість,
Претенціональна рокетерія —
Отак я лину,
З шелестом шовку,
З рухами напівситої гадюки,
Отак зриваюся,
Мов зозуля з чужого гнізда,
Розводжу руки —
Символ розпуки,
Захлипаюся від дикого плачу —
І скачу,
Тупочу,

¹ [Душа, яка скаче].

Фуркочу,
Сміюся,
На одній нозі верчуся,
Принадна,
Непаглядна,
Зефірова,
Наскрізь змислова,
І все пороть безмислицю готова —
Anima saltans.

III. ДО МУЗИ

Музо! Коханко!
Ох, дай мені! Дай мені
Любощів, пахощів, чарів-солодощів,
Мрії несеяжних і снів,
Солодких слів,
Соловейкових трелів,
Римів, мелодій, щоб гучно злилися рікою!
Настрою! Настрою!
Думок — байдуже!
Помислів — обійдуся.
Заглядать у людські душі —
Я не астроном!
Потрясати серця народні —
Я не землетрясець.
Ловити рухи душ високих —
Я не сейсмограф.
Хочу співати!
Розливатися гармонійними хвилями,
Затопляти в них усі турботи.
Геть думи! Геть ненависні!
Соловейкові трелі!
Безпредметова туга,
Безцільне зітхання,
Меланхолія, мов осіння мряка,
І я серед неї,
Мов човник на морі —
Байдужний!
Співай мені, Музо!
Обнуй мене мріями-чарами,
Мов срібним павутинням,
Нехай я полину
Рожевою хмаркою понад степами!
Нехай покочуся

Перекотиполем,
Що стежки не знає собі, ні мети!
А ти
Хоч смійся, хоч грійся,
Хоч грайся, хоч кайся,
Хоч сонцем пишайся,
Хоч в п'яті лишайся —
Мені байдуже!
Чи плачеш, чи скачеш,
Чи в'янеш, чи встанеш,
Чи тужиш, чи квілиш,
Чи губи копилиш,
Аби лиш, аби лиш
Без тенденції!

XIII. БЛЮДИТЕСЯ БЬСА ПОЛУДЕННАГО

Струсю різнобарвною
По тротуарі плив та плив
Потік людський, а літній пал
Усіх до поспіху наглив.
Дванадцята ударила,
Іще збільшився сонця вар,
В повітрі затремтіло щось —
Чи втома дивная, чи чар.
Я смугою тинистою
На другім тротуарі йду
І течію барвистую
Байдужим поглядом веду.
І враз мій зір спинивсь на мить
На білій постаті дрібній,
Що тихо йшла в противний бік
В палючій пасмузі літній.
Зирнула, вгледіла мене
І стала, вхопилась за груди,
І півотворені уста,
Здається, віддиху жаждуть.
І звільна поверта лице
До мене, біле, паче сніг, —
Мене кольнуло в серце щось,
Я похилився, пішов, побіг.
Іду — і думка блиснула:
„Невже на правду се вона,
Моя колишня любов,
Моя богиня осяйна?!“

Я напруго вернувся назад
І оком по юрбі веду:
Он тут би бути її... Нема.
А може, онде? Ні сліду!
Біжу щодуху. Серце б'єсь...
Зір еквално ловить кожду стать,
Та білої з сніжним лицем
Ані слідочка не видать.
І весь задиханий, я став,
І зимний піт з чола потік,
І думка блиснула: „Вдурів!
Вона ж умерла, нині рік!“
Я тямлю смерть її. Шпиталь.
Гарячка... Кашель... Хрипота...
Худелькний трунік в білому...
І згірний буркіт: „А, се та!“
І жах мене проняв під сим
Палючим сонцем, в тій юрбі
Живій, що все плила її плила
Ї мене несла кудись в собі.
Та в серці я на все життя
Болючий той укол поніс...
Отак із мене без пуття
Закпив собі південний біс!

XIV. МНОГОНАДІЙНИЙ

Як родився наш многонадійний,
То прийшли судільниці чотирі,
На вікна варцабі посідали,
На дитя уважно погляділи,
Залибки поцмокали губами,
І гарненько зажили табаки,
І собі поклали на коліна
Калитки свої неспорожнімі,
І розважно, шамкаючи, звільна
Стали викладать йому дарунки.

Перша:

Ось я дам йому наймення львине.

Друга:

Ось я дам Адоніса подобу.

Третя:

Ось я дам блискучі чорні очі.

Четверта:

Я додам ще голосок посбвній.

Перша:

Ось я дам ораторську позу.

Друга:

Ось я дам відвагу і завзяття.

Третя:

Я додам ще пильність трудолюбну.

Четверта:

Я додам амбіцію безмежну.

Перша:

Я дам жіночку йому прегарну.

Друга:

Я зроблю артистом драматичним.

Третя:

Я редактором ще політичним.

Четверта:

Я співцем вдатку оперовим.

Перша:

Я ввіткну перо критичне в руки.

Друга:

Я штовхну поезії писати.

Третя:

Я дам премії йому за драми.

Четверта:

Я... та ні, сього вже забагато
Для одного. З того, що я мала
Дать йому в остатнім подарунку, —
Таланту — не дам йому ні дрібки..

VII

ГІМНИ Й ПАРОДІЇ
ПІСНЯ РУСЬКИХ ХЛОПІВ-РАДИКАЛІВ

Який-то вітер шумно грас
Від Сяну, Прута до Карпат?
Яке-то диво визирає
Із тих нуждених хлопських хат?
Гей же враз, гей же враз гукнемо,
Аби й сліпі нас пізнали:
Ми є ті, що вас всіх кормимó,
За всіх вас терпимó —
Ми руські хлопів-радикали,
Що звергли темноти ярмо!

Ми ті, що гнулися, як лози,
Були покірні, як вівця,
Котрим неволя, кров і сльози
Ще не доїхали кінця.
Гей же враз і т. д.

Ми ті оферми, ті рекрути,
Гарматне м'ясо на війну,
Ті, що їх кривда й голод лютий
Жене за море в чужину.
Гей же враз і т. д.

Ми ті, що платимо податки,
Собі ж лишаєм труд і плач,

Котрим державні всі порядки
Є тільки кривда, тільки драч.
Гей же враз і т. д.

Ми ті, котрим заперті двері,
Запертий до свободи шлях.
Ми маєм права на папері,
А обов'язки на плечах.
Гей же враз і т. д.

Та вже не довго тої муки!
Нам час не датися на глум.
Здіймуться дружні хлопські руки,
І просвітліє хлопський ум!
Гей же враз і т. д.

ДЕ ЄСТЬ РУСЬКА ВІТЧИНА?

„Де єсть руська вітчизна?
Де пшениці, ячмена
І де жита єсть досіть,
Куди голод не гостить?“
Ой, ні, ні! Ой, ні, ні!
Зовсім в іншій стороні.

„Там, де воля, власний суд,
Де науки всі цвітуть,
Де в достатку кожний стан,
Кожний в своїй хаті пан?“
Ой, ні, ні! Ой, ні, ні!
Зовсім в іншій стороні.

„Де ж та руська вітчизна?“
„Де всі п'яні без вина,
Де голоден оре хлоп,
Де всі смирно хилять лоб“.
Ой на-на! Ой на-на!
Там-то руська вітчизна.

„Де плює на правду лож,
Де пророком стати мож
Без знання і без ума,
Хоч ще й видержки нема.

Ой на-на! Ой на-на!
Там-то руська вітчизна.

„Де незгода з давніх пор,
Б'ються лиш за „ь“ та „ъ“¹,
Де безладний блудить мир,
А хто сліп, той проводир.
Ой на-на! Ой на-на!
Там-то руська вітчизна“.

МАРШ ГАЛИЦЬКО-РУСЬКИХ „ТВЕРДИХ“

Далі, браття, буки в руки,
Муж до мужа, остро в бій!
Хоч би сікли нас на штуки,
Кождий твердо стань і стій!
Уставайте з гробу мари,
Вилізайте, раки, з нор!
Загукайте аж до хмари:
„Йори, ери, йор-йор-йор!“

Фонетичну бийте гидру,
Щоб і духу не було!
За омегу очі видру,
Зуби виб'ю за зело.
А за фтиту бий в ланиту,
Щоби знати пальців п'ять!
Наша пісня звісна світу:
„Кси-пси, кси-пси, ять-ять-ять“.

Хто нам ижицю відчухне,
Того в міх та й у ріку!
Буде знати, чим то пахне,
Хто нарушить унику,
Щоб на небі сонце згасло,
Щоб уся пропала Русь —
Нам найстарше наше гасло:
„От-а, от-а, 'юс-юс-юс!“

¹ [Читай; «ір» та «йор»].

НОВІТНІ ГАЙДАМАКИ¹

Чи чули ви, люди добрі, що то за признаки,
Що приходять в наші села якісь гайдамаки?
Та не тії гайдамаки, що по лісі ходять,
Але тії гайдамаки, що правду говорять.
Та й не тії гайдамаки, що б'ють і рубають,
Але тії гайдамаки, що за бідних дбають.

Ой, вдарили гайдамаки в голоснії дзвони:
„Збирайтеся, бідні люди, всі до оборони!
Бо то на нас наступають велікі навали,
Ой, бо ж то ми нашим п'анам на заваді стали.
Іде на нас тая сила, що все нас місила,
Від Богдана до Івана² різала й дусила“.

„Хотіла нас тая сила взяти в свої руки,
І сякої і такої добирала штуки.
Зразу мовить: «Даї, русіне³, остатню рубатку,
За те тобі на головку дам конфедератку».
Русин того не прийнявся, вона як не крикне:
«Хоч загину, не спочину, аж Русь з світа зникне».

„А щоби нам швидше було три чверти до смерти,
То хоче нам тіло й душу на порох розтерти.
«Заберу вам вашу землю, і ліси, і ріки,
Будете ви в своїм краю жебрати навіки.
Та ще того мені мало! Де будуть зарібки,
Дам мазурам, дам хорватам, а вам ані дрібки.

«Та ще й того мені мало! Мусять ваші діти,
Ваші внуки без просвіти в темноті сидіти.
Та ще й того мені мало! Втопчу вас в калюжу,
На весь світ вас, як «dzicz»⁴ руську обплюю й спаплюжу.

Та ще й того мені мало! Я ще й вашу душу
Зломлю, спідлю, опоганю, до покори змушу.

¹ Співасться на нуту «Ой Морозе, Морозенку», а де тої нуті не знають, то можна й на «Панщичоньку», але все-таки ліпше би скрізь навчитися старої козацької нуті.

² Від Богдана Хмельницького 1648 до Івана Гопти 1768.

³ [Польська вимова слова].

⁴ [Діку орду].

«Заберу вам вашу гідність і почуття честі,
І будете з рабським сміхом мої сліди мести.
Наставлю вам депутатів з хрунівської ласки,
Відберу вам усі права, лишу обов'язки.
Отак свос пановання утверджу, як камінь,
Та від моржа аж до моржа¹ на вік віков а́мін».

Ударили гайдамаки в голосні дзвони:
«Чи чуєте, люди добрі, ті відгомони?
А як, може, хто не чує, тверду шкіру має,
Бо не словом, але ділом ворог нам діймає.
А хто чує, най працює, рук не покладавши,
Бо що нині зацедбаєм, пропало назавше.

«І ніхто най не говорить: «Своїм богом піду».
Як вояки, на коменду ставайте до гліду!
Бо слабого, ще й самого, заклює й ворона;
Лиш громада, товариство, його оборона.
І ніхто най не говорить: «Обійдесь без мене».
Як у брата горить хата, й на твою поже́не.

«І ніхто най не говорить: «Що мені наука!»
Бо наука — мудра штука, міцніша від бука.
Вона тобі в нітьмі світить і гріє у студінь,
Вона тобі в смутку втіха і празник у будень.
Вона сила, і багатство, і бита дорога,
В ній покривджених опора, слабих перемога.

«І ніхто най не говорить: «Я собі багатий».
Ану ж колись прийде в бідних ще й хліба благи,
Ніхто не мов: «Не боюся! Що там по тривозі!»
Бо й небоя вовки з'їдять на битій дорозі.

«Тримайтеся, люди добрі, одної присяги:
Най відважний боязливим додає відваги!
Най розумний нерозумних на розум наводить!
Най багатий немаючим допоможе, не шкодить!

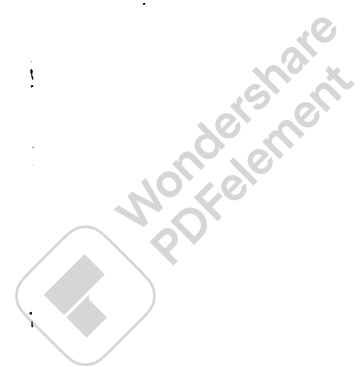
«Тільки зрадник, запроданець, підлиза, п'яниця,
Най не сміє на порозі вашому явиться!
Най не має в вас привіту, ні слова пошани,

¹ [Від моря до моря (від Балтійського до Чорного)].

Покп щиро не покаєсь, від зла не відстане.
А хто кається не хоче і в злім дальше пацька,
То най того побиває погорда громадська».

От такі-то гайдамаки скрізь по краю ходять,
От таке-то вірне слово всім людям говорять.
А хто теє вірне слово добре в тямці має,
Той за себе й за всю рідну Україну дбає.
Бо те слово як пшениця, що ділами зійде,
А з тих діл нам і Вкраїні краща доля прийде.

ІЗ ЛІТ МОЄЇ МОЛОДОСТІ
П'ятиліття 1874—1878

1. НАРОДНА ПІСНЯ

(Сонет)

Глянь на криницю, що із стіп могили
В степу сльозою чистою журчить;
В її оці личко місяця блищать
І сонця промінь грає в чистій хвили.

З грудей землі б'ють водяні жили.
Струї живої рух не кінчаться й не спить,
Вода ж погожа тисячі живить
Весни дітей, що круг її обсіли.

Криниця та з чудовими струями —
То люду мого дух, що, хоч у сум повитий,
Співа до серця серцем і словами.

Як початок тих струй усім закритий,
Так з темних джерел ті слова повстали,
Щоб чистим жаром серце запалити.

2. МОЯ ПІСНЯ

Весна воскресла й облила
Природу морем краси,
Моя мати доню квітчану взяла
В любові обійми й доброту.
Її вже подув благодатний
У джерелі життя скував,
Барв тисячами землю-матір,

Втіх тисячами душу вбрав.
І молодії весни діти
Красуються і світ красяць;
Душа їх — запах, а одіті,
Що й Соломона застидять.

Одно лиш пізно в землю впало
Мале зерно. Весна цвіла,
Воно ще спало; з гробу встало,
Розвилось — ох, весна пройшла!
Дитя весни, воно не знало,
Що спеки літа не вдержить;
Все підіймалось, зацвітало, —
Ох, але сонце страх палить.

За що ж, о боже, тая доля
Малій тій цвітці весняній?
Чи так їй гинуть серед поля
В гарячій спекоті літній?
Пошли, о господи, з росою
Їй свого ангела, нехай
Не в'яне тут перед порою,
Їй сили, отче, покріплай!

І рос небесних краплі впали
На цвітку, що вже гнулась вниз,
Що пупінки вже завмирили
І налягав на неї хмиз.
Але роси небесна сила
Малую цвітку підняла;
Жадібно той напій солодкий пила
Ї, освіжена, жару літню знесла.

Сей пізній цвіт, що зав'ядає
У спеці сонячній, — се я!
І як той цвіт, така сумная
Душа моя і жизнь моя.
Всміхалась доля — серце спало,
Прокинулось — а щастя ніт мені!
Чи то згоріло, чи пропало
Посеред хвиль на моря дні?

О боже, чом не сталося так,
Як я благав? Чи я у неба
Просив багато? Мало так

Мені до щастя було треба.
Мов любий сон, усе пропало.
Зістав я сам в самотині,
Рукою зимною обняло
Життя мене в життя весні.

Та вдяка й слава тобі, боже,
Бо мудра воленька твоя,
Нещастя жадне не спроможе,
Щоб нарікав на тебе я.
У вир життя мене ти кинув,
Та серце жаром запалив
І, мов на цвітку ту, краплину
Роси небесної спустив.

Любов і пісня — тов¹ росою,
Що покріпля на шлях життя;
Я, нею сильний, перестою
Негоди земного буття.

3. ДВІ ДОРОГИ

(Сопет)

В вік до заслуги дві ведуть дороги
І дві корони жизнь нам може дати:
Одна — трудиться і калічить ноги,
А друга — з вірою й молитвою страждати.

Щаслив муж і народ, якого воля
Судьби веде з одної та на другу,
Із поля праці до терпіння поля,
Щоб мовчки йшов через огні й наругу.

Аби ступав, мов нічю путник в полі,
З слезою в оці, та з надією в душі,
Що ще діждеться ранку, світла й волі.

І нас, брати, отак веде рука судьби;
Йдучи з молитвою наперекір недолі,
Ідім до світла, щастя та любові.

¹ [Тов].

4. НАШ ОБРАЗ

(Сонет)

Чи бачиш, брате, ниву, що широко
Покосом встелена, як лиш засягне око?
Цвітки враз із шовковою травою
Унали ститі й лан покряли весь собою.

Чи бачиш ліса ти сумну руїну,
Щербаті цні, сяги, і зломи, й трами?
Де велетень стояв, там за малу хвилину
Тріски, колоди, давньої краси відлами.

Та стій, часу пройде немого, і трав'ям
Буйними вкривється простір і пестрими цвітами,
А зруб одягнеться у свіжу деревину.

Так, брате, дісться і з нами, русинами.
Стяла нас доля, та не вбила силу
Живу; ми встанемо й закрасимо могилу.

5. МОГИЛА

Кругом пустиня, піски й жар,
Блідеє небо наче тліє,
Цвіт похилився, лист зів'яв,
Трава жовтіє, паленіє.
Серед степу, серед пустині
Могила чорна та горда
Глядить понуро в небо синє,
Пустиню сумно огляда.
Кругом, як в гробі, душно, тихо,
Життя поникло, жар палить;
Мов в серці сховане лихо —
Не чути, а душа болить.
Ніде далекими степами
Сльоза-криниця не блищить,
Мов серце стислося від рани,
Немає сліз, душа болить.

І відки ж та в степу могила?
Хто пам'ять тут сумну лишив?
Чиє гаряче серце вкрила
Серед пустині та пісків?
Кого шляхами сліз та горя

Судьба гонила жінку цілу
І серед піскового моря
Приталанила тут до сну?
Чи, може, зрадник окаяний,
Що свбїх відцуравсь батьків,
Розпукою й прокляттям гнаний?
Тут вік скінчпв серед пісків?

О, ні, не зрадник пробував
В тім домі смерті, впавши в кут!
Святе тут серце спочивав,
Святе зотліло тіло тут,
Пророк, що слів огненних жаром
Будив народ свїй до життя,
Будив, співав, та все те даром,
Люд не довів він до пуття.

Пророк, що пісні спльним громом
До серць братерських говорив,
Що правди віковичним дзвоном
В серцях свободи звук будив,
Не встояв... вороги неситі
Народ скували, а співця
Прогнали з краю і зложити
Кісток не дали край вітця.

І виросла над ним могила,
Пісок вкрив віщеє лице,
Померли ті, що читили та любили,
Ніхто тепер не сплаче, но спімне.
Кругом, як в гробі, душно, тихо,
Життя поникло, жар палить;
Мов в серці сховане лихо —
Не чути, а душа болить.

6. ВІД'ІЗД ГУЦУЛА

Бувай здоров ти, світе мій!
Верховино, тебе прощаю.
Прощай, зелений, пишний раю!
Далекий світ, широкий край,
Рівнини; гори і Дунай
На мене десь чекають.

Бувай здоров! Тривожно в даль
Гляджу, а в серці тяжкий жаль,

О Чорпогоро, за тобою.
Хоч там багатий, пишний край,
Хоч сріблом там пливе Дунай,
Нема мені спокою.

Бувай здоров! Ох, за тобою,
З якою-будь стрінусь судьбою,
Не втихне туга в мбій груді.
Хоч там країна й золота,
Я серед неї сирота,
Бо там тебе не буде.

Бувай здоров! Немного хвиль
Мине, ти щезнеш із очей,
В даль паровіз помчить моє те тіло;
Та серце тут лишаю я,
І плістиме сльоза моя
За щастям, що колись тут пролетіло.

Бувай здоров! Вже час минув.
Я там в далеку чужину
Жену, над хвилями Дунаю
Колись усяду й сліз ручай
Проллю з очей в срібній Дунай;
Коли тебе згадаю.

7. НАПЕРЕД!

Вперед, брати, та наперед!
Страшний бій жде на нас.
Най кождий в руки меч береть,
Зблизівся слави час.

Не думаю — сталевий меч:
Ми шляхом мира йдем;
Тільки науки й правди меч
Врагів спалить огнем.

Вперед ви, юні сили, враз!
Оружтесь тим мечем!
Зачався бій і час на нас.
Врага ми рознесем.

Таж сильне рам'я молоде,
І грому сила в нім,

І хрест огнистий нас веде,—
Хто ж видержить той грім?

Вперед, брати! Пора вже раз
Зламать ляхів ярмо.
Нема в них сили проти нас,
Вони гнилі давно.

Вони, як кажуть, браття нам,
Слов'яни так, як ми;
Чи ж братня се любов — братам
Бажать лиш зла і тьми?

Чи ж братня се любов — братам
Жорстоко видирать,
Що найдорожче їх душам,
Іх нищить і здирать?

Чи ж братня се любов — братів
За ближніх не вважають?
Вони нас вчать любові слів,
Самі ж їх не держать.

Вперед! Нехай там валить світ
Міцкевич-господин!¹
На Русі щезне Польці слід.
Вперед всі, як один!

¹ Натяк на ентузіастичну строфу в Міцкевичевій „Odzie do młodości“:

Hej ramię do ramienia! Wspólnymi łańcuchy
Opaszmy ziemskie kolisko!
Zestrzelmy myśli w jedno ognisko,
I w jedno ognisko duchy!
Dalej z posad, bryło światła!
Nowymi cię pchniemy tory,
Aż spleśniałej zhywszy kory
Zielone przypomniesz lata.

(Пор. Dzieła Adama Mickiewicza, wydał dr. Henryk Biegeleisen, t. IV,
Lwów, 1893, стор. 22).

9. ЛЮБОВ

Хоч і пізнав би я всі мови
І ангелів, і всіх людей,
А якби я не мав любови,
Був би, як кїмвал той твердий,
Був би, як мідь гучна й пуста,
Й мертві були б мої уста.

Хоть міг би я пророкувати,
Знав тайники події усіх
І віру міг могутню мати,
Що й гори порушати б міг,
А в серці б я любові не мав,
Нічим би був, нічого б не здолав.

І хоч би все добро своє
Віддав я бідним без припуки,
Хоч би і тіло та життя
Віддав на смерть, на тяжкі муки,
А в серці би любові не мав,
Нічим би був, нічого б не здолав.

Любов бо довготерпелива,
Ласкава й смирна й знає честь,
Независна, не пакіслива,—
Любов за нас пішла на хрест.
Негорда, честі не бажає,
Терпить, відплати не шукає.

Гнів їй далекий і все зле,
Неправда й раз її не тішить,
Лиш правда потішає все;

Все зносить, кождому все лишить,
Все вірить, все надію має,
І все, і все перетриває.

Любов ніколи не загине!
Хоч всі пророцтва занімють,
Хоч людська мова в безвість злище,
Всю мудрість в пил вітри розвіють,
Вона живе, все оживляє,
Вона все, все перетриває.

Wondershare
PDFelement

10. БОЖЕСЬКЕ В ЛЮДСЬКІМ ДУСІ

Коли ти в світ слав рід людський,
Життя людей зробив борбою,
Свою ти божеськість їм дав —
Дух, творчу силу із любовою.

Людськеє серце гріх сплямив
І роз'єднав людей з тобою,
І помрачилась в їх серцях
Та творчість духа із любовою.

Та встало світло по тьмі ночі,
Ти поєднав людей з собою,
Нове життя у світ живий влила
Знов творчість духа із любовою.

Дух наш із твого духа родом,
І вічно зв'язаний з тобою,
А вічної огнива ті,
Лиш творчість духа із любовою.

11. БУНТ МИТУСИ

I

Князь Данило, світ-Романович
По кімнаті походжав:
Князь Данило, світ-Романович
Важку думу розважав.

Прийшли вістки в Галич до двора
Про нову гризню-змію,
Що збирається на нього знов
У підгірському краю.

Йому пише Лан Данилович,
Вірний боярин його;
„Вставай, княже, і часу не трать,
Здави зло, щоб не росло.

„Се Митуса із села в село
Ходить словом люд манить;
Його гнів, то іскра, — де лише
Впаде, там огонь горить.

„Поспішай же в наші сторони,
Поки ще пожежа не горить, —
Не бери ти війська сильного, —
Сила лютість роз'ярить“.

Ой не довго світ-Романович
Думу думав, — зве бояр,
І з трьома в підгірський край спішуть,
Бунту щоб гасить пожар.

А в дорозі Лан Данилович
Їм назустріч ось спішуть:
„Ідьмо, княже, в замок Слободу, —
Там десь ворог наш сидить“.

II

Шумно-глумно в замку Слободі.
Тут з усіх сторони
Назбігалось люду простого
І бояр і старшини.

Всі киплять гнівом-ненавистю
На Данила, на князя,
Всім гаряча в жилах кров кипить,
І Митусини слова.

А Митуса старшину зазвав
На нараду до кімнат:
Там Митуса з ними міркував,
Як війну розпочинать.

„Трудна справа і тяжка борба, —
Рік Митуса до бояр, —
Як не з нами Лан Данилович,
Витязь і Литви й Татар“.

Аж нараз слуга в кімнату йде
І Митусі лист дає,
А співак, читаючи письмо,
Ярий, то блідий стає.

Він скінчив і сплеснув в руки враз.
„Радуйтеся! — рік до старшин, —
З нами в спілці Лан Данилович,
Перший краю сього син“.

І читали старшини письмо,
Й радість в кожного з лица
Заяснила, як у мандрівця,
Що доходить до кінця.

Як було їх десять, так усі
Із кімнати враз спішать,
І сідають на буй-комоні,
К Яру Вовчому летять.

І чого ж вони погнали там?
Лан Данилович їх зве.
На кого ж вони лишили й як
Замок і житло своє?

Чом так прикро, сумно стало їм
Серед поля і ланів?
Та й Митуса чом не тішиться,
Лиш мовчить, мов занімів?

III

В Вовчій Яру, коло джерела,
Лан Данилович сидить;
В Вовчій Яру, по гущавинах
Що так листям шелестить?

Чи се вітер теплий, весняний,
Чи звір лісовий, чи птах?
Чи сидить так Лан Данилович,
Мов його проймає страх?

Шелест чує, та не слухає,
Яру темного не зрить:
Його око в чисте джерело,
В небо синєв глядить.

Його думи у минулеє
Та прожитєє летять,
Молодості бої й радості
У душі його стоять.

І він бачить: над тим джерелом,
Де сидить він німо знов,
Лежить лицар гарний, молодий.
З ран глибоких ллється кров.

Ранений в борбі з татарами
Стратив сил, смерті жде,
Коли втім з яру, з гущавини
Старий дід до нього йде.

Вправною рукою лицарю
Рани змив, спиває кров,
І в обійми взяв недужого
І поніс у свій покров.

Незнайомому життя вернув,
І вертає сонця світ,
Вітчизні героя він спаса
Для діл славних і побід.

Тяжко образ сей минулості
Душу Лана зворухнув:
Той недужий — Лан Данилович,
А той дід Митуса був.

Сльози дві важкі й гарячії
Блиснули йому в очах,
І до неба він лице підняв, —
Небо тихе, в серці страх.

Сильно в груді б'ється серденько.
Та ось чути стук копит.
Се Митуса! Лап Данилович
Весь поблід, та не дροжитьь.

IV

Князь Данило світ-Романович
По кімнаті походжав,
А співак Митуса перед ним
В пута вкований стояв.

„Що ж, Митусо, — відізвався князь, —
Де ж поплечники твої?
І як ти відповіси мені
За діла й слова свої?“

Відказав Митуса сміливо:
„Нічого не відповім,
Бо діла й слова мої тепер
Відомі і скрізь і всім.

„І не думай, що ти ворога
Свого в мені побідив!
Моя дума буде ввік жива,
Поки рід твій буде жив.

„І вовік дροжатимуть князі
Перед громом тим страшним,
І всі сили їх щезатимуть
Проти нього наче дим“.

„Загорільче ти безумний! — рік
Князь Данило співаку, —
Ти ще гроиш? Та почувеш міць
Справедливості тяжку.

„Що зробив тобі я і мій рід?
Чим твою ненависть ми

Заслужили, що гонив ти нас,
Наче лютих духів тьми?“

„Княже, не мене питай про се,
А волів би допросить
Міліони костей, крові й сліз,
Ще вам того не досить?“

„Запштай неволю, у яку
Через вас народ попав!
Селам і містам зруйнованим
Те питання ти постав!“

„Ти сліпий? Чи ж я зробив те зло? —
Знов спитав Данило-світ, —
Чи ж не знаєш, як старався я
О добро всіх з юних літ?“

„Так, щоб те добро тобі
На життя славетне йшло;
А як людові живеться з тим,
Не в догад тобі було.

„Провинився я й на смерть готов,
Та не кину своїх дум.
Можеш ти мою пролити кров,
Але не зігнеш мій ум.

„Та кровавий, безголовий труп
Жити буду я вовік,
Пострах самовладникам усім,
Я — свободний чоловік.

„І на смертнім ложі ти уздриш
Те страховище бліде,
І заплачуть нічю діти в сні,
Як воно край них пройде“.

Князь Данило, світ-Романович
Слухав мови співака,
І по дзвоник срібний простяглась
Богатирська рука.

Срібним звуком дзвоник задзвонив,
Двер розкрилась тисова,
І заблис у ній широкий меч
І катівська голова.

12. СХІД СОНЦЯ¹

З рамен тіні, з рамен ночі,
Із солодких сну обнятій
Вирвись, серце! Край багатий
Блиск свій ось тобі розточить.
Встань, о глянь, вже ніч минає!
Встань, о глянь, вже день світає.
Встань схід сонця привітати,
Пісню раннюю співати!

Бо великий день вітаєм:
Він заблеще над сим краєм.
Се день світла, се день слави,
Се день ясний, не кровавий,
Се день мира, не день бою,
День пісень і день любови,
О мій краю, над тобою,
Тож вітай в нім день обнови!

О, ще темно! Під покровом
Ночі спить весь світ, а в морі
Неба вічним, лазуровім
Тонуть і блідніють зорі.
І сльозина за сльозою
Із очиць їх золотих
На наш край паде россою.
Тихо скрізь, і вітер втих,
Тиша всю природу вкрила...
Ніч іще останній раз
Сил останки напружила,
Аби в сні вдержати нас.

О, сильний предків наших боже!
Чи за тяжкою нам вину
Зміниться має ложе сну
Тут на холодне смерті ложе?
Твоя рука цілий світ водить
Тим шляхом, що ти призначив;
Сини твої — усі народи;
Чому ж їх ворог розлучив?
Забудось їм, що перед твоїм

Лицем усі одна рідня;
На брата йдуть зрадливим боєм,
Пому вже й заздрять світла дня.

О, сильний предків наших боже!
Ти ж нам із давна призначив
Супроти тьми стояти на сторожі.
Глянь, ворог тьмою нас укрит.
О доки ж, доки виглядати
Нам з п'ятьми ночі світла дня?
І доки ж, доки нам ридати,
Що тьма нас тисне і гризня?
О доки ж, доки світ дримає,
Не розкрива зі сну очий?
Доки не бачить і не знає
Того, що ти велів, святий?

Любові, братньої любови
Поміж народами нема!
Устами всяк про неї мовить,
Але до діл душа німа.
Збуди, о отче, своїм словом!
Сей світ з важкої дрімоти!
А хоч би і могутнім громом
Збуди, безспільних захисти!
Чей грім, що гори в порох крушить,
Перед котрим земля дрожить,
Ті серця кам'яні порушить,
З них сон зжене і їх заставить жити.

Або пошли їм серед ночі
Свій промінь світла, отче мій,
Най поразить їх сонні очі,
Бездільний прожене спокій!
Най блиск такий яркий засяє,
Аби зі сну увесь зірвався світ,
Ачей при блиску тим пізнає,
Що в тьмі йому спасення ніт.

Тихо скрізь. Глибінь простору
Блідне, світло прочуває.
Вгору, серце, вгору, вгору,
Бо там скорше світло сяє!
Вгору, серце! Там щерають
Сили ночі, сили тьми;

¹ Сей вірш, зложений на пам'ять першого з'їзду „Общества імени М. Качковського“ в Галичі, виголосив я на декламаційнім вечерку д. 8 (20) січня 1875 у великій залі Народного Дому.

Лиш долами залягають
Довше, тяжче мрачні сніг.
Вгору, серце, на вершпині
Тих Бескидів темносиніх,
Вгору, хоч тяжка дорога,
Ближче світла, ближче бога.

А тепер поглянь довкола,
В даль полинь крильми сокола!
Серце швидше б'ється в груди,
Щось пречисте в душу лється.
Чуття нові в серці будить,
Понад краєм геть несеться.

І в даль безконечну душа поринає
І рамена сильні в безмір отвірас,
Всю землю, людей всіх хотіла б обняти,
Весь край свій багатий до серця прижати,
Братів з'єдинити союзами згоди,
Піднять їх високо між інші народи;
Та — ах, іще мряки густі туманами
Розсілися гордо над Русі ланами.

Земле пречудна, земле широка,
Мій рідний краю,
Чом тебе досі для серця її ока
Мряки вкривають?
Чом не встаєш ти, чом не спішиш ти
Довгим походом
Там, де блиск сонця сяє огнистий
Над світлим сходом?

Тихо, серце! Бач широко
Виринає світла око!
Глянь, о глянь, уже її над нами
Відчинились неба брами!
Глянь, уже щезають мгли!
Глянь, орли вже шлях знайшли
В ясну світла вітчизну;
Голосів вже тисяч зве:
„Гей, вставайте всі зо сну,
Бо проклятий, хто заспе!“

На руїнах предків слави
Новий цвіт нам процвіта:

Любов братня, що світ збавить,
Згода — доч небес свята.
На землі отії кровавій
Цвіти, цвітко, і живи!
Не дзвони нам предків слави,
Лиш до діл потомків зви!
О, вітай нам, нова зоре,
Братня згода, нам вітай,
Бо з тобою світла море
Розіллється на наш крайі.

18. ЗАДУНАЙСЬКА ПІСНЯ

Над Дунаєм тиха зоря сходить,
З-за мгли сумно на край поглядає.
„Чом ти, чом ти рум'янилася, зоре?“
„Кров слов'янська так лице вкрасила“.

Слов'янська кров пливе струями
Так, як століття вже плила;
Та вже огнем, а не сльозами
Слов'янську землю заняла.
Хоч кров пливе, то дмуться груди,
Пожар горить — з ним месть і гнів;
І хоч тиран лютує всюди,
То час свободи вже наспів.
Крізь кров, пожежі, її меч, і месть
Свобода йде і слава, її честь.

Стоять гори довгими рядами,
На Герцоговину поглядають.
„Чом ви, чом ви задрожали, гори?“
„Марко Кралевиц, герой наш давній
Се здригнувся зі сну вікового,
Меч сталевий угору підносить;
Богатирський кінь копитом тупнув, —
Сон кінчиться Кралевица Марка¹“.

¹ Марко Кралевиц — національний герой задунайських слов'ян, про якого переказ говорить, що від часу перших турецьких нападів він лежить залятий у одній печері в горах. При його ногах стоїть кінь, а в головах стримить меч, який сей герой у останній хвили вбив по рукояті у скалу. Коли меч зовсім вилізе зі скали, а кінь з'їсть усю в'язанку зачарованої трави й тупне ногою, тоді встане Марко, аби знов боротися в турками і освободити придунайських слов'ян.

О встань, о встань, герою сонний,
І глянь на край коханий свій,
На залив ворогів бездонний, —
О встань і ворогів розвій!
Тебе пізнають, хоч минули
Вже літ сотки, як ти заснув;
Вони меча ще не забули,
Що в крові їх не раз тонув.
Лиш меч, пожежа, й кров, і месть
Смерть принесе врагам, нам честь!

Та ні, ти спи! Благий твій сон
Най не мутить кров, месть, прокльон!
Ти спи, про щастя наше сни,
Бо ще живуть твої сини.
Іх не убив Востока пан,
Іх не зламав тягар кайдан,
Ні рабський спідлив їх поклін,
На них не спаде твій проклін.

Неволя їм огнем була, —
З огню виходить сталь ціла;
Неволя — хмара, над котрою
Вони розблиснули дугою.
Вони хоч гнулися, та не впали,
І хоч терпіли, та мовчали,
І хоч мовчали, меч острили,
В молитві набирали сили.

Ти спи, герою наш, о спи!
Про ліпше щастя-долю сни!
Про ліпше щастя, як у нас,
І про час ліпший, як сей час,
І про світ ліпший, як сей світ,
Про бої, як за давніх літ.

Вітер віє понад мур Требіння.
„Що на вас так червоніє, мури?“
„Се турецькі хоругви криваві,
Що їх вітер раз у раз колише“.

Шумно, буйно колиши ти,
Вітре, ті прапори!
Незадовго з-під них блисне
Огнянеє море.

Незадовго за тобою
Злетять слави діти,
Ворогів скупати в крові,
В пожежі загітти.
Незадовго над півмісяць
Хрест тут підійметься,
А о хрест той вся турецька
Сила розіб'ється.
Незадовго встане пімста
З Косового поля,
Мілош Обіліч устане,
Підійметься воля.
Незадовго серби браття
Злинуть у ті гори,
Ляжуть голови турецькі,
Впадуть їх прапори.

О, сербська земле, де ж ти діла
Гарячу пам'ять старини,
Що в дітей твоїх серцях тліла?
Чому не бухне жар страшний,
Щоб спільного врага спалити,
Що рад би всіх слов'ян залити?

Подайте руку угнетеним
У поміч братнюю братам,
Потіху в горю всі нужденним,
Оружжя свободи борцям!
Ступіть слідами Черногорн,
Мстить пам'ятку Косових піль!
Ваш бог — бог свободи. По морі
Страждання шлях, свобода — ціль.

Мілане, трон щоб удержати,
А на тім троні лиш себе,
Ти грабарем волишся стати,
Що братню вільність в гріб гребе.
Покинь лукаву дорогу.
Огонь горить, він розіллється;
Огонь дійде до трону твого,
Від нього й власть твоя займеться.

Брати слов'яни, бог свободи
І вас зове на бій святий!
Вставайте, братнії народи,
Зваліть тирана з висоти!

Він не опреться вам, він хорий.
В Європі встане день новий.
„Герцоговина й Черногора“,
Най буде клич ваш боввий!

14. ПОСТУПОВЕЦЬ

Фаддей роди Івана,
Іван роди Петра;
От дедушки-болвана
Какого ждять добра?
А. С. Пушкин.

Він щирий чоловік — ні слова проти того!
„Він любить все своє і не попустить свого,
Хоч рака лазь!“

Він кожному якраз у очі скаже сміло:
„Се зле, а се дурне!“ і „Не твоє в тім діло“.
„До сього зась!“

Він чесний чоловік. Коли сваряться з вами,
Доказувати вам не стане кулаками,
Що „Ось я прав!“

Він чесно вас зганьбійть, хоч в запамі не знає,
Що правди й логіки в словах його немає,
Мов біс їх взяв.

Та лиш одно біда, що хоч іще її півкопи
Не числить літ, уже одну незмінну вхобив
Ідею він:

Уже якраз дійшов до джерела науки,
Всю мудрість висьорбав без праці і без мук
І лиш гуде, мов лзвін.

Тепер уже ні кус! Він чоловік скінчєний,
Йому й які думки, аби й який учений —
Не новина.

Хоч думаєш: „Де він того ума набрався?
Хіба тоді, як ще із букваря навчався,
Що н а ш - а з — на“.

Та жарт набік! Він муж май-мощно серйозний.
Для нього весь ваш труд нікчемний, курйозний,
Дитяча гра.

Він виріє вже давно із праці для народа.
„Гм, гм, бо то мені часу і труду шкода.
Робить на себе тра!“

Та хоч не Цицерон, хоч не оратор славний,
Він на слова скупий, та ворог вічний, явний
Екстремів всіх.

„Я, я за поступом. Та ті гадки новії —
То згуба наша. Гм... і на екстремі тії
Пристати — гріх.“

„Люблю я свій язк, та хто 'го «коверкає»,
Де можна, там якісь провінційлізми пхає,
Тої ворог мій.“

„Я згоди хочу, та не зміню гадки свої,
Бо так чіпатися раз тої, а раз сеї —
То... гм... застій!“

„Люблю я свій народ! Та хто т'ї викидає,
Тої — будьте ласкаві! — усе тут упадає!
То... то — дарма!“

„Хай буде поступ, та екстремі — хрять нас боже!
А впрочім, говоріть хоч сто літ — не поможе!
Даруйте! Коли так, то ради вже нема“.

15. ЛИЦАР

(За Гейне)

Ой, був то раз лицар понурий, німий,
Лице мав бліде та запале!
Ходив і хитався й дрижав, мов старий,
Мов сні його вдень обіймали.
Нездара він був, недотепа такий...
Куди лише плівся, дівки і квітки
Уголос за ним реготали.

Людей він боявся. Звичайно сидів
Сам в темному кутику дома;
Там тужно когось мов обняти хотів,
Та не говорив ані слова.

¹ [Читай: «йор»].

Та скоро лиш північ наляже на світ,
Щось дивно, чарівно дзвенить і бринить,
І двер відчиняєсь тисо́ва.

Тихесенько входить кохана його
У сукнях із мбрської піни;
Лице, наче рожа, як мармур чоло,
У чівці брильянти й рубіни.
А коси, мов золото, з рамен пливуть,
А очка у серце жар розкоші ллють —
Обійми їх бачуть лиш стіни.

Він сильно-любовно її обнима,
Холодний — огнем він палає;
Блідий — паленіє, задуми нема,
Несмілий — відвагою сяє.
Вона з ним пеститься й — хитруня — нараз
Підходить тихенько і виглядить час —
Завоєм лице закриває.

І враз зачарованим бачиться він
В підводні хрустальні палати;
Здивований зір осліпля йому стін
Несказаний відблиск багатий.
В обіймах русалки, мов п'яний лежить,
В очах їх любов, страсть і розкіш горить
Під духів веселі кантати.

І музика й спів переливами ллєсь,
В танках летять духи, мов носять їх крила.
Та він забуває себе й світ увесь,
Бо в нього в обіймах спить мпла.
Втім, світла погасли, хор духів утих, —
Оглянувся лицар по стінах пустих —
Його се комірка похила.

16. ДАНИНА

Хозарська дружина розбоем жила,
Вона над Дніпро за розбоем прийшла.

На горах Дніпрових град Київ стоїть,
А в городі тім трое братий княжить.

Післали хозари сказати братам,
Данину платить степовим хижакам.

„Війна, як данни ви нам не дасте,
А де ми проїдем, трава не зросте“.

Київ, Хорив і Щек там князями були,
Вони таке слово хозарам рекли:

„Життя наше мирне, війна не для нас;
Данину ми дасть вам готові сейчас“.

Хозари під містом табором стоять
І острять оружжя й на місто глядять.

А з міста післанці передом ідуть,
За ними на возі данину везуть.

Данину до хана шатра завезли,
Начальники там на пораду прийшли.

„Яку ж ви данину від міста взяли?“
„Князі по мечу нам від дима дали“.

Начальники смотрять, дивується хан.
„Недобру, о хане, прислали нам дань.“

„В один лиш бік наше оружжя стальне,
А зброя полянів у два боки тне.“

„Коли ж вони з нами борються почнуть,
Поки ми їх сто, наших двісті уб'ють.“

„І, може, прийде ще такий на нас час,
Що дань побирать вони будуть від нас.“

* * *

На київських горах розсілася тьма,
Та війську полянів спочинку нема.

Тихесенько з Києва ряд-за-рядом
Спішить, де хозари вкопсані сном.

І рикнули роги, крик бою гуде...
Оце ж то загибель хозарам іде!

Страшний там був бренькіт мечів тих сталєних,
І годі спасатсья хозарам від них.

Ой голосно вили вовки із лісів —
Хозарам, мабуть, похоронний се спів.

А рано Хорс ясний піднявся з-за хмар, —
Все поле покритося трупом хозар.

Лиш хан їх полонений в путах сидить,
Здивованим оком на трупи глядить.

І вниз похилилась його голова,
А слух паче ловить зловіщі слова:

„Мабуть, незабаром настане той час,
Що дань побирать вони будуть від нас“.

17. АРФ'ЯРКА

В о н а:

Поцілуї твої,
Мов пожежа, палять!
Скажи, милий, чому
Так ті очі горять?

В і н:

Пригорнись, поцілуй.
Не розпитуй мене!
Таж ти знаєш, душе,
Як люблю я тебе.

В о н а:

Знаю я, милий мій,
Щирість всіх твоїх слів...
Та скажи, крім мене,
Інших ти не любив?

В і н:

Сотий раз-вже кленусь,
Що крім тебе в життю

Нікого не любив
І любить не хотю.

В о н а:

Вірю вже. Не кленись!
Пощо ж клятва в любови?
Та послухай, се хто
Там співа за дверми?

В і н:

Се арф'ярка якась!
Мила, йди, скажи ти
З співом, бренькотом тим
Геть арф'ярці іти.

В о н а:

Ні, мій милій! Той спів
І бреньк арф я люблю.
Най арф'ярка ввійде,
Співа пісню свою!

І арф'ярка бліда
У світлицю ввійшла
І по ній і по нім
Оком враз повела.

І всміхнулася раз,
І всміхнулася знов,
І з струн арфи різкий,
Острий бренькіт пішов.

Забряжчала одна
Голосная струна...
А арф'ярка? Ось що
Заспівала вона:

„Ktera holka bleđa
Ta se замуž ne vđa;
A ktera jako ruže,
Ta je dobra dla muže,
Bude hezka žena“¹.

¹ [Котра дівчина бліда, та не вийде заміж; а котра, як рожа, та є добра для мужа, буде гарна жона].

Втім, здригнула чогось,
І в руках їй худих
Арфа стала німа
І струн бренькіт затих.

В і н:

Вели, мила, сейчас
Геть арф'ярці іти!
Що за пісню якусь
Почала тут вести!

В о н а:

Ні, най грає, як зна!
Най співає, що втне!
Та чом в тебе лице
Так бліде та хмарне?

В і н:

Ет, пусте! Таких арф
І таких арф'ярок
Я не можу знести. (До арф'ярки):
Геть ти! Тут не шинок!

В о н а (до арф'ярки):

Ні, не слухай його!
Заспівай ще що-будь!
Про любов, чи про жаль,
Най хвилюється груди!

Та арф'ярка бліда
Обернулась, пішла
І, стиснувши в руці
Арфу, стиха рекла:

„Нині рік, нині рік —
Він мене так стискав!
Завтра рік — він мене
Відпхнув і прогнав“.

Чув і він, і вона
Ті страшні слова;
Він до неї схилився —
Відвернулась вона.

18. АСКОЛЬД І ДІР ПІД ЦАРГОРОДОМ

Чого царгородці тривожно біжать?
Наїзники Русі напали Царград.

Народ весь у храм у Софійській вбіга,
Слізьми, молитвами спасення блага.

Наїзник у місто вже пре свої сили;
Варягів змій-човни всю пристань укрили.

Вже греків надія у крові втопає;
Наїзник із пристані мури чіпає.

А втім, чи се військо, чи хрестовий хід
Іде поза місто на Босфор в похід?

Старий патріарх, а з ним клир і народ
В одежах покутніх підходять до вод.

Всі клякли. Їх сльози, молитви та спів
Дивують наїзців з далеких країв.

А втім, патріарх вгору зносить зір свій,
В Босфор погружає чудовий завій.

Завій сей носила за свого життя
Заступниця вірних, пречиста свята.

Сміються варяги й гукають: „Дарма!
Завій не поможе, як сили нема“.

Нараз що за трус, що за крик повстає?
Босфор мов сказивсь, беріг хвилями б'є.

І стогне, і приска, й клекоче вода,
Лупається беріг і в воду спада!

В вирах потопились варягів човни,
Наїзників сили щезлі без війни.

Лиш їх воеводи та Аскольд і Дір
Вертали зо стыдом до київських гір.

* * *
В Босфорі не раз ще шаліла війна,
Та кістями варягів біліла стіна.

Минали століття, Царгород упав,
А кістей варягів Босфор не забрав.

Мов сторож, що нагло на чатах умер,
Вони ще біліють в пристані й тепер.

19. ШОТЛАНДСЬКА ПІСНЯ

(за Пушкіна)

Проти крука крук летить,
Крук до крука так кричить:
„Круче, як би нам те знати,
Де обід будемо мати?“

Крук до крука у одвіт:
„Знаю я, де нам обід.
В чистім полі жовте жито,
Там козаченька убито.“

„Хто і за що вбив його,
Знає лиш сокіл його,
Кінь ворбний та хіба ще
Його люб'ятко гуляще.“

„Сокіл в пущі улетів,
На коника ворог сів;
Любка милого жде свого —
Не вбитого, а живого“.

20. РИБАК СЕРЕД МОРЯ

Розігралось Чорне море,
Розігралося, мов звір,
Темний воздух перун поре,
Крутиться й бушує вир.

Мов кроваве тигра око,
У яким і злість, і страх,
Грає скісний промінь сонця
На розбурханих вирах.

Серед хвиль, і піви, й шуму
Чайка утлая несеться;
Крутить нею й кпда море,
Ось-ось чайка розіб'ється.

А на чайці одинокий
Без весла рибак сидить
І спокійно, мов байдужно,
На тривогу хвиль глядить.

Його серця не тривожить
Образ смерті серед фаль.
Чи життя йому набридло?
Чи життя йому не жаль?

Я не знаю. Він на хвилі
Погляда, мов на рідню.
„Грайте, милі! А мій човник
Видержить ще не одну“.

Серед шуму, клетотання
Тужну думку він завів,
Хоч глушить, мов голос мушки,
Страшна буря його спів.

Він співає про вік давній,
Про щасливий предків час,
Про лицарські ббї славні,
Про блиск слави, що погас.

Довго, тужно він виводить
На хисткім, слабім човні,
Хоч в найближчій, може, хвилі
Втихне спів на моря дні.

21. КНЯЗЬ ОЛЕГ

Князь Олег по боях тяжких відпочив,
В задумі по пишній кімнаті ходив
І нетерпеливо в вікно поглядав:
Князь Олег, як видно, когось дожидав.

Втворилися двері, в кімнату йде
Старець і князеві поклон кладе.
Князь бистро поглянув йому в лице.

„Здоров будь, віщуне! — йому рече. —
Скажи мені правду по своему дару:
Чи скоро й якою я смертю умру?“

Покірно вклонився віщун князю.
„Покинь відслоняти будучність свою!
Не знайде потіхи, хто її покров
Посмів зірвати зухвалов руков“.

Князю мовби жару насипав у кров,
Він глянув на діда, наморщивши бров.
„Чи думаєш, що я дитина така,
Що слово марнеє мене вже й зляка?
Як знаєш будучність, то всю й відкрий!
Як ні, я скажу: «Ти дурисвіт старий!»“

„Мій княже, дурити не вмю я.
Сумна, невесела будучність твоя.
Твій кінь, що найбільше його любиш ти,
Той має загинь тобі принести“.

„Як так, на Перуна клянуся я,
Що більше не сяду на того коня“.

* * *

Летіли літа, мов Дніпра бистрота,
Князь Олег з війни знов додому верта;
В далекий похід він із військом ходив,
Хозар, степових хижаків, побідив.

Народ веселиться, настав уже мир;
Князь Олег дружину ззиває на пир.
Весело три дні і три ночі пройшли;
Вони погуляти на лови пішли.

Дніпра узберіжжям біліє пісок,
А поза піском тим сосновий лісок;
На краю ліска, на тім білім піску
Біліший кістяк, — кому він по знаку?

„Любимець твій, княже, — конюх відповів, —
Твій кінь, що прогнать його в степ ти велів,
Що ми його гнали, не хтів він до тих
Свобідних вертать табунів степових,

І все лиш маячив пісками він сам,
Аж раз ми здохлого знайшли його там“.

„Мій щирій приятель! — князь Олег сказав, —
На білії кості з жалем поглядав. —
Я смерть йому вдіяв, прогнав його сам,
Повірив дурисвіта-діда словам“.

Князь Олег до лоба ногою діткнув,
В тій хвплі в позі більь страшениї почув,
Бо в лобі тім краса сиділа змія
І зубом отруїним шпигнула князя.

Князь Олег хитнувся і весь задрижав.
„Проклятий віщуне, ти правду сказав!“
Князь Олег посинів, зір в небо здійма,
Дружина до нього — в нім духу нема.

22. КЕРМАНІЧ

Черешом бистрим, шумливим
На доли дараба летить,
Керманіч на ній молоденький
В Черемоша води глядить.

В керманіча серце мутиться,
А з ока спливає сльоза,
Лиш керму поводить поволі
По хвилях робуча рука.

Мов утка, дараба ось поре
Спокійну, широку глибіню,
І в воду, понуривши очі,
Вдивився керманіч-легінь.

А втім — чи се сон, чи се ява? —
Крізь сльози ввижаєсь йому,
Що ось надплива над чудесну
Підводну палату скляну.

З вікна її очі до нього
Дівочі якісь піднялись;
Дівчина та — боже єдиний! —
Та, що він покпнув колись.

І слухає пильно керманч...
Дівчина та плаче й співа:
„До мене, мій милий, до мене!
Чекаю на тебе жива...“

„Хоч нас розлучили злі люди,
А смерть принесе нам спокій.
Ходи, тут твоя я павік!
Ходи, тут навіки ти мій!“

Черемошем бистрим, шумливим
„На доли дараба пливе;
В ній зламана керма, о беріг
Черемош дарабою б'є.“

Глибоко керманч, глибоко
Лежить у скляному дворі;
Що присне о скелі дараба,
Йому вже то й не в голові.

23. НЕЩАСЛИВА

(Із О. Е. Толстого)

Чому ж ти мене, тяжке горенько,
З світа не звело, нещасливаю,
Лиш роздерло в мні серце надвое?
Як не зійдеться ранок з вечором,
Так не зжиться двом добрим молодцям;
Із-за мене все вадяться вони,
І об'а мене лають-кбренять.

Братік ось мені дорікає так:
„Пощо ти пішла за паничика,
Втрутилась в рідню, у нерівную?
Ти, відступнице, перевертнице,
Від рідних своїх ти відстайнице!“

„Бадічко ти мій, рідний братіку!
Я в рідню йому не ябивалася;
Сам ти, братчику, намовляв мене,
Намовляв мене, віддавав мене“.

А тут муж мені дорікає знов:
„Із якого ти роду-на́роду?“

Яке віно ти принесла мені?
Та й і чим мене вчарувала ти,
Приговірнице, чародійнице,
Мене з мбїми ти розлучнице?“

„Ой ти, пане мій, милий мужу мій,
Нічим я тебе не пристрітила,
А взяв ти мене з волі вільної.
Невелике то й віно за мною;
Всього — серденько те покірливе,
Голова, тобі все послушна“.

* * *

Переріс же хміль через річеньку,
З дуба бдного та на другий дуб
І колишеться поміж обома,
Над водницею зеленіючи,
Туги-горенька та й не знаючи,
Об'а дерева обіймаючи.

24. СВЯТОСЛАВ

Пропається з матір'ю князь Святослав:
„Ой, іду я, мамо, та в Переяслав.
Щасливий, веселый Болгарії край,
І пишно там котиться срібний Дунай“.

А в Ольги пустилися сльози з очей:
„Не кидай рідні, сину мій дорогий!
Не бідний, а рідний і руський наш край,
Дніпра не замінять вам срібний Дунай.
В чужині там скарби, та й зрада ж бо є!
Чужого забагнеш, а стратиш своє“.

Та дармо ридає і дармо благає;
Князь буйний дружину в похід закликає;
І неньку стареньку у сльозах лишив,
За славою й сріблом в Болгари спішив.

Ой правду сказала та мати Святослава.
Де скарби, там зрада, а гіркість, де слава.
Воює в Болгарії князь Святослав! —
Багато там горя і лиха зазнав.

Втім, з дому доносять: „О княже, вертай!
Орда печенігів воює твій край“.

Ой скорим походом на Русь повертав
З багатим здобутком буйний Святослав;
А хвилі Дніпра по порогах шумлять,
В густих очеретах вороги сидять.

А Свінелъд, стар лицар, сказав до князя:
„О княже, не видержить сила твоя.
Як нас у степу нападуть вороги,
Не зможемо їх удержати ваги.
У Корсунь хіба на зимівлю вертай,
Весною ж у рідний повернемо край“.

„Мій край нападають поганські сини,
А ми маєм ждати спокійно весни?
Ні грек не злякав нас, ні військо болгар,
А тут степовий би злякав нас дикар?“

Пливуть Дніпра води то тихо, то з шумом,
А військо князеве огорнене сумом.
А скоро ніч темна на степ налягла,
Орда печенігів страшна надтягла.

Кровава була там і люта борба,
І падали трупи, в покіс мов трава;
І кровця лилася рікою-рікою, —
Заледве де сотий уйшов з того бою.

Уранці кривавее сонце сходило,
І Русі великеє горе звістило;
Ось війська останки знесилені йдуть,
Князя безголовий труп коні несуть.

А хан печенігів в степу пирував,
На пир старшину свою всю завіззав.
Побіди він празник з ними обходив,
Із срібної чаші на пирі тім пив.

Ся чаша — то череп князя Святослава,
Оправлений в срібло, — ось вся його слава!
На чаші тій напис лиш знати дає:
„Чужого забагнеш, утратиш своє“.

25. РУСАЛКА

(Із Пушкіна)

Над озером в глухій діброві
Спасався десь-колись монах,
Все в праці тихій і суровій,
В задумі, пості й молитвах.
Вже смерті ждучи леда хвилі,
Старий і гріб собі копав
І, щоб з життя ослобонили,
Святих угодників благав.

Раз в літню пору край порога
Свої хаточки старий
Анахорет моливсь до бога.
Смеркало. Пинивсь чорторий
На озері і дихав млою.
Бір почорнів. У небесах
Плив місяць смугов світляною.
Вдивився в хвилі наш монах.

Глядить, і страх його проймає,
І сам не знає, що пізнає.
І бачить: хвиля бризка, грає
І тиха знов, гладка стає.
І враз легенька, мов тінь ночі,
Біленька, мов масвий сніг,
З хвиль діва виплила, плюскоче
І мовчки сіла на моріг.

На монаха глядить тужливо
І пишні коси чеше в лад...
Старий із острахом на диво
Глядить на ту чудову стать.
Вона головою хитнула,
Рукою старцеві кивнула
І враз падучою звіздою
У сонних хвиль глибинь пірнула.

Всю ніч не спав старий понурій
І не молився цілий день;
В думок зворушених він бурі
Вбачав ту дівчину лишень.
Знов мгла на бори ляговиться,
Крізь хмари місяць прогляда,

І знов на березі дівця
Сидить, чарівна та бліда.

Глядять манить його до себе,
Цілує, мовби знехотя,
То грає, плюскається в водах,
Регоче, плаче, мов дитя.
Монаха кличе й мов зітхає...
„Сюди! Сюди!“ І звук бринить
І знов у хвилях поринає
Серед нічної тишини.

На третій день пустинник сивий
До праці й труду вже не йшов.
Сидів над озером до ночі,
Аж бір покрила мряка знов.
Розвіяв ранок тьму нічную, —
По монасі пропав і слух,
Лиш сиву бороду у хвилях
В час бурі бачив раз пастух.

26. ПІМСТА ЗА ВБИТОГО

(Арабська дума, з Гете)

I

На стежці вбитий він
Під скелею лежить,
А кров його пливе,
Каміння червонить.

Вмираючи, мені
Тягар він наложив, —
Не діжде враг, аби
Присягу я зломив.

„Сестрінче любий мій!
Грізний, хоробрий ти!
Я гину зрадою...
Ти смерть мою пімсти!

„Хай лютий буде зір
Твій, як змії отруя,
А стяг-розвитий твій
Хай смерть врагам віщує!“

І впали в груди мені
Слова ті, мов скала,
І, мов під тягарем
Душа нить почала.

Ох, бо порадника
Судьба мені забрала
І найщирішая
Душа світ попрощала!

В холодний день він був,
Мов сонця теплота,
А в спеку — наче тінь,
А в спрагу — мов вода.

Мов олень, бистрий був,
Веселий, мов дівчина,
Героя смілість в нім,
А в тілі сла львина.

До цілі простий шлях
Вмів він усе знайти,
А зради він не знав,
Не хтів підступно йти.

Мов дощ з небес, так він
Лив щедро дари нам,
Мов грім з небес, ніс він
Загибіль ворогам.

А чорний волос у його
На плечі аж спадав,
А пишний перський плащ
До стіп йому спливав.

Та скоро в полі знак
До бою заgrimів,
Мов вовк голодний, він
На добич так летів.

Він їздив сам, лиш меч
Йому товариш був,
В Ємені кований; —
Враг силу його чув.

Той плащ, той меч не раз
Пізнати могла горда
Вся гудзейлітська
Хижацька орда.

На плащ той шайка їх
І на той меч стальний
Засіла — і мій друг
Згиб від тих лютих змій.

Глядіть, яку йому
Враг постіль зготував!
Верблюди би в скалах тих
Сам ноги поламав.

Сходяче сонечко
Злякалося того,
Обдертого, в крові
Побачивши його.

Не радуйся перед часом,
Погане плем'я зле,
Бо в твоїй крові втопиться
Весь біль душі моєї.

II

Полудне жаркеє.
Наш відділ хоробрий вже збився
У купу тісну. Рушаєм!
І ген за піски вже бог сонця
На сон свій склонився, —
Ми тягнем, мов хмари над гаєм.

А кожного дух, наче меч;
А вірні мечі у піхвах.
При боці його кождий чує...
А кожного кінь, наче тигр...
На сірих, далеких степах
Шакал лиш наш похід вартує.

Ой ворог сон-зілля¹ немало
Увечір хлистав,

¹ Сон-зілля — опіум, якого вживають східні народи для спровадження приємних снів.

І спить непробудно в таборі...
Гей, тут його відділ наш смілий
У самую пору напав!
Не вздрить уже ранньої зорі.

Зачніть ж кроваве діло!
Смерть трупи валить...
Два племени впали в могили,
А лиш небагато втекло. Увесь степ
Іх крові потоки скрасили,
А вид той убитому милій.

Іх кров'ю вгасили ми спрагу
Тяжких наших спис,
Гарячий пісок напоїли...
З різні тої кождий із нас
Лиш меч весь у крові приніс,
А ран ми на тілі не вздріли.

Тепер нам сорбетів, вина подавай!
Я не знаю про за́каз Корана!
По труді заплата! По битві страшній
Скоштуємо розкошів раю.
І втіх ні одна не вменшає нам рана.

Най меч мій булатний,
Най кінь вороний і усі
Сьогодні зазнають, що радість і згода!
І як та пустиня в крові ворогів,
Так най же купається нині в вині
Побіда мого народу!

Подай мені чашу тяжку, золоту,
Гей, Савар бен-Амре, мій друже!
Та все ж і убитого жаль,
І серце болить мене дуже.

З сталеві чаші ми смерті напій
Ворогам дали нашим,
Гудзейлітам, тут нині!
І гляньте, як твердо поснули вони!
Не гробить вже нам ані разу
Іх шайка посеред пустині.

А чуєте там, як пустиня
Уся гомонить

Гієн прошибаючим риком?
Он стадо вовків блискооких
До трупів ворожих летить,
Шакали їх шарпають з криком.

Глядіть, онде кречети як
Із синього неба падають
І гордо по трупах ступають!
Ось тут їм пожива! Ось тут
Нажруться досита вони,
Що вже й підлетіти вгору не здолають.

27. ХРЕСТ ЧИГИРИНСЬКИЙ

Гей, в місті Чигирині
Там церков — Спас святий,
В тій церкві хорониться
Козацький хрест старий.
На тім хресті донині
Ще давній напис єсть:
„Мир мирним! На враждующих
Сам бог і його хрест!“

У прїтворі донині
Старий той хрест стоїть,
Мов свідок літ минувших,
Страшних забутих бід.
І лиш сліпці старії
З піснями на устах
Сидять, мов сум могильний,
У стїп того хреста.

І не одну співають
Вони старую вість
Про наше горе-лихо
Та про ворожу злість.
І серце смуток тисне
На вісті з тих часів,
І відірваться тяжко
Від тих старечих слів.

* * *

Весна настала красна,
Зацвів пахучий крин¹;

¹ Кри н — лілея.

Немов козак гулящий,
Прибрався Чигрини.
Мов дівчина в неділю,
Природа вбрана вся,
І наче щастя в серці,
Така її краса.

Болоня край Чигрина
Не мряки залягли, —
То два війська ворожі
До бою надтягли:
Брати два, ворогами
Роз'єднані з собов,
Прийшли, аби пролити
Річками братню кров.

І стали проти себе
Тут лях, а там козак,
Тут гордий пан, там низький,
Погорджений бідак;
Тут певність, там зневіра,
Тут жа́доба, там жаль...
Ірзають бистрі коні,
Блищить до сонця сталь.

Гей, гордо пан Жолкевський
На конику жене!
Гей, гордо лядське військо
Рядом стоїть страшно!
А сугорби понуро,
Мов поле сиві мгли,
Невєселі козацькі
Ватаги облягли.

„Заждіть! — кричить Жолкевський, —
Раби, навчу я вас!
Не прийде вам охота
До бунту другий раз!“
Три шибениці ставить
На горб, щоб кожний здрів,
І напис понад ними:
„Се жде бунтівників“.

„Гетьмане Наливайку! —
Озався Лобода, —

Се що таке на горбі?
Яка нова біда?
Чи стяг се, що в бій шляхту
Веде? Ану, смотри!
Мені здається, бачу
Там шибениці три“.

А Наливайко каже:
„Щастя боже їм і з тим!
Та ми підєм до бою
Під знаменем святим.
Гей, браття, хрест поставте
На горб, на нім письмо:
„Мир мирним! На враждущих
Сам бог і хрест його“.

Знов день настав, страшная
Знялася боротьба;
Немов огонь з водою,
Так перли війська два.
Чим вище світле сонце
По небі вгору йшло,
Тим більш братської крові
На землю там плило.

І стала послабати
Козацька сила вже...
Лютує пан Жолкевський
І в пень козацтво тне.
„С в вам наука, хами, —
Так грізно він кричить, —
Як різати нашу шляхту
І се, а нам палить“.

І всі козацькі очі
Звернулися нараз
До видного на горбі
Хреста в страшний той час.
І бачуть: чи се привид,
Чи правда? Із землі
Хрест двігається звільна
І мов пливе у мглі.

Мов невидимі руки
Несуть його — пливе

Аж там, де пан Жолкевський
У пень козацтво тне;
І серед боввпша
Той хрест чудесний став,
Мов раменами кріпко
Козацтво заслоняв.

Всі, бачучи те диво,
Стоять, мов умерлі...
Не гримають мушкети,
Не блискають шаблі.
В тривозі пан Жолкевський
З рук шаблю опустив;
Дивився, мов не бачив,
Стояв, мов і не жив.

А Наливайко крикнув:
„Так, браття, так і єсть!
Мир мирним! На враждущих
Сам бог і його хрест!
За мною! Най пізнають
Ляхи, що з нами біг,
Що проти бога змігся,
Хто проти нас ся зміг!“

На захід вже сідало
Святе сонце вниз;
Кінчився при Чигрині
Бреньк сталі, ломіт спис.
При шибеницях військо
Шляхетське полягло,
Рікою трупів много
І крові поплило.

Один лише Жолкевський
Уйшов, не згинув він;
За ним козацтво довго
Ще гналося вздогін.
„Зажди, — кричить козацтво, —
Жолкевський, та смотри!
А для когб ж лишив ти
Ті шибениці три?“

* * *

Кроваве боввище
Травою поросло:

Могили вкрили трупів
Мов буря, все пройшло.
Козацькі й лядські сили
Розвіялись, мов прах, —
Не згинула лиш негода,
В вражді ще Русь і лях.

І чи коли настане
Нам щасливіший час?
Чи завітає єдність,
І згода, й мир до нас?
Бог знає. Та ми слова
Не зречемось того:
„Мир мирним! На враждущих
Сам бог і хрест його“.

28. КОЛЯДА

(Руським господарям)

I

Гей, як то було із первовіку, — гей, дай боже!
В господа бога діточок много,
А межі ними не дві зірниці,
Не дві зірниці, а дві сестриці.
„Час вам, дітоньки, в світ розійтися.
Ось тут даю вам хату й палату,
Ось тут даю вам плуг і шабельку, —
Все те даю вам та до вибору“.

Сестра молодша, бач, цікавіша,
Швидше сягнула, палату взяла.
Старшій сестриці хата зістала.
Сестра молодша, бач, цікавіша,
Скорше сягнула, шабельку взяла,
Старшій сестриці плуг полишала.

І розійшлися у світ сестриці,
І стали жити близько їри собі,
Близько при собі, напроти себе.
Старша сестриця в бідній хатині,
Молодша в ясній, пишній палаті;
Старша сестриця землю оре
І засіває яреє жито,

А її пивви золотом вкриті;
Молодша ходить, шаблев воює,
Золото, срібло в палату зносить.

Довго жили так обі сестриці,
Довго жили так, не сварилися.

Сестра молодша, хоч много мала,
Стала украдкою завидувати
Ярого жита, проса й пшениці,
Що росли буйно в її сестриці.

II

Ой, як то було із первовіку, — гей, дай боже!
Як жиди Христа на муки брали,
На муки брали, на хрест розп'яли, —
Пречиста діва весь світ сходила,
Весь світ сходила, сина гляділа.
Гіркії сльози все проливала,
Білії ручки з жалю ламала.

А де упіде її сльозонька,
Там тобі стане зимна криниця;
Де білі ручки з жалю заломить,
Там тобі стане шумна діброва,
Шумна діброва з вітром говорить.
А де із жалю зітхне до бога,
Там тобі росм ярі пчілоньки,
Ярі пчілоньки медок збирають.

Пречиста діва весь світ перейшла,
Весь світ перейшла, сина не знайшла;
Весь світ за нею зазеленівся,
Весь світ за нею розвеселився...

Ой сидить пані в пишній палаті,
Шабельку острить, думку думає,
Думку думає, слугів питає:
„Що там за діва іде полями,
Іде полями, тяженько плаче,
Рученьки ломить, господа молишь?
За нею поле зеленіється,
За нею річки розливаються,
За нею діброви розвиваються.“

Біжіть до неї, напроти неї,
Нехай не ходить по моїм полю!
Бистрії річки водами грають,
В поході військо моє спиняють“.

Старша сестриця по полю ходить,
По полю ходить, копи рахує,
Рахує-числить, зчислити годі.
Старша сестриця задумалася.
„Що то за діва полем ступає,
Подем ступає, тяженько плаче,
Рученьки ломить, господу молит? —
За нею поле зеленіється,
За нею річки розливаються,
Шумні діброви розвиваються“.

— Старша сестриця пішла до неї,
Пішла до неї, напроти неї,
За ручку бере, словом втішає,
Словом втішає, так промовляє:
„Ой не ходи ти, красная діво,
Ой не ходи ти світом блукати,
А ходи жити до мої хати!
Я тобі рано ноги умю,
Ноги умю, сльози обсушу,
З твого серденька тугу прогоню.
Я тобі в днину світлоньку вберу
Світлоньку вберу, їсти злагоджу,
Я тобі в вечір ліженько встелю,
Я тобі на сон ще й заспіваю“.

III

В старшої сестри, як бір, пшениця, — гей, дай боже!
В старшої сестри яреє жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:
„Нас, мати божа благословляла,
Нам мати божа зраст дарувала,
Бо божа мати у нашій хаті“.

В ясної пані пишні палати,
Пишні палати з вітром валяться;
В ясної пані, острі шабельки,
Острі шабельки в ббях щербляться.
Пів її краю — то гай в розмаю,

Пів її краю багна вкривають,
Багна вкривають, піска зсипають.

Ясная пані, хоч много мала,
Позавиділа старшій сестриці;
Шабельку острить, думку думає
І до слуг своїх так повідає:
„Спішіть ви скоро, вірні слуги,
Зв'яжіте в пута мою сестрицю,
Зв'яжіте в пута, приведіть тут!
Най відберу її буйну пшеницю,
Най відберу її яреє жито“.

Побігли слуги, швидко вернули
Та ясної пані слово говорять:
„В твої сестриці в тісній хатині
Ясність велика, радість велика!
За столом сидить пречиста діва,
За столом сидить, за вечорею;
Твоя сестриця хліб ламає,
Хліб ламає, пісню співає“.

Ясная пані думку думає,
Думку думає, слуг посилав,
Слуг посилав, так промовляє:
„Ні на що, слуги, ви не зважайте,
Мою сестрицю припроважайте!“

Побігли слуги, швидко вернули
Та ясної пані слово говорять;
„Твої сестриці бідну хатину
Ангел сторожить, нам мечем гробить:
Ід тій господі приступить годі“.

Ясная пані в гнів попадає,
В гнів попадає, сама рушає.
Велить сестрицю в пута кувати,
Велить їй власне поле орати,
Власне поле, та не для себе!

Ой сумно сонце восени сяє,
Ой сумно літом шумить діброва.
Старша сестриця гіренько плаче,
По полю ходить, рученьки ломить,
Бога благає, так промовляє:

„Рости, рости ти, яреє жито!
Роди, роди ти, буйна пшеничко!
Я тебе орю, чорнее поле,
Я засіваю, та не для себе.
Ясна пані хліб забирає.
Мої дітоньки з голоду плачуть,
З голоду плачуть, хлібця не бачуть“.

На чистім полі, як бір, пшениця,
На чистім полі яреє жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:
„Нас мати божа благословляла,
Нам мати божа зраст дарувала,
Бо божа мати у нашій хаті“.

IV

А рад ти знати, чесний господарю, — гей, дай боже!
Хто ті зірниці, рідні сестриці?
Старша сестриця — Руська земляця,
Менша сестриця — Лядська земляця.
А рад ти знати, чесний господарю,
Коли скінчиться старшої горе?
Пречиста діва з сином царствує,
Пречиста діва плач сестри чує.

А за тим словом, бувай же здоров!
Дай тобі боже в горю потіху,
Дай тобі боже в нужді надію,
Дай тобі боже сильную волю!
Збав тебе боже від злих сусідів,
Збав від невірних синів вирідних,
Збав тебе боже від тьми-неволі!

Весна настане, — сій жито яре,
Сій жито яре, яру пшеницю!
Осінь настане, — збирай щасливо!
Зима настане, — пісні приносить;
Літо настане, — ти не журися,
Вийди на поле, поведи оком!

На чистім полі, як бір, пшениця,
На чистім полі яреє жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:

„Нас божа мати благословляла,
Нам мати божа зраст дарувала,
Бо божа мати у нашій хаті“.

29. НАШІ ЧЕСНОТИ

А. ДІЯЛЬНІСТЬ

Була десята. Люд по вулицях глотився.
До своїх діл давно усяк уже манджав.
Зі сну здорового я йно що пробудився
І в постелі м'якій ще у півсні лежав.

Заледве снідання, що служниця внесла мп,
Вигідно лежачи, спожити я поспів,
Аж тут приятель мій, мов зв'язаний вітрами,
До мене напруго, мов блискавка, влетів.

„Добрій день! Ти ще спиш? Чи стиду ти не маєш?
От, знаєш, новину тобі спішу сказати!“
„Ну, що?“ „А наших писем остатні числа знаєш?“
„Ні! Онде, як прийшли, нерушані лежать“.

„Чому ж ти не читав?“ „Так якось відвелось“.
„Ах, голово дурна! Ану лиш прочитай!
Там ділання таке на Русі почалося!
Тепер напевно в нас правдивий буде рай!“

„Ади, у руху все! Тут «Слово» — «Разом! — кличе, —
Візьмімося до діл і „русскость“ боронім!
А ти, ізяцний наш, російській наш язиче,
Стань чистий, як вода, гучний, неначе грім!“

„А там «Наука», бач, премудро як навчає
Про Іллю Муромця наш темний, бідний люд,
Як тепло, гарячо і твердо «защищає»
Вірнопіддательний, консервативний труд!

„Про «Раду русскую» вже й не казати. Усюди,
Де лиш читати почнеш, насакуєш якраз
На звороти: «Не спім! Благословенні труди!»
Та «Вже прийшов і нам свободний праці час».

„Де, де! Вже й «Ластівка» про працю скрізь цвіркоче,
Качковське Общество діяльне, що аж страх!

«Народний дом» собі ж до діла браться хоче
І «Русска матица» стрясає «лібни прах».

„Душа втішається і серце в груді скаче,
Коли подумаю, що се зачнеться в нас.
Бігме, вже видиться, як все стає іначе,
Як все росте, цвіте! Та час-бо вже, ой, час!

„А ти лежиш та час марнуєш! Чи не стид же
Тобі, не хочеться йти також їх слідом?
Ну, рухайся лише! Вставай, збирайся швидко!
Пора зайнятися і нам яким трудом“.

„Ти правду кажеш, а! — сказав і я огнисто. —
Вставати — ну, встаю. І знаєш, що? Ану,
Для «Друга» втну статтю відразу ось начисто:
«До діла!». А потім ще на часок засну“.

В. ПАТРИОТИЗМ

Панотчик наш, го-го! Дай боже їм прожити!
За рускістю стоять так твердо, як скала.
З ляхом вони — та де, й не стануть говорити.
Лиш Русь у них одна, велична та ціла.

Я при виборах їх раз бачив. Серце в груді
Росло, коли я чув, як мовою твердою
Виборців гріли на ті виборів тріди,
А люд довкола них стояв, мов під скалою.

І бачив потім я, всім серцем сокрушений,
Як лютились вони і лаяли весь світ,
Що чернь та темная, гидкий той лід мерзенний
Не слухав ради їх, відкинув їх совіт.

„О, ганьба русинам! — кричали патетично
Панотчик, за столом сидючи при вині, —
Послом у нас ляхок, «избраный вже вторично,
Хоча посольство те належиться мені“.

„Та де там! Тих волів хоч довбнею між вуха —
Дарма! Послухає, притакне, ще й кивне,
А зробить так? Ні руш! Жидів, панів послуха!
Мов цап, за іншими в чужий город майне“.

„І що я їм по раз наклепчу, наговорю
І в карк не одному котюзі натовчу:
«Ти русин! Лях твій враг! Ти голосуй за мною!»
Куди там! Дурнів тих ніколи не навчу“.

І довго так іще панотчик глаголали.
Зворушила мене їх мова аж до сліз,
Та як додому ми із міста повертали,
Я з хлопом здивався, що в плахті хопту піс.

Зайшов у бесіду я з ним. Він такий з того
Самого був села, що й наш той панотець.
„Як там у вас?“ „А як? Все добре, слава богу.
Панотчик наш — го-го! Вони всім нам отець“.

„У них і пасіка, і сад, будинки ладні,
Що господи! Вони господар! А яка
Худібка! В домі їх хати які порядні!
Наслухався не раз я двічі від дяка“.

„А що? Хіба самі в покоях не бували?“
„Бог з вами! Як же се? Хто вгадав? Таким
Замурзаним, брудним, як ми! То ми б ся мали,
Якби котрий посмів ввійти! Он раз Яким,

„Братанич мій, зайшов... Не дай же, Христе боже,
Якої лайки він від панотця набрав!
А Мирона колись як випхнули, то, може,
По сходах разів п'ять униз він карбуляв“.

„О ні, панотчик наш порядок люблять дуже.
Ну, знаєте, що ми? Простацтво. Де нам знать
Звичаї добрії? Звичайно, нам байдуже.
Вони ж то день у день дурних розуму вчать“.

„Не раз то й прикро нам. Звичайно, в чоловіка,
Хоч і який неук, а честь своя то й є.
Та що робить? Не раз то й гірша ще побліка,
Як прийде дати що, а тут ось не стає“.

„Що дати?“ — запитав я, так собі цікавий.
„А так, от трафиться: народиться, умре...
У панотця — то вже порядок на ті справи,
Як зажадають, то хоть круто, дати тре“.

„Та й ще остатніми роками от настала
Нова біда... Якись книжки. Христос там зна,
Пощо і від чого. Громада вже складала
Щось десять раз на них. І най би хоч одна

„Здалася до чого! А я вже й допитався
Дяка, що в тих книжках написано? Сказав:
«Газета. Там стоїть, який де в світі стався
Припадок, всячина». Одну, мабуть, назвав

«Наука», другу знов, здається, «Руська рада».
Але пощо й нащо складалася на них
З посліднього не раз у нас уся громада,
Бог знає! В нас ніхто не знає, що там в них“.

Багато говорив той селянин. „Та що то, —
Подумав я, — от хлоп, плете, аби плелось!
І на найліпшого чернь кидає болото.
І слухати брехні такої не ялось“.

І справді він брехав. П'ять неділь ниіні тому,
Я був у панотця. Гай, гай, таких людей
Не много начислиш у нас, відданих своєму
Краєві, щирих та сердечних, як оцей!

Який смачний обід! І як чудово грає
На фортеп'яні їмость! Найстарша дочка
Французькі повісті як ніч, так день читає...
Жаль тільки, що в селі біднота там така.

Говорять, уперед не так там зле бувало.
Ну, та тепер і скрізь настав недобрий час.
Йому б на кращу де параф'ю випадало,
Щоби не бідував заслужений у нас.

Обід, говорю, був предобрий. Лиш припадок:
Десь служниця таріль розбила. Ну, за се
Взяла поза вуха три рази. То порядок!
На другий раз нехай обережніш несе!

Надвечір там якийсь хлопчисько приволикся.
„Я бідний сирота, — говорить, — вже три дні
Не їв... Шукаю служби де... Змилосердіться,
Наймїть та накормїть, бо вже я геть зомлів“.

Панотчик у лице йому зирнув спокійно.
„А русин ти?“ „Ая!“ „Ну, їди ж у божу путь!
Он, може, арендар прийме... Та стій-но, стій-но!
Затям се: русином твердим весь вік свій будь!“

в. згідливість

Безсонниця — крий біг, що за погана річ!
Що диких-диких дум в одну безсонну ніч
По голові пройде! Не раз і дивно, брате,
Як ті думки могли в умі тобі повстати.

От раз в безсонну ніч прийшов мені на ум
Наш Безумович, стовп преславний наш Наум,
І поклик голосний його, яким до згоди
Він звав Рутенію. Згадав я короводи

І звади всі, які по тім пішли у нас,
Як славний Глоджимір Фарбінський був сей час
Готов рутенським всім стовпам подати руки,
І бесїду уже приладив для принуки.

Як наші молоді стовпки на тім, здається,
Сварились лиш, де той рутенський збір збереться;
Як „Сім братів святих“ (всі сім в одній особі)
„До згоди“ кликали, „коли не тут, то в гробі“.

І як вкінці на те преславний Плосколоб
Рішуче відказав, що Безумович — „чоп“
І що про згоду в нас немає доти її мови,
Поки весь руський мир не стане „аки Слово“.

Все те, мов хмари, йшло по голові мені;
Коли ж над раном десь заснув я, то й у сні
Не пезли ті думки, хоч не гулі словами,
А просувалися чудними образами.

Ось бачиться мені, що все так-так, ніщо,
Рутенія хропе, а свари йдуть, як бог
Від віку приказав... Аж десь з дебри виходить
Великий глас і зве: „До згоди, Русь, до згоди!“

Я озирнувся — хто і відки се кричить?
І бачу, се не тур, ані медвідь ричить,
А Безумович наш, рутенців всіх відрада,
Дебра ж, де він кричить, зовється „Руська рада“.

Гляджу, аж бачу враз, ворухнуться весь край,
І божий мир гуде, немов ті пчолы в май,
І тягнуться усі, немов пшеничне тісто,
„До згоди!“ — кричачи, у славне Лева місто.

Поперед усіма папотчики в бричках,
Миряни позад них верхом на паличках
З усіх боків пливають, мов води напливають,
Собою місто все, мов хмари, покривають.

Між ними бачу я щонайзнатніших всіх:
Ось тут і Плосколоб, тут і Ковальський Міх,
Василько Мудрагель, Хвостовський Осмогласник,
Святий Митро Політ, Нічомунепричасник,

І Глоджимірко там Фарбінський, Аввакум
Многоглаголющий, там і старий Наум,
Преславний Безумович, всіх рутенців слава,
І чесний наш отець Курендович Холява.

Всіх бачу, всіх ураз, і радіюся й сам,
Що ось, мовляв, кінець вже буде всім сварням,
Що вся Рутенія зіллється, хвала богу,
Мов борщ, із всіх горшків зіллється до одного.

І дар пророчення у собі я почув,
Коли весь той собор на площі ось загуб,
І, духом злétивши над тих людей юрбами,
Озвався я до них такими ось словами:

„О дай вам господи, рутенські вівці, всім
Зійтися радісно у стадові одним,
А тому стадові дай пастиря благого,
Який би порівно стриг всіх вас до одного!“

„Дай боже верем'я, щоб вуха в вас росли!
Дай боже час сухий, щоб вам язики всхли!
Дай боже повінь, щоб ваш бруд ополоскала,
І швидко щоб по вас лиш тая слава стала!“

Сказавши се, я знов на землю лет спустив,
А здвиг весь за той час гудів, шумів і плив
На ринок тиснучись широкою рікою,
Мене стис на камуз і поволік з собою.

30. ТОВАРИШАМ ІЗ ТЮРМИ

Обриваються звільна всі пута,
Що в'язали нас з давнім життєм:
З давніх брудів і думка розкута, —
Ожиємо, брати, ожием!

Ожиємо новим ми, повнішим
І любов'ю огрітим життєм;
Через хвили мутні та бурливі
До щасливих країв попливем.

Через хвили нещастя і неволі,
Мимо бур, пересудів, обмов,
Попливемо до країни святої,
Де братерство, і згода, й любов.

Ми ступаєм до бою нового
Не за царство тиранів, царів,
Не за церков, попів, ані бога,
Ні за панство неситих панів.

Наша ціль — людське щастя і воля,
Розум владний без віри основ,
І братерство велике, всесвітнє,
Вільна праця і вільна любов!

Треба твердо нам в бою стояти,
Не лякаться, що впав перший ряд,
Хоч по трупах наперед ступати,
Ні на крок не вертатися назад.

Се ж остатня війна! Се до бою
Чоловіцтво зі звірством стає,
Се поборює воля неволю,
„Царство Боже“ на землю зійде.

Не моліться же більше до бога:
„Най явиться нам царство твоє!“
Бо молитва — слаба там підмога,
Де лиш розум і труд у пригоді стає.

Не від бога те царство нам спаде,
Не святі його з неба знесуть,
Але власний наш розум посяде,
Сильна воля і спільний наш труд.

31. НЕВІЛЬНИКИ

Лежу я безсонний. Ніч темна,
І дощ цюпотить у вікно...
Бог зна що верзеться на яві,
А думка усе про одно.

Усе про ту волю святую,
Що страчена, так дорогá,
Так чудно хороша! На серце
Знов сум цілоденний ляга

Розпука обхоплює душу
І чорні думки шевелить:
„Ні, воля — то сон, а на світі
Ніхто не зазнав і не вздрить.

„Гляди у вікно лиш щоденно,
Де вулиці видно цяту, —
Там люди проходять усякі, —
Ти їх придивися життю!

„Ось бідний, обдертий зарібник
Голоден стоїть, як туман, —
Се черева свого невільник,
А черево — найстарший пан.

„Там слўжниця зранку на ринок
Із кошиком пильно біжить, —
Невільниця пані лихої,
З добра не пішла чей служить.

„А онде бабуся старенька,
В руках молитовник — пішла
У церков — не бога святого
Невільниця, але попа.

„Он в півозі муж із жоною,
Напевно, в театр імчать,
Держáться за руки, а з рук тих
Невольничі пута бряжчать.

„Чи се ж та захвалена воля,
Де тисячі, тисячі сплять,
Жиють і вмирають, і навіть
Як ти, про свободу й не снять?“

Ні, що ж то? Хіба ж я не бачу?
В блискучих колясах летять
Построєні дами й панове,
Колеса о брук гуркотять.

Построєні дами й панове
Глядять так свобідно на світ,
Сміються так голосно... Сміх їх
В мою аж доноситься кліть.

„Се ж вільні люди!“ — згадав я
На хвилю. Та ні-бо, й вони
Невільники забавив своїх,
Дурниць, зіпсуття та нудьги.

А втім, погадав я про сльози,
Про тисячів працю та кров,
Що лється в рабів тих кишені
Горючов ріков золотов.

І довго я мучивсь думками
Про світ той, домівку рабів;
Кров стукала сильно о мозок,
Неначе палив її гнів.

Кров стукає сильно о мозок,
І чорнії думи летять,
Мов панські коляси блискучі
По тім'ю в бігу торохтять.

32. НАУКА

Сонет

Хоч вічно злий тиран її вбива,
І переслідують підніжки власти,
Хоч півма рада в гріб її укласти,
Проте вона вовік, вовік жива.

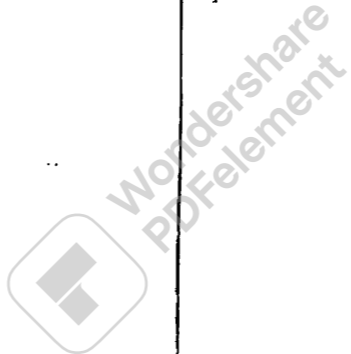
Хоч вихор злоби знай при ній шаліє,
Хоч божим іменем і піп її клене,
Хоч деспота рука її визнає гне,
Вона все проста, все росте й міцніє.

Хоч людськість блудить часто манівцями,
Вона — спокійний, щирий провідник,
Шукає виходу з стежок блудних.

Хоч в гору й тьмі розпучними словами
Кленуть її люди, вона проклять не чує, —
І для добра їх раз у раз працює.

ПРИМІТКИ

ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ

Лірична драма, вперше вийшла окремою книжкою в 1896 р. у Львові в такою передмовою:

«Герой одних віршів, той, що в них в'являє своє „Я“ — небіжчик. Був се чоловік слабої волі та буйної фантазії, з глибоким чуттям, та мало спосібний до практичного життя. Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здається, що сил, спосібності, охоти до праці у них багато, а проте вони ніколи нічого путнього не зроблять, ні на що велике не зважуться, нічого в життю не діб'ються. Самі їх пориви не видні для постороннього ока, хоч безмірно болючі для них самих. От тим-то, вичерпавши сили в таких поривах, вони звичайно застрягають десь у якомсь темнім куті суспільного життя і токаняють день поза день, заваджають собі й другим. Герой одних віршів скінчив троха щасливіше: раз у своїм життю здобувся на рішучий крок і пустив собі кульку в лоб.

Причина сеї несподіваної рішучості нікому не була звісна, бо мій бідний приятель не мав звичаю нікому говорити про свою особу, про свої плани, надії або терпіння. Тільки в кілька місяців по його смерті випадком дістався мені в руки його дневник — пом'ятій та пошлямлений зшиток, писаний прихвощем, ночами. Я неохітно взявся читати його і довго мучився, поки дочитав до кінця. Дневник писаний був безладно; були се переважно ліричні оклики, зітхання, прокляття та бичовання себе самого, а оповідання про факти дуже мало. Я вирозумів лиш стільки, що небіжчик влюбився був у якусь панночку, дістав від неї коша (видно, розумна панночка була, знала, який муж їй непотрібний), а потім мучився своєю любов'ю довгі літа, поки його улюблена не вийшла заміж. Тоді він покінчив з собою.

Виміркувавши опю фактичну основу дневника, я почав уважніше прочитувати поодинокі його частини. Багато там було недотепної мазанини, багато немудрого філософювання та незрозумілих докорів — та серед тої половини попадалися місця, повні сили і виразу безпосереднього чуття, місця такі, в котрих мій покійний приятель, хоч загалом не сильний у прозі, видобував із своєї душі правдиво постичні тони. Оці місця робили на мене сильне вражіння. Вдумуючися в ситуацію, в духовний настрій автора дневника, я пробував передати ті місця віршованою мовою і пускаю їх оце в світ.

Що? Чи варто було трудитися, щоб пустити в світ пару жмуків зів'ялого листя, вкинути в круговорот нашого сучасного життя кілька крапель, затросних песимізмом, а радше безнадійністю, розпукою та безрадістю? У нас і без того сього добра так багато! Та хто його знає, — думалося мені, — може, се горе таке, як віспа, котру лічитьсця виціплюванням віспи? Може, образ мук і горя хорої душі вздоровить деяку хору душу в нашій суспільності? Мені пригадався Гетевий Вертер і пригадалися ті слова, які Гете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи її одному своєму знайомому. З тими словами і я подаю оці вірші нашому молодому поколінню: Sei ein Mann und folge mir nicht nach!¹

Цю передмову доповнює «Передне слово до другого видання», що появилось у Києві в 1911 р.:

«Чотирнадцять літ після появи „Зів'ялого листя“ запотребилося друге видання сеї збірки ліричних пісень, найсуб'єктивніших із усіх, які появились у нас від часу автобіографічних поезій Шевченка, та при тім найбільш об'єктивних у способі мальовання складного людського чуття. Не можу сказати, щоб тодішня літературна критика гаразд зрозуміла інтенції та характер моєї збірки. Найпросторіше писання про неї Василя Щурата в „Зорі“ силкувалося осудити її, як прояв зовсім зайвого у нас песимізму. Не тільки сам я, але — се стало мені відомо зараз тоді — також значна часть публіки зовсім інакше зрозуміла ті поезії, і я надіюся, що й теперішнє покоління знайде в них не одно таке, що відгукнеться в його душі зовсім не песимістичними тонами.

Пускаючи до друку се друге видання, я, де можна, поробив язикові поправки, хоч се не скрізь було можливе. Не потребую, здається, додавати, що прозова передмова до першого видання, яка й тут друкується без зміни, також не більше, як літературна фікція. Давати ключ до пояснення поодиноких із тих

¹ [Будь мужньою людиною і не йди моїм слідом].

віршів не бачу потреби; мені здається, що й без автобіографічного ключа вони мають самостійне літературне значіння.

Львів, дня 10 падолиста 1910.

Іван Франко.

У другому, кїївському, виданні пропущено, зважаючи на цензуру, два вірші: III — з першого жмутка і XVIII — з третього. Дві поезії з першого жмутка (1886 — 1893) — «Не знаю, що мене до тебе тягне» (II) і «Не надійся нічого» (VII) — написані ще до 1886 р. Перша, друкювана в збірці «З вершин і низин» 1893 р., мала вишзу дату 1882, друга була вміщена вперше у львівській «Зорі» 1885 р.

Деякі з поезій першого жмутка, а саме: I, IV, VI, VII, XI, XII, XVI, XIX, були надруковані 1891 р. в «Зорі» і після доповнення поезіями III, V, VIII, IX, X, XIII, XIV, XV, XVII, XVIII, XX та «Епілогом» передруковані 1893 р. в збірці «З вершин і низин» уже під заголовком «Зів'яле листя». З другого жмутка вірші XIII, XIV, XV, XVIII, XIX і XX та з третього вірш I появились раніш у «Житті і слові» за 1896 р. Остання поезія («Коли студінь потіснене») кінчалась там на другій строфі словами:

Так і пісня не ллється
Під вагою турбот і бід.

У збірці змінив автор ці слова так:

Чом же пісня та ллється
Під вагою турбот і бід?

І додав ще одну, третю, строфу. Поезії, а саме: з першого жмутка — XIX і з другого — III, XIII, XVII, були вміщені Франком, крім обох збірок, ще в «Акордах», антології української лірики, ним самим зредагованій в 1903 р.

В основу цього видання взято текст другого видання збірки 1911 р. «Раз зійшлися ми случайно» — в першому виданні (1896 р.) — «Раз ми здібались случайно».

В вагоні. Ця поезія має в рукописі таку примітку: «Написано дня 24 травня 1896 (?) в дорозі до Тернополя». Нижче наводиться рукописний текст цієї поезії, відмінний від першодруку:

Мов сполохана корова,
Так земля з-під моїх ніг
Утікає, дудить, гонить,
Мовби хто за нею біг.

Наче полотно простерте
Велична якась рука
Знов збира, так лапом-цапом
Сад за садом утіка.

Тільки я в пустім вагоні
Серед тої метушні,
Непорушно її тихо стою,
Похилившись у вікні.

Тільки я та вічні зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, наче доказ,
Що ще єсть постійність, лад.

І сміються вічні зорі,
Іронічно мліготять:
„Ти і ми — неправда? — доказ,
Що ще єсть постійність, лад».

«Що щастя? Се ж ілюзія».

Шлеміль — герой повісті німецького письменника А. Шаміссо (1781—1838) п. з. «Чудна історія Петера Шлеміля». Бажаючи розбагатіти, Шлеміль віддає чортові за мішечок золота свою тіль.

«І він явивсь мені». «Душа — то нервів рух!» — натяк на слова з «Пісні геніїв ночі», написаної Франком в 1882 р.:

А дух? Се ж іскорка лишень,
Се огник, нервів рух!
Розпадєсь мозок, то й огень
Погасне, згине дух!

«Покліп тобі, Буддо».

Сансара — коловорот, вир життя, яке, згідно з індійською вірою в мандрівку душі, вічно відновлюється, зберігаючи всі страждання.

Лойола Ігнатій (1491 — 1556) — організатор ордену єзуїтів, походив із Іспанії.

Торквемада Томас (1420—1498) — глава іспанської інквізиції.

МІЙ ІЗМАРАГД

Ця збірка поезій вийшла окремою книжкою під датою 1898 наприкінці 1897 р. з такою «Передмовою»:

«Ізмарагдом звався в старій Русі збірник статей та притч, почасті оригінальних, а почасті повибраних із грецьких писань отців церкви, підібраних так, щоби цілість становила неначе повний курс практичної християнської моралі».

Мені давно хотілося написати подібну книжку — тою мовою, яка на теперішнє покоління повинна робити вражіння, багато дечим подібне до того, яке на старих русинів робила мова церковна, — то значить мовою поезії. В поетичній формі я бажав подати сучасному руському читачеві ряд оповідань, притч, рефлексій і інших проявів чуття та фантазії, котрих темп черпані з різних джерел, домашніх і чужих, східних і західних, та котрі, проте, в'язались би в одну органічну цілість не якоюсь одною тенденцією, не одною догмою релігійною чи естетичною, а тільки спільним діапазоном морального чуття і темпераменту, через який пройшли, поки вилилися в ту форму.

Блукаючи по різних стежках всесвітньої історії та літератури, я здавна збирав потроха або намічував собі для пізнішого

вжитку поодинокі каміпчики, придатні для моєї будови; найдавніші прищипки, поміщені в оцій книжці, мають уже 15 літ. Та тільки в останнім часі тяжка слабість, що зробила мене на пару місяців неспосібним до іншої праці, дала мені змогу поаписувати найбільшу часть того, що тут надруковано. Значна часть поміщених тут віршів, то правдиві *Schmerzenskinder*¹...

Я писав їх у темній кімнаті, з зажмуреними болючими очима. Може, сеї мій фізичний і духовний стап відбився й на фізіономії сеї книжки. В хоробі чоловік потребує, щоби з ним обходилися м'яко, лагідно, та й сам робиться м'яким та лагідним та толерантним. Його обхапує глибоке, ніжне чуття, бажання любити, дякувати когось, тулпитися до когось з довір'ям, як дитина до батька. Не знаю, наскільки ясно відобразилося те чуття в оцій книжці, та знаю, що я бажав зробити її книжкою наскрізь моральною.

Певна річ, моя моральність значно відмінна від тої катехетичної, догматичної моралі, що у нас видається за одинокую християнську. Та я певний, що в основі своєї вона далеко більше зближена до моральності всіх тих великих учителів людськості, „вищущих царствія божія п правди его“, ніж колінопріклонна, поклонобийна та черствосердна моральність багатьох стовпів церкви, покликаних та непокликаних оборонців релігії. Та я не хочу вдаватися з ними в спори. Храм моєї Матері-Музи западто святій, щоби робити з нього підсіння перекупок. А поміщені дальше твори, що виплили з мойого морального чуття, — правдива поезія мусить бути завсідни моральною, бо джерело обох одно й те саме — нехай говорять самі за себе. Коли вони не зуміють досить ясно висказати того, що в мене було на душі при їх складанню, в таким разі, любий читачу, кпнь оцю книжку набік, як недоладну, безталановиту мазанину. Не серце було порожне та черстве при її складанню, а тільки снаги не стало вилити словами те, що було на серці.

Не показую при поодиноких віршах джерел, відки їх узято. Майже нічого тут нема, що можна би вважати перекладом. Обік оригінального є тут чимало й такого, де на чужу основу я накладав свої власні увори. А відки взято сю основу і кого й де „наслідувано“, се лишая цікавості тих критиків сього і будущего віку, котрі не будуть мати і вміти що кращого робити, як віднаходити „джерела“, з яких котрій поет черпав своє вітхнення. Гай, гай! Ті джерела сотки, тисячі літ отворені і доступні кождому, і здоровому оку й шукати їх педалеко.

А тобі, любий брате чи люба сестро, що читатимеш оті рядки „не мудрствую лукаво“, бажая того душевного супокою, того м'я-

¹ [Діти страждання].

кого, ніжного, широкого настрою, який знаходив я, складаючи серед болю і тяжкої гризоти оті прості, часто скорбні, іноді, може, сухо-навчаючі та моралізаторські вірші. Коли з них упаде в твою душу хоч крапля доброти, лагідності, толеранції не тільки для відмінних поглядів і вірувань, але навіть для людських блудів, і похибок, і прогріхів, то не даремна буде моя праця.

Староруський автор не без розмислу назвав свою збірку Ізмарагдом. Він, очевидно, вірив в те, що кажеться про сей камінь у звиснім апокрифічному сказанію: «Измарадъ свѣтелъсть, яко и лице челоуѣче видѣти въ немъ яко въ зеркалѣ». Оцими простими словами висказано її моє найвище бажання як писателя і поета: щоб моє слово було ясне і щоби в ньому, як в дзеркалі, віднілося людське, щиролюдське лице.

Львів, дня 15 листопада 1897».

«Мій Ізмарад» обіймає твори: 1) друковані раніш в журналах «Зоря» і «Житє і слово» в період 1883—1896 рр.; 2) написані під час хвороби влітку 1897 р., що їх друкував Франко в 1898 р. по часописах і журналах («Свобода» — притчі IV, V, VIII, IX; «Літературно-науковий вісник» — «До Бразилії», I, IV, V, і альманах «Січ» — легенда V).

Найбільш значні вірші цієї збірки — 10 «Строф» (1—4, 8, 10, 14, 30, 34, 36) — були вміщені ще 1883 р. в «Зорі» під заголовком «Пріказки», під псевдонімом Мироп***, і потім виправлені ввійшли в «Мій Ізмарад».

У «Зорі» за 1892 р. з'явилися: притча I (під заголовком «Індійські легенди. Чоловік у балді») і легенди II і III — остання п. з. «Ідилія — Східна повість». В «Житі і слові» за 1894 р. — поезія I з циклу «По селах» під заголовком «З подорожніх заміток». Там же з цього циклу — поезія X («На пастівнику», 1888 р.) в 1895 р. Найбільша кількість давніших поезій була надрукована в 1895 р. у «Житі і слові» під заголовком «Із чужих квітників. Із Ізмарагда». Сюди входили: «Парепетіон» I—IV, VI—2, VI, VII, XI, XII, XIV, XXII, XXIII зі «Строфами» 5—7, 11, 19, 26—28, 31—33, 40; Притчі X, VI, VII (остання у «Читанці руській для другої класи шкіл середніх» 1895 р. і пізніше передруковувалась під заголовком «Перегони»). Цей найперший Франків «Ізмарад» мав таку примітку:

«Ізмарагдом звався в старій Русі збірник статей та притч моралізуючих, уложених більше або менше систематично, і ціль того збірника була: дати читачеві курс практичної філософії і християнської етики. Збірник сей постав на Русі в XIV віці з матеріалів почасти руських, а почасти грецьких. В збірці тій побіч багатства млявої фразеології та візантійської риторики стрічаємо чимало коштовних перлин правдивої поезії, котрі так і просяться, щоби їх для новішої публіки передати в новій поетичній формі. Чинячи се, я йду за примірами таких майстрів світової поезії, як Гердер, Гете, Рюккерт і др.,

котрі вилловлювали такі поетичні перли в таких творів, як Коран, Талмуд, а то й Коментарії до сих книг».

В «Зорі» за 1896 р. ч. 17 надрукований із циклу «Поклонн» вірш «Декадент», що є відповіддю Франка В. Щуратові на його замітку в «Зорі» ч. 2.

У «Літ.-наук. віснику» за 1898 р., т. I, надруковані були бразилійські поезії — I, IV і V з приміткою від редакції (Франка):

«Для тих, кому се незвісно, мусимо пояснити, що між руським людом в Галичині широко розповсюджені перекази про небіжчика архієпископа Рудольфа, і ними не раз еміграційні агенти дурять людей, затаючи до невимовно шкідливої еміграції; еміграційний агент Джерголет перед кількома роками переїшов цілу східну Галичину, вдаючи з себе Рудольфа та закликаючи людей до Бразилії».

Друге видання збірки «Мій Ізмарад» в 1911 р., під заголовком «Давне й нове», значно поширене і обіймає, крім основної збірки — «Мій Ізмарад», ще цілу низку поезій, які друкуються в цьому ж томі. (Див. розділ «Із збірки «Давне й нове»»).

«Мій Ізмарад» друкується тут в основному за текстом видання 1898 р. Деякі поезії, як III, IV, V, VII, VIII з розділу «Поклонн», дістали в збірці «Давне й нове» заголовки: Рефлексія («Важке ярмо твое»), Сідоглавному («Ти, брате, любиш Русь»), Якби... («Якби само велике страждання»), Моїй не моїй («Поклін тобі, моя зів'яла квітко»), Спомин («У садочку в холодочку»). Французький заголовок легенди «Un coeur simple» перемінив автор на «Свята Доместіка». Зважаючи на волю автора, всі ці заголовки поставлені над відповідними віршами «Мого Ізмарагда».

1. ПОКЛОНИ

Поезії I — V з циклу «Поклонн» є поетичним відгомном того конфлікту, який виник 1897 р. між Франком і українськими буржуазними націоналістами з приводу його польської передмови («Дещо про себе самого») до збірки польських перекладів його оповідань під заголовком «Галицькі образки». У цій передмові Франко картвав українських буржуазних націоналістів за їх дріб'язковість, матеріальний егоїзм, безхарактерність, за їх псевдопатріотизм, і виявляв пошану до народу, до тих «твердих мужицьких рук», що своєю важкою працею допомогли йому «видряпатися на височинь, де видно світло, де чути дух волі, де зоріють «вселюдські ідеали»; його патріотизм — це «важке ярмо», якого він скин-вселюдські ідеали; його патріотизм — це «важке ярмо», якого він скин-вселюдські ідеали; його патріотизм — це «важке ярмо», якого він скин-

пути не може, щоб не зрадити самого себе; образ українського люду, що, хоч гноблений, темний і деморалізований довгі віки, усе ж прокидається й до освіти прагне, свідомість того, що його праця для народу не буде марною, — дають йому сили двигати те важке ярмо.

За цю передмову проти Ів. Франка виступив буржуазний український націоналіст Юліан Романович з наклепницькою статтею «Смутна поява», надрукованою в органі народовців — «Діло» (13. V. 1897 р.) Франко відповів Романовичу сатиричним віршем «Сідоглавному» («Ти, брате, любиш Русь»).

Народовці, народовська партія — українська буржуазно-націоналістична партія Галичини, яка орієнтувалась на цисарську Австрію і в боротьбі з українським народом йшла на угодовство з польськими буржуазно-шляхетськими колами Галичини. Вела розгнущдане цькування революційних діячів, особливо Івана Франка, виступала проти зближення українського народу з іншими народами, передусім з російським, намагалась отуманити український народ Галичини релігійно-моралізаторською, буржуазно-націоналістичною пропагандою.

Народовці вступали проти москвофілів; але це була боротьба між окремими групами української буржуазії та попівства за вплив на народ. *Мой не мой* — у виданні «Акорди» 1903 р. — «Поклін тобі, моя зів'яла квітко».

II. ПАРЕНЕТИКОН

Паренетикон — від грецького слова — повчаю, заохочую, підбадьорюю; збірка моральних повчань.

«*Акухвилі сумнів у...*» «І побачить внолі простий люд і біжить» — у виданні 1911 р.: «А його вдрить в полі простий люд, то біжить».

«*Здоров, Степане!*» — Варіант цього вірша був передрукований в рукописній спадщині Франка під заголовком «Здоров, Семене!» в т. XVIII творів Франка, вид. «Рух», в датою 3. XI. 1899; зміст його такий:

„Здоров, Семене, що ти робиш,
Що над Дунаєм з гаком ходиш?“
„Ой мав я жінку гультайочку,
Та втопилася в Дунайочку.
Тут на камені цокотіла,
Поховзулася й полетіла“.
„Та що ж, Семене, бог з тобою,
Її шукаєш вверх водою?“
„Ой, брате любий, се не кпини!
Не знав ти, видно, Катерини,
Навіть по смерті моя мила,
Певно, з водою не поплила“.

«*Як риба без води*». «Встає занадто часто» — у виданні 1911 р.: «Встає занадто вчасно».

«*Хто в першій чвертині життя*» — у виданні 1911 р.: «Хто в першій життя чвертині».

Строфи. Одна із «Строф», надрукованих у «Житі і слові» 1895 р., не ввійшла ні в «Мій Ізмарагд», ні в «Давні й нове»; через те друкуємо її тут:

Хоча хто й на землі лежить
А думи злі в душі держить,
Не варт він більшої хвали,
Як скот, що теж спить на землі.

Ця строфа є щодо змісту тільки варіантом іншої («Хоча б ти і попів слъозами мисв»), що була теж надрукована в «Житі і слові» 1895 р. і в цілком новій редакції вміщена потім у збірці «Давні й нове» 1911 р.

До жодної із збірок не ввійшли ще дві «Строфи», що за життя поета світу не побачили, а були надруковані з архіву в т. XVIII творів Франка вид. «Рух»:

Дурний подібний до вола,
Росте він живо,
Бо в нім же мудрість не росла,
Лише м'ясиво.
24. III. 1884.

Скупий волів би свого м'яса
Урізати, щоб бідному подати,
Ниж кришку взяти із скарбів своїх,
Що в нліті без хісна лежать.
27. I. 1895.

V. ЛЕГЕНДИ

Свята Доместіка. В першому виданні — «Un coeur simple» (просто серце). До пілі легенди у другому виданні «Мого Ізмарагда» Франко додав такий епіграф:

«Бь нькоє созданіє низу главу имущє. И разгн'явася дому владыка и всади ю въ темницю. По многих же днєх изведоша ю й заклаша й распяша на дрєвѣ. Ризы єя огнемь сожегошася, плоти же и крови єя вси причастихомся». — Напис на окладці одного старого рукопису».

Доместіка (лат). — значить: домашня свиня. *Доместіка* (домашня) — уособлення свині.

Життя... Селедія.

Селедій — уособлення оселедця.
Легенда про вічне життя. В цьому творі у другому виданні «Мого Ізмарагда» пропущена передостання строфа 8-ої частини:

А без щастя, без віри й любові внутрі
Вічно жить, се горіть вік у вік на кострі.

V. ПО СЕЛАХ

«*На Підгір'ю села невеселі*».
Підгір'я — Підкарпаття.
Йосифінський наказ панциєняний — в 1782 р. австрійський монарх Йосиф II видав наказ, який дещо обмежував права поміщиків.
Діл — пасмо гір на південь від Дрогобича.
Кальварія — назва кількох релігійних пунктів у колишній Галичині, де були обладнані так звані «кальварії» — уявні місця мук Христа, Голгофи; туди віруючі ходили на прощу.

На пасти́внику. В цій поемі у другому виданні збірки (1911 р.) пропустив Франко після слів: «То, може, й нашу Феську візьмуть» 8 рядків:

— Го, го, тота на гранатира
.....
Як парубок?

Для зв'язку з попереднім текстом наступний рядок («Та слухайте») розпочинається словом: «Еге».

VI. ДО БРАЗІЛІЇ

«Гей, розіллялось ти, руськеє горе». «Руські ридання». «Смілий у мріях» («Акорди», 1903 р.) — у виданнях 1898 і 1911 рр.: «Руські зітхання», «Смілий у мрії».

Любляна — в колишній Австрії столиця Каринтії, тепер місто в західній Югославії.

Рєка — сербська назва міста Фіуме на північно-східному побережжі Адріатичного моря.

Понтєба — місто в Альпах на кордоні Італії та колишньої Австрії.

Кормон (Кормонс) — місто, що лежить недалеко від Адріатичного моря, на північ від Трієстської затоки.

Парана, Спїрїто Санто, Мінас Дїжєраєс (Жераїс) — штати в Південній Бразилії.

Лист із Бразилії.

В Генові — в Генуї.

Маргарита — жінка італійського короля Гумберта.

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ

Ці поезії були видані окремою збіркою в 1900 р. Тільки невеличка частина їх була надрукована раніш в «Літ.-наук. віснику» в 1898 — 1900 рр.: 1898 р. — «Не можу забути» і «Ходить вітер по житі» під заголовком: «Із поезій Марка В.»; 1899 р. — «Мамо природо!»; 1900 р. — під заголовком «Із днів журби» і з підписом «Марко В-а»: «День і ніч сердитий вітер», «В парку с одна стежина» (26. VIII. 1899), «У парку», «Де я не йду» (25. VIII. 1899), «Над великою рікою» (24. VIII. 1899).

Чотири поезії з цієї збірки вмістив Франко пізніш в «Акордах» 1903 р., а саме: «Коли часом в важкій задумі», «Ходить вітер по житі», «Ой ідуть, ідуть тумани» (під заголовком «Восени») і «Над великою рікою». Вірш «Мамо природо!» — в збірці «Давні і нові» 1911 р. Згадані чотири вірші передруковуються тут за текстом «Акордів»; «Мамо природо!» — за текстом збірки «Із днів журби».

«Я не скінчу тебе, моя убога пісне».

«Моя ластівка у річці гилу спить» — за народним повір'ям, ластівки зимують у річках.

«Ходить вітер по житі». — «...Сопух» («Акорди» 1903 р.) — у виданні 1900 р. («Із днів журби»): «дух той».

Іван Вишенський. Поема «Іван Вишенський» була надрукована вдруге 1904 р. в київському літературному збірнику «На

вічну пам'ять Котляревському» (вид. «Вік») з деякими мовними змінами в тексті, зробленими для читачів із надніпрянської України¹, та без 8-ої строфи X пісні:

Чи забув слова Христові:
„Добрий пастир власну душу
Віддає за свєє стадо“?
Ти хіба не пастир їх?

В 1911 р. видав Франко поему окремою книжкою («Іван Вишенський», Універсальна бібліотечка, ч. 10, Львів, рік видання не поданий). Окрім передмови про зміст книжечки та самої поеми, вміщені в ній ще: переклад короткого твору Ів. Вишенського «Обличеніс диявола...» під заголовком «Лови сєго світа» (стор. 74—80) та довшя популярна розвідка автора під заголовком «Іван Вишенський, його час і письменська діяльність» (стор. 5—31), у яку ввійшли: друкована 1892 р. в «Хліборобі» в Коломиї і видана там же окремою брошурою стаття під заголовком «Іван Вишенський, руський писатель XVI віку» та стаття «Дві унії», друкована в «Буковинському православному календарі на рік 1891». Сам текст поеми передрукував тут Франко із збірки «Із днів журби» з одною тільки важливою зміною, а саме: в пісні X сполучив строфи 12 і 13 в одну, пропускаючи з першої останній, а з другої три перші рядки, в яких іде мова про духовних пастирів:

...за мамоною біжать.
Наші пастирі духовні
поробилися вовками,
шарпають Христове стадо.

У цьому виданні поема передрукована за текстом збірки «Із днів журби».

Прот, Ватопед, Есфіамєну, Кєропотаму, Зоєрафу, Павлю, Ієрон — назви афонських монастирів.

Православні з України зібрані у місті Луцьку. — «В р. 1621 православні українці, зібрані в Луцьку для наради над способами піддержання православ'я, ухвалили, між іншим, вислати на Афон своїх післанців, щоб спровадити відти учених і святоближих мужів українського роду, щоб спровадити відти учених і святобливих мужів українського роду, особливо Ів. Вишенського, для підпори та оборони православ'я... Про його смерть тоді ще вони не знали, але й чи ходили з Луцька післанці на Афон невідомо». (Іван Франко: «Іван Вишенський, його час і письменська діяльність», Львів, 1911, стор. 19).

«На Святоюрській горі». Ця поема друкувалась майже без змін за життя поета ще в 1912 р. у «Вибраних творах українських письменників» ч. 2 — 3 (Львів, 1912). Тут передруковується вона за текстом збірки «Із днів журби».

Святоюрська гора — гора у Львові, на якій стоїть собор св. Юра (з XVIII в.) і митрополіча палата. В часи Хмельницького теж стояла там церква, збудована на місці дерев'яної, яку зруйнував польський король Казімір в 1340 р.

Гродзький, Любомицький — послі від польського короля Яна Казіміра до Хмельницького. В 1655 р. російські війська зайняли Литву,

¹ Наприклад, слово «скала» замінено там скрізь словом «скеля», «монахи» — «ченці», «лазуровий» — «блакитний», «кунтуші» — «жупани», тощо.

тив деякі розділи першого видання досить значним числом нових поезій, особливо розділи „Паренетикон“, „Притчі“ та „Легенди“, а надто зложив один просторий розділ із принагідних віршів, писаних протягом 30-ліття 1878—1907, п. з. „Із злоби дня“ і подав на закінчення збірку віршів, призначених для співу, які почаста ввійшли вже в уста широких мас нашого народу і подавали в певних хвилях нашого народного життя оклики, боеві гасла та провідні думки народних рухів.

Переважає частина цієї збірки, що являється під новою назвою „Давне й нове“, так само, як і збірка „Мій Ізмарагд“, має метою популяризацію багатого скарбу поезії та життєвої мудрості, що міститься в нашій старій письменстві, досі так мало відомим не лише широким народним масам, але також, а може, навіть, і ще в більшій мірі, освіченим верствам нашого народу. Власне в цьому напрямі я досить значно новими творами розширив відповідні розділи давньої збірки. Друга характерна прикмета тої давньої збірки, зазначена головно розділами „Поклони“, „По селах“ і „До Бразилії“, виринає в оцей новій збірці ще виразніше не тільки розширенням розділу „Поклони“, але особливо розділами „Із злоби дня“ та „Гімни й пародії“. Розуміється само собою, що різnorodність змісту тих розділів відповідає хоч потроха різnorodності тих явищ публічного та особистого життя, що заповняли остатнє 30-ліття. Не можу нарікати на те, щоби при всій обмеженості моїх приватних відносин те життя було вбоге та монотонне. Навпаки, воно дало мені такі вражіння і такі життєві досвіди, особливо в трьох остатніх роках, якими не кожний може виказатися.

У оцей збірці я навмисне пропустив ряд віршів, друкованих у „Друзь“ 1874—6 років, збірку „Балади и розказы“, видану 1875 р., та віршу „Чигиринський хрест“, друковану в календарі на 1877 р. п. з. „Дністрянка“, деякі польські вірші, друковані в „Новім зеркалі“ та в польських публікаціях, і вірші публіковані в „Дзвінку“. Може, коли трапиться нагода притупити їх до якої нової збірки. Те, що взято до цієї збірки з давніших публікацій, зазначено докладно при кождім творі¹.

Львів, дня 30 марта, 1911.

Відразу після появи збірки «Давне й нове» помістив Франко у львівському літературно-науковому тижневику «Неділя» (1911 р., № 19, стор. 1—2) статтю п. з. «Давне й нове», з якої передруковується тут саме та частина, де говориться про збірку:

¹ [Ці Франкові примітки передруковуються нижче відповідно до окремих віршів; подаються всюди в лапках].

«Моя нова¹ книжка „Давне й нове“ — се друге, значно побільшене видання збірки „Мій Ізмарагд“, що вийшла 1898 р. і містила 66 постичних творів. Нова збірка містить їх 114, причім 40 окремих строф числено за один номер. Коли давня збірка мала 6 розділів, ся нова має їх 9, причім тільки 2 розділи „По селах“ і „До Бразилії“ полишено без зміни, розуміється, крім дрібних язикових поправок; два розділи і вступний вірш „замість пролога“ прибули нові, а в чотирьох розділах пороблено більше або менше значні доповнення. Щоправда, сі доповнення тільки в часті нові, досі недруковані (такіх у третьім розділі 15 ширших поезій і 10 чотирістихових строф, у четвертій — три притчі, у п'ятій — дві легенди). Решта позбирана з давніших періодичних видань або окремих брошур, що давно зробилися бібліографічною рідкістю. Із таких передруків зложився особливо восьмий розділ „Із злоби дня“, в якій, між іншим, увійшли дві просторі сатири з року 1878 — „Дума про Маледикта Плосколоба“ (була видана окремою брошурою) і „Дума про Наума Безумовича“, та дві просторі віршовані хроніки з р. 1884, одна, п. з. „Сучасний літопис“, гумористично згадує події з нещільного 1884 р., передрук із „Нового зеркала“ з додатком двох сатиричних притч, уложених церковнослов'янською мовою, а друга — гумористична хроніка мандрівки студентів літом того ж року, друкована окремою брошурою. Останній розділ п. з. „Гімни й пародії“ містить шість пісень національно-політичного змісту, переважно серйозних, а в часті гумористично-сатиричних. Вони всі були друковані по всіх періодичних виданнях, показаних при кождій вірші.

Розуміється, передруковано без зміни також передмову до збірки „Мій Ізмарагд“, але вона попереджена новим переднім словом, написаним 30 марта 1911 р., з якого позволю собі тут навести тільки одно речення: «Переважає частина цієї збірки метою популяризацію багатого скарбу поезії та життєвої мудрості, що міститься в нашій старій письменстві, досі так мало відомим не лише широким народним масам, але також, а може, навіть, і ще в більшій мірі, освіченим верствам нашого народу». З цього погляду позволю собі звернути увагу читачів на притчу про захланність (стор. 84—94), перероблену із староруського оповідання на легенду „Свята Доместіка“, якої церковнослов'янський епіграф, може, усуне непорозуміння, яке в рецензії на „Мій Ізмарагд“² допустив колись проф. М. Грушевський, і на дві легенди про чуда св. Николая, держані в популярнім тоні, що являються тут уперве в друку.

¹ [В оригіналі помилково: давня].
² [В оригіналі помилково: в моїй рецензії «Мій Ізмарагд»].

Оця збірка обіймає більше як 30 літ мого життя і може бути потроха покажчиком важніших моментів та духових течій того життя, що при всіх своїх прикрятах не пройшло марно ані для мене, ані для нашої суспільності. Певна річ, дещо в ній має принагідну, так сказати, хвиливу вартість, а дещо, може, буде й незрозуміле для молодшого покоління. Та коли я пускаю її в світ, мені хочеться висловити своє бажання, щоб від неї повіяло здоровим вітром національної свідомості, тверезого, та при тім наскрізь постичного розуміння життя, того найвищого скарбу чоловіка, в яким він ніколи не повинен зневірюватися. Струя зневіри в життя підіймається тепер сильно й болючо навіть у найліпших представників нашої літератури, і коли б моя книжка могла хоч трохи бути антитемою на сю духову хворобу, то сповнила би на тепер своє завдання.

Львів, 1 мая 1911».

I. ЗАМІСТЬ ПРОЛОГА

Свято вечірня казка. «Друковано в «Ділі» за 24 грудня ст. ст. 1883 р.» — під псевдонімом МIRON***.

II. ПОКЛОНИ

Не названій Марії. «Друковано в «Літературно-науковому віснику», р. 1908, т. XLII, стор. 417» — без заголовка. У збірці «Давис й нове» вірш іде в розділі «Поклони» під номером X.

До Музи. «Друковано в «Літ.-наук. вісн.», р. 1908, т. XLII, стор. 418» — без заголовка. У збірці йде під номером XI.

Честь творцеві тварі. «Там же, стор. 418—419. Три останні вірші написані в Ліпнику¹ в Хорватії в марті 1908 р.» У збірці йде під номером XII.

Вулкан — в римській міфології бог вогню.

III. ПАРЕНЕТИКОН

Про вірші цього розділу, позначені числами I, 3, III—XVII; XVIII, I—10, а в збірці «Давис й нове»: V, 3, XXVI—XL і XLI, 40—49, Франко зауважує: «Вірші під числами V, 3 (стор. 30) XXVI—XL і строфи 40—49 були подиктовані² в днях 15—20 грудня 1910 р.» Вірш «Багач» (V, 3; в нашому виданні — I, 3) для цілості передруковується разом з віршами I і 2, надрукованими вище у збірці «Мій Ізмарагд». Усі зазначені вгорі вірші надруковані в збірці «Давис й нове» вперше, крім строфи 46-ої (в нашому томі 7-ої) «Хоч би ти попів і в землю гриз», першу редакцію якої, ніде не передруковану, знаходимо між «строфами», вміщеними

¹ [Курорт, куди їздив Франко 1908 р. лікуватися].

² [Внаслідок паралічу рук Франко не міг сам писати].

п. з. «Із чужих квітників. Із «Ізмарагда» в «Житті і слові», 1895 р., т. III, стор. 326, № XXVI; текст її ось який:

Хоча б ти і попів сльозами місив,
А в серці на брата злий помисл носив,
То вся твоя люта покута
Не варт пересохлого прута.

Вірш, позначений у нас номером II, а в збірці числом XIII («Поворож мені, циганко»), друкувався в «Літературно-науковому віснику» 1906 р. т. XXXVI, кн. 12, стор. 385, п. з. «З нових співомовок».

IV. ПРИТЧИ

Притча про рівновагу. «Друковано в «Літ.-наук. вісн.», т. XXXVI, р. 1906, стор. 4». У збірці «Давис й нове» іде в розділі «Притчі» під номером XIII.

Притча про захланність. «Ся притча подиктована у днях 25—26 грудня, 1910 р.» У збірці вона йде за номером XIV. Цей твір написаний на основі староруської прозової «Притчі про гадюку в домі», переклад якої разом з «Переднім словом» надрукував Франко у книжці «Вибрані твори українських письменників» 2—3, Львів, 1912, стор. 67—80, приєднуючи до згаданого перекладу і свою «Притчу про захланність» (стор. 83—92). Звідти ми передруковуємо тут «Переднє слово» і переклад староруської «Притчі про гадюку в домі»:

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

З текстом староруської притчі про гадюку в домі я познайомився уперве, прочитуючи Ізмарагд, що міститься в рукописі музею О. А. Петрушевича № 1 в бібліотеці Народного дому, де вона фігурує, як слово св. Йоанна Златоустого «О твари божій и о кончині смертїи о покаяніи» (д-р Іларіон Свенціцький. Опис рукописів Народного дому з колекції Антона Петрушевича, частина перша, Львів, 1906, стор. 8). Так само невласливо вона фігурує під іменем того самого святого в Ізмарагді найстаршої редакції, описанім Яковлевим (В. А. Яковлев. К літературній історії древнеруських збірників. Опыт исследования «Слова Ізмарагда». Одесса, 1893, стор. 25), де титул її звучить: «Слово иже во святых отца нашего Иоанна Златоустого архієпископа Константина града. Повѣсть душеполезная в чину притчи, что есть житіе се настоящее, сказаніе о зміни о дворе». Завважу, що в копії Сваричівського рукопису, яким є згаданий вище пр. 1 збірки Петрушевича, заходить справді непорозуміння, бо стаття починається реченням, узятим із Слова Йоанна Златоустого, по чім безпосередньо йде текст притчі, в якому бракує початку; очевидно у вірці, з якого переписувано Сваричівський Ізмарагд, видерто в рукописі одну, або дві картки, на яких було докінчення Слова Йоанна Златоуста і титул та початкові рядки притчі.

Повний текст притчі, але в троха коротшій редакції, міститься в рукописі монастирської бібліотеки святооуфрейського монастиря Василіян у Львові № 40; сеї інтересний рукопис був писаний у першій половині XII в. в Печерським монастирі в Києві. Яковлев у цитованім місці своєї праці про староруський Измарагд дає про сю притчу ось які бібліографічні вказівки: «Притча взята із Слова, якого автором признають Христофора, патріарха Александрийського. Грецькою мовою вона надрукована в Fabricii, Bibliotheca graeca, vol. XII, стор. 657—674, і Migne, Patrologiae cursus completus, senes graeca, vol. f., стор. 1216 і далі. З Фабріцієвого видання зроблено російський переклад, друкований у „Христіанском Чтенні“, 1843; т. IV, стор. 24 і далі. В староруським письменстві сю притчу стрічаємо досить часто, між іншим у Златоструї і інших збірниках, іноді з авторством Івана Дамаскіна. Церковнослов'янський текст був друкований уперве в Москві в Сборнику 1647 р. В іншій редакції, ближчій до грецького тексту, притча міститься в збірці Златоуст як глава 37».

Про дійсного автора сеї притчі, Христофора, патріарха Александрийського, читаємо у Вільгельма Каве, *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria*, вид. в Женеві, 1605, стор. 446, що він жив під панованням цесаря Теофіля Іконоборця коло р. 836 і написав один тільки твір, аскетичне і параболічне упімення про життя людське п. з.: „Τὴ ὁμοίωται ὁ βίος ὁθως, καὶ εἰς ποῖον τέλος καταφέρεται“¹. Сей твір, як додає Каве, в грецьким і латинським тексті був виданий у Паризі 1608 р. під іменем Теофіля Александрийського.

На староруську мову він мусив бути перекладений дуже давно, може, в XI або XII в., бо відома притча про хромця і сліпця, якої простора редакція без сумніву належить Кирилові Туровському, була по всякій правдоподібності писана на взірць греко-египетської притчі Христофора Александрийського. Найстаршу староруську копію тої притчі маємо в пергаминовім рукописі з кінця XII віку, що міститься в бібліотеці Свято-троїцької Сергієвої Лаври під ч. 2027 як додаток до тексту деяких святих книг старого завіта. Тут вона подана в коротшій Измарагдовій редакції без назви автора п. з. „Сказаніє въ образѣ притчьи о житьи чловѣчстѣ“, і починається словами: „Уподобися, възлюбленіи, нашъ животь в житьи“². Повний текст притчі з доданням просторого, мабуть, староруського поучення, заховався в паперовім рукописі тої самої бібліотеки з XV в., що

¹ [До чого можна прирівняти це життя і до якого кінця воно веде].

² Описаніє славянськихъ рукописей бібліотеки Свято-Троїцької Сергієвої Лавры. Часть I. Москва, 1878, стор. 2.

містить збірку грецьких отців церкви і один твір Євфимія, патріарха Терновського, писаний болгарською мовою. Притча являється тут з повним і вірним титулом: „Иже въ святихъ отца нашего Христофора архієпископа александровскаго повѣсть и поученіє душеполезно, являюще, что уподобил ся житіє се“ (Описание № III, Москва, 1879, сто. 144). Притча разом з поученням, доданим на кінці і пропущеним мною в перекладі, що доконаний власне на основі сього тексту, займас в рукописі 36 карток писма. Завдяки ласкавій ввічливості завідателя бібліотеки Сергієвої Лаври біля Москви, Константин Михайловича Попова, я одержав копію з сих обох рукописів, а надто копію найстаршого церковного друку московського Сборника з р. 1647, що має титул: „Иже во святихъ отца нашего Иоанна Златоустого, архієпископа Константина града, повѣсть душеполезна въ чину притчи о дворѣ и о зміи и что есть житіє се настояще всякаго чловѣка“. Нарешті додано також копію з рукописного Измарагда Сергієвої Лаври XVI в № 204 (1626), що має титул: „Слово иже в святихъ отца нашего Иоанна Златоустаго архієпископа Константина града, повѣсть душеполезна въ чину притчи, что есть житіє се настоящее, сказаніє о зміи и о дворѣ“. Вси ті тексти, за яких уділення висловляю тут шановному К. М. Попову мою прилюдну подяку, будуть опубліковані і визискані науковим способом у спеціальнім досліді, який маю намір присвятити тій притчі.

В р. 1905 по газетах розійшлася вість, що бельгійський учений Ф. Кюмон у своїй подорожі по Малій Азії знайшов грецький текст притчі про гадюку в домі, яку він уважає твором св. Іпполита. Тут же був поданий коротко зміст притчі. Зацікавлений сею звісткою, я удався листовно до проф. Кюмона, і незабаром одержав від нього відбитку його публікації п. з. „Une parabole attribuée à st. Hippolyte de Rome“, що була поміщена в журналі „Revue de l'instruction publique en Belgique publiée sous la direction de M. M. Ch. Michel et P. Thomas avec le concours de M. M. Zumont, L. Parmentier et H. Pirenne, Bruxelles“, мала 8-ка, стор. 7, з доданням рисунка-фотографії монастиря Сумеля недалеко Трапезунта, де була знайдена рукописна копія притчі. Текст притчі тут короткий і відповідає нашим Измарагдовим текстам. Розуміється, догадка проф. Кюмона про Іпполитове авторство притчі супроти всього сказаного тут не має ніякої підстави, та проте опублікований ним текст має своє значіння при порівнянні з іншими друкowanними та рукописними текстами.

Львів, дня 29 марта 1910.

Д-р Іван Франко.

ПРИТЧА ПРО ГАДЮКУ В ДОМІ

I. ВСТУП

Все, любі мої, що по всі часи первосвященники і пастирі і начальники подають вам про вас і про нас, первосвященників, боже слово, веде до дбайливості та поучення, як багато треба думати про спасеніє себе самих і інших людей чоловіколюбним дійством. Того, що до Мойсея в хвилі малодушності мовив: «Не ти сам пастир сих людей, але й я за тобою», — того призовімь сьогодні, який ненастанно текучі дари дарував нам нескупо, що своєю силою укріпив нашу неміч, і своєю невмовною мудрістю та ласкою умудрив нашу безумність. Бо коли подумаю про першого сотвореного чоловіка Адама і поміркую про його поступок, бере мене жах і диво, як він, сотворений рукою божою і наділений ласкою розмовляти з богом та даром пророкування, проте переступив одиноку заповідь божию і через те позбавив себе великого добра і обголив себе з усеї слави і царства і всіх божеських дарів. В одній хвилі упав і був вигнаний з раю і злетів у глибину бідності та бездомності. Коли отак міркую, що се сталося йому за один одинокий непослух, то думка про наші незлічені гріхи наповняє мене розпукою. Коли ж пригадаю собі те, що в євангелії сказано про розбійника, і поміркую, як він одним словом був спасений і очистився від незлічених гріхів, знов набираю бодрості й надії і прихилиюся усильно до покаяння. Бо ж той ділами падав, а словом спасся. Тамтой бачив страшні божі чуда і переступив божу заповідь, а сей не бачив нічого, тільки Христа, та й то болюче розп'ятого, і увірив у нього. Велика тут різниця і незрівняна рівність, так як нерівні мали душі. Іншу чесноту мав розбійник, якої не мав Адам, і стоїло йому лише сказати: «Господи, пом'яни мене в царстві твоім!».

Всі ви, ученики Христові, що надієтесь унаслідити його, піддержуйте в собі таку віру і вправляйтесь в благочестивих ділах! Бо кождий чоловік, що хрестився в ім'я отця і сина і святого духа і сподобився прийняти дар божий, чує голос євангелія, яке велить йому: «Нікого не кривдь, не бий у лице, не вдар ніяк і не напастуй!» Але слухай, що й надто ще говорить євангеліє: «Коли хто скривдить тебе, терпи; коли хто потягне тебе одні гони, іди з ним двоє гін». Жаден із благовірних християн не хотів сього терпіти, та відколи нашло на нас тяжке ярмо ізмаїлтян, прийняли ми ще тяжчі лиха від них. По неволі і не хочучи мусили ми терпіти; коли б були терпіли таке перед тим від одновірців, були би ми мали велику заплату. Бо християнин, коли покривдить кого, терпить потрійну кару. Адже

кождому християнину треба покаятися за кождий гріх усім серцем перед богом і перед смертним часом, і не дурити себе принадами сього віку!

II

Чи чули ви, любі мої, яке подібне життя наше на сьому світі до того одного чоловіка, що оселився в домі зі своєю жінкою і синном-одинаком і прийняв іще одного слугу. А була в тім домі їдовита гадюка. Чоловік чув від многих, що ся гадюка умертвляє з давен-давня всіх, що замешкають у тім домі. Думав чоловік зразу або забратися геть із того двора, або вбити гадюку. Та коли пристежив її, щоб її вбити, знайшов перед нею золотого. І, взявши золотого, мовив сам до себе: «Коли б ся гадюка хотіла умертвити нас, то не був би я перед нею знайшов золотого. Не подоба мені вбивати її, але навпаки, вона гідна всякої честі». І пробула змія в домі досить довгий час, кождого дня клалася до дучи йому золотого і нічим не шкодячи йому. І радувався той чоловік, що не вбив гадюки.

Мав сей чоловік прегарного і многоцінного коня. І підповзла гадюка вночі і вкусила коня, і він іздох. Послухай толкування того, що сказано досі! Дім — се життя людське, а гадюка в ньому — се світодержець, ворог лукавий — жадність і захланність, що дбає вкусити чоловіка в п'яту; щоб умертвити його. А золотий — се всяка лукава похіть, що тягне кождого до погібелі. А отрута гадюча — се гріх, що умертвляє кождого, хто піддається йому. Адже говорить апостол: «Коли повстає бажання, родиться гріх; коли ж риньтє апостол: «Коли повстає смерть». За наше недбальство поспісінчиться гріх, родиться смерть». За наше недбальство поспілає бог не раз випадки на скотині, щоб ми лякалися, і, бачучи їх, береглися всякого зла.

III

Бачучи чоловік коня свого умертвленного гадюкою, засмутився і почав проклинати дім і гадюку. І, міркуючи сам у собі, говорив: «Яка страшна отрута в сеї гадюки! Конче треба мені вбити її, поки не умертвить кого з нас». І, прийшовши перед гадючину нору, щоб убити гадюку, знайшов золотого, як звичайно, і мовив до себе: «Коня я стратив. Пощо ж мені ще тратити щодня золотого? Сяк чи так, кінь уже здох, а гадюка, мабуть, не буде шкодити людям, то й нема пощо вбивати її». І він лишив гадюку живою. І знов жив якийсь час спокійно, щодня знаходячи золотого біля гадючної норі і не зазнаючи від неї ніякої шкоди.

Бачучи його безтурботне життя, гадюка приповзла вночі і вкусила слугу вві сні. Вві сні, кажу, щоб не сказав хто, що слуга сам прийшов на місце, де жила гадюка, або чому не беріг себе ліпше, щоб не наразити себе на її вкушення. Бо хто ж устережеться невидимої смерті? Крикнув укушений слуга; і прибіг пильно господар, кленучи гадюку її ту годину, в якій оселився в тім домі.

Так і ми, поки нам добре ведеться, не тямимо про смерть, а в біді тратимо духовний спокій і проклинаємо се життя та годину, в якій ми родилися. І кожний із нас говорить у такій хвилі: «Ні вже, ні за що відтепер не дам себе спокусити покусам сього марного життя». Але потому (як псе до своїх блювотин) вертаємо до своїх давніх гріхів, не кидаємо їх, але робимо ще гірше, не дбаючи про біду, ані про смерть. Через таке безтурботне життя в світовім добрі гріх набирає подвійної сили. Як пташина, названа ілунь, бачучи крокодила і підстерігши його, коли спить солодко і лежить спокійно простертій з отвореною пащею, раптово вскакує в пащу і вбігас в черево його і роздирає те черево і лишає його мертвого, отак і нас умертвляє гріх, коли не поспішимо покаанням обновити свос життя.

Але вертаймо до попереднього!

IV

Бачучи чоловік свого слугу люто вкушеного, в тяжкім болю, покликав лікарів і просив їх привернути його до здоровля. Вони пробували всяких ліків, та ніякий не поміг, і слуга нарешті вмер. І заприсяг чоловік, що вб'є гадюку. Та, прийшовши до її нори, знайшов золотого і, взявши його, мовив сам до себе: «Слугу купив я за гроші, так, як коня, а ті золоті, які я тут нахожду кожного дня, варті далеко більше. Треба нам беретися ліпше, то гадюка не пошкодить нам».

І, осліплений жадобою грошлюбства, лишив гадюку живою, і жив знов спокійно якийсь час.

Бачучи, що чоловік живе необережно і не дбає про смерть, гадюка приповзла вночі і вкусила його сина.

Слухай, любий мій! Коли бог розгнівався на Фарру, вітця Авраамового, за те, що робив ідоли, умертвив його наймолодшого сина, якого він любив найбільше. Та батько не нарозумився тим і робив далі ідоли та продавав їх ідолопоклонникам. І сталося тоді 3302-го року те, чого ніхто ніколи з давніших людей не видав; ніколи перед тим не вмирав син перед вітцем окрім Ламеха сина Матусаїлового; і дивно було всім, і навіть письмо святе зазначило, мовлячи: «І вмер Аран поперед оця свого Фарри».

Але вернімося до перерваного оповідання і, згадавши про крик укушеного сина, скажімо про старого.

V

Прийшов отець плачучи, і б'ючи себе в груди, і ляскаючи лице своє рукою, і кричучи: «Ой лишенько моє!», і проклинаючи годину, коли замешкав у сьому домі, і гадюку, що вкусила його самотного сина.

Отак робимо не раз і ми: коли бачимо, як умирає такий молодий чоловік, то в нас родиться ненависть до життя, і ми готові лихословити те життя та сказати: «Краще було б чоловікові не родитися, ніж умирати так молодо, не скоштувавши того життя. Горе тобі, роде людський! Коли вмре такий чоловік у молодім віці, ледве виїшовши з першої юності, то, її же богу, не варто дурити себе тим життям і гріштити в ньому». І, ще маючи сльози на очах і дивлячися на мерця, і з хлипанням хитаючи головами сюди й туди, і зарікаючися, що годі нам турбуватися життєвими клопатами і озлоблятися за масткові справи, — і тут же наказуємо своїм слугам, аби добре стерегли нашого добра, говорячи їм: «Бережіть, братця, щоб хто не потяг що з дому, поки ми плачемо по мертвому!» Сьогодні плачемо й ридасмо безутішно, а завтра живемо, як безсмертні. Плачемо при сході душі і впиасмося на похороннім обіді.

Але ведім оповідання далі, там, де перервали його, бо треба нам доповісти до кінця.

VI

Бачучи чоловік, як син кричав і кликав його і, заливаючися сльозми, благав помочи у свого вітця, скликав лікарів і обіцяв дати їм, що самі захочуть, аби тільки відвернули його сина від смерті. Нічого й казати, що лікарі потрудилися по зможі, та не вдали нічого, бо хлопець умер. Глибоко засмучений отець поклявся не лишити гадюку живою, мовлячи: «Доки буду дурити сам себе і не вб'ю сеї проклятої гадюки, заки вона не мертвить і мене самого?»

І коли пішов убити гадюку, знайшов золотий і взяв його і почав говорити сам до себе, позираючи на золотий і мовлячи: «Що мені робити? Син уже вмер. Якби був стерігся добре, то не була б могла гадюка знайти і вкусити його. Але ми з жінкою будемо стерегтися добре, і вона не зможе пошкодити нам. Стратив я сина, пощо ж мені тратити ще кожного року 365 золотих?» І з тими словами лишив гадюку живою.

І знов прожила гадюка якийсь час спокійно, день у день

кладучи золоті і не роблячи шкоди нікому. Та коли чоловік обезпечився і полюбив більше марності цього життя понад побожне й людяне поводження, приповзла раптово гадюка і вкусила його жінку.

Отак і смерть приходить раптово, як злодій, а ми не знаємо ні дня, ні години, в якій вона назначить і вихопить нас.

Кричить жінка до чоловіка. Прибіг чоловік, плачучи й ридаючи. Почули сусіди й приятелі й свояки і позбігалися, плачучи. І знов чоловік покликав лікарів і обіцявся заплатити золотом, щоб вибавили його жінку від смерті. І знов трудилися лікарі немало і не могли нічого порадити, і жінка таки вмерла. І лишився чоловік у домі сам, і, гостячи своїх приятелів та свояків, розповів усім до слова, яке лихо спіткало його з гадюкою. І всі всякими словами радили йому вбити гадюку і не лишати її живою, коли сам не хоче позжити смерті.

І, прийшовши чоловік на місце, де звичайно знаходив золоті, побачив, що там лежав дорогий камінь, білий і чистий і багатоцінний, далеко вартніший від золотого. І з радістю взявши той камінь, обертав його на своїй долоні, тіпачися та бавлячися ним любо, і немов забувши про смерть свого сина і своєї жінки, мовив сам до себе: «Видно, що гадюка не без причини перемінила золотий на сей чистий і білий камінець. Певно, вона перемінила також у собі свою смертельну отруту і вже більше не пошкодить нікому».

О, яким безумом дурить нас диявол повабами цього життя! Як спільно відвертає нас від спасення і божого чоловіколюб'я і віддає нас огневі вічному! Отак і вудка рибацька називається повабом, бо єсть на ній примана, що одурює рибу. Кидаючи перед рибу сю приману, рибак заставляє її зачепитися на вудку, і тоді витягає з води і кидає в окріп. Весь світ стоїть на злі й лукавстві, і ми хоч знаємо гріховну злобу, все-таки любезно і запопадливо звикли прихилитися до нього. Як осел іде настрічу молодому льву, а сей з'їдає його, розірвавши на шматки, так і той чоловік, одурений великою радістю із-за дорогого камінця, почав чистити місце і кадити, і кропити, і курити там усякі кадила. І кожний день в установленій годині робив сю набожність, і кожного дня гадюка подавала йому дорогий камінець. Бачучи багато тих камінців, чоловік радувався, і, відложивши дещо золота, зробив із нього пушку і вложив у неї дорогі камінці та решту золотих, і, хочачи заховати пушку з золотом і камінцями та не знаходячи місця, де би заховати її, викопав ямку в головах своєї постелі й заховав її там. І коли обідав, дивився вниз, і не згадував ні про жінку, ні про все інше, що мав і стратив.

VII

І приповзла гадюка і вкусила його в ногу. Закричав чоловік великим голосом. Позбігалися до нього всі сусіди і приятелі й свояки, нарікаючи та докоряючи йому й говорячи: «Чи не казали ми тобі вбити гадюку, а то вона й тебе погубить? На правду ти сам собі зробився убійцею».

Та він, покликавши лікарів, просив їх допомогти йому, обіцяючися та присягаючи, що дасть їм усе, чого жадають, аби тільки вибавили його від смерті. Вони напоювали його різнородними ліками, але не могли привести його до здоров'я. Нарешті, коли всяка людська поміч оказалась даремною, як говориться в книзі Іова: «Визирив я людської помочі, і не було її», і Давид говорить: «Не надійтеся на князів і на снів людських, бо нема в них ратунку» — коли отак лишився без людської помочі, обернувся до бога, мовлячи: «Господи, господи, сеї один раз прости мені, аби я лишився живий, і покаюся і вже більше не одурить мене се життя, ані погане грошолобство. Але роздам усе своє багатство і зроблюся монахом і оселюся в святій пустині, відрікшися всіх життєвих клопотів і забавів, і подбаю про своє спасення і про те, щоб угодити тобі. Бо тепер зрозумів я добре, що все те життя — суєта».

І просив помочі у многих святих, і давав багато милостині вбогим, і дав богу заповіт, що і всю решту віддасть на боже. І дарував йому бог життя, і по якійсь часі він одужав і прийшов до здоров'я. Та коли йому почало вестися добре, він знов забув заповіді та клятви, якими обіцяв себе богу, і мовив сам до себе: «Надіюся, що, вийшовши раз із сеї недуги, надалі вже буду безпечний від укушення гадюки, бо якби її отрута була така смертельна, як у перших разях, то її я не був би видужав від неї».

VIII

О самодурство пустого чоловіка! Ліпше б було тому чоловіку не родитися на землі. Та й чи один він такий, що прогнівляє бога у всьому його сотворінню! І він обернувся назад на свої блювотини, і повів себе ще гірше, так, як той, що після розпуки вирятувався з морської бурі, або той, що видужав із невлічимої хвороби, або як розбійники, яких відпустять із темниці та мук, дарувавши їм кару смерті. І ми поступаємо таким самим способом: каємося в тяжких пригодах, а діждавшись відради і добродійства, вертаємо знов до гріхів, і знов одно будемо, друге руйнуємо і не робимо корисного діла, так як той рак, що раз лізе наперед, а потім поспішив пливе назад і, не потра-

фивши просто до своєї норі, попадає в сіть. Так і люди: один будус, а другий руйнує, і що їм із того? Тільки марна праця. Отак і сей чоловік вернувся до своїх попередніх привычок і пустого життя. День у день одержуючи дорогий камінець, він говорив сам до себе: «Заспокоїся, душе моя!» І коли жив так далі безтурботно, приповзла гадюка і вкусила його в руку. Він наробив крику, позбігалися сусіди і приятелі й свояки, плачучи та докоряючи йому її говорячи: «Доки терпять тебе бог? Адже ж дав ти йому слово з клятвою, і потім скинувся з нього. Направду на тобі сповнюється пророцьке слово: «Коли вбивали їх, тоді благали бога, а коли одержували помилування, то творили ще гірші пакості».

І почав чоловік знов молитися: «Господи мій, господи, знаю, що я не встоявся в своїм слові і не додержав обіцянок, які дав тобі. Але ще сей раз вистав мене на пробу, бо я зрозумів усю погань, покуси і пізнав усю її фальш, і не дам одурити себе більше».

І знов вислухав його чоловіколюбчець-бог і дав йому прийти до здоровля. І він почав знов жити собі безпечно, помалу забуваючи про небезпеку, яка грозила йому, поки не повернув знов до давньої своєї привычки, говорячи сам собі: «Що мають пропадати ті многоцінні камінці? Знаю багато вбогих, що не мають навіть хліба, чим насититися. Збиратиму ті камінці і за них дістану великі гроші і дам тим бідним та вбогим чимраз більше, і ся милостиня положиться мені за заслугу. А потому піду на пустиню і покаюся, бо задля сього дарував мені бог життя».

IX

Бачите, любі мої брати, самодурство сього життя! Дурить чоловік сам себе, що збирає багатство на те, щоб дати милостиню. Нехай не пропадають дорогі камінці! А того й не чує, що, збираючи їх, він починає ненавидіти всіх убогих і захланно зберігати своє багатство. Отак і сей чоловік дійшов знов до занедбання своїх заповітів, день у день докладаючи золото до золота і камінці до камінців. І веселилася його душа, не турбуючися думкою про смерть, і чоловік говорив до неї: «Душе моя, їж і пий і веселися, бо твоє добро множитьсь день у день».

І почав чоловік роздумувати, де би захвати решту золота, так як той багач у євангелії, що говорив сам до себе: «Порозвалю оці мої стодоли і побудую більші». Та сказано було йому: «Безуме, сеї ночі візьметься душа твоя від тебе, а те, що ти приготував, кому лишиться?» І коли він отак міркував, при-

повзла нараз гадюка і вкусила його в груди просто серця. Знов він закричав, і збіралися його сусіди та свояки, ганьбячи його та примовляючи: «Лиха твоя душа, окаянний чоловіче! Попереду показав тобі бог смертельність тої гадючої отрути на твоїм коні і на твоїм любім сині і на однодушній з тобою жінці; і сам ти два рази вертав від смерті і давав слово богу не піддаватися більше повабам сього життя. Два рази вислухав тебе бог і виняв тебе від смертельної недуги, та для тебе, затуманеного, все се було надармо. Добре говорить письмо боже: «Серце розумного сокрушається від самого позору, а нерозумного хоч бій, то він не зрозуміє». Кілько разів ми радили тобі, щоб ти вбив свою неприятельку, а то вона умертвить тебе, але ти не послухав нас». Тоді він, винявши золото і дорогі камінці, показав їм, мовлячи: «Оце все дістав я від гадюки».

Вони ж, хитаючи головами, мовили: «Нещасний чоловіче, даремно ти занаптав своє життя. Інші заберуть се по тобі, а ти прогнівав бога і запроптав свою душу і заслужив для неї на вічний огонь».

І чоловік почав знов жалібним голосом молитися і промовляти: «О господи мій, господи, ще сеї раз один вислухай мене і випробуй мене, боже мій, і не приймай мої душі, оголеної з добра, неготової й нечистої!»

І зібрав лікарів з усіх сторін, і запевняв їх, що дасть їм усе своє добро і буде служити їм усе своє життя, коли вибавлять його від смерті. І в тяжкій тривозі говорив: «Братчики мої, не знав я, яка гірка смерть. Горе мені, окаянному та грішному! Справді я сам одурив себе». Се він дійсно сказав правду, і всі його зусилля з лікарями та з великим багатством не допомогли йому анітроха вирватися з обіймів смерті. Бо на кого бог прогнівається, хто може допомгти йому? Коли бог не допоможе, всякі заходи лікарів безхосенні та непотрібні. І так умер той чоловік гіркою смертю.

Притча про сіяння слова божого. «Ся притча подиктована дня 15 грудня 1910 р.». У збірці «Давні й нове» йде за номером XV.

V. ЛЕГЕНДИ

Два чуда св. Ніколая. «Написано 1904 р., досі [1911] не друковано». У збірці «Давні й нове» йде в розділі «Легенди» за номером VII.

Рука Івана Дамаскіна. «Друковано в «Читанці руській для 2-ої класи шкіл середніх», Львів, 1907, сторона 103-4». У збірці «Давні й нове» йде за номером VIII. Ця легенда була вперше надрукована в названій «Читанці» ще 1895 р. п. з. «Св. Іван Дамаскін» і потім передруковувалась в дальших виданнях «Читанки» 1896, 1899, 1906 і.

1907 рр. В збірці «Давні й нові» передрукована вона без одної строфи, що йшла за 14-ою строфою:

Невже ти міг думати, що свого слугу,
Що свого співця я забуду?
Не бієсь. Що зробили враги, се тобі
На честь буде, їм на осуду!

Іван Дамаскін (помер 749 р.) — автор багатьох релігійних пісень візантійської церкви.

Дамаск — головне місто Сирії.

Фуль, цар єгипетський. «Написано при кінці 1907 р., друкано в альманасі «Січ». 1868—1908 у Львові, стор. 28—29». У збірці «Давні й нові» іде за номером IX.

Зороастрова смерть. «Написано тоді ж і друкано там же, стор. 174. — Мотиви обох легенд узяті з грецького літопису у Івана Малали». У збірці іде за номером X.

Зороастр - Заратустра (пом. 563 р. до н. е.) — «пророк», що жив в Ірані. З його «ученням» про доброго бога Ормузда та злого Арімана поширився й культ вогню; вогонь він вважав за найважливіший засіб очищення душі.

Оріон — сузір'я.

Іван Малала — візантійський літописець другої половини VI віку н. е., автор хроніки існуючого світу.

VI. ІЗ ЗЛОБИ ДНЯ

Цей розділ, як і останній VII (обидва додані в 1911 р. до збірки «Мій Ізмарагд»), є збіркою віршів на принагідні теми з рр. 1878—1907. У збірці «Давні й нові» розділ «Із злости дня» має номер VIII (після VI — «По селах» і VII — «До Бразилії»).

Дума про Маледикта Плосколоба. «Написано в червні 1878 р., друкано тоді ж окремою Срошурою, драгоманівським правописом, п. з. «Дума про Маледикта Плосколоба. Із старих паперів випорнав Джеджалик, Львів, Перша Зв'язкова друкарня під зарядом А. Мам'ювського, 1878», малої 8-ї, стор. 16, з епіграфом на титулі, який передруковано вище перед текстом».

Маледикт Плосколоб — Венедикт Площанський, редактор консервативного «Слова» (1871—1886).

«Народний двір» — «Народний дім».

Між Ковальський — Василь Ковальський, судовий радник, депутат до галицького сейму і віденського парламенту.

Тихович Мовчальський — Гнат Тихович (?), учитель одної із львівських гімназій.

Нау́м Безумович — Іван Наумович, священник, один із головних діячів староруської партії в рр. 1865—1885, довголітній депутат до сейму і державної ради, автор книжечок «для народу», писаних в релігійно-моралізаторському дусі; видавав місячник «Науку» московфільського напрямку.

Митрополита — Йосип Сембратович, галицький митрополит (1870—1882).

Отець Холява — Михайло Малиновський, найстарший крилоша-

нин (прелат) собору св. Юра у Львові; складав куренди (обіжники-накази) для духовенства львівської єпархії.

«Дру» — «Громадський друг», прогресивний журнал, що його видавав Франко 1878 р.

«Правда» — літературно-політичний журнал народівців, що виходив у Львові з деякими перервами в 60—90-х роках XIX ст.

Рутенія, рутенці — наслідлива назва заскоружлої та реакційної української інтелігенції в Галичині.

Дума про Нау́ма Безумовича. «Написано літом 1878 р. і друкано в збірці «Молот», стор. 110—113, і окремою відбиткою, яка однак була сконфіскована поліцією».

Ця сатира, як і попередня, була друкана під псевдонімом Джеджалик.

В автографі № 405 архіву Франка зберігся ще початок недокінченого вірша п. з. «Славна бесіда Нау́ма Безумовича о потребі всерутенського трінгельду», який тут друкється вперше:

На Чорному морю, на білому каменю
Рутенський орел крилатий трепоче,
А молодь знає, чого він хоче.
Ой то не рутенський орел крилами трепоче, махає,
То славний Нау́м Безумович голосу жадає
І славну бесіду говорити гадає.
А треба вам знати,
Що до одної хати
Зійшлися були панове штудерники,
Попросту звані жпводерники,
Три дні і три ночі не їли, не спали,
А раду радили-гадали,
Як би їм велику штуку вдати,
З голої липи лико драти.
Оден каже зичити збоку,
А з дранням зачекати до нового року.
Другий каже: Не завадить стрібувати,
Чи не мож іще й тепер дещо урвати.
Третій каже: З голого дерти — не зовсім чесно.
Четвертий мот¹: Се мож зробити тільки сплов чудеснов.
П'ятий каже: Панове радні,
Нам щоб лиш урвати — а всі способи ладні!
І так ішли бесіди без кінця, без міри,
А кождий зітхав: Ех, коб то хлоп мав чотири шкіри,
То для нас би було клопоту мало,
Бо кождий би драв, доки би стало!
І ось в тій хвилі важкої потері,

¹ [Мовить].

Коли вже отечество не може ні в кут, ні в двері,
 Наум Безумович, славний дипломата,
 Хоче велике слово сказати
 І всьому лиху відразу кінець зділати.
 Тож не диво, що ціла Європа
 Витріщила очі на великого рутенського хлопа.
 Ось він устан, тричі перехрестився,
 Цілому зборові поважно вклонився,
 Відоткнув, кашельнув і почав говорити,
 Мов на «Достойно» в сигнатурку двоятити:
 Панове радні, славні штудерники,
 А мої чесні слівжинодерники...

Наум Безумович — Іван Наумович (див. примітку на стор. 528).
 В 1878 р. була видана його промова, виголошена у віденському парла-
 менті в справі державного бюджету.

Воронізація. «Друковано в гумористичнім двотижневнику
 «Зеркало» 1882, ч. 17, із 1 вересня» — під псевдонімом Мирон***.

Дрогобицька філантропія. «Друковано в тім же «Зер-
 калі», ч. 24, з 15 грудня» — під псевдонімом Мирон***. Автограф цього
 вірша має дату: 7. XII. 1882.

Русинам-фаталістам. «Друковано в «Зеркалі» 1883, ч. 10,
 з 15 мая» п. з. «Похвалюючися гнилим русинам», з підписом Мирон***.
 Вірш спрямований проти української буржуазної інтелігенції, яка ми-
 рилася з тяжким соціальним і національним гнітом українського народу,
 закликала його до терпіння і покоря. У вірші поет говорить про тих,
 від кого найбільше зазнав кривди український народ: від польських
 панів, від татарських і турецьких загарбників, від царських сатрапів і
 чпшовників, і особливо від австрійського пісарського уряду. Первісна
 редакція цього вірша складається з 7 строф. Подасмо 2, 5, 6 і 7 строфу
 з первісної редакції.

(2) Акбар аллах, бог великий, —
 Каже руське плем'я смирие, —
 Кому схоче, на ланету
 Бог із неба камінь швирие.
 Наша річ все смирно, тихо
 Претерпіти, руські люде.
 Русь багато перебула,
 То ще й більше перебуде.

(5) Акбар аллах, бог великий,
 Дав проводирів нам славних,
 Що бажають нам не волі,
 Але пут самодержавних,
 Що хотять нас вчить, самії
 Темні, в розі мов табака.
 Русь багато перебула,
 Перебуде й те, сарака.

(6) Русь тверда все перебуде,
 Що нам гризтися, боротись;

Доки той Бескид триває,
 То і Русь триває доти.
 Наша річ все претерпіти.
 Ми терпінням сильні,
 Тож терпім, терпім і вір[мо]
 .....

(7) Русь тверда все перебуде.
 Хоч проводирів не стане,
 Ми без них терпіть зумієм,
 Бо со нам від віку знане.
 А хоч всіх пожре нас ворог,
 І без русинів Русь буде;
 Бо Русь много перебула,
 То й те якось перебуде.

«Нове зеркало». «Друковано в ч. 2. «Нового зеркала» з дн. 27
 липня, 1883 р.» — під псевдонімом Мирон***. «Нове зеркало» було про-
 довженням гумористичного двотижневника «Зеркало» і виходило від липня
 1883 р. до 1885 р. у Львові.

Сучасний літопис. Друкувався частинами під псевдонімом
 Мирон*** у «Новім зеркалі» 1884 р., про що Франком зроблені в збірці
 «Давні й нові» відповідні примітки, а саме: після запису 15 лютого і
 «Слова літописця до будучих поколінь»: «Друковано в ч. 4 «Нового
 зеркала» з 27 лютого 1884 р.»; після запису 29 лютого і «Епілога люто-
 му»: «Друковано в ч. 5 «Нового зеркала» з 13 марта 1884 р.»; перед
 «Притчею о блудныхъ отцѣхъ»: «В ч. 4 «Нового зеркала» в договннню
 до події, згаданої під д. 15 січня була помішена оця...»; після запису 31
 Герозни: «Друковано в ч. 6 і 7 «Нового зеркала» з д. 27 марта і 13 цвітня
 1884 р.»; після запису 30 квітня: «Друковано в ч. 8 і 9 «Нового зеркала»
 з д. 27 цвітня та 13 мая 1884 р.»; після запису 28 травня: «Друковано в ч. 11
 «Нового зеркала» з 13 червня 1884 р.»; після запису 30 червня: «Друко-
 вано в ч. 12 і 13 «Нового зеркала» з дн. 28 червня і 13 липня 1884 р.»;
 після серпневих записів: «Друковано в ч. 17 «Нового зеркала» з 13 ве-
 ресня 1884 р.»; після «Притчи о фарисеи и мытарѣ»: «Друковано в ч. 18
 «Нового зеркала» з 13 жовтня 1884 р.»; після «Закінчення»: «Друковано
 в ч. 23 «Нового зеркала» з 13 грудня 1884 р.».

Остання частина XII («Закінчення») доповнена в нашому передруку
 4 строфами з рукопису — від слів: «Ще тут відоб'ється недуга твоя» —
 до слів: «Убожеством сили і духа». Ці строфи, пропущені редакцією «Но-
 вого зеркала», були надруковані в літературно-науковому додатку до
 «Нового часу» 1938 р., № 21. — Франкове датування в «Сучасному лі-
 тописі» йде за старим календаром.

Тит Влопський — «парох із Дори, друкував у «Слові» частини «Из
 записок русского туриста» та принагідні літературно-критичні фейле-
 тони п. з. «Литературные записки» (Ів. Франко: «Нарис українсько-
 руської літератури», Львів, 1910, стор. 297).
 Повітові ради — повітові самоврядування, в яких вирішальний
 голос мала польська шляхта; вибори були призначені на квітень 1884 р.

Де єсть руська вітчизна? «Друковано в ч. 20 «Нового зеркала» з 27 жовтня 1884 р.» — під псевдонімом Мирон***. Цей вірш є відповіддю на вірш Івана Гушалевича (1849 р.) «Где єсть руска Отчина?»:

Где єсть руска Отчина?
Где пшениці, ячмена,
І где жита єсть досить,
Куда голод не гостить.
Ой на, на, ой на, на,
Ой там руска отчина.

Где молоко, мед тече,
Ліс, дуброва, луг цвіте,
Там де гори, долини
І тучніі скотини.
Ой на, на.....

Там де з чого чересла
Уклепати до плуга,
Ой там і сіль єсть своя,
Нею солить чужина.
Ой на, на.....

Где Сян, Дністер, Буг реве,
Порогами Дніпр трясє,
Где широкі сьуть степи,
Где гуляли козаки.
Ой на, на.....

Там где народ молодий,
Силен, кріпок і мирний,
Отцев віра ся держить,
Рідним словом бога чтить.
Ой на, на.....

Где могили з давних літ
Пригадують змерлий рід,
Где старих батьків діла
Одягає дум краса.
Ой на, на.....

Така руска Отчина;
Над ню лучшой вже нема.
Всього, всего єсть досить,
Аж ся серце веселить.
Ой на, на.....

Марш галицько-руських «твердик». «Друковано в Літ.-наук. віснику», річник II, т. VIII, у Львові, 1899, книжка за грудень, Хропіка і бібліографія, стор. 117, попереджене ось якою увагою:

«Етимологічний гімн. При нагоді 25-літнього ювілею «Общества Качковського» загостило до Львова чимало тих патріотів з-під сільських і священничих стріх, що в 1898 р. так гарно завершили ювілей знесення панщини пам'ятною бійкою на Високім Замку у Львові, а потім восени в Самборі так завзято нападали на «Просвіту» за заведення фонетики в популярних виданнях. Щоб звеличити прибуття тих патріотів до Львова на ювілейний празник і при тім передати потомнім поколінням їх діяльність і ідеали, один з молодезі зложив на звісну нуту оцей веселий гімн, що був співаний поки що в невеличких кружках, але варт ширшої популярності. От тим-то ми публікуємо уділений нам ласкаво текст сього гімна, перепрошаючи незвісного нам автора, що не даємо його підпису. Нехай се буде наша лепта на ювілейний празник товариства, котрого головним агітаційним моментом є власне т. зв. етимологія і все те стухле, ретроградне та антинародне, що в нас нерозривно в'яжеться з нею».

«Тверді». — Так називали взагалі всіх тих консервативних «русників», що обстоювали старий етимологічний правопис, зокрема букву йор (ъ) — «твердий знак».

Йори (єри), йор, омега, зело, фтита, кси, пси, ять, ун, ика, юс — назви букв письма церковних книг, кирилиці та глаголиці.

Новітні гайдамаки. «Друковано в коломийським тижневнику «Поступ», р. 1, ч. 42, д. 30 жовтня н. ст. 1903 р.» — п. з. «Народна пісня під нинішню гарячу динчу».

ІЗ ЛІТ МОЄЇ МОЛОДОСТІ

Збірка поезій, написаних 1874—1878 рр., видана у Львові 1914 р. накладом «Українсько-руської видавничої спілки» (124 стор.), з таким «Переднім словом» автора:

«Дня 3 (15) мая 1913 р. мине сорок літ від того часу, як у студентським часописі „Другъ“ появилсь перший мій вірш „Народні пісні“. Перед тим уже, майже від самого 1868 р., я писав немало віршами й прозою, будши учеником гімназії в Дрогобичі, та все писане в тих часах попрощало чи то в мене самого, чи між добрими людьми. Мені не жаль тих плодів молодечої фантазії, і я не бажаю, аби хтось колись, знайшовши децо з них, подавав їх до друку. Зате вважаю не зайвим відновити тепер пам'ять тих моїх перших поетичних творів, що появилися в друку в перших п'ятьох роках моєї літературної діяльності 1874—1878. Вони появилися в згаданім уже часописі „Другъ“ 1874—5, один (ч. 8) друкований окремо в р. 1875,

без мого підпису, в місячнику „Громадський друг“, 1878, і в окремій збірці п. з. „Балади и розказы“, виданій 1876 р. Небагато тих віршових плодів із моїх молодих літ, усього 30, і вони досі майже зовсім невідомі не тільки ширшій громаді, але навіть тим більш або менше вченим критикам та історикам літератури, що займалися оцінкою моєї літературної діяльності.

Я не з тих письменників, що звикли нарікати на суспільність та на читачів, ані не з тих, що звикли підлаштовувати свою працю під пануючий смак своєї громади. Занадто високо розуміючи покликання письменника, я не раз у критичних хвилях не вагався стати вперекір пануючим напрямом і ніколи не переставав виступати проти безтямності, тупоумія та заскоружлості не лише серед суспільності, але також, і особливо, серед тих, що беруться провадити та просвічувати її. Не можу сказати, аби ті могутні противниці не платили мені щедро глухою ненавистю, завзятими нападами та клеветами, явним і таємним поборюванням моїх змагань і моїх праць. Так воно, мабуть, і мусить бути. Та проте я не нарікаю ані на своїх противників, ані тим менше на свою суспільність, у якій бачу та відчуваю чимраз більший зріст духового життя, культурності, дружності та жертволюбності, що творить окрасу всякого життя.

Жию вірою й надією, що ті високі духові прикмети будуть розвиватися чимраз краще серед нашого народу і що я дожию ще часів, далеко щасливіших та радісніших від тих, які прожив досі.

В своїй оце вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займався дуже різноманітною роботою, служив різним напрямом і навіть націям, бо доводилося попрацювати немало, крім нашої української, також польською, німецькою та російською мовою. Та скрізь і завжди у мене була одна провідна думка — служити інтересам мого рідного народу та загальнолюдським поступовим, гуманним ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився досі ніколи і не спроневірюся, доки мого життя. Може, власне тому, що я непохитно стояв на тих основах і йшов за тими провідними зорями, я не міг удержатися на все ані при галицько-руських русофілах, ані при галицько-руських народовцях, ані при галицько-руських радикалах, ані при польських демократах та поступовцях, ані при німецьких поміркованих соціалістах, ані при соціальних демократах польських, німецьких та руських, і завше виходив із їх рядів, коли побачив у них недобір чи то сумління, чи то знання, чи то почуття обов'язку.

Випускаючи в світ новим, поправленим, виданням оті перші твори моєї Музи, що побачили світ 40 літ тому назад, я чиню це в тім переконанні, що вони не принесуть їй сорому і кинуть деяке світло на початки моєї поетичної діяльності, про які тепер мало що кому відомо. Випускаю їх у світ у поправленій та язиково підчищеній формі, не змінюючи однак їх змісту. Тільки до деяких історичних оповідань додаю ті історичні джерела, що послужили їх основою; так само до одного вірша, що являється парафразою одного уступу з послання апостола Павла до коринфян, додаю той уступ у церковнослов'янській мові. Чиню це з педагогічною метою, аби привчати не лише молодіж, але також ширшу громаду інтелігентних читачів до порівняного студійовання поетичних творів, у чім бачу одну з найбільш важких перед легкомислими або й зовсім безмислими осудами, якими так часто наші та й інші критики стрічають незрозумілі для них поетичні твори, обсіпаючи закидами або й наругами те, чого не могли або не захотіли гаразд зрозуміти.

До тих віршів, друкованих давніше, я додав у цьому виданні ще 4 не друковані досі, написані в рр. 1876—8. Із них три сатиричного змісту можуть видатися декому переданими, бо натякають на відносини, давно пережиті, та на особи, що в значній часті перейшли вже до історії. Проте я вважав потрібним помістити їх тут, як зразки моєї суспільно-політичної сатири з тих давніх уже літ, а також тому, що основна ідея та тенденція тих сатиричних поем у нас, мабуть, не перестаріється ніколи.

Писано дня 2 мая 1913».

Перевідаючи свої перші поетичні твори, Франко не тільки «підчищував» їх з боку мови, але й удосконалював подекуди саму поетичну форму вислову, скорочуючи чи то доповнюючи дещо, або замінюючи одні вислови іншими. Через те й різняться вони від першодруків. З віршів збірки «Із літ моєї молодості» пропущено в цьому томі — вірш «Думка в тюрмі» (№ 33), що був передрукований Франком (із «Громадського друга», 1878 р.) в збірці «З вершин і низин», 1893 р. (див. X том цього видання), а також вірш «Хрест». До всіх творів збірки поет подає примітки і зауваження, які нижче наводяться повністю.

Народна пісня. «Друковано вперше в часописі «Друг, письмо для белетристики и науки», 1874, ч. 3, стор. 51, вид. 1(13) мая» — п. з. «Народныя піснн (Сонетъ)» — з підписом Джеджалик. Цей перший друкований твір Франка друкувався вдруге в дещо переробленому вигляді у збірці «З вершин і низин», 1893 року, в циклі «Совети» з датою 1873, звідки передруковується він і в цьому виданні збірки «З вершин і низин» (див. том X). Зважаючи на значну різницю між останньою, третьою, його редакцією 1913 р. і другою — 1893 р., в цьому томі передруковується вірш іще раз за текстом збірки «Із літ моєї молодості», крім того, нижче подається первісний його текст в ж. «Друг», 1874 р. в такому вигляді, в якому був надрукований.

НАРОДНИЙ ПІСНИ

(Советь)

Глянь на крыницю тиху, що изъ стопъ могилы
Середъ степу слезою чистою журчить, —
Въ маломъ ей оцъ мѣсяця личко блищить
И солнца лучъ купаєсь въ ей серебрныхъ фаляхъ.

Чи бачишь, якъ въ ей груди бѣе житье — якъ въ жплахъ
Живой струи ярухъ николись не кончить,
Якъ тихими водами тысячи живить
Весны дѣтей, що кругомъ путь ей обьѣли?

Крыниця та съ живыми чудными струями,
То духъ народа твого, — а хочъ въ сумъ повитый,
Спѣва' до сердца сердцемъ — й живыми словами.

А якъ тыхъ струй початокъ всѣмъ во вѣкъ закрытый,
Такъ зъ темныхъ, вѣчныхъ жерель тѣ слова повстали,
Щобъ наши сердца жаромъ чистымъ запалити.

Джеджаликъ.

М о л о д о с т ь . «Друковано в часописі «Друг», 1874 р., ч. 4, стор. 67—69» — за підписом Джеджалик.
Рядки, вставлені в тексті поезії 1913 р.:

Малій тій цвітці весняній.
Чи так їй гинуть серед поля
В гарячій спекоті літній?

Д в і д о р о г и . «Друк. в часописі «Друг», 1875, ч. 5, із д. 1 (13) марта, стор. 120» — з підписом Джеджалик.
Н а ш о б р а з . «Друк. в часописі «Друг», 1875, ч. 5, стор. 120 — 121» — з підписом Джеджалик.
М о г и л а . «Друк. у часописі «Друг», 1875, ч. 11 із д. 1 (13) червня, стор. 270—271» — з підписом Джеджалик.
В і д і з г у ц у л а . «Друк. у часописі «Друг», 1875, ч. 13, із д. 1 (13) липня, стор. 315—16» — з підписом Джеджалик.
Н а п е р е д і ! «Друк. у часописі «Друг», 1875, ч. 21, із д. 1 (13) жовтня, стор. 489—90» — з підписом Джеджалик. Цей вірш є палким закликм молодого Франка проти польської шляхти, яка, за підтримкою австрійського уряду, душила Галичину. Поет вірив, що настануть часи, коли й сліду польської шляхти на Україні не залишиться.

Иосиф Сембратович (1821—1900) — греко-католицький митрополит в 1870—1882 рр.
Л ю б о в . «Друк. в часописі «Друг», 1875 р., ч. 22 з д. 15 (27) падолиста, стор. 213—14» — з підписом Джеджалик. У виданні 1914 р. автор додав до цього вірша його «церковнослов'янський оригінал»¹:

„Сеї вірш — парафраза ось яких рядків першого посланія ап. Павла до коринфян, гл. XIII, зач. 1—7.

1. Аще быхъ языками человеческими глаголахъ и ангелскими, любве же быхъ не имѣлъ, быхъ акы мѣдъ звинящя или кимваль звяцайй.

2. И аще быхъ имѣлъ пророчество и вѣдѣлъ быхъ тайны вся и весь разумъ, и аще быхъ имѣлъ всю вѣру, яко и горы престаляти, любве же быхъ не имѣлъ, ничто же смѣ.

3. И аще быхъ раздалъ вся имѣнія моя, и аще быхъ предалъ тѣло мое всѣмъ сожещи с, любве же не имѣлъ быхъ, никакая полза ми естѣ.

4. Любы долготерпитъ, милосердствуетъ, любви не завидитъ, любви не превозносится, не гордитъ, не безчинствуетъ, не ищетъ свояси, не раздражастся, не вмѣняетъ зла.

5. Не радуется о неправдѣ, срадуется же ся о истиннѣ.

6. Вся любит', всему вѣрует', вся уповаєтъ, вся терпитъ. Любы николиже отпадаєтъ.

7. Аще пророчествія упразднѣются, аще языци умолкнутъ, аще разумъ испразднитъ ся, любви николи же отпадаєтъ. (Гл. „Апостоль, сієсть книга Новаго Завѣта содержащая въ себѣ Дѣянія и посланія святыхъ Апостоловъ. Второе Типомъ издадеся во Львовѣ въ Типографіи Міхаила Слюски. Року бож. 1754 Мѣсяца Ноемрія 15 дня)“.

Б о ж е с ь к е в л ю д с ь к і м д у с і . «Друк. в часописі «Друг», 1875, ч. 23 з д. 1 (13) грудня, стор. 546» — п. з. «Божеськість людського духа!» з підписом Джеджалик.
Б у н т М и т у с и . «Друк. у часописі «Друг», 1875, ч. 24, з д. 15

¹ В наших передруках церковнослов'янських текстів, надрукованих у Франка кирилицею, скорочені слова (з титлом) замінені повними; дати — позначені арабськими цифрами.

Признання за Митусою становища світського співака, дружинника або боярина, що міг протівитися князівській власті, дозволяло би нам сконстатувати в тодішній Галицькій Русі категорію таких співаків, що займали визначні становища в тодішній суспільності. Що такі співаки мушили бути і що їх було немало, про се свідчить текст Галицько-волинського літопису, в яким дуже часто стрічаємо місця незвичайно поетичні та лаконічні, немов останки давніх пісень. Маємо також виразні свідочтва про те, що після важніших побід князям складано похвальні пісні. Про таку пісню виразно сказано під р. 1251 по битві з ятвягами, де сказано, що коли Данило вернув зі своїм братом із походу, визволивши багато невільників, «піснь славну пояху има» (Op. cit., стор. 813).

Очевидно, мушила се бути пісня історичного змісту, а опис битви, до якої вона відносилася, справді високо поетичний. Досить буде навести оці рядки:

Щитѣ же ихъ яко заря бѣ,
Шоломом же ихъ яко солнцю восходящу,
Копием же ихъ дрѣжащимъ
Въ рукахъ яко трости мнози.

Сей екскурс писано д. 1 червня 1913.

С х і д с о н ц я. «Друк. в часописі «Друг», 1876, ч. 2, з д. 15 (27) січня, стор. 18—19» — з підписом І. Я. Франко.

З а д у н а й с ь к а п і с н я. «Друковано в часописі «Друг», 1876, ч. 3, із д. 15 (27) січня¹, стор. 33—4» — з підписом Джеджалик.

П о с т у п о в е ц ь. «Друковано в часописі «Друг», 1876, ч. 21, стор. 321, з підписом Миронь***».

Л и ц а р. «Друковано в збірці «Балади и рассказы»² (Письма Ивана Франка I, Львовъ, 1876), стор. 3—4» — п. з. «Пролог із Гейного» («Пролог» з «Ліричного інтермецо» Гейне).

Д а н и н а. «Друк. там же, стор. 4—5». У виданні 1914 р. додано до вірша його «літописне джерело»:

„Літописне оповідання про хозарську данину міститься в початковій, недатованій часті нашого найстаршого літопису перед р. 852, по смерті трьох київських братів Кия, Щека та Хорива. Читаємо там по фотолітографічному виданню тексту (Повѣсти временныхъ лѣтъ по Ипатскому списку. СПб., 1871, стор. 12) ось що:

По сихъ же лѣтехъ по смерти братья сея
Быша (Поляни) обидими
Деревляны и инѣми околными.

¹ [Ч. 3 «Друга» має через помилку дату, як ч. 2; повинно бути 1 (13) лютого].

² [Збірка була присвячена «бл. дѣвици Надеждѣ***»].

И наидоша я Козаре
Сѣдящая в лѣсѣхъ на горах.
И ркоша Козарѣ: «Платите нам дань».
Здумавше же Поляне,
И вдаша отъ дыма мечь.
И несоша Козары князю своему
И къ старѣшинамъ своимъ,
И рѣша имъ: «Се налѣзохомъ дань нову».
Они же рѣша имъ: «Откуда?»
Они же рѣша имъ: «В лѣсѣ на горахъ
Над рѣкою Днѣпровскою».
Они же ркоша: «Что суть вдалѣ?»
Они же показаша мечь.
И рѣша старцѣ козарьстѣи:
«Не добра дань, княже!
Мы допскахом ся оружьемъ
Одиноя страны, рѣкше саблямъ,
А сихъ оружье обоюду остро, рекше мечи.
Син имуть имати на насъ дань
И на инѣхъ странахъ».
Се же събысть ся все».

Хозари — плем'я, яке в VII—XI ст. поселялося на території між Донцем, Кубанню і нижньою Волгою.
Кий, Щека і Хорив — три брати з племені полян, що, за літописною легендою, заснували Київ.

Дим — у Нестора часто в значенні хата, пор. наше «подимне» (І. Фр.).

А р ф' я р к а. «Друковано там же, стор. 6—8» — без строф 9—11, яких немає також в автографі цього вірша (№ 224) з датою 31. V. [1876].
Аскольд і Дір під Царгородом. «Друковано там же, стор. 8—10». — У збірці 1914 р. доповнив Франко цей вірш його «літописним джерелом»:

„Літописне оповідання про напад Аскольда і Діра на Царгород міститься в найстаршій літописі під р. 862 і виглядає по фотолітографічному тексту (цитов. вид. стор. 15.) ось як:

Иде Аскольдъ и Дирдъ на Грѣкы,
И приде в 14 лѣто Михаила царя.
Царю же отшедъшю на Агаряны
И дошедшю ему Черное рѣки,
Вѣсть спархъ посла ему,
Яко Русь идетъ на Царьград.
И ворота ся царь.
Сии же внутрь Суда вшедъше

Много убийство християномъ створиша,
И въ двою сту кораблии
Царьград остушиша.
Царь же одва в городъ выиде
И с патриархомъ Фотиемъ
Къ сущи церкви святии Богородици въ Влахериѣхъ
Всю ночь молитву створиша —
Тако же божественну ризу святыя Богородица
С пѣсьми изнесше в рѣку омочиша.
Тишинѣ сущи и морю укротившю ся
Абѣе буря с вѣтромъ вѣста,
И волнамъ великимъ вѣставшемъ засобѣ,
И безбожныхъ Руси корабля смяте
И къ берегу извѣрже и избилъ я,
Яко мало ихъ отъ таковыя бѣды избывши ся
И въ своя си вѣзвратиша ся».

Аскольд і Дір — брати, за літописними переказами, одні з перших киявських князів; убиті Олегом в 882 р.
Змій-човни — «звісно, що норманські кораблі мали подобу зміїв і звалися просто *Drachen Schiffe*»¹ (І. Фр.).
Агаряни — біблійна назва язичників.

Шотландська пісня. «Друковано там же, стор. 10».

Рибак серед моря. «Друковано там же, стор. 11—12».
Вірш цей у своїй першій редакції (автограф № 224, з датою 2. VI. 1876) мав ще такі дві кінцеві строфи:

Що се? Чи то мні здалося,
Що хитаюсь враз з землев,
Мов в човні на бурнім морі —
А вкруг мене моря рев?..

Що се? Чи то мні приснилось,
Чи то дійсно було так,
Що се я, був той співучий
На морі в човні рибак?..

Князь Олег. «Друковано там же, стор. 12—14». — До цього вірша додане теж і «літописне джерело»:

«Джерелом сього поетичного оповідання треба вважати поетичне оповідання нашого найстаршого літопису, яке по т. зв. Іпатієвій копії в фотолітографічному виданню в реконструкції на первісну віршову форму виглядає ось як:

И живяше Олегъ въ Киевѣ
Миръ имѣя къ всѣмъ странамъ

¹ [Дракони-кораблі].

И прииѣ осень, и помяну Олегъ
Конь свои иже бѣ поставилъ
Кормити и не вѣдати нань.
Бѣ бо преже вѣпрошалъ волъховъ:
«Отъ чего ми сѣть умрети?»
И рече ему одинъ кудесникъ:
«Княже, конь, сго же любиши,
И вѣдиши на немъ,
Отъ того ти умрети».
Олегъ же приимъ въ умѣ сп
Рече: «Николн же вѣяду на конь,
Ни вижю сго боле того».
И повѣлъ кормити и
И не водити сго къ нему.
И пребывъ пѣсколькы лѣтъ не дѣя сго,
Доидеже и на Грѣки иде.
И пришедшю ему къ Киеву,
И пребывъ чѣтыры лѣта.
На пятое лѣто помяну конь свои,
Отъ него же бяху рекли влѣсви
Умрети Ольгови.
И призва старѣвшину конюхомъ
Река: «Кѣде сѣть конь мой,
Сго же бѣхъ поставилъ
Кормити и блюсти сго?»
Онъ же рече: «Умерлъ сѣть».
Олегъ же посмѣя ся
И укори кудесника река:
«Тотъ неправо молвятъ волъсви!
Конь умерлъ, да я живъ!»
А повелѣ осѣдлати конь.
«Да-ть вижю кости сго».
И приѣха на мѣсто, идеже
Бяху лежаче кости сго
И лобъ голъ. И слѣзь съ коня
Поемѣя ся река:
«Отъ сего ли лѣба смерть мнѣ взяти?»
И вѣступи ногою на лобъ.
И выникнуци змѣя
И уклону и в ногу,
И съ того разболѣвъ ся умре.
И плакаша ся по немъ
Всѣ людие плачемъ великомъ,
И несоша и, и погребоша и
На горѣ, иже глаголетъ ся Щековица;

Єсть же могила єго до сего дни,
Словєть могила Олгова».

Олег — кїївський князь (907—914).
К е р м а н и ч. «Друковано там же, стор. 14—15».
Н е щ а с л и в а. «Друковано там же, стор. 15—16» — Вірш «Нещаслива» надрукований у збірці «Балады и розказы» без заголовка.
С в я т о с л а в. Друковано теж у збірці «Балады и розказы», стор. 17—18. В 7-й строфі автор відкинув у виданні 1914 р. два перші рядки:

Но надто горяча і надто прудка
В князя молодого натура була.

Так само — три рядки після другого рядка останньої строфи:

У чашці ся пінять заморські вина,
Ой грізна колись була чашка оця,
Ой чашка бо то Святослава-князя;

У виданні 1914 р. цей вірш доповнено поясненням І. Франка:

«Літописне оповідання про Святослава, відповідне змістові сеї поеми, в тексті кїївського літопису (наведене видання, стор. 49) виглядає ось як. Під роком 6675 (967) поміщена коротка звістка:

Иде Святославъ на Дунай на Болгари,
И бившимъ ся одолѣ Святославъ Болгаръ
И взя городовъ 80 по Дунаю,
И съде княжа в Переяславци,
Ємля дань на Грѣцѣхъ.

Далі під р. 968 іде поетичне оповідання про напад печенігів на Київ та про воеводу Претича, яке кінчиться ось якою допискою:

Послышавъ Святославъ вѣборзѣ вѣсѣдъ на кони
Съ дружиною своєю и приде къ Киеву,
И цѣлова мать свою и дѣти своя
И съжали ся о бывшем от Печенѣгъ,
И собра воя и прогна Печенѣгы в поле,
И бысть мирно.

Під слідуючим роком 969 (ор. cit., стор. 50—51) читаємо ось яке оповідання:

Рече Святославъ къ матери своєи и къ бояром своимъ:
«Нелюбо ми єсть в Києвѣ жити;
Хочю жити в Переяславци в Дунаи,
Яко то єсть среда земли моєи.
Яко ту вся благая сходятъ ся;

От Грѣкъ паволокы, золото, вино
И овощи разноличьшии,
И шеховъ (зам. не Чеховъ) и изъ Угоръ серебро и комони,
Изъ Руси же скоро и воскъ и медъ и челядь».
И рече єму мати: «Видиши ли мя болну сущю?»
Бѣ бо розболѣла ся уже. Рече же єму:
«Камо хоцєши от мене?
Погребъ мя иди, а може хоцєши».
И по трєхъ днєхъ умре Олга.
И плака ся по неї сынъ єя и внуци єя
И людєе вси плачемъ великимъ,
И несъше погребоша ю на мѣстѣ.

Літописне оповідання не означає докладно, на яким місці похоронено Ольгу, а подає далі її заповіт, за яким слідує похвала Ользі (стор. 51—52). Далі під роком 971 літопис подає оповідання про другий похід Святослава на болгарів та його війну з греками, а також договір із грецьким царем Ціміскієм, яким Святослав був змушений закінчити сю війну. Далі читаємо (стор. 55):

Створивъ же мїръ Святославъ съ Грѣкы,
И поиде в лодьхъ къ порогомъ.
И рече єму воевода отєнь Исвѣнгелдъ:
«Поиди княже около на конєхъ,
Стоять бо Печенѣзи в порозѣхъ».
И не послуша ся и поиде въ лодьхъ.
Послаша же Переяславци къ Печенѣгом глаголя:
«Идетъ Святославъ в Русь
Възем имѣнєе много у Грѣкъ,
И полонъ бєщисленъ,
А с маломъ дружины».
Слышавше же Печенѣзи се заступїша пороги.
И приде Святославъ къ порогомъ,
И не бѣ лзѣ проити пороговъ,
И ста зимовать въ Бѣлобережїи.
[И] не бѣ в нїх брашна,
И бысть гладъ великъ,
Яко по полугривнѣ голова коняча.
И зимова Святославъ, веснѣ же прїспѣвъши
Поиде Святославъ в пороги.

Під слідуючим роком 972 читаємо коротке оповідання про смерть Святослава, безпосередньо нав'язане до попереднього:

Приде Святославъ в пороги,
И нападе на ня Куря, князь печенѣжскихъ,

И убиша Святослава, и взяша голову его,
В волбѣ его здѣлаша чашю,
Оковавше лобъ его золотомъ,
И пяху в немъ.
Свѣнгелдъ же приде къ Києву къ Ярополку.

Дописано дня 10 надолета 1913».

Корсунь — стародавня назва Херсонеса, грецької колонії в Криму.
Білоберезськ — урочище в Київському князівстві.

Русалка. «Друковано там же, стор. 19—21».

Пі мста за вбитого. «Друковано там же, стор. 21—24».

Хрест чигиринський. «Друковано там же, стор. 24—27,
а також у календарі «Ди́стрянка», 1876, стор. 61—66». — У виданні 1914 р.
до цієї поеми додана примітка щодо її джерела:

«Оця поема основана на неісторичнім, хоч і досить поетичнім оповіданню про битву між Наливайком і поляками під Чигирином у р. 1596, що вперше появилося в «Історії Русов или Малой России», приписаній Юрію Кошчеському, архієпископові білоруському, але написаній Полетикою¹ її виданій О. Бодянським у Москві 1846 р. В рукописі ця книга була відома першому історикові Малої Росії, Бантишеву-Каменському, від якого переняв те оповідання наш галицько-руський письменник Богдан Дідицький, у якого «Народной Исторіи Руси отъ начала до новѣйшихъ временъ» (Львовъ, 1868 р., ч. II, стор. 96—98) се оповідання читав я також, іще будши учеником гімназії в Дрогобичі. Подаю тут оповідання «Історії Русов» (стор. 36—38) у перекладі на нашу мову.

«Гетьман Наливайко, почувши, що польське військо збирається до Черкас і Білої Церкви в повнім озброєнні, почув себе змушеним зібрати також своє військо до Чигирина і став табором при ріці Тясмині, де, укріпивши своє становище окопами та артилерією, дожидав почину від поляків. Вони появилися незабаром у великій числі під проводом коронного гетьмана Жолкевського. Наливайко виставив проти них три білі хрестаті хоругви, се значить] три стяги з хрестами, вишпигли на них, і з підписом або девізом: «Мир християнству, а на зачинців бог і його хрест». Супроти сих знаків, що голосили мир, поляки виставили три шибениці й повісили на них трьох руських висланців — Богуна, Войновича та Сулиму, яких гетьман вислав був у місто і яких зараз перед обома військами повішено з написом «Кара бунтівникам».

Після сього поляки вдарили на козацький табор. Наливайко завчасу уставив у закритім місці за табором засідку з добір-

¹ [Твердження про авторство Полетики «Історії Русов» відкинуто пізнішими дослідниками].

ного війська, уставленого в фалангу, і, коли з обох боків почалася завзята перестрілка з гармат і мушкетів і поле битви покритося димом, він вивів свою фалангу з засідки і вдарив усею силою в сам осередок польської армії. В той сам час рушили козаки з табору і, взявши поляків у два огні, змішали їх і завдали їм страшний погром. Бійка та різня тягнулася більше як сім годин. Козаки, бачучи безчесно погибших, повешених своїх товаришів, так розлютились на поляків, що ані чути не хотіли про згоду або пардон. Ранених і повалених на землю добивали другий раз, а тих, що кидалися в ріку та тонули, витягали арканами та різали. Втекою рятувалися тільки ті, що мали незвичайно бістрі коні; решта впала на місці або була вбита в розтічі по степах. При розбиранні та хороненні тіл начислено й накарбовано по-козацьки 17 330 мертвих поляків. Ті труни постягано кучами довкола шибениць, де висіли товариші, і там законано, а повешених знято, завезено до міста й похоронено з честю в церкві соборній чигиринській св. Спаса».

Ціле те оповідання зовсім не історичне...

Жолкевський Станіслав — польський коронний гетьман, відомий своєю жорстокістю в придушенні козацького повстання на Україні в 1596 р., яким керували Наливайко й Лобода.

К о л я д а. «Написано в Дулібах коло Стрия д. 24 грудня 1875. Друковано у вищенаведеній книжечці, стор. 27—32».

Н а ш і ч е с н о т и. «Ті три сатири були написані в р. 1876, та досі [1914] не друковані».

Із автографа № 405 передруковуються нижче для повноти перші спроби та першу, очевидно недокінчену редакцію сатири «Згідливість», із якої до друкованого тексту ввійшли тільки три строфи (1, 3, 4). Те, що автор перекреслив, друкується дрібним шрифтом.

III. ЗГІДЛИВІСТЬ

«До згоди!» крикнула Рутенія, — «до згоди!»
«Най знає світ, що ми ся любим, як брати!»
«Що вузькоглядства нам зараза не заходить,
«Що вмієм згідно, враз до своєї цілі йти!»

«До згоди! Свободу гадок ми все шануєм,
«І будь противник нам, лиш чесний чоловік,
«Поважання у нас не тратить! Уцілуєм
«Брат брата, будем ураз ділать повік!»

(Протокол із засідання загального збору руської інтелігенції).

А у залі великій Народного дому
Відбулося того і того-там дня...

Безсонниця, — крий біг, — що за страшна се річ!
Що диких-диких мрій, в одну безсонну ніч

Твій ум не переснить! Не раз ти¹ й дивно, брате,
Які думки могли в умі тобі повстати.

От раз в безсонну ніч про згоду русинів
Я думав. Рано десь й мій сон надоспів.
І снить ми ся², немов десь здалека виходить
Великий глас і зве: «До згоди, Русь, до згоди!»

Гляджу, аж бачу й прем³ ворушиться весь край,
І божий мир гуде, немов ті пчоли в май.
І тягнуться усі, немов пшеничне тісто,
«До згоди» кричучи, у славне Лева місто.

Поперед усіма панотчики в бричках,
Миряни позад них верхом на паличках,
Немов потопа вни плывуть і напливають,
І славний Лева град, мов хмара накривають.

І знов «Великий глас» до народу кричить:
«Най терпівостю ся всякий наситить
Ще нині! Завтра всі зберемось серед града, —
І розпічнесь у нас — про згоду славна рада!»

Товпа розпирслася. Мій сон усе змінив.
Гляджу — се ринок. Мир увесь го наповнив.
А по рогах, де днесь криниці й грецькі божки,
Стоять поставлені мовниці, збиті з дошки.

І намість гречеських болванів кам'яних,
То штири стовпи Русі он стоять на них.
І кожний бесіду величну починає,
До згоди братньої усіх наминає.

До неї сонце йде і хмар летять товпи, —
Но твердо на однім стоять усі «стовпи».
Годинник гонить час сталевими стрілками, —
Іх бесіди ся ллють, немов вода річками.

Дванадцята — вони щойно прийшли «в настрій»!
Ось перша — вни щойно скінчили «вступець свій».
Вже друга, третя, — ба й четверта ось минає, —
А бесідам кінця немає та й немає.

¹ [Тобі].

² [Сниться мені].

³ [Геть, скрізь].

Поголоднів народ! Жолудки всім ворчать.
Панотчики в кріслах ледво-ледво сидять.
Всі крушнюються, всі тривожно зашептали, —
А бесід слухати давно всі перестали.

«Наука» — місячник для селищ, що його видавав Іван Наумович (1871—1886).

«Рада русская» — «Русская рада», газета «для народу», яку при головній співучасті Івана Наумовича видавав М. Білоус в Коломиї.

«Ластівка» — газета для молоді під редакцією М. Клемертовича.

«Качковське общество» — «Общество ім. М. Качковського», засноване Ів. Наумовичем 1874 р. нібито для ширення освіти «серед народу».

«Руська матиця» — див. прим. «Матиця» («Сучасний літопис», IV).

«Плюсколоб, Ковальський Міг, Митро Політ, Назм Безумосич, Холява» — див. примітки до «Думи про Маледикта Плюсколоба».

Василько Мудрагель — Василь Ільницький (?), директор української гімназії у Львові.

Хвостовський Осмогласник — Омелин Огоновський, професор української мови й літератури у Львівському університеті.

Глодзимірко Фарбіньський — Володимир Барвіньський один із керівників «народовців».

Авакум Многоглаголюцій — Андрій Білецький, крилошанин.

Товаришам із тюрми. У збірці «Давис й нове» (1911 р.) цей вірш був вміщений на початку розділу «Із злоби днів» під заголовком «На зорі соціалістичної пропаганди» з приміткою: «Писано в початку 1878 р. у львівській в'язниці; друквано на чолі видання «Промадський друг», 1878 р., стор. 1—2, п. з. «Товаришам із тюрми» — під псевдонімом Мирон***. У збірці «Із літ моєї молодості» переддрукував його Франко

під первісним заголовком з деякими, зокрема мовними, змінами в тексті.

Невільники. «Друквано там же, стор. 97—98» — з підписом Мирон***. Первісний текст двох останніх рядків 7-ої строфи був такий:

У церков, — се бога грізного
Невольниця, бога й попа.

Наука. «Писано в р. 1878, досі [1914] не друквано».

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ

Абіс — зараз, негайно.
Абнегація — самозречення, самопожертвування.
Абшид — довідка про цілковите звільнення від військової служби; звільнення взагалі.
Ага — турецький старшина, начальник.
Агій — вигук обурення, незадоволення.
Ади — дивися; адить — дивіться.
Аз — я.
Академік — крім звичайного значення, також: студент (академії, університету).
Аки — як, немов, неначе.
Алілуя — хвалить господа!
Алюмн — вихованець духовної семінарії.
Аможе — куди.
Анатема — прокляття, відлучення від церкви.
Андрони плести — брехати, нісенітниця говорити.
Асекурація — забезпечення, страхування.
Аще — як, якщо, хоч.
Ая — так, розуміється.

Бадіка, бадічка — брат, старший віком чоловік.
Банда — оркестр, музика.
Баніт — вигнанець з краю, ізгой; людина без батьківщини.
Баша — паша (високий турецький титул).

Бег, бей — пап, вищий урядовець турецький.
Безхосенний — безкорисний.
Бештанина — лайка.
Бештефранти — вигадки.
Бзи (боз) — бузок.
Бидля — худобина.
Бич, ідуть бичем — ідуть рядком.
Бігме — їй-богу.
Біцикл — велосипед.
Бѣх — був.
Блаватний купець — торговець мануфактурою.
Бляга — брехня, пустомовство.
Блямаж — сором внаслідок якоїсь невдачі.
Боа — спрут, а також хутряний комір.
Бодячий — прикметник від слова бодяк (будяк).
Бомбаст — штучно-високомовний спосіб вислову; претензійне пустомовство.
Бомблі, бомбель — міхурці.
Бонза — буддійський жрець, піп.
Боямати — бояться.
Бранжа — яка-небудь група людей (одної професії, стану).
Бриклявий — свавільний, химерний.
Бродове — плата за переїзд бродом.
Будда — індійський бог.
Бусть — зухвалість.

Бурмістер — голова міського самоврядування.
Бурса — початкова духовна школа, гуртожиток для учнів.
Бурштиновий — янтарний.
Бяху, бяше — були, був.

Вар — окріп.
Варстати — майстерні.
Варцаб (а) — лутка (у вікон), віконна рама.
Ватра — багаття, вогнище.
Вафенпас — паспорт на зброю; дозвіл мати зброю.
Вахлювати — махати віялом, прохолоджувати лице.
Вдалѣ — дати, давати.
Везір, візір — найвищий турецький урядовець, міністр.
Верем'я — час, пора.
Вермут — вино, горілка.
Верета зріба — рядно з сирового полотна.
Верія, верії — стовп, до якого привішуються ворота або двері.
Взалкаша пѣнязей — забажали грошей.
Вирочня — оракул.
Висьціги — перегони, змагання в бігу.
Виходок — убиральня.
Відпуст — богомілля для відпущення гріхів, проща.
Відволати — відкликати.
Візія — привид.
Війт — сільський староста.
Вісьта — наліво (покрик на коней).
Вітчина — вітчизна.
Вожделѣ (волхов) — забажав, зажадав (ворожбитів).
Ворохобня — бупт.
Впінутися (за щось) — домогатися (чогось).
Всклесь — наскрізь, впоперек.
Въсже сожещи с — треба розуміти: у щось, щоби там спалити його.
Вящшея мзды — більшої плати.

Газда, газдня — хазяїн, господар, хазяїна, господиня.
Гендляр — торговець.
Гиря — низько підстрижена голова.

Гиплівка — спеціальне місце, де тримають зловлених на вулиці собак.
Гіпокрит — лукава людина, що приховує своє справжнє обличчя.
Глід (військ.) — ряд, шеренга.
Глогова огорожа — огорожа з глоду.
Глотитися — товптися.
Гнеть — як стій, вмиць, ось-ось, незабаром.
Горенда — страшні речі.
Горстка — жменя (або ще: горстка людей).
Гостинець — битий шлях, шосе.
Готур — лісова птиця: тетерев, глушець.
Гратулювати — вітати, поздоровляти.
Грижа — журба, гризота, турбота.
Гріб — могила.
Грузь — грузьке бблото.
Гук поезії — багато поезії.
Гуня, гунька — верхній одяг з сукна, рід свити.
Густовний — до смаку, гарний.

Дамасценка — шаблюка з дамасценської (дамаської) сталі (Дамаск — місто в Сирії, в давнину славилось металевими виробами).
Дараба — пліт з дерева для сплаву вниз рікою.
Двір — панська економія, поміщицький палац.
Дворець — вокзал.
Девотка — надмірно побожна жінка, святениця.
Дідівський — прохацький, жебрацький.
Дістодьто — мов, мовляв, нібито так.
Днесь — сьогодні, тепер.
Дондеже — доки, доки не.
Допімнутися, допоминається — домогтися, домогатися, добиватися.
Драб, драбжа — голодранець, обірванець.
Дралювати — бігти.
Дреглі — хлопець.

Шизма (схизма), шизма-
тики — так католики звуть
православ'я і православних.
Шини — залізні рейки.
Шиф, шифа — корабель, паро-
плав.
Шлеп — шлейф.
Шлябант — шлагбаум, застав-
ка на дорозі, біля неї брали мита
за проїзд дорогою.
Шпхлір — комора для збіж-
жя.
Шпуга — задіана штаба для об-
ковки скрині.
Шпунт, до шпунту — до
дна, до решти.
Штахети — огорожа з дерева.
Штроф — кара (грошова).

Штука — мистецтво; частина (в
штуки рватися).
Шувар — очерет.
Шустка — австрійські десять
центів (копійок).
Шутер — дрібне каміння з піс-
ком, жорства.

Я (*церк. слов.*) — їх.
Ябка — яблука.
Яже — котрі, котра.
Язвць — борсук.
Яма — шахта.
Яр — весна.
Ярмурка — шапочка, яку но-
сять правовірні євреї.
Яскиня — печера.

ЗМІСТ

ЗІВ'ЯЛЕ ЛІСТЯ

Лірична драма

ПЕРШИЙ ЖМУТОК

I. «По довгим, важким отупінню»	7
II. «Не знаю, що мене до тебе тягне»	7
III. «Не боюсь я ні бога, ні біса»	8
IV. «За що, красавице, я так тебе люблю»	9
V. «Раз зійшлися ми случайно»	9
VI. «Так, ти одна моя правдивая любов»	10
VII. «Твої очі, як те море»	11
VIII. «Не надійся нічого»	11
IX. «Я не надіюсь нічого»	12
X. «Безмежне поле»	13
XI. «Як на вулиці зустрінеш»	13
XII. «Не минай з погордою»	14
XIII. «Я нелюд! Часто, щоб зглушить»	14
XIV. «Неперехідним муром»	15
XV. «Не раз у сні являється мені»	15
XVI. Похорони пані А. Г.	15
XVII. «Я не кляв тебе, о зоре»	16
XVIII. «Ти плачеш. Сліз гірких потоки»	17
XIX. «Я не жалуюсь на тебе, доле»	17
XX. Привид	18
Епілог	20

ДРУГИЙ ЖМУТОК

I. «В Перемишлі, де Сян пливе»	21
II. «Полудне»	23
III. «Зелений явір, зелений явір»	23
IV. «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»	24
V. «Червона калино»	25
VI. «Ой ти, дубочку кучерявий»	25
VII. «Ой жалю мій, жалю»	26
VIII. «Я не тебе люблю, о, ні»	26
IX. «Чому не смішся ніколи?»	28
X. В вагоні	28
XI. «Смійтесь з мене, вічні зорі!»	29
XII. «Чого являшся мені»	29
XIII. «Оце тая стежечка»	30

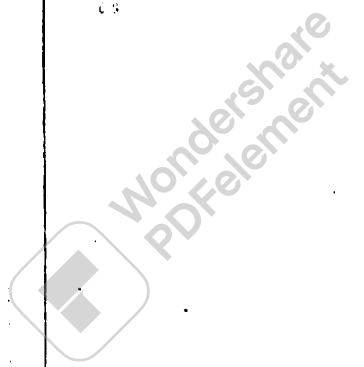

Відповідальний за випуск
А. Щербак
Художник А. Середя
Техн. редактор С. Зіскіндер
Коректор О. Шпикова

И. ФРАНКО. Сочинения. Том XI.
(На українском языке)

БФ 02833. Здано на виробн. 15/XI 1950 р.
Підписано до друку 25/VI 1952 р.
Папір 60x92¹/₁₆=18 папер. арк., друк. арк.
38+1 вкл. Обл.-вид. арк. 20,94. В друк.
арк. 42.480 зн. Зам. № 1106. Тираж 30.000.

Надруковано в матриць Київської Книжково-журнальної фабрики в Книжковій фабриці ім. Фрунзе Укрполіграфвидаву при Раді Міністрів УРСР, Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.

X
X

V

X

X
X

674